

Академія педагогічних наук України
Рівненський державний педагогічний інститут
Рівненський економіко-гуманітарний інститут

Педагогіка миру в
навчально-виховному процесі
школи і вузу

33027 м.Рівне, вул.С.Дем'янчука

МЕГУ
БІБЛІОТЕКА

інв. № 1779

БІЛІН

Матеріали міжвузівської науко-
во-практичної конференції,
присвяченої 70-річчю професо-
ра, доктора педагогічних наук,
академіка Міжнародної академії
педагогічних і соціальних наук
Дем'янчука Степана Якимовича

Рівне - 1993

ПЕДАГОГІКА МИРУ В НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРО-
ЦЕСІ ШКОЛИ І ВУЗУ : Матеріали міжвузівської
науково-практичної конференції, присвяченої
70 - річчю доктора педагогічних наук, про-
фесора, академіка Міжнародної академії пе-
дагогічних і соціальних наук, що відбулась
29-30 грудня 1995 року в м. Рівне

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ ЗА ВИПУСК І УКЛАДАЧ -
кандидат педагогічних наук,
доцент МАЛАФІЙК І.В.

Оргкомітет конференції знімає з себе від-
повідальність за зміст поданих авторами
матеріалів.

акад. МАНІН Б.С. КОЛУНАЄВ, ректор
Рівненського педінституту

ВІД СІЛЬСЬКОГО УЧИТЕЛЯ - ДО АКАДЕМІКА МІЖНАРОДНОЇ АКАДЕМІЇ

Такий шлях пройшов Степан Якимович ДЕМ"ЯНЧУК, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член Міжнародної академії педагогічних і соціальних наук, декан факультету педагогіки і психології дошкільної Рівненського державного педагогічного інституту. Він нагороджений орденом Вітчизняної війни I ступеня, 14 медалями, медаллю ім. А.С.Макаренка, відмінник народної освіти СРСР.

Народився і виріс Степан Якимович на житомирській землі, в селянській родині. Сержантом роти автоматників важкими дорогами війни прийшов він до Дня Перемоги. Гвардії сержант Дем"янчук тричі стояв на межі життя і смерті, у вісімнадцять з половиною років став інвалідом Великої Вітчизняної війни. Фронтový гарт прислужився знакові в житті: за три роки, працюючи в школі, він закінчив чотирирічний курс педучилища, за два - учительський інститут, а потім і педагогічний. В 1965 році директор Ярунської середньої школи Житомирської області захищав в Москві кандидатську дисертацію.

В "Учительской газете" за 11 грудня 1965 року автор статті М.Наумова "Диссертант із села Ярунь", присвяченої С.Я.Дем"янчуку наводить такі слова співробітниці Державної бібліотеки ім.Ушинського: "...удивительной работоспособности человек. Занимается с необычайной настойчивостью. И знаете ли, не по "верхам", а глубоко, серьезно", а його наступник, директор Токкарівської середньої школи І.А.Луган, заслужений вчитель, кавалер ордена Трудового Червоного прапора говорив: "Об"ективности ради згадаємо, що років п"ятнадцять тому наших вчителів очолював Степан Якимович Дем"янчук. Полишені ним зерна проросли і щедро плодonoсять". За цими словами - повсякденна, наполеглива праця, постійний пошук, постійний рух вперед.

З 1966 року Степан Якимович почав працювати в Рівненському державному педагогічному інституті. Особливі організаторські здібності його проявились на посаді декана педагогічного факультету, а згодом декана факультету педагогіки і психології дошкільної.

У 1978 році Степан Якимович захищав докторську дисертацію "Розвиток теорії і практики ідейно-політичного виховання учнів 9-10 класів /на матеріалах позакласної роботи шкіл Української РСР/.

Усіх, хто знає Степана Якимовича, привабляє його простота, вишукана працездатність, високе почуття відповідальності за доручену справу, широка ерудиція, вмiгнiве і разом з тим батьківське

ставлення до студентів, готовність у будь-яку годину прийти на допомогу товаришам, прекрасні організаторські здібності. Характерною особливістю стилю роботи декана Дем"янчука С.Я. є переконання, неврівноваження. Через те студенти люблять його, глибоко поважають, ідуть до нього, як до старшого товариша, батька.

Степан Якимович опублікував 192 наукових праці з проблем теорії і практики виховання учнів сільської школи, майбутніх учителів. В газетах ним надруковано 562 статті з досвіду виховної роботи.

Значним внеском в педагогіку є розроблена ним система виховання старших школярів засобами позакласної роботи. В даний час він продовжує активно досліджувати проблему виховання учнівської молоді на ідеях миру в навчально-виховному процесі школи і вузу. Під його керівництвом на протязі останніх 7 років плідно працює на громадських засадах наукова лабораторія з проблем виховання учнівської молоді на ідеях миру. Співробітники цієї лабораторії завершують роботу над посібниками для вчителів, студентів та викладачів вузів "Педагогіка миру", "Довідникам про мир", "Батькам про мирну політику суверенної незалежної держави України" та ін.

Наукові праці проф. Дем"янчука С.Я. на руковані в Азербайджані, Таджикистані, Болгарії. Праці науковця одержали високу оцінку. Монографія "Ідейно-політичне виховання старшокласників" на протязі багатьох років експонувалась на виставці АНБ як одна з кращих досліджень з теорії та практики виховання в педагогіці.

С.Я. Дем"янчук підготував 15 кандидатів наук, 12 викладачів та вчителів сільських шкіл під його керівництвом працюють над кандидатськими дисертаціями. Він постійно надає допомогу вчителям і викладачам вузів в поширенні передового педагогічного досвіду, в підготовці до друку їх наукових праць, в проведенні експериментальних досліджень.

На протязі всіх років своєї праці С.Я. Дем"янчук веде велику роботу по завданню освітніх органів по підготовці інструктивно-методичних матеріалів, нормативних документів, посібників для вчителів та студентів, а також методичних матеріалів з питань виховної роботи в сучасних умовах демократизації і гуманізації національної школи України, розвитку шкільного та вузівського самоуправління.

Дем"янчук С.Я. — ініціатор організації руху асоціації "Педагогіки за мир та взаєморозуміння". З його ініціативи проведено 3 міжнародних та ряд обласних науково-практичних конференцій по вихованню учнівської молоді в дусі миру.

М.Д.Домаченко

Дійсний член АПН України

ТВОРЧА СПАДИНА А.С.МАКАРЕНКА І В.О.СУХОМИНСЬКОГО ЯК
СКЛАДОВА ЧАСТИНА ПЕДАГОГІЧНИХ ПОШУКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Початок ХХ століття ознаменувався мазовим: пошуками нового в галузі педагогіки. Рішуче неприйняття традиційної школи і педагогіки в їх формально-схоластичним навчально-виховним процесом, який часто переростає у казармну муштру, було характерним для всіх прогресивних починань у цій галузі. Це ми бачимо і в Європі, зокрема, в Англії, Франції, Німеччині, де на зламі століть з'явилася ідея "нових шкіл", "нового виховання", і в Америці, де проводив у цей час широку експериментальну педагогічну роботу відомий філософ і педагог Д.Дьюї. Представники нового виховання /А.Фер'єр, О.Декролі, Е.Демолен, Г.Літц, Г.Винекен, П.Гекеб, Р.Кур'єн і багато інших / намагалися побудувати таку школу, яка б виховувала ініціативних, всебічно розвинутих людей, здатних в подальшому стати підприємцями, активними діячами в різних галузях державного і громадського життя. Цілком логічно вони вимагали радикальних змін у системі, змісті і методах виховання та навчання.

В перші роки існування радянської школи / до 1929 року / Наркомос освіти і Росії і України, розробляючи основні засади нової школи, відверто спиралася на прогресивні педагогічні течії Західної Європи та США. Це особливо виявлялося в публікаціях В.М.Дульгіна, В.М.Крупеніної, присвячених педагогіці середовища, Г.Ф.Гринько, Я.Л. Ряппо, І.П.Соколянського, що створювали нову школу в Україні, яка тоді принципово відрізнялася від російської школи.

Найбільш вдало реалізувалися ідеї "нової школи" в 20-30-х роках у закладах А.С.Макаренка /в колонії імені О.М.Горького та в коопі імені Ф.Е.Дзержинського/. Тут була випробувана високоєфективна система

виховання. Все життя і діяльність дітей у цих закладах були виховувальними.

А.С.Макаренко був видатним новатором інтенсивної педагогіки. І на практиці, і в теорії він керувався положенням про те, що кращий шлях для виховання - це створення таких умов, застосування такої виховної технології, коли вихованці виявляються водночас і в становищі виконавців.

А.С.Макаренко зазначав, що методична догма є недопустимою умовою для справи виховання. Немає ніяких непогрішних засобів, і немає засобів неодмінно порочних. Ніяка система виховних засобів не може бути визначена назавжди. Все залежить від обставин, часу, особливостей особи і колективу, від таланту і підготовки виконавців, від найближчої мети, від щодня вичерпаної кон'юнктури і т.д.

В 50-60-х роках нову сторінку в розвитку вітчизняної педагогіки відкрив В.О.Сухомилинський. Його творчі пошуки здійснювалися в руслі прогресивних ідей " нової школи " і " нового виховання ". Цілком природно, що вони відразу знайшли численних прихильників як в Україні, так і далеко за її межами / в Росії, Німеччині, Японії і в багатьох інших країнах /.

В.О.Сухомилинський рішуче боровся проти всіх і всяких проявів формалізму, шаблону, пустослів'я і бездушності в навчально-виховній роботі. Він вимагав глибокого проникнення у внутрішній духовний світ кожного вихованця, блискуче розкрив шляхи такого проникнення, палко настоявав на вихованні правди.

В.О.Сухомилинський вважав, що, виховуючи в людині вміння керувати своїми бажаннями, треба підносити людину, а не прикикувати її, як це роблять деякі вчителі, каравши учнів. Проблема піднесення людини - це, з його точки зору, ключ до тієї моральної серцевини, яку нам треба створювати.

У всебічному розвитку особистості першорядного значення надавав В.О.Сухомлинський розумовому вихованню. Він вважав, що ідеалом школи є те, щоб у життя не вступала жодна невихована у розумовому відношенні людина. Невігласи небезпечні для суспільства незалежно від того, освічені вони чи неосвічені. Невіглас не може бути паславом сам і завдає нещастя іншим. Той, хто вийшов із стін школи, може чогось і не знати, але він обов'язково має бути розумною людиною. При цьому завжди треба пам'ятати, що розумова вихованість не рівнозначна обсягу набутих знань: вся суть в тому, як відбувається життя знань у складній і багатогранній діяльності людини /т.І, стор. 92/.

Науково-педагогічна теорія спадщина А.С.Макаренка і В.О.Сухомлинського торкається найважливіших педагогічних проблем і дає їх вирішення на рівні вимог сучасної педагогіки. Це визнано педагогічною громадськістю не лише України, але й усього світу.

У 1990-1991 роках утворені Міжнародні асоціації А.С.Макаренка і В.О.Сухомлинського, які провели уже декілька наукових конференцій, семінарів та симпозіумів, присвячених науковій спадщині видатних педагогів.

Науково-теоретична спадщина А.С.Макаренка та В.О.Сухомлинського знайшла належне відображення в планах педагогічних досліджень України. Їй присвячено ряд дисертаційних і монографічних досліджень. Щорічно видаються і перевдаються їх твори. Це сприятиме ще глибшому вивченню і впровадженню в широку педагогічну практику творчих здобутків видатних педагогів України. В кінцевому рахунку це дозволить краще вирішувати нинішні актуальні питання виховання дітей і молоді.

ПЕДАГОГІКА МИРУ: ДО ІСТОРІЇ ПИТАННЯ

Мирлюбні відносини людей своїми коренями розпростилися ще в давні цивілізації. В багатьох історичних та педагогічних пам'ятках відзначається про те, що протиборство між війною і миром виникло в глибокій давнині, біля 5000 років тому. Це протиборство протягнулося через багатовікову історію людства, охопило багато народів і держав. Постійні війни були великою бідою людей. Вони забирали дітей, старців, державних діячів, приносили біль і рани людям і державам... Страхіття війни пробуджувало переважно думку людства шукати шляхи, щоб позбутися від нього лиха.

Біля давньо-шумської, давньо-індійської, давньо-китайської та давньо-грецької мирлюбних систем, поглядів вчених епохи Відродження, віку Просвітлення, Великої Французької революції, і до розробки концепції виховання учнівської молоді в дусі Ідеї миру вченими сучасної епохи - таким основним шлях миротворчій діяльності. Значний вклад в обґрунтування Ідеї миру і виховання молоді в дусі миру внесли Е.Роттердамський, Л.Коменський, Д.Локк, Ж.-Я.Руссо та ін. Розвиток мирлюбних їх концепцій продовжували соціалісти-утопісти. Т.Кампанелла, Ш.Фурье, Р.Оуен, К.Сен-Сімон вважали, що досконалим світом може бути тільки світ без війни.

Дуже цікаві думки про виховання дітей в дусі миру і взаєморозуміння ми знаходимо в працях видатного чеського педагога Я.Коменського. Він основною причиною війни вважав різницю між думками, які виникають з неповаги людей. Рівна освіта, одержання всіма людьми універсальної освіти, на думку Коменського, могли б сприяти не тільки людям позбавитися від алідії, але й війни. Проблеми війни і миру висвітлює у своїй книзі "Роздуми про мир і війну" російський педагог В.Ф.Маліновський. Він говорив, що ненависть є багате джерело попередження народів, а щоб народи поважали себе, вони повинні більше знати один одного.

Декабристи широко обговорювали питання миру і війни. На думку з перетворенням суспільства і держави на основі демократії та республіканського способу управління повинні здійснитись повні реформи і військово-обновленої країни. У народній російській війні було втягнуто багато країн і народів Європи. У цей період активізується розвиток Ідеї миру і пошуки практичних миротворчих дій, народжується парифем, виникає організація...

які виступають за мир /перше товариство друзів миру в Нью-Йорку /1815 р./, в Лондоні /1816 р./, в Парижі /1820 р./, в 1848 р. в Брюсселі відбувся Перший міжнародний конгрес миру, а в 1867 р. в Женеві була створена міжнародна організація в захист миру - "Ліга миру і свободи". Платформою всіх цих організацій був пацифізм-система поглядів, які засуджували всякі війни.

У перші роки нашого віку ідеї пацифізму проникли в теорію і практику освіти і виховання. Так, в 1908 р. в США була створена "Американська ліга боротьби школи за мир", в 1926 р. в Женеві була створено Міжнародне бюро освіти, головною метою якого була пропаганда пацифізму. Теоретичні аспекти пацифізму в справі виховання молоді досліджувались П'єром Боме, Едуардом Клапаредом, Марією Монтессорі, Адольфом Гербером, Жан Шажо та ін.

Ідеї виховання молодого покоління на ідеях миру значно збагатилися науковими відкриттями видатних вчених світу К.Е.Цюлковського і В.І.Вернадського. Мирне освоєння космосу - велика гуманістична перспектива вчених, значно наблизило людство до створення єдиного і мирного суспільства. Великий вклад в справу виховання молоді на ідеях миру внесли Т.Г.Шевченко, І.Я.Франко, Л.Українка. В їхніх творах звучить могутній голос про те, що підростаюче покоління повинно жити в мирі і злагоді.

Сучасна епоха особливо зацікавила проблему війни і миру, зробивши її однією із самих ключових для людства. Загроза ракетно-ядерної війни, глибоке розуміння такого факту, що допустити її не можна, викликали великий рух за мир. В цей рух влилися разом з народами світу вчені багатьох країн. Почалися дослідження проблеми виховання молоді на ідеях миру в Австрії, США, Англії, Канаді та інших країнах. В 60-70 роках сформувався науковий напрям, який одержав назву "Педагогіка миру". В 1970 р. в Німеччині вийшов збірник "Педагогіка миру", в якому вчений-педагог Г.Рьорс разом з іншими вченими зробили спробу висвітлити проблему миру, як в історичному, так педагогічному аспектах.

Виховання в дусі миру знаходиться в центрі уваги міжнародних громадських організацій. Особливо велику увагу приділяє ця проблема ІНЕСКО. Рекомендації її конференції /1974, 1991 рр./ дали в основу виховання учнівської молоді багатьох країн світу. Значний вклад в дослідження цієї дуже актуальної проблеми вносять вчені-педагоги України. Над розробкою системи виховання учнівської молоді в дусі миру працюють С.А.Дем'янчук, В.С.Заслуженюк, М.П.Явницький, А.П.Петрук та ін.

Б.Н.МІТРОВ.
м.Рівне

УКРАЇНІ ТА ІДЕЮ МІРУ У СВІДОМОСТІ ЛЮДЕЙ

З найдавніших часів історія людства прясякнута кров'ю, омита сльозами дітей і матерів. Прогресивних представників людства завжди хвилювали проблеми війни і миру. Видатний діяч братських плем'я України Кирило Ставропольський з обуренням писав, що під час війни: "обливають кров'ю сльозами убогі сироти і вдови, грабниць землі кров'ю намочені і моря з кров'ю змішані" і далі: "як зорон живяться трупами мертвих і кров'ю, так і людиноубивці і тирани з'їдають мечем тіла багатьох народів і країн". І не даремно лавна мрія людства призвала всіх людей: "перекувати мечі на рала".

Великий просвітитель Ян Амос Коменський призивав людство до створення міжнародних організацій, які мирним шляхом вирішували б опортні питання між різними народами і сприяли розвитку їх культури і освіти. Він мріяв про освіту, на чолі якої повинно стояти універсальне об'єднання вчених всіх країн - Товариство Світа.

Відзначено 50-річчя Організації Об'єднаних Націй, але кров льється, війни палають, ненависть між народами Землі процвітає. Людство живе в страхі перед майбутнім.

"Всезагальна декларація прав людини", яка прийнята 10 грудня 1948 р. проголошує: "Всі люди народжуються вільними і рівними в своїй гідності і правах... і повинні послухати у відношенні один до одного в дубі братства".

Ці права, як і інші людини рішуче і послідовно відстоює, створена при ООН - ВРЕСКО. Про це свідчить аналіз статей ж. "Курсер Києво" за 30 років - в 1957 по 1986 рр. Червоною ниткою через них проходить думка, що школа, учитель повинні очолити боротьбу проти оскаженілії проповіді насильства, про те, що людини від природи властива агресивність, що війна рушійна сила людської історії.

Але, згадаємо слова Лавандармала Неру: "Освіта сама по собі не змінює форми в людини миролюбні погляди. Для цього потрібно дема більше: нові критерії, нові цінності і, можливо, деяке духовне середовище - усвідомлення спільності людства... наука і техніка, які зробили позитивний вплив на розвиток людства: - поступово спрямовуючи світ в сторону єдності, але в той же час виконують роль для виробництва вахливих засобів масового знищення.

В основі цього лежить страх і ненависть".

Ще в 1958 р. Олдос Хакслі писав: "промислово розвинуті країни витрачають великі суми на науково-технічні дослідження в області засобів масового знищення".

В травневі дні 1971 р. у французькому місті Ментоні зібралось 2200 відомих учених. У "Зверненні...", адресованому до трьох з половини мільярдів сусідів планети Земля, переданому Генеральному секретарю ООН У Тану вони особливо відмітили, що "На протязі всієї історії нічого в діяльності людей не зустрічало такого загального осуду і в той же час не практикувалось так часто і широко, як війна. Постійно проводились пошуки все більш руйнівних видів зброї і методів війни". Страх перед війною, продовжували вони, не стримує нас, "від заповнення наших арсеналів ядерним боеголовками в такій кількості, якої достатньо для того, щоб навіть не раз, а декілька разів знищити все живе на Землі".

Десять років тому, в 1985 р., Кари Саган попереджав, що атомна війна приведе до "ядерної зими", до загибелі людства. А Лайяно Політ зауважував, що ми підійшли до такого періоду світової історії, коли необхідно покінчити з цим пережитком /війною - Б.М./, доісторичного варварства, цим бичем людства". Колись говорили "Хто підняв меч, той від меча і загине". Тепер слід сказати: "Хто розв'язав атомну війну не тільки від неї загине, але і все живе на Землі". Правий Геннадія Герасимов, який сказав: "Після ядерної війни людське літописання обірветься. Навіть, і прочитати її не буде кому". Запам'ятаймо: одна стандартна атомна бомба в 20 мегатон в тротиловому еквіваленті має - 20.000.000 тон тротила. Така безумно велика кількість вибухового матеріалу може привести до апокаліптичних результатів.

Із всіх цих роздумів Генеральний секретар ООН У Тан зробив логічний висновок: "Кожен, хто пропонує використовувати атомну зброю з метом розрухи, на мій погляд, не в своєму умі".

Перший Генеральний секретар ЮНЕСКО Дултан Хакслі в своїх роздумах відмічав, що систему освіти можна легко використати для насаджування "ідей вищої раси чи привілейованої касты, як і для насаджування ідей людської гідності і рівності їх можливостей".

Подивимось навкруг себе. Сучасне людство паталає в морі повсякденної різноманітної інформації. В цьому потоці повідомлень, багато і цінного, але є й таке, як Рене Майо назвав "вульгарною інформацією". Він рішуче виступає проти тих авторів, яким нічого

не вярта інтимність любові, чи молитви, опрощення потреби, тишина безмежного простору, велич смерті. Тут ми стикаємося не тільки з викривленням здорового смаку чи суспільної моральності, а із самим безсоромним образом людської свідомості!

На конференції, проведеної з ініціативи ЮНЕСКО, в грудні 1970 року в Парижі, було піднято безмежні критичні телебачення за показ різного роду кровопролиття і насильства, що негативно впливає на вий розум і душу, вказував Даніел Берман в статті "Людина і насильство". Правда, було відмічено, що серед самих кровожадних союзів немає таких, які б убивали пречетельників свого виду, крім людей і шурів.

Більшість учених різноманітно підтримують діяльність засадонольських організацій - ООН, ЮНЕСКО, МОТ і інших. Так Альберт Ейнштейн в статті "Далека ученого" писав в 1979 р. "...людство може бути врятоване в тому випадку, коли буде створена міжнародна система, заснована на праві і назавжди виключила б застоювання грубої сили".

Л І Т Е Р А Т У Р А : журнал "Курьер ЮНЕСКО"
/1958 - 1986 /

1. Олдос Хакслі, В защиту человеческих свобод. 1958, октябрь.
2. Лайнус Полинг, Ядерное оружие и будущее поколений. 1964, ноябрь.
3. Дзевхарлам Неру. Синтез науки и духовного начала. 1966, сентябрь.
4. Рене Маро, Этика информации. 1967, февраль.
5. Даніел Берман, Человек и насилье. 1970, август - сентябрь.
6. Обращение 2 200 ученых. 1971, июнь.
7. Джулия Хаксли, Предназначение ЮНЕСКО. 1976, апрель.
8. Насущные вопросы современности. 1976, апрель.
9. Всеобщая декларация прав человека. 1977, октябрь.
10. Свядов Рана; Во имя разоружения. 1978, ноябрь.
11. Эйнштейн Альберт, Далекая ученого, 1979, июнь.
12. Карл Саган, Ядерная зима, 1983, июль.
13. Гердимиор Гендальи, Предупреждение Клионда, 1986, октябрь.

В.Ф. ДАРБОРОВСКИЙ
Институт национальных проблем образования
Москва

**НАРОДНАЯ ПАМЯТЬ - ЭФФЕКТИВНЫЙ ИСТОЧНИК ВОСПИТАНИЯ
ГРАЖДАНСТВЕННОСТИ У ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ**

Не зная своих исторических корней, нам не возродить новое государство. Особенно это касается сегодняшней молодежи, глядящей за спиной партой. Именно ей придется в будущем продолжать дело старшего поколения отцов. В этом плане знаменательным событием является принятие Государственной Думой 10 февраля 1995 года Федерального закона "О днях воинской славы /победных днях/ России", подписанный 16 марта 1995г. Президентом Российской Федерации Е.Ельциным.

Во все века героизм, мужество воинов России, мощь и слава русского оружия были неотъемлемой частью величия Российского государства. Эти страницы нашей истории должен знать каждый гражданин. Мы столько утратили за последние годы, от столько отказались в духовной жизни, что ныне наши соотечественники не знают и не желают знать истории собственной страны, не чувствуют себя продолжателями деяний предков, болеющих за величие своего государства. Есть ли необходимость доказывать, что мы не помним родства, не ощущаем исторических корней, вряд ли способны на возрождение своего государства.

С появлением в нашем Национальном календаре таких дат в обществе возрождается давняя традиция. Больше двух десятков праздников - годовщин, памятных событий, дней святых - покровителей русского воинства отмечалось не только военными и их семьями, но и широкой общественностью. Это были особые дни, когда человек, приподнимаясь над буднями, по-особому ясно представлял смысл ратной службы, выполнения гражданского долга перед Отечеством. А общество, чувствуя служивых, подчеркивало значение воинского подвига, памяти о нем.

Положительно, что в данном законе сотканы в символической георгиевской ленте история давняя и ближняя; царских времен и советская - наша общая история. От торжества Александра Невского над немецкими рыцарями в апреле 1242года до триумфальной победы над их последними - германскими фашистами 9 мая 1945-го, через Куликово поле и поле Бородинское, Полтаву и Синоп, Москву и Сталинград протянулась эта своеобразная георгиевская лента.

Законом устанавливаются следующие дни воинской славы России:
18 апреля - День победы русских воинов князя Александра Невского над немецкими рыцарями на Чудском озере /Ледовое побоище, 1242 год/;

21 сентября - День победы русских полков во главе с великим князем Дмитрием Донским над монголо-татарскими войсками в Куликовской битве /1380 год/;

7 ноября - День освобождения Москвы силами народного ополчения под руководством Кузмы Минина и Дмитрия Пожарского от польских интервентов /1612 год/;

10 июля - День победы русской армии под командованием Петра Первого над шведами в Полтавском сражении /1709 год/;

9 августа - День первой в российской истории морской победы русского флота под командованием Петра Первого над шведами у мыса Гангут /1714 год/;

24 декабря - День взятия турецкой крепости Измаил русскими войсками под командованием А.В.Суворова /1790 год/;

11 сентября - День победы русской эскадры под командованием Ф.Ф.Ушакова над турецкой эскадрой у мыса Тендра /1790 год/;

8 сентября - День Бородинского сражения под командованием М.И.Кутузова с французской армией /1812 год/;

1 декабря - День победы русской эскадры под командованием П.С.Нахимова над турецкой эскадрой у мыса Синоп /1853 год/;

23 февраля - день победы Красной Армии над кайзеровскими войсками Германии /1918 год/ - День защитников Отечества;

5 декабря - День начала контрнаступления советских войск против немецко-фашистских войск в битве под Москвой /1941 год/;

2 февраля - день разгрома советскими войсками немецко-фашистских войск в Сталинградской битве /1943 год/;

23 августа - День разгрома советскими войсками немецко-фашистских войск в Курской битве /1943 год/;

27 января - День снятия блокады города Ленинграда /1944 год/;

9 мая - День Победы советского народа в Великой Отечественной войне 1941-1945 годов /1945 год/.

Основными формами увековечения памяти российских воинов, отличившихся в сражениях, связанных с днями воинской славы, являются:

создание и сохранение мемориальных музеев, установление и благоустройство памятников, обелисков, стел, других мемориальных сооружений и объектов, увековечивающих дни воинской славы России, организация выставок, установление на местах воинской славы мемориальных знаков;

широчайшая пропаганда материалов, связанных с днями воинской славы.

Главное, чтобы наша память была активной, выражалась в конкретных делах. Здесь самое широкое поле действия для школьников.

Н.І.Луцан
/м.Івано-Франківськ/

ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ДОШКОЛЯТНИКІВ НА ІДЕЯХ МИРУ

Педагогіка миру – це галузь науки, яка досліджує засоби, принципи, форми і методи виховання підрослого покоління на ідеях миротворчої політики. Вірність Україні є невід'ємною ознакою національно свідомого громадянина. Формування патріотичних почуттів означає вироблення і здійснення високого ідеалу служіння своєму народові, готовності до героїчного подвигу в ім'я процвітання своєї держави, прагнення бачити її незалежною. Процес становлення демократичних стосунків потребує, щоб кожна людина могла "реалізувати своє право на вибір, у тому числі – на вибір ідеологічної та політичної позиції".

Одним із засобів політичного виховання виступає миротворча діяльність, спрямована на виховання дітей у дусі миру.

З педагогічних колективів, педагогів і саперіводів ідеї свободи, в епоху національного відродження, широко обговорювалися завдання дошкільних закладів в навчанні і вихованні дітей. Серед багатьох думок особливе місце займає ідея створення національного дошкільного закладу, який сприяв би відродженню духовності народу. Національне виховання духовно відтворює в дітях рідний народ, увічнює в підрослих поколіннях як специфічне, самобуття, що є в кожній нації, так і загальнолюдське, спільне, для всіх націй світу.

На нашу думку, виховання дітей на ідеях миру, сприяють народні ігри. Оскільки, з нашого погляду, народні ігри, в яких відбиті етичні ознаки народу, можна назвати: українські – "Подільничка", "Дрібу, дрібу, дрібулечки", "Мак"; російські – "Коровай", "Питишки"; киргизькі – "Вервики", "Дені и баштанники"; білоруські – "У Мазяля", "Посадка бульби"; грузинські – "Метання списа", "Джисник"; таджицькі – "Збір голіванів", "Появання на куріпок" та ін.

Різноманітні історичні, соціально-економічні, географічні умови та глибоке розуміння необхідності гри в практиці формування особистості людини привели до того, що в кожного народу виникли свої, суто національні ігри. Так, наприклад, у Дагестані, де є широкий вибір у

¹ Концепція національного виховання. – Освіта. – 26 жовтня 1994р. – С.6.

горах природного каменю, гірські жителі складали ігри, пов'язані з камінням: "Метання каменя", "Штовхання каменя", "Камінець". Обов'язок захищати Батьківщину від ворогів спонукав до виникнення групи ігор, які сприяють військово-спортивній підготовці: "Скачки", "Джигіговка", "Національна боротьба". Отож, ми бачимо, що в народних іграх Дагестану значну увагу відводиться національній боротьбі, метанню та штовханню каменя, кінним змаганням. А ось у дітей Прибалтійських країн більшість ігор пов'язана з ловлею риби або підготовкою до цього процесу, наприклад: "Ловіння риби", "Загу-рагу" та ін.

Народні ігри використовуються як засіб наукового пізнання світу. Вони розвивають пізнавальну активність дітей у визначенні рідного краю, біорізноманітності його природи, спонукаючи до її збереження і припинення. Рідно вихованці з цієї метою використовувати ігри "Подорож у країну Сивої дазими", "Зоряна Чадина", "Легенди рідного краю".

Народні ігри є незамінним окрасом естетичних елементів, за допомогою яких у дітей слід виховувати любов до рідного народу, до рідної мови та Батьківщини.

У текстах українських ігор найліпші авторські світли, вдалі іронічно-примітивні та іронічно-примітивні, наприклад, чортівні означає не кіз з м'яким бровами, але також гарний, продалити: "Юр-нобичні народок край горада ходить". Слово "ничи, орати" означає гарний, продалити.

Всезначливі рідну мову з найбільш раннього віку, діти поступово стають носіями національного змісту, духу: засобами рідної мови в них найефективніше формуються національна психологія, характер, світогляд, свідомість і самосвідомість та інші компоненти духовності народу.

Надзвичайно актуальні сьогодні думки О.О.Потебні щодо зв'язку між культурою і мовою народу. Пізнаючи глибини народної культури, прониваючи в таємниці слов'янського фольклору, слов'янських мов, С.С.Потебня бачив неповторність кожної мови у відображенні дійсності: для існування людини потрібні їм і люди, і для народності - інші народи.

Отже, виховання дітей в душі миру слід розпочинати з доглядливого в'язу, широко використовувати при цьому ігри рідних народів.

А.П.Веремчук

Рівненський економічно-
гуманітарний інститут.

М.С.Грушевський про миротворчу політику школи.

Однією з найгостріших проблем, які стоять в ряд з іншими на сучасному етапі, є проблема миру. До миру приковане зараз увага державних діячів, політиків, військових, вчених, письменників, мирної громадськості різних країн. Боротьба за мир складає ядро всієї системи навчання і виховання. Це є новим силою, підкреслено здійснюваню в нашій державі, реформю школи. Питання про мир в умовах загостреного міжнародного положення виступає як один із суттєвих чинників в справі формування світоглядного підростаючого покоління. Виховання підростаючого покоління на ідеях миру є одним із основних на сучасному етапі формування незалежної України. Це складає частину державної освітньої політики.

Українська нація має свою самобутню історію. Світоглядні ідеї національного єднання, міцної дружби, товариської взаємодопомоги і милосердя пронизують усі сфери життєдіяльності народу. В його історії є величезні постаті. До них насамперед слід віднести М.С.Грушевського - невідчуженого вченого освітнього рівня. В його концепції з проблеми виховання підростаючого покоління в дусі миру та взаєморозуміння особливо цінним є те, що в ній вельми міцно займають погляди про зникнення війни та про загальний мир, про рівність між народами, їх дружбу, про регулювання питань в забезпеченні взаємної поваги та довіри між малими і великими народами. Адже тільки в державі, де панує мир, поділяється благополуччя людей і з підростаючого покоління формуються справжні громадяни самостійної держави. М.С.Грушевський підкреслює, що одним із найважливіших напрямків роботи української національної школи та вчителів є виховання підростаючого покоління в дусі миру, основні форми якого спрямовані на пошук шляхів формування активної особистості.

В процесі виховання учнів на ідеях миру вчителі потрібно навчити їх ясно усвідомлювати нічиюсть патрістичних почуттів, прилучати до вивчення національної культури, намагатись виховати майбутнє покоління в душі миролюбства і взаєморозуміння. Неб жити в мирі і для миру, потрібно вчитися миру. Мир починається із кожного з нас.

Настав час, де визначальними є пріоритети національного, час, де взаємодіють національні і загальнолюдські морально-духовні цінності, відродження національної духовної культури і мови в системі світової загальнолюдської культури.

Провідний вчений України М.С.Грушевський усвідомив, що потрібні мир у суспільстві, громадська згода загальнонаціонального характеру, де на першому місці-захист прав людини, поваження гідності особи й колективу, співіснування політичних, релігійних, історико-культурних поглядів та переконань, рівних етнічних традицій та уподобань. Основні основи такого життя: терпимість, порозуміння, взаємодія усіх суспільних сил.

На думку вченого, миротворчу проблему в національному вихованні неможливо успішно розв'язати без створення взаємних об'єктивних умов для формування високих моральних ідеалів молодого покоління. Не можна просто закреслити моральні цінності дідства, світового духовного руху, надбання світової культури, духовний потенціал народу, цінності попередніх поколінь.

Миротворчу проблему неможливо розв'язати без постійної уваги до інтернаціонального виховання. Інтернаціоналізм як явище моральне і категоріально вкрає і втілює в собі загальнолюдські і національні духовні цінності. Явище загальнолюдського милосердя, співчуття, трилоги: за долю власного народу і інших народів, прагнення до загальнолюдського добра і злагоди-напередості явище світової цивілізації. М.С.Грушевський вважав, що відмовляючись від минулого, не відбачаючи себе до історії відродження нації, мови, культури. Сучасне відродження є сучасно мови своєї держави. Вони не є майже тизмом, вони є минулом! Більш відомі історичні традиції українського народу є запорукою утвердження української національної ідеї в Україні і в часом

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ ЦДІАУ У ЛЬВОВІ ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО
З ІСТОРІЇ БОРОТЬБИ ЗА МИР НА ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ
/20 - 30-і рр. XX ст./

Документи і матеріали Центрального державного історичного архіву України у Львові /далі - ЦДІАУ у Львові/ розкривають боротьбу трудящих Західної України проти загрози фашизму і війни в кінці 20-х - в середині 30-х років.

Так, у резолюції конференції представників творчої інтелігенції Львова про підтримку ініціативи скликати Всесвітній антивоєнний конгрес, яку підписали 46 письменників, журналістів, акторів, професорів музики та ін. 5 червня 1932 року, була схвалена відповідно небезпеки нової війни ЦДІАУ у Львові, ф.3, оп.1, опр. 2593, арк.3/.

З дивергентної точки зору цікавим є протокол антифашистського конгресу діячів культури, що відбувся у Львові 16 і 17 травня 1936 року. Учасники цього конгресу не тільки засудували загрозу війни, але й у своїх доповідях акцентували увагу на боротьбі за соціальне й національне визволення трудящих Західної України, на репресіях, які проводила Польська адміністрація щодо учасників цієї боротьби. Цей документ наводить факти про страйки будівельників у Львові, про боротьбу за скасування польського концтабору "Берега Картузька" та ін. /ф.309, оп.1, опр.95, арк.2-47/.

З асудженням загрози війни була прийнята і резолюція антифашистського конгресу діячів культури /ф.309, оп.1, опр.95, арк.1-3/.

Про хід проходження конгресу діячів культури свідчить звіт від 29 травня 1936 року. В цьому звіті не тільки змальовується сам процес проходження конгресу, але й наводяться деякі факти з метою зірвати цей конгрес з боку представників деяких політичних опонентів /ф.309, оп.1, опр.95, арк.48-49/.

Документи і матеріали цього архіву свідчать також про активні дії представників Польської влади щодо борців за звільнення західноукраїнських земель від Польської окупації. Так, Станіслав Яновський у своєму щоденному рапорті слідчого управління поліції Львівської воєводської команди державної поліції від 16 грудня 1936 р. повідомляв про участь діячів культури у зборах трудящих Львова, присвячених боротьбі за звільнення політичних в'язнів. В цьому документі не тільки наводиться кількість учасників зборів, але й вказуються прізвища виступаючих, які саме проголошувалися гасла і т.д. /ф.205, оп.1, опр.474, арк.6/.

ф.309, оп.1, опр.95

Той же самий Станіслав Яновський 18 травня 1936 року у своєму рапорті Львівській воєводській команді державної поліції повідомляв про урочисті збори та літературний вечір учасників конгресу. Длерелознавча цінність цього документу полягає в тому, що він дає можливість прослідкувати сам процес проходження цього зібрання з наведеними прізвищами, хронологічною послідовністю, вимогами /ф.206, оп.1, спр.476, арк.109/.

Звичайно, всі ці донесення поліції про діяльність української інтелігенції, насамперед, про конгрес у Львові, не могли не турбувати Польську владу, тому були вжиті відповідні заходи. Про це свідчать ряд документів судово-слідчого апарату Польщі. Так, у розпорядженні міністерства юстиції Польщі прокурору апеляційного суду у Львові при розслідуванні справ конгресу ставилась вимога прискорити розслідування /ф.205, оп.1, спр.762, арк.2/.

Про хід слідства над організаторами конгресу свідчать і інші документи, а саме донесення прокурора Львівського окружного суду Я.Хіровського прокурору апеляційного суду від 4 травня 1937 року /ф.205, оп.1, спр.762, арк.5/.

Приблизно такого ж складу документ, в якому наводяться відомості про боротьбу за своє соціальне й національне трудящих Західної України, боротьбу за мир. Це, насамперед, донесення команданта державної поліції міста Львова Тимея Квачинського віце-прокурору Львівського окружного суду /ф.242, оп.1, спр.89, арк.117/ і донесення прокурора Львівського окружного суду прокурору апеляційного суду про хід слідства над організаторами конгресу /ф.205, оп.1, спр.762, арк.8/.

Таким чином, документи і матеріали Центрального державного історичного архіву України у Львові не тільки розкривають болючі сторони трудящих Західної України за збереження миру, проти війни, але й свідчать про боротьбу всіх верств західноукраїнського населення, всіх політичних партій /в тому числі і націоналістичних/ за соціальне і національне визволення.

Ці свідчення можуть і повинні бути використані у виховному процесі студентської молоді.

ПЕТРУК А.П., Петрук О.И.

ЗВАННЯ ТА ЗМІСТ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ НА ІДЕЯХ МИРУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.

У "Концепції національного виховання" підкреслюється, що "процес встановлення демократичних стосунків потребує, щоб кожна людина могла реалізувати своє право на вибір, у тому числі - на вибір ідеологічної та політичної позиції. У цій ситуації не слід змішувати поняття "ідеологія", що є переважно груповою "класовою" формою свідомості, з поняттям патріотизму, відданості Батьківщині, яке є категоріями загальнонародними, загальнонаціональними і загально визнаними". Отже, неодна ідеологія не повинна обмежувати свободу переконань, поглядів і думок. А це не суперечить прагматично шкільних колективів до організації виховної миротворчої діяльності. Однак з важливих їх завдань на сучасному етапі є виховання молді у душі миру, здійснення патріотичного виховання, виховання патріотизма України, готового в будь-який час стати на захист Вітчизни, оволодівати військовою і військово-технічними знаннями, а також вивчати бойові традиції та героїчні сторінки історії українського народу, Нова Збройних Сил.

Особливо роль у вихованні підростаючого покоління в душі миру належить школі. Саме в школі молдіда людина одержує відповідну суму знань, формується її характер, воля і світогляд. Під вихованням учителів на ідеях миру потрібні розуміти цілеспрямований, систематичний діловий вплив всіма прийнятими в педагогічній формами і методами на формування свідомості в учителів для виховання їх в душі високої відданості Україні, вірності інтернаціональному обов'язку, в душі високої гнравності і дисципліни.

Мета виховання на ідеях миру - забезпечити засвоєння школярами соціального досвіду старших поколінь, формувати в них громадянську свідомість, розуміння законів суспільного розвитку, політики України, потреби брати участь у суспільному житті школи, області, країни загалом.

Складні умови, за яких здійснюється виховання учителів, вимагають і нових підходів до організації виховної діяльності педагогічних колективів, розширення її меж, які дозволили б різними засобами впливу діяти до кожного школяра, залучивши його до активної громадської діяльності і суспільно-корисної праці.

Виховання на ідеях миру пронизує своїми ідеями весь процес морального виховання, безпосередньо впливає на всі сторони моральних відносин учнів, виключаючи їх міжособові відносини. У свою чергу моральне виховання активно впливає на сутність виховання у душі миролюбів і політики України, моральне виховання учнів позитивно впливає не лише на поліпшення їх взаємовідносин але й на результати їхнього навчання, поведінки і трудової діяльності.

Роль морального виховання в успішному розв'язанні школою цього завдання полягає насамперед у наданні громадянської діяльності учнів особистого змісту, а формуванні світогляду, а виробленні кожним школярем правильної життєвої позиції.

Трудове виховання тісно зв'язане з моральним. Воно не ізолюване від цілеспрямованого, систематичного формування у школярів якостей громадянина України, вироблення у кожного із них переконання добре працювати на користь суспільства, свідомості громадянського обов'язку.

Зміст виховання школярів на ідеях миру в Україні визначається зовнішньою і внутрішньою політикою України. Під змістом виховання школярів у душі миру ми розуміємо систему знань, певних навичок і вмінь, спрямованих на формування світогляду учнів, їхніх поглядів і переконання, яка сприяє підготовці молодшого покоління до участі в будівництві незалежної демократичної держави України.

Форма залежить від змісту. Вона тісно пов'язана з ним. У свою чергу, зміст впливає на форму, яка активно впливає на зміст. Тому дуже важливо в створенні певних умов виховання школярів на ідеях миру добиватися відповідності його змісту і форм.

Зміст виховання учнів у душі миру залежить, насамперед, від таких факторів:

- мети і завдання виховання загалом;
- політики держави і завдань, що стоять перед суспільством в даний історичний момент;
- системи виховання учнів;
- часу, що відводиться на проведення різних видів і заходів з учнями;
- наявності і якості матеріальної бази даної школи, її обладнання;
- вікових особливостей дітей, їх інтересів і нахилів;
- теоретичного рівня підготовки педагога, який проводить позакласну роботу з учнями.
- зв'язку виховного процесу школи з життям суспільства.

СПІВРОБІТНИЦТВО ВИХОВАТЕЛІВ ДІТЯЧИХ САДКІВ З БАТЬКАМИ ПО ВИХОВАНню ДОСВІДЛИВІВІВ В ДУСІ МИРУ

Принципове підвищення продуктивності всіх етапів роботи по вихованню дошкільників в душі миру можливо лише за умови тісного зв'язку педагогів із сім'єю. Сім'я має великі можливості у власному тлумаченні позитивного суспільного життя.

Ефективність мети і завдань виховання дітей в сім'ї і суспільстві витікає із самої природи суспільства і визначається метою і завданнями національного виховання. Конкретне їх вирішення в повсякденних справах обумовлене тим, в якій мірі вимоги суспільства передиллюються в свідомості людей і соціальні цінності стають особистісно значимими, утверджуються в сімейному устрої.

В сучасній сім'ї, яка будується на початку любові, взаємоповаги, співності інтересів і прагнень її членів, турбота про дитину стає рідною із морально-психологічних потреб людини. Виникає зацікавленість батьків в об'єднанні своїх зусиль з педагогами.

За останні роки визначились відома різноманітність форм, склався практичний досвід взаємозв'язку дитячого садка і сім'ї. Це: лекції, батьківські збори, консультації, круглі столи.

Удосконалення змісту і форми роботи дошкільних закладів в сім'ї лежить в руслі завдань чільного підвищення ефективності виховання дітей на дітей і методів. Очевидні досягнення в співробітництві вихователів і батьків по вихованню дошкільників в душі миру не перебивають досить явних ушкоджень, які відзначаються повсюди в роботі вихователів в батьками з питання виховання дошкільників в душі миру в дошкільних закладах показав, що позитивні сторони співробітництва дитячих садків і сім'ї в ньому є і негативні. Серед них можна характеризувати: а/ формально-відношення педагогів з боку батьків до роботи з батьками внаслідок недостатньої виховної ролі сім'ї по формуванню у дошкільників міцних уявлень; б/ вихователі не завжди вміють поставити конкретні завдання і вибрати відповідні їм зміст і методи; в/ зміст педагогічної освіти батьків недостатньо диференційовано при виборі методів співробітництва вихователів не враховують конкретних умов життя конкретних сімей.

Різноманітність форм і форм, її безперервність і тривалість.

цілоріччя гірше, які засвоює дитина в життєдіяльності сім'ї, сягають її пріоритет. Цілеспрямованість, педагогічна спрямованість виховання і навчання в дитячому садку відрізняють організоване на умовах сімейних суспільно-виховання. Про це не слід забувати.

Шляхи навчання і виховання не приносять ніяких результатів, якщо вони не спираються на внутрішню готовність особистості діяти спільно з батьками і бажання зійти до них підій. Формування такої готовності сприяє чітка встановка завдань, які визначають спрямованість роботи з сім'єю.

Дитячі садки ведуть велику роботу із сім'єю по вихованню у дошкільників любові до рідної країни, формування уявлень про мир на земній кулі. Але часто ця робота носить інформативний характер: батькам розповідають, що робить дитячий садок і що можуть робити вони. В цьому випадку ролі дитячого садка і сім'ї на формування особистості дитини йде як дві паралельні лінії, не перетворюючись, тобто без достатнього взаємозв'язку і взаємодіючості.

Підступивши до спільної роботи із сім'єю по вихованню дошкільників в душі миру, дитячий садок повинен передбачити можливість вирішення трьох завдань: розкриття перед батьківським колективом ролі сім'ї в певну питанні, встановлення тісної наступності в роботі із сім'єю, приведення в стан спільного аналізу ходу і результатів роботи.

Цього потребує неперервне притягання в дитячому садку і взаємодія з ним робота сім'ї і забезпечить різноманітність подій, уявлень і емоційних впливів на дитину.

Одним із важливих показників відношення до сім'ї суспільного життя є діяльність. Вона вступає як умова встановлення, перевірки отриманих дітьми знань, а також створює їх перед необхідністю набуття нові знання та продовження і ускладнення діяльності. Підходячи роботу із сім'єю по формуванню у дітей морально-виховних уявлень вихователь повинен намітити відповідні рекомендації по організації рідної діяльності.

Нами було проведено анкетування серед вихователів дитячого садка та батьків м. Дубно, смт. Рохитне, с. Гиродиче Березнівського району, м. Острого, м. Дубровиця. Ми виявили, що вихователь підля і активно працює із батьками по вихованню дошкільників в душі миру. Проводять з батьками консультації, бесіди, дають яку виборство художню літературу. Батьки проводять цілі бесіди з дітьми за прочитаними творами, відвідують пам'ятники загиблим воїнам.

В.В.Верьовкін

БОРОТЬБА ЗА МИР НА ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ У
1929.- 1933 рр.

Яскравою сторінкою в історії національно-визвольного руху є боротьба проти загрози фашизму та війни.

Так, наприкінці 20-х - на початку 30-х років світ охопила небезпека за гостротою та руйнівною силою економічна криза, що привела до посилення національно-визвольної боротьби на Західній Україні.

В умовах загострення кризи, з одного боку, та піднесення національно-визвольного руху - з другого, найбільш реакційні сили ставку зробили на фашизм.

У Польщі ще в травні 1926 р. відбувся державний переворот, внаслідок якого встановився реакційний режим пілсудчиків, відомий під назвою санацийного. Мета нового режиму полягала у зміцненні диктатури, посиленні боротьби з національно-визвольним рухом трудящих Західної України. Приймаючи ряд законспроєктів, які різко погіршували матеріальне становище робітників і селян, санацийні правителі Польщі проводили політику ліквідації решток демократії та політичних прав трудящих, здійснювали фашизацію суспільно-політичного життя в країні. Наступ на демократичні права трудящих був узаконений новою конституцією, прийнятою властями у квітні 1935 р.

Зовнішня політика правлячих кіл Польщі, була спрямована на поглиблену підготовку до війни. Нехтуючи національними інтересами своєї країни, санацийні власті в січні 1934 р. підписали договір з фашистською Німеччиною.

Демократична інтелігенція розуміла, що фашизм несе людству загрозу винищувальної війни та поневолення, тріть у собі небезпеку знищення багатомірової культури народів і тому піднесла свій голос разом зі всіма трудящими за згуртування й зміцнення всіх антифашистських сил.

Демократична інтелігенція Західної України та Польщі гаряче підтримала пропозицію Анрі Барбюса і Романа Роллана про скликання Всесвітнього антивоєнного конгресу. 5 червня 1932 р. у Львові відбулися збори діячів літератури, науки й мистецтва, на яких було створено антивоєнний комітет у складі 13 чоловік і обрано делегацію на Всесвітній антивоєнний конгрес. Понад 50 представників української й польської інтелігенції на цих зборах підписали звернення до трудящих, у якому закликали боротися проти загрози війни, на захист миру. Серед підписавших звернення були: письменники - Степан Тудюк, Ярослав Галин, Петро Ковалюк, Олександр Гаврилюк; професор музики

Микола Колеса; журналіст Кузьма Пелехатий та інші.

Аналогічні резолюції були прийняті інтелігенцією Львова, членами кооперативу "Робітничий театр", Товариства робітничих університетів та ін.

Прогресивна преса Західної України й Польщі широко інформувала трудящих про Всесвітній антивоєнний конгрес, який відбувся 27 - 29 серпня 1932 р. в Амстердамі. Так, газета "Сила" опублікувала статтю "Всесвітній організатор проти війни", в якій йшлося про роботу Всесвітнього антивоєнного конгресу і прийняті на ньому рішення.

Трудова інтелігенція взяла активну участь в кампанії за скликання у 1934 р. у Львові робітничо-селянського конгресу. Її представники входили до складу Центрального ініціативного комітету робітничо-селянського конгресу.

Національно-визвольний й антифашистський рух розвортався в умовах посиленого терору з боку саянатійного уряду Польщі. Так, Львівське міське староство дало розпорядження поліції конфіскувати текст резолюції членів кооперативу "Робітничий театр" на підтримку робітничо-селянського конгресу, та провести розслідування з метою притягнення винних до карної відповідальності. 17 травня 1934 р. Львівська міська поліція донесла віце-прокурору Львівського окружного суду, що кооператив "Робітничий театр" є "прибудівкою партії Українське селянське об'єднання". Тоді ж кооператив "Робітничий театр" був заборонений, а його активісти заарештовані.

Масові мітинги і збори трудящих проти загрози війни відбулися у Станіславі, Дрогобичі, Бориславі, Стріжі, Камуші, Тернополі, Луцьку, Рівному, Лубно.

Проте ніякі репресії правителів Польщі не могли зупинити прагнення трудящих до єдності дій у боротьбі проти наступу фашизму і загрози війни. Трудова інтелігенція Західної України підтримувала ініціативу прогресивних сил і робітничих організацій 36 країн про скликання Всесвітнього конгресу миру у вересні 1936 р. у Брюсселі. Широку кампанію підтримки Всесвітнього конгресу миру проводила прогресивна преса. Закликаючи діячів культури й усіх трудящих взяти активну участь у русі до скликання Всесвітнього конгресу миру, журнал "Знання" писав: "...спільна боротьба за мир ніякого трудящого народу разом з усіма чесними людьми доброї волі помітає повні плани ідеалів".

Таким чином, глибокі знання з історії країн, боротьба за мир, яку вели трудящі Західної України у 20-50-х роках ХХ ст., підтримували і відіграють роль у вихованні процесі студентів.

Хто приніс миг у Чехословаччину?

Довгий час у прорадянській історичній літературі вплив "радянського фактору" на внутрішні процеси у країнах Східної Європи розглядалися лише в загальному і тільки позитивному плані. Події 1939-1991 років висунули проблему "радянського фактору", його ролі у повоєнній історії регіону, у центр суспільної уваги всієї світової громадськості. Все більш широке розповсюдження отримала інтерпретація внутрішніх процесів, що мали місце у країнах Центральної і Східної Європи у 1944-1945 роках, як "натягування радянського костюму" на "плечі" Східно-європейських країн. А Радянський Союз виступав у ролі "кравця", який насильно "одягає" східноєвропейські країни у новий одяг радянського зразку.

Як відзначив у свій час відомий російський вчений І.І.Мон, у Чехословаччині, звільненій Червоною Армією у 1945 році сталінським режимом, за допомогою Комуністичної партії створювалися режими, далекі від народної демократії, прихильниками якої виступали найкращі прогресивно настроєні політики на чолі з Б.Бенешем.

Чехословаччина розглядалась Москвою як сфера необмеженого впливу СРСР. Для цього тоталітарний радянський режим використовував системи політичних, економічних і військових радників, оперативні групи НКВС з широким спектром повноважень у регулюванні громадського життя.

У той же час було б помилково вважати, що соціалістичний лад насильницьки внесений у Чехословаччину тільки радянськими багнетами. Червона Армія принесла у ЧСР звільнення від фашизму, що не могло не викликати симпатії до неї з боку населення країни. Це стало основною причиною росту віри народу Чехії і Словачки у роль та ідеї комуністів.

Разом з тим, присутність радянських військ була стримуючим фактором для правих, опозиційних комуністам, сил.

Отже, Радянський Союз і його війська, звільнивши Прагу від фашистів, перекреслили надії буржуазних сил на зміну співвідношення сил у Національному фронті і уряді на свою користь.

Під час Празького повстання проявилась єдність чехословацького народу і Червоної Армії у боротьбі за мир і свободу ЧСР. Чехословацькі історики стверджували, що звільнення Праги Радянською Армією не дало змоги національній буржуазії, яка розраховувала, що першими у місто увійдуть американські війська, позбавити

трудящих перемоги, досягнутої у національно-визвольній боротьбі.

Майже всі історики, як прорадянські, так і прозахідної орієнтації, сходяться на думці, що Мюнхенська зрада інтересів Чехословаччини остаточно підірвала довіру чехів і словаків до західних політиків і була однією з головних причин зростання популярності комуністів.

"Комуністична партія могла б захопити владу вже у 1945 році, якби вона цього захотіла", - стверджував прогресивний чеський політик З. Млинар.

У травні 1945 року практично все чехословацьке населення вірило Сталіну, не заперечувало загальнонаціонального потягу до свободи, миру і справедливості. Ті, хто рішуче хотів відмежуватись від лицемірних політиків Заходу, у цей час ще не знали про радянську дійсність, вірили, що Радянський Союз був крайньою здійсненням мрій. Бо справді, Червона Армія була для мільйонів чехів і словаків армією визволительницею. У перші повоєнні роки вона виступала гарантом миру і спокою у країні.

Навіть сучасні західні історики змушені визнати, що визволення Чехословаччини від фашизму стало можливим тільки завдяки рішучим діям і підтримці радянських військ. І ті сотні тисяч українців, росіян, білорусів, які боролися проти фашистських окупантів своєю кров'ю, можуть нам довести це твердження.

Дорогою ціною заплатили народи колишніх радянських республік за мирне майбутнє Чехословаччини і всієї Європи. Не їх вина, що гарантом миру і безпеки повоєнної Європи стала за підсумками другої світової війни тоталітарна держава - Радянський Союз зі сталінським режимом.

Сьогодні головна проблема при дослідженні історичної "правди" полягає в тому, що "правд" з'явилося дуже багато. Схід Європи впав зараз у стан багатоправдивості - набір можливих позицій, з яких оцінюються останні 50 років історії, настільки багаточисленний, що пошук загальнопризнаної правди, правди для всіх, виглядає безнадійним починанням.

Це зумовлюється тим, що ми знаходимось сьогодні занадто близько до подій, які поставили під сумнів істинність шляху, на який стала Східна Європа п'ятдесят років тому.

І тільки майбутнє може дати остаточною відповідь.

Л.М.Кравець
м.Кременець

ІДЕЇ МРУ У ТВОРІХ УСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ

Є перед виконанням завжди ставилася одна широка мета виховати людину, якій усе людське буде близьке, рідне. І Софія Русова добавила: "Боно /виковання/ не стискає думку дитини у вузькому шовінізмі, навпаки, після правдивого національного виховання дитина звикає кохатися у народних скарбницях і цукотує цих культурних скарбів і у других народів; кохачи свою національну культуру дитина поважатиме і другі нації і цікавитиметься їхнім життям.

"Боно через повагу і любов до свого народу виховає в дітях повагу і любов до других народів і тим приведе нас не до вузького, відокремлення, а до широкого одиання " світового порозуміння між народами і націями".

Глибоке відчуття свободи, миролюбність, повага до волі, незалежності інших народів знайшло відображення в творчій усній народній творчості. Тому що, з покоя-віків, відколи себе пам'ятає українська земля завжди себе вона захищала від зазіхань чужеземців.

В казках, легендах, переказах, прислів'ях, приказках народ оспівує сміливість, чесність, доброту, порядність, розум людини. Поряд з героями-богатырями дуже часто зустрічаємо персонажів, які молоді за віком, невисокі на зріст, але мають такі риси вдачі, які викликають прихильність до себе, готовність іншим прийти їм на допомогу й боротьбі з силами зла.

Страшний, могутній, здавалося б непереможний багатоголовий змії, підступний песоголовець гине від руки шрого героя. І не дивно, що ним найчастіше є третій, наймолодший син, що носить ім'я Іван. Часто він долгає всі перешкоди не тому, що йому притаманні незвичайні здібності чи сила, а завдяки допомозі чудесних помічників.

Образ якого героя чи героїні не випадковий, він є уособленням прагнення показати миролюбність української нації, підкреслити одну з характерних рис нашої нації - індивідуалізм, який поєднується з ідеєю рівності, гострим неприйняттям абсолютної гледи над ним.

Широке використання у практиці дитячих садочків, шкіл історично піднятого, перевіреного на практиці, багатого, енергійного народного слова втіленого у казці, легенді, пісні сприятиме формуванню у дітей у наш жорстокий час таких необхідних рис як миролюбність

Т.С.Тасолько
Кременецький педагогічний
коледж ім.Т.Г.Шевченка

УСВІДОМЛЕННЯ ВИКОНАННЯ МОРАЛЬНИХ НОРМ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ОСНОВА ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ НА ІВЛЯХ ПЕДАГОГІКИ МИРУ

Виховання дітей на основі педагогіки миру тісно пов'язане із проблемою усвідомленого виконання моральних норм, адя саме зайдси бере свої виток моральна поведінка, переконання і світогляд людини.

Моральні норми як зовоби і форми регуляції поведінки виконуть в суспільстві величї і різноманїтї функції. Вони утворюють нормативно-ціннісну основу культури суспільства, покликану забезпечити стабільність і стійкість соціальної системи, упорядкують і відносять людей.

Морально виховану особистість характеризує саме усвідомлене прийняття моральних принципів і норм як принципів і норм власної поведінки, почуття морального обов'язку, честі, коли вимоги до особистості тють внутрішніми вимогами особистості до себе.

Засвоєння дітьми моральних норм проявляється у поведінці. Виділяють два типи моральної поведінки. Один – дотримання норм з міркувань власної вигоди. Страх перед покаранням, бажання виглядати перед людьми в кращому вигляді – ось мотиви такої моральної поведінки. В основі поведінки іншого типу – прагнення людини зберегти моральну самооцінку, берегти в своїх власних очах повагу до себе. Перший тип моральної поведінки прагматичний, другий – безкорисний.

Е.В.Суботський виділяє 3 методи, які зміцнюють відношення дітей до виконання моральних норм: прилучення до позиції дорослого; висачення проступку; емоційно – позитивне спілкування. Вї вони сприяють виникненню елементів моральної самооцінки.

В період дошкільного дитинства виховання почуттів дітей приділяється особлива увага. Спираючись на емоційну чутливість, яскравість уяви, наслідування, педагоги виховуть у дітей першї добрі, гуманні почуття: турботу, увагу, доброзичливість у стовунках з одводітками.

З розширенням морального досвіду починають формуватися складні соціальні почуття: почуття любові до Івтьківщини, інтернаціональї почуття. Це дає змогу говорити про доступність розуміння дітей дошкільного віку основ мирного співіснування не тільки в дитячих мікрогрупах, але і в будь-якому соціальному середовищі.

Г.С.Колупасва
Рівненський педінститут

ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ДУСІ МИРУ

Доля миру залежить не тільки від політиків і військових. В розв'язанні дуже важливої проблеми збереження миру можуть і повинні брати участь люди всієї планети, не стосуються і школярів, і молоді. Нашим дітям близькі і зрозумілі питання захисту і зміцнення миру, розвитку дружби і співробітництва з народами всіх країн. Тому школа не повинна стояти осторонь від боротьби за мир в усьому світі. Ця робота повинна проводитись з першого класу.

Сьогодні ми особливо гостро відчуваємо цінність миру. І це природно. Кожна людина переживає за майбутнє своїх дітей. В бесіді з дітьми часто чуєш запитання: "Чому воювали і воюють люди?" Та напевно, тому, що з точки зору тих, хто починає війну і з точки зору тих, хто вимушений оборонятись в речі важливіші за мир. Для одних - це влада, багатство, для інших - незалежність, свобода.

Виховувати учнів загальноосвітніх шкіл боротьбою за мир, противниками насилля, війни - це значить добиватись, щоб їх життя поступово виходило за рамки особистих інтересів.

Рід людський багатоманітний: різноманітні культурні особливості різних народів, різні шляхи історичного розвитку культур. Разом з тим, на зміву національної замкнутості, доктринам національної зверхності повинні вимуватись єдині глобальні цілі. Годове - це з повагою, без предвзятості прияти умови, форми існування, життя народу - суспільства. Різноманітність генотипу в природі, національне різнобарв'я роду людського - ознака і умова стабільності свого життя, біологічного і культурного. То чи не краще погодитись, що і в усьому іншому краєві бути різними в житті, ніж однаковими в смерті? І в тій великій моральній школі народи мають знати: альтернативи миру немає.

Скільки в нашій школі на такий час основною організаційною формою навчання є урок, то очевидно, саме на уроці мають бути реалізовані завдання, пов'язані із вихованням на ідеях миру. Це стосується як змісту уроку, так і форм і методів роботи. Наприклад, при вивченні історії акцент із виховних цілей уроку є виховання миролюбності, поваги до різних точок зору національної гордості і патріотизму. Досягнення цієї цілі буде можливим, якщо весь навчально-виховний процес з історії буде проходити під кутом зору

новою політичною думкою, нового політичного мислення.

На наш погляд не одержала остаточного розв'язання і педагогічна проблема: чи грати дітям в "воєнні" ігри. Гра як форма діяльності дітей дошкільного і молодшого шкільного віку має багато виховних можливостей і не використати цього школа не має права, але надати правильного спрямування іграм дітей вона зобов'язана.

Та, напевно тому, що з точки зору тих, хто повинен вину, хто змушений оборонятись в речі важливіші за мир. Для одних - це влада, багатство, для інших - незалежність, свобода, демократія.

Рід людський багатоманітний. І це прекрасно. Різноманітні культурні особливості різних народів, різні шляхи історичного розвитку культур. Разом з тим, на зміну національній замкнутості, доктринам національної зверхності повинні висуватись єдині глобальні цілі. Головне - це з повагою, без предвзятості приймати умови, форми існування, життя народу - сусіда. Різноманітність ґрунтового в природі, національне різнобарв'я роду людського - ознака і умова стабільності самого життя, біологічної, культурної. То чи не краще погодитись, що і в усьому іншому краще бути різними в житті, ніж однаковими в смерті? У цій великій моральній школі народи мають жити.

Мир - це не просто відсутність війни, це етична цінність життя і відношення до інших яка заснована на визнанні їх права на задоволення своїх людських потреб. Отже, виховання на ідеях миру передбачає осмислення того що таке людина, що означає жити по-людськи. Звідси випливає наявність великих можливостей, які виникають в процесі звичання гуманітарних дисциплін навчального плану школи. Всі народи разом на різних етапах історії створили світову художню культуру. Набуття гуманістичних цінностей, які є в світовій художній культурі не дозволяє знайти в свідомості людей історичну пам'ять про себе, про братство народів. Тому і сприяє вивчення гуманістичних, естетичних, шкільних дисциплін.

Однією із діючих форм виховання на ідеях миру були і залишаються уроки миру. Вони є не тільки діючим засобом емоційного впливу на учня, але і засобом патріотичного, морального виховання засобом формування гуманних людських якостей.

О.В.Коржова.

Рівненський педінститут.

ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ НА ІДЕЯХ
МИРУ В УМОВАХ СТАНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ.

На сучасному етапі будівництва незалежної держави України однією з самих найактуальніших проблем є боротьба за мир та безпеку народів. Сьогодні сама ідея миру стає державною політикою. Суверенна Україна веде активну боротьбу за ліквідацію гонки озброєнь, за мир, частя, процвітання і добробут людей, за цілковите усунення небезпеки війни. Наше українське суспільство впевнено йде до без'ядерного статусу. Про це свічить зовнішньополітична діяльність України в сучасних умовах.

Перспективи будь-якого суспільства в значній мірі пов'язані з освітою і вихованням. В розв'язанні важливих, актуальних миротворчих проблем приймають участь діячі педагогічної науки, велику роль відіграють школи та їх вихованці. Адже від того, в якому дусі буде проходити виховання підростаючого покоління планети залежить виживання людства. Тому, не випадково педагоги, діячі культури, науки різних країн світу поставили в центр своєї суспільної діяльності питання виховання учнівської молоді в дусі миру, взаєморозуміння, їх політичної культури і свідомості. Виховання в дусі миру вже не просто загальноприйнятий міжнародний термін. Воно стало особливим галуззю педагогічної науки, "педагогікою мира", уроком взаєморозуміння та довіри між молодими громадянами різних країн, континентів.

Педагогіка мира - нове, формує напрямлення загальної педагогічної теорії і практики. В вивчення педагогіки миру вхо-

вять дослідження процесів виховання і навчання різних вікових груп в умовах кардинальних змін у громадській свідомості народів під впливом реалій ядерно-космічної епохи, інформаційного і технологічного вибухів. В її завдання входить також розробка змісту та метових виховного і навчального процесів, які відповідають початковому етапу формування ноосфери, єдиного світового природногосподарського комплексу, зростають поліморальних імперативів в житті людини і людського суспільства. Педагогіка миру має на меті створення умов самовиявлення і самореалізації особистості, формування особистої відповідальності кожного за свої вчинки, їх наслідки впливу людини на навколишнє середовище, людину коло себе і на себе саму.

Асоціації та об'єднання педагогів, які виступають за мир, взаєморозуміння, виникли в багатьох країнах, зокрема, в Німеччині, США, Японії. Саме серед педагогів наролися одні з найбільш благородних рухів сучасності - активна діяльність по вихованню дітей та юнацтва в дусі миру та взаєморозуміння. Жодна країна не може претендувати на право бути ролоначальницею цього руху - в багатьох країнах рівноі педагоги прийшли до розуміння необхідності слухати і чути одне одного, знати якомога більше про інші народи та їх проблеми, розуміти і шукати шляхи до миру та взаєморозуміння.

Відомий філософ А. Капто в книзі "Філософія миру: тенденції і перспективи" /М., 1990/ відзначає, що завдання нових підходів до розробки поняття "міжнародне виховання"/по багатьом параметрам співпадає з миротворчим вихованням/ а прищеплення підростаючому поколінню нової системи цінностей, народжених великими соціальними змінами сучасної епохи, новим політичним світоглядом, враховуючи реальності сучасного світу

Вчителі, викладачі вузів - всі, хто у своїй роботі несе ідею миру створюють такий рід виховання в своїй державі.

**Виховання студентів педагогічного інституту на ідеях
миролюбної політики України в процесі вивчення іноземної
мови.**

Державна національна програма "Освіта (Україна XXI століття)", орієнтуючи на створення життєздатної безперервної освіти і виховання, виведення її на рівень розвинених країн, спрямовує на ґрунтовне оволодіння спеціалістами з вищою освітою іноземною мовою. Успішне вивчення іноземної мови у вищому навчальному закладі спирається передусім на знання її випускниками середньої школи. Тимчасом, так звана масова школа не завжди задовільно готує учнів з цього предмету. Істотним недоліком її викладання є розрив між підходами до вивчення іноземної мови у вищих і середніх навчальних закладах. Тому потрібно створити педагогічні умови зближення системи вивчення іноземної мови в загальноосвітній та вищій школі, забезпечення відповідної наступності.

Теоретичні засади умов наступності по вертикалі спираються на психологічні та педагогічні творчі та концепції П.Я.Гальперіна, О.В.Киричука, Г.С.Костюка, Н.Ф.Тализіної, Ш.О.Амонашвілі, О.М.Леонтьєва, В.М.Плахотіна, О.В.Запорожця та інших.

Не менш значущою умовою опанування будь-якої мови, серед них й іноземної є діяльний підхід до її вивчення, тобто системне розгалуження чотирьох видів мовленевої діяльності- аудіювання, говоріння, читання, письмо. Забезпечення діяльного підходу у поєднанні з поглибленням повторення у вузі шкільних знань і вмінь з фонетики, граматики, лексики, їхня інтеграція в цілісну систему на основі переходу від X - чи XI класу середньої школи до I курсу вузу, не втрачаючи взаємозв'язку навчання іноземної мови з вихованням студентської молоді. Зауважимо, що в цьому процесі дуже актуальною проблемою в педагогіці є виховання студентів педагогічного інституту на ідеях миру.

Слід відзначити, що останнім часом ця проблема привернула увагу вчених-педагогів України С.Я. Дем'янчука, Т.Є. Колупасової, Т.Д. Дем'янюк, О.В. Сухомлинської, В.П. Фарфоровського та інших. Вони досліджували зміст, форми і методи виховання учнівської молоді в навчально-виховному процесі. Але науково-дослідна робота, що проводиться вже протягом тривалого часу вченими та педагогами практиками, не розкриває основних напрямків виховання студентської молоді на ідеях миру. Все це і визначило тему нашого дослідження - "Виховання студентів педагогічного інституту на ідеях миролюбної політики України в процесі вивчення іноземної мови".

Об'єкт дослідження є виховання студентів на ідеях миру в процесі вивчення іноземної мови, а предметом дослідження - зміст, форми, методи виховання студентів в дусі миру в умовах вивчення іноземної мови в педагогічному інституті. Мета дослідження - визначити шляхи і педагогічні умови удосконалення виховання студентів педінституту на ідеях миролюбної політики України. Гіпотеза дослідження полягає в тому, що ефективність виховної роботи педагогічного інституту з студентами на ідеях миру значно зростає, якщо керівництво педвузами і викладачі в своїй роботі будуть використовувати в процесі вивчення іноземної мови різні форми і методи виховання студентської молоді.

Для реалізації мети дослідження передбачається вирішення таких завдань:

- проаналізувати сучасний стан навчання іноземних мов студентами педінституту;
- визначити педагогічні умови виховання студентів в дусі миру в процесі вивчення іноземних мов;
- експериментально перевірити ефективність розробленої нами цілісної системи виховання студентів на ідеях миролюбної політики України;
- розробити методичні рекомендації щодо підвищення ефективності виховання студентів педінституту на ідеях миру для викладачів іноземної мови.

Методологічною основою дослідження є теорія пізнання і дані педагогіки та психології про взаємозв'язок навчання, виховання і розвиток особистості. Ми керуємося також концепціями національного виховання та вищої школи України.

- У процесі дослідження будуть використовуватись такі методи:
 - критичний аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури;
 - вивчення та узагальнення досвіду викладання іноземних мов у педінститутах;
 - проведення констатуючого та формуючого експериментів;
 - аналіз одержаних даних з використанням методів математичної статистики.

Наукова новизна і теоретичне значення полягають у виявленні педагогічних умов, за яких забезпечується оптимальне глибоке засвоєння студентами іноземної мови і на цій основі здійснюється виховання студентів педінституту на миролюбній політиці України.

В дослідженні вперше розробимо основні форми і методи виховання студентів на ідеях миру в процесі вивчення іноземної мови і дамо науково-практичні рекомендації викладачам вузів з досліджуваної нами проблеми.

И.И.Валеев, В.Г.Кузь,
В.Ф.Фарфоровский,
действительные Члены Академии педагогических и социальных наук
/Москва/

УЧИТЬ СЛУЖИТЬ ОТЕЧЕСТВУ

Проблеме учения служению Родине уделяли большое внимание выдающиеся педагоги. "Сделать как можно больше пользы моему Отечеству - вот единственная цель моей жизни", - записал К.Д.Ушинский в своем дневнике 10 декабря 1849 года, - и к ней-то я должен направлять все мои способности" /Ушинский К.Д. Собр. соч. в 11-ти томах. - М.: Изд-во АПН РСФСР. - 1948-1952. - Т. II. - С. 43. Далее ссылки делаются на это издание, в которых первой цифрой обозначается номер тома, второй - стр./, и он, как истинный гражданин и патриот, в пример потомкам, действительно самоотверженно работал для Отчизны, отдавал все физические силы, и весь талант ученого и педагога. И к этому призывал своих воспитанников.

Идея служения Отчизне пронизывает все педагогическое творчество великого педагога. В курсе гражданского права К.Д.Ушинский обосновывает необходимость воспитания гражданина, показывает неразрывное единство общества и личности.

Важное место в воспитании гражданственности в национальной школе занимает обучение на родном языке. Родной язык, по Ушинскому, является хранилищем результатов познавательной деятельности многих поколений, сокровищницей всех знаний, "... лучшим, никогда не увядающим и бесче вновь распускающимся цветом всей духовной жизни народа" /2, 557/. Выстраивается вся история народа, его нравственные идеалы, его мысли и чувства, чаяния и надежды. Посредством языка народ закрепляет в истории и передает в наследие потомкам многовековой опыт своей трудовой и умственной деятельности, результаты духовной жизни. Ушинский называл язык величайшим духовным наставником /1, 558/. Особенная его роль в воспитании у детей чувства, патриотизма, любви к родному краю, народу, его традициям, обычаям, его искусству, культуре, истории. "Дитя входит в духовную жизнь окружающих его людей, - отмечал педагог, - единственно через посредство языка/2, 262/.

Особую роль в системе средств гражданского воспитания К.Д.Ушинский отводил труду учащихся. Труд, по словам педагога, является лучшей хранилищем нравственности /10, 516/, необходимым условием фи-

заческого, нравственного и умственного развития /2, 352/, он "должен быть воспитателем человека" /Ю, 518/. Без личного труда человек не может двигаться вперед /2, 339-340/. Этим обусловлено требование педагога о том, что труд детей должен широко использоваться как на уроках, так и во внеурочное время. "Человек рожден для труда, - писал Ушинский. - Труд составляет его земное счастье" Ю, 518/. Будучи сам великим гражданином и патриотом, Ушинский всю свою сознательную жизнь неутомимо трудился для потомства. Именно в труде на благо Отечества педагог видел высшее проявление патриотизма.

Идея трудового воспитания нашла отражение в учебных книгах педагога "Родное слово" и "Детский мир", которые явились источником первоначального познания учащимися роли и значения труда и знакомства с его главными видами. Педагог рекомендовал окружить ребенка трудовой сферой, из которой он узнает, что вечный и неустанный труд - это долг человека, безусловно обязательный для всех и каждого, кто бы он ни был. "Воспитание должно не только развить ум человека, - подчеркивал Ушинский, - но и должно захечь в нем жажду серьезного труда, без которого жизнь не может быть ни достойной, ни счастливой" /Ушинский К.Д. Избр. прозв.. - Киев: Радикала. - 1949. - С.98. "Упр. яз. /Основа воспитания педагог считал труд творческим, осознанным, свободным. "Дать человеку деятельность, которая бы наполнила его душу и смогла бы наполнять её вечно, - вот истинная цель воспитания..." /2, 573/.

Следовательно, необходимо, учитывая советы Ушинского, повседневно наполнять жизнь учащихся трудом творческим, полным мысли, трудом напряженным, вместе с тем увлекательным и систематическим.

Значительное теоретическое наследие для формирования гражданского сознания оставил Н.М.Карамзин. В числе важных моментов, способствующих гражданскому воспитанию, он считал борьбу с иноземными захватчиками, в которой мы находим примеры народной силы и храбрости. "Слава была колыбелью русского народа, - подчеркивал историк, - а победа вестницей бытия" /Карамзин М.Н. Любовь к Отечеству и народной гордости // Избранное. - Изд-во Детская лит-ра. - 1985. - С. 129/.

А.Н. Радцев утверждал, что гражданин служит Отечеству и содействует его процветанию, любит "соотечичей" /сограждан/ и делает взаимной любви. Если он уверен, что смерть принесет славу Отечеству, то он готов пожертвовать жизнью. По мнению ученого эти качества формируются в процессе изучения истории, литературы и других учебных предметов.

М.В. Ломоносов наибольшую роль в формировании гражданского сознания отводил отечественной истории. "...Всякий, кто увидит в российских преданиях равных дедам и героям, греческим и римским подобий, - подчеркнет ученый, - унизит нас перед ними, причины иметь вбредет" /Ломоносов М.В. Избранные проза. - М.: Советская Россия. - 1966. - С.211/. Сама деятельность М.В. Ломоносова, его борьба за развитие отечественной науки, являются примером истинного служения Родине, достойного наследования подрастающими поколениями многих веков вперед.

А.С. Макаренко указывал, что гражданское поведение - это не простое добросовестное выполнение обязанностей, а непоколебимое стремление человека к выполнению наиболее важного дела для Родины. Главным мерилом гражданских убеждений Макаренко считал личный и совместный общественно ценный труд, вклад каждого в общее дело. Весь уклад жизни колонистов, их сплоченность, патриотическая убежденность и последующая их деятельность во славу Отчизны доказана жизнью. "Герьковцы и дзержинцы все как один поднимаются на борьбу с фашизмом, - писал бывший воспитатель В.Н. Терский. - Своей кровью и героическим трудом они показывают, как надо служить Революции, Родине" /Макаренко А.С. Мать 30 года. - М.: Промышленность. - 1967. - С.100/.

Проблема воспитания любви к Родине является одной из главных в творчестве В.А. Сухомлинского. "Долг перед Отчизной - святая гражданина. От нас, отцов и матерей, от воспитателей зависит, чтобы каждый юный гражданин дорожил этой святиней, как дорожит честный человек своим добрым именем, достоинством своей семьи" /Сухомлинский В.А. Стать человеком. "Комсомольская правда", 1970, 7 октября/.

В воспитании гражданственности у школьников В.А. Сухомлинский большое значение придавал передаче новым поколениям духовных ценностей народа, которые воплощены в памятниках истории и культуры. Педагог указывал, что воспитание на примерах мужества и героизма старших поколений побуждает к формированию определенных обычаев и традиций, созданию памятных мест, вечно напоминающих о подвиге и величии духа героев. Используя творческое наследие В.А. Сухомлинского в практической работе, мы пришли к выводу, что эффективность воспитания гражданственности и патриотизма у школьников определяется следующими условиями: педагогическое обеспечение системы и структуры внеклассной деятельности старшекласников, разнообразия форм и методов работы с ярко выраженной общественной направленностью; овладение учащимися необходимыми знаниями по проведению монументальной пропаганды, отражающей духовную жизнь прошлых поколений, многовековую историю Родины; планирование работы с учетом дальнейшей перспективы; участие школьников в проведении дней славы народов и т.д.

Б.Л.Бричок
Рівненський педінститут

ГУМАНІЗМ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ
(НА МАТЕРІАЛІ ЕТНОПЕДАГОГІКИ)

Українська нація має свою самобутню історію, глибоко гуманістичну ідеологію. Світоглядні ідеї національного єднання, міцної дружби, товариської взаємодопомоги і милосердя проявляють усі сфери життєдіяльності українців.

В період відродження України існує небезпека національного нігілізму. Використання знань і засобів української народної педагогіки ставить йому заслін. Звичайно, кожен громадянин України повинен мати свою національну свідомість і самосвідомість. Вона формується насамперед засобами етнопедагогіки. Ідеал типичного козака - українця, витязя нескореного духу, захисника пригноблених і скрияджених іде з глибини віків. Це людина лагідна і щира, правдолюбива і доброзичлива, дотепна і жартівлива, талановита і працьовита, витривала і терпляча. Згадаймо "Думу про козака Голоту". В ній підкреслюється миролюбний характер героя, який "ні поля, ні села не займає". Миролюбство Голоти - це не ознака його слабості або боягузтва. Навпаки, він "не боїться ні огня, ні меча, ні третього бою". Лише з'ясувавши злочинні наміри татарина, Голота вступає з ним у бій.

Ідеали, духовні цінності українського народу є водночас і загальнолюдськими. Загальнолюдський зміст завжди має конкретне національне втілення. Якщо учні недостатньо оволодівають національними цінностями, пілісню народною духовністю, вони втрачають у своєму національному і загальнолюдському розвитку.

В молоді слабо формується відчуття своїх рідних, родоводу, рідного краю, рідного народу, втрачається відчуття інших людей, зокрема представників різних національностей, що призводить до національних конфліктів, а то й до ворожнечі.

На землі немає народів, які б не створили свого казкового епосу. В багатьох країнах казки подібні, вони прославляють правду, добро, красу і пращу. Близькі за темами, образами, сюжетами. Казка хвалить того, хто володіє найціннішим скарбом - радіти радістю і боліти болем землі, лісу й ріки, травинки, дерева, птаха, звіра й людини, хто відчуває в навколишньому світі душу живої природи, бачить себе маленькою часточкою, крихіткою безмежного Всесвіту.

Український фольклор сповнює серця світлим держанням, прагненням утверджувати в житті добро, правду, красу. Багато пісень складено про материнську любов і самозречення, вічні турботи й уболівання. Мотиви ці співзвучні пісням інших народів. Поняття "мати" інтерсоціальне, як і поняття "любов". Назавтамарена радість взаємного кохання звучить у піснях різних народів. Це єдне. Засуджується зрада, безсердечність, жорстокість, підлабузництво.

Нам, українцям, здається, що немає на світі щастяшого неба, ніж небо України. Еодночас ми повинні зрозуміти, що кожному мила своя сторона і пам'ятати, що "тому роду не буде переводу, в якому браття мижуть згоду".

Правда і кривда, справедливість і лукавство, добро і зло, порядність і нечесність, сміливість, мужність і боягуство знайшли свої об'єктивні оцінки в прислів'ях і приказках, які зразково акумулюють увесь життєвий, соціально-історичний досвід народу, його гуманні почуття. Педагогічний геній українського народу утверджує загальнолюдські цінності, загальноприйняті норми народної етики і поведінки.

Український народ дав світові поета-пророка Т.Г.Шевченка. Це поет милосердя. Він розповідає, як простий люд ділиться шматком хліба, дає прихисток сироті чи безпритульному, немічному, допомагає старим, заступається за сиридженних.

Свідченням того, що український народ любить усе живе на землі, є багатогранна система традицій і звичаїв народного календаря. Педагогіка народного календаря враховує закономірності розвитку рішної і різної природи України. Засоби народного календаря дають змогу відчутти себе невід'ємною частиною живої природи, Землі - Матері як родозачальниці всього живого. Завдяки яскравим засобам народного календаря у кожній молодій людині формується погляд, переконання в тому, що на природу, (грунти, води, повітря, флору і фауну) треба дивитися з любов'ю. Тоді не буде неосмисленого бажання все навколо руйнувати, а, навпаки, сприймати природу як свій "зелений дім", як найважливішу умову життя.

"Людство, - писав М.Рильський, - ніколи не мовчить. Оно промовляє в віках і для віків своїми піснями, казками, переказами. У цій скарбниці мудрості ми черпаємо відповіді на питання: як жити, як бути, для чого жити?"

ОСНОВНІ ЕЛЕМЕНТИ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ЯНУША КОРЧАКА / Рівненський економіко-гуманітарний інститут /

Одним із центральних завдань соціальних інститутів виховання є підвищення рівня та ефективності роботи по формуванню особистості з розвиненими гуманістичними якостями. Вивчення виховних систем, що склалися історично, аналіз творчих надбань відомих педагогів - гуманістів минулого може стати суттєвим фактором вирішення проблеми оптимізації процесу виховання.

В зв'язку з цим викликає великий інтерес педагогічна спадщина Януша Корчака (1878 - 1942), видатного польського педагога, талановитого письменника, чудового лікаря та людини великої особистої мужності.

Педагогічна система Я. Корчака, що складалася впродовж багатьох років, включає в себе широке коло проблем, які не втратили актуальності і сьогодні. Це питання виховання дітей в сім'ї та школі, демократизація виховного процесу, соціальне значення праці дитини, самоврядування в дитячому колективі, проблеми саморегуляції поведінки.

На основі вивчення та аналізу теоретичної спадщини та практичної педагогічної діяльності Я. Корчака можна визначити, що цільовою установкою його виховної системи було виховання активної та самостійної особистості з розвиненими гуманістичними якостями. Реалізуючи ідею самопочуття захищеності дитини у будь-якому соціумі, Корчак зробив дитяче самоврядування головним елементом та ведучим методом своєї системи. Для цього були впроваджені в практику такі чітко діючі структурні компоненти, як дитяча преса, товариський суд із спеціальним кодексом поведінки, дитяче наставництво, сейби.

Активне дитяче самоврядування було тією формою організації взаємодії дорослих та дітей, що сприяло створенню в дитячих будинках єдиного виховного колективу. Створенню такої єдності допомогало також поєднання принципу гласності із принципом поваги до внутрішнього світу дитини.

Одним з елементів виховної системи було виховання поваги до праці. Колектив вихователів на чолі з Я. Корчаком мав на меті сформувати в дітях відношення до праці як до внутрішньої потреби. Праця кожної дитини була соціально необхідною в колективі, тому що в дитячих будинках Корчака практично не було допоміжного та технічного персоналу. Всі роботи виконувались дітьми та вихователями згідно розробленої схеми чергувань. Особливо треба відмітити, що кожній дитині трудові завдання давались продумано посилені та діяла система оцінок праці та її стимулювання.

Виразною рисою системи Я. Корчака була організація громадської думки дитячого колективу з метою стимулювання самовиховної активності дитини. Громадська думка формувалась та проявлялась в матеріалах тижневика дитячого будинку, публіцистичних доброзичливостях та надоброзичливостях і пов'язаних з ними громадських званнях кожної дитини. Розвиток громадської думки допомагав дітям в самопізнанні, самооцінці. Крім того, діти отримували можливість знати думку групи про себе, що викликало бажання самовдосконалюватися.

Дітячі будинки Я. Корчака часто називають дитячими республіками.

Справами там керувала Рада самоврядування, або сейм. Депутатами сейму були діти, обрані своїми товаришами, опікун - вихователь мав дорадчий голос. Сейм затверджував закони, встановлював святкові дні, розробляв правила та норми співжиття в колективі, що були обов'язковими для вихователів та вихованців.

Важливим елементом системи була діяльність товариського суду, що базувалася на принципі рівноправності. Вона здійснювалася на основі розробленого Корчаком спеціального кодексу із 1000 параграфів, причому 100 із них закінчувалися словом "простити". Весь кодекс проголошував закон людяності і був проникнутий діяльною вірою в дитину.

В дитячих колективах Я.Корчака діяла своєрідна школа наставництва. Він створив Інститут опікуництва старших дітей над новачками та молодшими. З часом склалися "сім'ї" опікунів та підопічних. Така система не давала розвинутися комплексам неповноцінності та самотності, сприяла розвитку врівноваженості та психічного здоров'я дитини.

Гуманізації відносин між дітьми та дорослими в єдиному колективі сприяла діяльність Я.Корчака по вихованню "розумного вихователя". Хоч це питання потребує окремого розгляду, слід відмітити, що Я.Корчак заснував "Бурсу" - інтернат для молодих вихователів, яких він відбирав із своїх вихованців. Питання відбору та підготовки кадрів для роботи з дітьми займали важливе місце в діяльності Я.Корчака. Він формував педагогічний колектив як сім'ю однопумців. Вихованцем Корчака був редактор дитячого тижневика "Малій Пшегльонд", згодом співробітник і продовжувач справи вчителя відомий польський педагог і письменник Ігор Неварлі. За основний критерій підбору співробітників Корчак мав не спеціальну педагогічну освіту, якої, до речі, сам не мав, а людяність і любов до дитини.

Елементи педагогічної системи та виховні засоби є лише своєрідними інструментами реалізації ідей та позицій їх творця. Особливе значення для творчого використання педагогічного досвіду Я.Корчака мають наступні положення:

- створення нового типу виховних установ, де організація життя дітей пристосована до потреб їх фізичного та психічного розвитку;
- соціальна спрямованість трудового виховання;
- чітко структурована та активна діяча система самоврядування;
- рівноправність та єдність виховного колективу;
- особиста та соціальна захищеність дитини;
- розвинутий процес формування та впливу громадської думки;
- гуманістична спрямованість виховного процесу.

В основі гуманістичної спрямованості виховної системи Я.Корчака знаходяться принципи поваги особистості, прав дитини та дитячого колективу, і тісно пов'язаний з ними принцип взаємодії "розумного виховання" із самовиховною активністю дітей. Основним, базисним положенням цієї системи можна вважати проголошений Я.Корчаком девіз: "Педагогіка - наука не про дитину, а про людину".

Педагогічна спадщина Я.Корчака заслуговує на вивчення, пропаганду і втілення в практику, як одна з найгуманістичніших виховних систем.

Ситух М.Б., Потапенко К.К.

ГУМАНІСТИЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ ПЕДАГОГІКИ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО: ВЧЕРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА.

Сучасний етап соціально-економічного розвитку Української держави, події та явища, які відбуваються в ній, розповсюдження довільних, необґрунтованих підходів до оцінки минулого відбиваються і на молоді, її ідеалах та ціннісних орієнтаціях. Як свідчать дослідження соціологів, психологів, педагогів та ін., окремі вчені, публіцисти, журналісти категорично заперечують орієнтацію в сучасних умовах на гармонійний і всебічний розвиток особистості, відмовляються від ідеалу, змінюють модель особистості випускника школи. І не дивно, що останнім часом ми з тривогою спостерігаємо деградацію моральності в нашому суспільстві, зростання дитячої і підліткової злочинності, жорстокість, іднізм, жадібність, байдужість. Співчуття, взаємодопомога, співпереживання, повага до старших дедалі стає рідкістю у нашому буденному житті.

Всім, хто прихильний до виховання майбутнього покоління, відоме ім'я В.О.Сухомлинського, досвід і особистість якого є лившем в педагогіці і в історії школи. Чи не можемо походитись, а якщо бути відвертим, висловити обурення думка відомого діяча західної української діаспори О.Ковалюк /Бельгія/ у виступі в журналі "Рідна школа" /1993, № 3/ про те, що у сучасному вихованні молоді в Україні не можна використовувати виховної системи А.С.Макаренка та В.О.Сухомлинського, бо, мовляв, їхні теорії пристосовані до комуністичної, партійної ідеології, яка мала на меті перетворення людини на гвинтик у державній машині тоталітарного суспільства.

На наш погляд, таке твердження одностороннє, безнідачне і педагогічне. Той, хто знайомий з творчістю талановитого вчителя-дослідника, не може не побачити в його багатій педагогічній спадщині ідеї і принципи, які притривали не тільки на його час, але можуть бути використані сьогодні і в майбутньому.

Назвемо деякі з них.

Гуманістична сутність концепції педагогічного стимулювання.

Вся система етико-педагогічного стимулювання В.О.Сухомлинського була спрямована на те, щоб запобігти розвитку в дітей байдужості, безсердечності, черствості, "емоційної тоїстовкості" по відношенню до людини. Талановитий теоретик і практик висував і успішно втілює в практичну діяльність такі категорії моралі, як обов'язок, честь, совість, гідність, доброта, любов. Основом є ети-

ко-педагогічної концепції стимулювання В.О.Сухомлинського є ідея служіння людям, самовіддані як вираження гуманістичної сутності людини, самовіддачі такої, яка збагачує особистість, приносить їй моральне задоволення від того, що вона віддає іншим. Активна доброта Сухомлинський розглядав як внутрішню потребу, джерело особистої радості і натхнення людини. В багатьох його працях знаходимо думки про те, що праця з малоліття має бути олюдненою, тобто щоб вона була сповнена прагнення принести добро людям, суспільству. Найважливішими етичними стимулами навчання, що сприяють перетворенню його в радісну працю, В.О.Сухомлинський вважав почуття власної гідності, честі.

Звернення до внутрішнього світу дитини, опора на її сили.

Новаторство В.О.Сухомлинського полягає в тому, що він висунув положення про те, що лише орієнтація одночасно на суспільні і особисті інтереси може забезпечити цілісність формування духовно багатой і фізично розвинутої людини. Мова йде про гармонію суспільних і індивідуальних потреб в структурі особистості. Звідси така велика увага вищого педагога до кожного окремого вихованця, його біографії, до переживань кожного школяра, які він розглядав на широкому соціально-культурному фоні життя країни. У педагогіці Сухомлинського головною діючою особою є вихованець, його неповторний внутрішній світ, до якого він ставиться з глибокою довірою і повагою. Щоб сприяти всебічному розвитку особистості, В.О.Сухомлинський вводить дітей у таку діяльність, яка найбільшою мірою розвиває їх розумові сили, природні здібності, вводить підлітка у світ творчості, створює умови для задоволення його здорових потреб і життєво важливих для нього інтересів. Чи не ці ідеї, відроджуючи, ми зараз відносимо до рангу педагогіки співробітництва?

Виховання вихователя - "Сто порад учителю".

Центральна фігура в школі - учитель як творця особистість. Вся його діяльність - подання творчість, "що чимсь наближається до мистецтва". На думку В.О.Сухомлинського, головним предметом в школі має бути людинознавство. Постійне проникнення в складний духовний світ людини, в "світ дитячих думок і почуттів", вивчення і розуміння "мови дитинства", любов до дітей і своєї справи - саме це, за глибоким переконанням чудового знавця дитячої душі В.О.Сухомлинського, дає можливість учителю побудувати стосунки з учнями на основі взаємоповаги, довіри, співробітництва. Без цього здійснення перебудови школи і сьогодні, і в майбутньому неможливе. Славновісна Сахнівська школа на Черкащині на чолі з академіком О.А.Захаренко - підтвердження життєвості ідей В.О.Сухомлинського.

К. К. Потапенко

ГУМАНІСТИЧНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРІЇ

Я. А. КОМЕНСЬКОГО — НАДІЛНА ОСНОВА ПРОГРЕСУ ЛЮДСТВА

Реалізуючи сьогодні пріоритетні напрями реформування національного виховання, педагогічна громадськість України може взяти собі в радники всесвітньо відомого чеського вченого-просвітителя Я. А. Коменського, педагогічна спадщина якого так багата цінними думками й ідеями щодо "загального виправлення справ людських". Життєвість педагогічних ідей Я. А. Коменського пояснюється насамперед їх надзвичайною гуманізацією і демократизацією.

Протягом всього свого життя з притаманною йому пристрасною енергією Я. А. Коменський перебував у пошуках більш удосконаленого життя не лише для свого народу, а й всього людського роду. І на оклі віку він у весь голос заявить: "Перше, якщо не сказати — єдине, що для всіх нас має бути метою, — благополуччя людського роду". Саме ця ідея спонукала видатного вченого-демократа до педагогічних пошуків, винайдення таких методів, які б дозволили здійснити перевиховання і відродження всього людства в цілому. Він вірив, що нова педагогіка перебудує і характер суспільних відносин, і саму людину. На початку "Великої дидактики" Я. А. Коменський скаже: "Якщо ми бажаємо, щоб школи були добре упорядковані і процвітали церкви, держави і господарства, передусім упорядкуємо школи і дамо їм розквітнути, щоб вони стали справжніми і живими майстернями людей і розсадниками для церков, держав і господарств".

Соціальні мотиви переважають у педагогічних поглядах Я. А. Коменського. "Лабіринт світла і рай серця", "Відкриті двері до мов", "Велика дидактика", його пансофічні, а також перацесмертні твори "Пангерсія", "Пантаксія", "Пампадія", "Паннутазія" наскрізь просякнуті ідеєю виховання через школу, яку він розглядав як "майстерню гуманності", "майстерню людяності", "духовну майстерню", "кузню доброчесності". Людина, за словами Я. А. Коменського, — "найвище, найдосконаліше і найчудовіше створіння" на землі, але для того щоб створіння стало розумною істотою, людиною у повному розумінні цього слова, треба дати йому освіту. А тому, за глибоким переконанням мислителя-гуманіста, треба "вчити всіх всьому" з тим, "щоб кожна людина, що одержала правильну освіту, досягла повноти культури не лише в одному або декількох, або навіть багатьох напрямках, але в усіх, що сприяють досконалості людської природи", а тим, щоб "весь рід людський прийшов до культури нева-

лежно від віку, стану, статі та народності". Цінними є думки Я.А. Коменського про те, що школа повинна виховати в людині любов до людини, прагнення принести користь кожній людині, кожному народові.

Я.А. Коменський розглядав виховання й освіту молодці як основу будь-якої держави, а правильне керівництво молоддю як шлях не лише до створення, а й до перебудови держави, щоб в ній було "менше темряви, сум'яття, розбрату і більше світла, порядку, миру і спокою". Він докладав багато зусиль, щоб ідея загальної освіти, ідея навчання всіх народів рідною мовою зробити реальною. Я.А. Коменський благав і закликав всіх володарів держав і церков прислухатися до його голосу і висувати засоби для здійснення загальної освіти. Він застерігає їх, що "нехтування вихованням призводить до загибелі людей, сімей, держав і всього світу".

Як демократ-гуманіст Я.А. Коменський не міг змиритися з тим, що в суспільстві можуть мати місце явища, коли людина не виносить людину, звелення проти людини тільки за те, що вона народилася в іншій країні, говорять іншою мовою, що вона менш освічена. Він засуджує насильство однієї нації над іншою, а також насильство, яке допускається урядами усередині окремої нації. Такі явища, на його думку, мають місце тому, що ті, хто мав владу, не міг керувати народом, а народ не міг підкорятися з доброї волі. Саме з цієї причини у суспільстві поширюється не тільки насильство, а й корупція.

Щоб досягти царства гармонії у людських стосунках, миру на землі, Я.А. Коменський пропонував створити міжнародний орган, до якого б входили усі держави світу. Мета його – слідкувати за діями держав, щоб "ніде кожен народ не нападав на інший народ", щоб був "мир в усьому світі".

Я.А. Коменському належить ідея створення об'єднання вчених всіх країн, яке б досліджувало всі відкриття і винаходи і здійснювало їх розповсюдження в усіх країнах на благо всього людства.

Щоб запобігти релігійній ворожнечі, педагог-гуманіст паралобачав організацію універсальної федерації релігійних установ задля досягнення згоди між ними. Він плекав надію про те, що коли-набудь всі нації об'єднаються на ґрунті християнської релігії.

Цілком справедливо ми можемо стверджувати, що сьогодні гуманістична сутність педагогічних ідей Я.А. Коменського не втратила своєї актуальності і цінності. Сподіваємось, що його гуманістична педагогіка допоможе українському народові у здійсненні реформування освіти в Україні, яка має стати основою національного відродження, демократизації суспільства в Україні.

ГУМАНІЗМ - ВАЖЛИВІЙ ПРИНЦИП ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Однією з найбільш важливих реальностей нашого суспільного розвитку є гостра потреба в гуманізації усіх сфер суспільних відносин.

Важлива роль у вирішенні завдань гуманного виховання підростаючих поколінь належить педагогічній науці і практиці.

Науковці трактують гуманізм, людяність як ідейно-моральний принцип, згідно з яким людина - це найвища цінність і досконалість природи. Вона наділена творчим потенціалом та високою мораллю, добротою і справедливістю.

Сьогодні в Україні взято курс на побудову гуманного демократичного суспільства, що передбачає культ людини і народу, гуманні і демократичні відносини між людьми в усіх сферах життя. Для побудови гуманістичної освіти слід врахувати в єдності ідеали, мету, процес розвитку та аналіз стану науки, культури, економіки, виховання і навчання: країн світу; нашого суспільства і держави; національно-територіальних регіонів, народів і народностей.

Нині проблема гуманізму є провідною не лише для вітчизняних, але і зарубіжних концепцій і нових підходів до освіти, пов'язаних із створенням філософії освіти. Історичні традиції гуманістичної школи української філософії і педагогіки, концепція освіти, інтегрованого розвитку компонентності /США, Швеція/, холістичної або цілісної школи /ФРН/ та інші, зумовлюють реалізацію гуманістичного принципу освіти, якого дотримується держава політика в Україні.

Головною метою здійснення концепції гуманізації та гуманітаризації як пріоритетного напрямку державної політики України в галузі вищої освіти є відродження та розвиток духовного потенціалу наукових, інженерно-технічних працівників вищої школи при єднанні науки, культури і освіти через демократизацію навчально-виховного процесу; досягнення світового рівня гуманітарної підготовки фахівців; залучення студентів до досягнень світової, національної культури, гуманістичних цінностей; оволодіння студентами професійними, фундаментальними, науковими та прикладними знаннями, сформованість навичок та умінь фахівця; формування свідомої взаємодопомоги всіх націй і народів.

Слід зазначити, що специфіка гуманізму як принципу освіти в

Україні, перш за все, зумовляється: означенням гуманізму як духовного заволання людства, моральної цінності, тобто історично перевіреної і закріпленої оцінкою, моральної вимоги та принципу поведінки, що реалізується як морально-позитивне відношення до людини, її життя та гідності; накопиченням гуманістичних цінностей і забезпеченням їх фундаціонування; підвищенням рівня гуманізації взаємовідносин людей при переході від однієї суспільно-економічної формації до іншої; відмінністю від "революційного гуманізму", що приносив жертви; видалення гуманістичного ідеалу.

Гуманістичні соціальні цінності - це, в першу чергу, формування відношення до людини як найвищої цінності, це віра в людину, піклування про її всебічний та гармонійний розвиток, визнання свободи, прав, інтересів і людської гідності особистості.

Принцип реалізації гуманізації вищої освіти полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності нації, найповнішому розкритті її здібностей при досягненні професіоналізму, забезпеченні пріоритету загальнолюдських цінностей, гуманного ставлення фахівця до підлеглих, до надбання народу, навколишнього середовища. У вишій школі спостерігається гуманітаризація навчання, під якою слід розуміти поглиблення знань з гуманітарних дисциплін, які повинні забезпечити сформованість високогуманної особистості, яка дозволить культурним надбанням нації.

Зміна та перебудова умов життя людини створить об'єктивні можливості для більш повного втілення принципів гуманізму в життя, створить нові форми взаємовідносин між ними. Гуманізм вбирає в себе і принцип альтруїзму, який бере свій початок ще з античного світу: благо іншого ставити вище свого особистого блага, добровільно жертвувати особистими інтересами в ім'я безкорисної допомоги іншим.

Вчені вбачають у гуманності фундамент моральної культури людини нашого суспільства і умови їх обопільного прогресивного розвитку.

Надзвичайно важливе значення для вирішення завдань гуманістичного виховання мають положення про те, що особистість формується під впливом сукупності усіх суспільних відносин і що дійсно духовне багатство індивіда повністю залежить від багатства його справжніх відносин.

ГУМАНІСТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Вивчення праць В. О. Сухомлинського, спогадів його колег і учнів, а також вкільної документації, що зберігається у Педагогічно-меморіальному музеї Парлиської школи, свідчить, що у своїй практичній діяльності він приділяв першочергову увагу формуванню духовного стержня особистості кожного учня, в основі якого лежали б ідеали гуманізму, добра і краси. Видатний вчений і педагог визначив основні причини виникнення відхилень від загальноналежних моральних норм у поведінці дітей, підлітків, юнацтва:

- емоційне безкультур'я, відставання культури почуттів від інтелектуального розвитку дитини;
- педагогічна безконтрольність або, навпаки, авторитарні, силові методи виховання з боку батьків і вчителів;
- небезропудне з точки зору підтримання моральних норм соціальне оточення.

Як справжній педагог-гуманіст, В. О. Сухомлинський був переконаний, що відхилення від моральних норм у поведінці школярів треба не тільки долати, а й попереджувати, і доводив справедливості цього переконання всією своєю практичною діяльністю. В ході унікального багаторічного педагогічного експерименту він розробив і впровадив у виховну практику Парлиської школи шляхи гуманістичного виховання учнів. Не зважаючи на те, що вченому довелося мати справу з тяжкими наслідками війни, заліковувати в душах дітей страчні рани повнолітнього, часто сирітського дитинства, його педагогічні надбання в цьому напрямку не втратили актуальності й сьогодні. Серед запропонованих В. О. Сухомлинським шляхів високодуховного, гуманістичного виховання учнів найбільшу педагогічну цінність в сучасних умовах мають, на наш погляд, такі:

І. Утвердження позитивних якостей особистості школяра. В. О. Сухомлинський вважав, що батькам і вчителям необхідно бачити перспективу розвитку позитивних якостей кожної дитини в образі гармонійної повноцінної особистості, постійно підтримувати та заохочувати притаманні дітям прагнення бути кращими, а не лише боротися з негативними проявами. Спора на позитивне в учнівстві завжди формування його самоповаги й власної гідності. В. О. Сухомлинський доводив, що саме з цих почуттів дитини виростає її соціалізація і кожен до внутрішнього світу всіх без винятку оточуючих людей - основа морального виховання.

2. Формування емоційно багатого, повноцінного духовного життя учнів, спонукання їх до активного виявлення думки й почуття. В.О.Сухомлинський бачив найтонші й найдієвіші засоби впливу педагога на душу дитини в слові та красі. З перших днів перебування малюків у школі педагог-новатор прагнув навчити їх відчувати красу в природі, в людях та їх стосунках. На його справедливую думку, головними почуттями дитини повинні стати відчуття справжньої людської краси і гідності в собі та оточуючих людях. Через красиве до людяного – такий закономірний шлях виховання особистості накреслював педагог.

Поряд з цим, В.О.Сухомлинський наголошував на необхідності дієвості моральних почуттів школяра, їх втіленні в практичній діяльності. Сердечна турбота дитини, тривога про все живе і красиве – при рослини, квіти, тварин – повинна перерости в розуміння того, що в кожній людині є серце, яке треба берегти, не завдавати йому болю. Лікування про красу, про того, хто слабкий, беззахисний, пробуджує в учневі прагнення робити добро.

3. Встановлення взаємовідносин між дитиною і вихователем на основі гуманізму, демократизму та взаємної довіри. Педагог-гуманіст закликав учителів і батьків будувати взаємини з дітьми на принципах людяності, поваги їх гідності, спрямовуючи всі виховні впливи на творчий розвиток духовних якостей кожної дитини. Обстоюючи одним з перших у вітчизняній педагогіці право дитини на зону не сторканості у внутрішньому світі, він застерігав вихователів від необережного втручання в її душу. В.О.Сухомлинський стверджував, що виховання у школяреві самоповаги закономірно веде до розширення сфери особистого, інтимного в його духовному житті. Тому необережний, неадекватний дотик до цього особистого, сердечного не тільки принижує людську гідність вихованця, але й призводить до огрубіння його емоційної чутливості.

В.О.Сухомлинський назирив страшним злом грубу, безконтрольну владу вихователя – педагога чи батька – над дитиною. Коли дорогий добирає засоби виховного впливу, виходячи зі свого настрою, примхи, бажання продемонструвати владу над дитиною, придулити волю дитини, виховання перетворюється на свавілля. Свавільняє багато різноманітних і може ховатись за некою суворю вимогливості чи неадекватного всепробачення. Але суття його завжди залишається зневага людської гідності вихованця. Це викликає в душі дитини протест, який може пілчати з глибини підевідомості найбільш грубі, примітивні, звірачі інстинкти публікування й агресії.

ГУМАНІСТИЧНИЙ ХАРАКТЕР ПЕДАГОГІЧНОЇ
КОНЦЕПЦІЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Важливість і серйозність проблеми, перед якою опинилась педагогічна наука і шкільна практика полягає в тому, щоб визначити, що пропонувати сьогодні виховачам для засвоєння, на які морально-етичні цінності його орієнтувати. Система виховних ідеалів, яка склалася і довгий час існувала за радянських часів виявилась неспроможною на даний час задовільнити нашу школу, педагогічну науку, суспільство цілому.

Наукові дослідження, практика життя показує, що наші діти стали більш поінформованими, ерудованими, розкованими, однак не зріс рівень їх вихованості. Мало того, вони ростуть духовно бідними, байдужими до всіх негативних проявів життя, зневажливо ставляться до національних та історичних надбань народу.

Перед нами стоїть завдання: з одного боку – як врятувати наших дітей від цієї духовної порожнечі, жорстокості, нігілізму та історичного безпам'ятства, які все частіше зустрічаються у нашому житті; а з іншого – як наповнити їх чутливі душі радістю буття, збагатити істинною духовністю, розкрити азбуку вселюдської моралі.

Конкретні шляхи вирішення даної проблеми ми знаходимо у багатому і змістовному досвіді видатного педагога сучасності В. О. Сухомлинського, гуманістична спрямованість педагогічних ідей якого не потребує доказів.

Кredo виховної концепції, створеної ним, полягає у визначенні непересічної цінності кожної людини, її прагнє до недоторканості внутрішнього світу, важливості людських взаємовідносин у вихованні та розвитку особи. В. О. Сухомлинський розробив та запропонував виховну систему, яка виклала тоді у вчителів-практиків, на стільки вона відрізнялась від системи традиційної виховної роботи, побудованої на засадах авторитаризму. Він вважав, що любов, повага та довіра до дитини складають сутність виховного процесу, а взаємовідносини, побудовані на таких засадах, дають змогу дитині подолати свої недоліки.

Гуманістичне початко він вважав основним елементом педагогічної культури кожного учителя. Вчитель повинен відчувати тягучу виховчу думку, всі почуття її серця. Педагог висловлює думку

про те, що учитель не має права демонстративно підкреслювати слабкі сторони дитини, сполізуватися, то вона таким чином "опам'я-тається", виправиться. Навпаки, це може дуже вразити самолюб-ство, почуття власної гідності.

У праці "Вірте в людину" В.О.Сухомлинський звертає увагу учителів на те, що дитина черпає сили для подолання своїх вад у тих невеличких успіхах, які їй вдається досягти в певних видах діяльності.

В.О.Сухомлинський завжди турбувався про те, щоб виховати людину, в якій була б гуманістична платформа, або ж іншими словами людину оклячу, робру, миру, милосердну, доброзичливу, про яку в народі кажуть і "мухи не скривдять".

Восліджуючи літературно-педагогічну спадщину В.О.Сухомлинського, можна зрозуміти, що витoki гуманістичної спрямованості його педагогічної діяльності знаходяться в його постійному зверненні до української народної педагогіки, споконвічно існуючої на засадах гуманізму. Використовуючи пелічки народної творчості /легенди, казки, перекази, бувальщини/ дає змогу педагогу до-силь глибоко і емоційно підійти до пояснення книжкам і дівчатам таких важливих життєвих істин як: у чому сенс життя людини; що значить любити батька і матір, дідка; які обов'язки дітей пе-ред батьками і навпаки; як готувати себе стати батьком і маті-рю.

Велику роль у вихованні морально-етичних цінностей дитини він відводив сім'ї, тому що саме тут закладаються основи вихо-вання дитини; дитина засвоює азбуку моралі.

Чудові діти, стверджує педагог, ростуть у тих сім'ях, де батько і мати по-справжньому люблять одне одного, водночас люб-лять і поважать дитя, не дозволяють собі говорити погане про них у присутності дітей. У таких сім'ях, де панує атмосфера доброти, поваги до особистості дитини, процес становлення грома-дянина проходить значно успішніше і швидше.

Актуальність і своєчасність гуманістичних ідей В.О.Сухом-линського полягає у тому, що в період тотального забуття наці-онально-культурних та культурно-історичних цінностей народу, він виступив за збереження всього людського в людині і поставив у центр педагогіку "людини для людини".

В.О.Сухомлинський як дійсний представник гуманістичного напрямку в педагогічній науці, завжди виступав за оптимістич-ну педагогіку, проти фаталізму, педагогічної приреченості, за гармонію педагогічних впливів у вихованні.

О.Б.Петренко
Рівненський педінститут

ДЖЕРЕЛО ГУМАНІЗМУ ДІТЯТИ.

Мати. Поняття вічне, як саме життя. Все найдорожче, наймиліше, найрідніше кожній людині міститься в понятті мати. Рідна мати - перший педагог, що зігріває дитину теплом і ласкою, палкою любов'ю. Народ оспівує жінку-матір у фольклорі. Спражня мати нічого не плачує для своїх малят, звідки їх зрозуміє, заради дітей віддасть навіть своє життя. У народній педагогіці завжди зазначається, що любов матері до дитини - найсильніше у світі почуття. Материнська любов найбільша, найсвітліша і найбезкорисливіша. Якби у матері дитина не була, продира чи непродира, здорова чи хвора, талановита чи безталанна, материнському серцю вона найцінніша. Про безмежну материнську любов складено легенди. Одну з таких легенд наводить В.О.Сухомлинський у книзі "Батьківська педагогіка". Тут, зокрема, говориться: "Якщо в серці синочку зародиться іскра, в тисячу разів менша від факела материнської любові, то в тоді ця іскра буде все життя горіти незгасимим полум'ям" (с.132). Материнська сподвижницька любов стала вершиною гуманності в народній педагогіці.

Родинна педагогіка є серцевиною народної виховної практики. Саме родинне виховання - могутнє джерело народного світогляду, національного духу, високої моральності, трудового гарту, громадського змушнення. Родина - природний осередок найглибших людських почуттів, серед яких найсвятішим є любов до матері.

Любов має бути в основі навчання і виховання дітей, - до такого висновку прийшов В.О.Сухомлинський. Тому визначаючи, що було найголовнішим у його житті, він однозначно назвав любов до дітей.

Відсутність любові веде до безсердечності, яка породжує байдужість, байдужість породжує себелюбство, а себелюбство - джерело жорстокості.

Нема нічого мудрішого і складнішого від людської любові. Це квітка в букеті, ім'я квіту - МОРАЛЬНІСТЬ. Але в букеті цьому мають бути пелюстки як материнської, так і дитячої любові, бо одностороння материнська любов може мати плачевні наслідки, коли батькам доведеться плакати від дітей на старості років.

В.О.Сухомлинський доводить, що людина у своєму моральному розвитку стає такою, яка у неї мати, точніше, яка гармонія лю-

бові і волі в її духовному світі.

Джерелом добрих почуттів дитини є, звичайно, відносини батьків. Взаємне, щире й світле подружнє кохання народжує велику любов до дітей, запалює в їхніх серцях добрі, чисті сердечні почуття і чуйність. Тому, якщо чоловік з жінкою живуть у любові й злагоді, у них виростають діти, що мають "добром нагріте серце". Ті чоловік і жінка, які зміють творити духовне багатство подружнього життя - взаємну повагу й любов, мають у своєму домі найсприятливіший для виховання дітей мікроклімат. Продовжити себе і повторити в дитині - великий дар природи. Народ схвально ставиться до багатодітності, бо діти відтворюють генофонд нації, народу. Ставлення до дітей у народі є мірилом гідності людини. Народна педагогіка підтримує гуманне ставлення до дітей. Щира материнська любов оспівана в українському фольклорі.

Образ матері є однією з найпоширенілих тем в українських піснях. Мати зболіває за майбутнє своїх дітей. У колискових піснях вона виражає свої найзаповітніші мрії - бачити свою дитину щасливою, доброю, роботяшою, слухняною. Заради щастя дітей вона готова на самопожертву. Недаремно говориться: "У дитини заболить пальчик, а в мамі - серце". Все свої ніжність, всю пристрась душі мати віддає дитині.

З великою силою говорить про материнську любов Т.Г.Шевченко. У рядках, де поет говорить про матір, про самовіддану материнську любов, його слово набуває виняткової сили. Любов дітей до матері і материнська любов оспівана поетом з гарячим почуттям. Нічого в світі немає святішого, ніж любов до матері ("Слово мамо. Велике, найкраще слово").

Глибокий знавець народної педагогіки, В.О.Сухомлинський створив систему виховання, що базується на фундаменті народних педагогічних ідей.

Видим проявом людської сутності, перевіркою на зрілість і гідність виступає, на думку В.О.Сухомлинського, любов. У дії на почуття дитини він вбачав головних шлях виховання моральності, духовності як ідеальної потреби пізнання дитиною суті свого призначення, прагнення будувати свої взаємовідносини із світом на основі єдності Істини, добра і краси, на основі віри, надії та любові.

Л.М.Воробйова

ГУМАНІСТИЧНІ ПРИНЦИПИ МОВНОЇ ОСВІТИ
У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДИНИ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО

Уся педагогічна діяльність В.О.Сухомлинського спрямовувалась на те, щоб "життєдайне джерело – багатство рідної мови – було відкрите для дітей з перших кроків їхнього шкільного життя" /Т.З.-С.202/.

У школі мова функціонує як засіб пізнання і комунікації, як засіб звернення до почуттів, емоційно-естетичного виховання. Головне у навчанні мови, за В.О.Сухомлинським, – це виховати у дитини любов до своєї мови, почуття рідного слова. Педагог повинен зробити рідне слово надбанням духовного світу дитини, разом з його звучанням удіти в кину душу відчуття краси та емоції, які вклав у слово народ.

Мова існує і розвивається тільки у процесі живого спілкування, тому є невідривною від мовлення – складовою частиною життя та діяльності людини. Найважливішою метою вивчення мови у школі має бути розвиток мовлення учнів і насамперед у молодших класах.

Інтенсивне формування мовлення учня відбувається тоді, коли понятійне пізнання тісно пов'язане з його чуттєвою основою. Тому першочергового значення В.О.Сухомлинський надавав спостереженню, екскурсіям, називаючи їх "подорожами до джерел живого слова".

Найважливішим завданням роботи з розвитку мовлення учнів є збагачення запасу мовних засобів. Мається на увазі не тільки суто кількісне розширення словника дитини, а й поліпшення його якості: учень поступово навчається вживати слово у всій різноманітності його значень, практично володіти полісемією, синсвімією. В.О.Сухомлинський віддавав перевагу тематичному об'єднанню лексики, що активізується з метою вкличення її у мовленнєву діяльність.

Відповідно до сучасної теорії цетанного формування розумових дій, у будь-якій дії, незалежно від того, на якому рівні вона виконується, головною вважається орієнтуюча частина, адже саме від неї

передусім залежить рівень та якість дії, що виконується. Це характеристика поширюється й на мовленнєву діяльність, яка у своїй орієнтувальній частині пов'язана з постановкою мети /мотиву/ й добором відповідних мовних засобів. Спонування дітей до мовлення, за В.О.Сухомлинським, йде від внутрішніх потреб дитини, від її бажання висловити свої думки й почуття, що з'являються під впливом краси навколишнього світу, книжок, від відносин зі своїм наставником /учителем, батьками тощо/.

Формування комунікативних умінь здійснюється лише у ході зв'язних висловлювань: хай учень якомога більше розповідає, розмірковує, доводить свою думку. Ці вміння формуються поступово, починаючи з дошкільного й молодшого шкільного віку.

Одним з ефективних засобів розвитку мовлення й мовленнєвої культури є гарний вразок. Це класичні й сучасні художні твори, а передусім – мова вчителя, який має навчити, показати, як практично треба діяти, як із слова до слова складається мова. Це був один із головних принципів В.О.Сухомлинського.

Засвоєння норм літературної мови, застосування функціональних можливостей мови відбувається у школярів під впливом вчителя. Адже для дітей, зокрема молодшого шкільного віку, критерієм істини в багатьох випадках є слово вчителя. Людину і громадянина в школі формують не лише педагогічна майстерність, і професіоналізм, а й високий рівень культури мовлення учителя. В.О.Сухомлинський підкреслював: "Мовна культура бере участь у формуванні світогляду тільки в гармонійній єдності з культурою почуттів, відносин, вчинків" /Т.З. С.397/.

Безперечно, творче використання педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського слугуватиме побудові нової методики навчання рідної мови на гуманістичних засадах.

І.В.Козубовська, О.Т.Смук,
Г.В.Товканець

ІДЕЇ ГУМАНІЗМУ В ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ УКРАЇНИ

Гуманістичні тенденції завжди були характерні для прогресивної педагогічної думки України. Перші згадки про це можна знайти в старовинних етнографічних документах часів Київської Русі. Глибоким гуманізмом була пронизана система виховання, яка передбачала навчання дітей основам загальнолюдської моралі, використовуючи народні приказки, прислів'я, казки, ігри. У дітей намагалися виховати доброту, чесність, скромність, чуйність, шанобливе ставлення до дорослих. Заслужовує уваги виховання бережливого ставлення до природи. Наші предки навчали дітей: "Гнізда ластівки не чіпай, бо стане рябий", "У лебідя каміння не кидай – сім'я спіткає горе".

Високим гуманізми, чуйність, милосердя проявлялися у ставленні до дітей-сиріт. Для них створювалися спеціальні притулки, які називалися божедомками. Це саме стосувалося і дітей-калік.

До наших днів дійшли слова В.Мономаха про те, що не слід забувати про убогих, і, наскільки можливо, годувати і подавати милостиню сироті.

Добре відомі твори Ярослава Ізяславича, Кирила Турецького, сповнені глибокого гуманізму, віров в людину, добрі начала в її думі.

Дальший розвиток прогресивної педагогічної думки на Україні відбувався під впливом педагогічної теорії і практики західних слов'ян, зокрема вчення Яна Амоса Коменського.

В кінці XVII – початком XVIII ст. своїми гуманістичними поглядами виділявся Ф.Ярокопович.

Глибокими гуманістичними ідеями пронизана вся творчість Г.Сковороди. По суті, гуманізм був основою світогляду Сковороди. В зв'язку з цим І.Франко цілком справедливо називав його "главітаєм глибокого гуманізму" на Україні".

Г.Сковорода вірив, що людина за своєю природою незлісована, добра, що "справді людське серце і розум аж ніяк не можуть багати зла людям".

Дуже важливі у моральному вихованні він вважав виховання чесності, скромності, справедливості, уміння дружити, патріотизму, любові до свободи, оптимістичного світоглядності.

Прогресивні гуманістичні погляди Г.Сковороди знайшли свій подальший розвиток у творах Т.Шевченка, П.Грабовського, І.Франка, які рішуче відкидали ідею про природжену гріховність людини, переважання злого начала в природі окремих індивідів і підкреслювали вирішальну роль середовища, суспільства у формуванні особистості.

На Західній Україні, зокрема Закарпатті, популярними були гуманістичні ідеї О.Духновича – педагога, письменника, громадського діяча. Особливої уваги заслуговують думки відомого педагога стосовно виховання дітей з вадами розвитку. Він радив вчителям бути дуже тактовними, слідкувати, щоб інші учні не ображали таких дітей. Щодо дітей з відхиленнями у поведінці, то в багатьох випадках не можна обійтися без покарання, вважав О.Духнович, та все ж підкреслював, що "весьма грешат учителя, котрим за найменший проступок дітей наказувайт". О.Духнович наголошував, що похвалою, заохоченням можна досягти більшого виховного ефекту.

Менш відомими, але надзвичайно цікавими є ідеї гуманізму, висловлені М.Бердяєвим (народився в 1871 р. в Києві, тривалий час працював на Україні, пізніше переїхав в Росію).

М.Бердяєв у своїх творах детально аналізував зародження і занепад гуманізму в історії розвитку суспільства.

Розглядаючи епоху Відродження, він наголошував на тому, що саме ця епоха є початком християнського гуманізму, який, на думку М.Бердяєва, є вище всього того, що дала нам культура Західної Європи.

Характерною особливістю гуманізму того періоду було розкриття вільних, творчих сил людини. В епоху християнського гуманізму, вважав М.Бердяєв, мало місце відкриття людини, індивідууму.

Гуманізм (за М.Бердяєвим) проходить через роздвоєння людини. Він відкрив неповторність людської індивідуальності, дав простір для творчого розвитку особистості, її самоутвердження. Але гуманізм відірвав природну людину від духовної.

В наші дні, коли проходить бурхливе оновлення суспільства, ідеї гуманізму, милосердя, дружби, миру, співробітництва, висловлені видатними діячами минулого, набувають особливо важливого значення.

І.Малетіук /п.Рівне/
Б.Калужний /с.Бабин, Го-
щанського району/

ГУМАНІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ

1. Широке тлумачення гуманізації як напрямку оновлення змісту освіти, форм і методів навчання і виховання дає підстави для перенесення його на навчально-пізнавальну діяльність школяра. Положення про те, що школа має в центрі своєї діяльності поставити формування особистості кожного учня так і залучиться ідея, аж поки вона не навчиться не тільки здійснювати діагностичку розумових здібностей школярів, а й організувати навчально-виховний процес відповідно до даних цієї діагностики.

Кожен учень наділений від природи певними задатками до того чи іншого виду діяльності. Врахування цього факту важливе з погляду двох аспектів: перший - задатки треба розвинути, перекласти їх в ранг здібностей, адже це одне із завдань школи. Тільки знання задатків дасть можливість включити учня в такі види діяльності, які допоможуть ці задатки розвинути; другий - накопичення фонду знань можна з найменшими когнітивними зусиллями здійснити, якщо в навчально-виховному процесі врахувати пізнавальні можливості учня. Це одне із напрямків гуманізації пізнавальної діяльності школярів.

2. Напрямок другий. В пізнанні оточуючого світу бере участь не тільки сфера свідомості людської особистості, а й сфера емоційно-вольова. Пізнати світ через емоції; через почуття - це означає розкрити такі його сторони, які не піддаються пізнанню через сферу свідомості. Звичайно, оптимальний варіант вивчення природи, суспільства, людини - це поєднання можливостей обох сфер людської особистості.

3. К.Д.Ушинський прийшов до висновку, що розум - це добре організована система знань. Звернемо увагу, що Костянтин Дмитрович зробив наголос на те, що розум - це не знання, а не система знань.

Природа людської свідомості і діяльності мозку має системний характер. Будь яка інформація, яка потрапає до людини вкладається в її мозок у певну систему. І якщо ця інформація не організована в систему людини витрачає дуже багато зусиль, щоб почати працювати в системі, а потім включити її у вже існуючу.

Кожна людина, до чужої може бути звичайно або зрозуміла

тільки такою людиною, у якій вона входить ланкою в склад її особистого досвіду, або в тій формі /тоді це стара думка/, або на найближчих рівнях узагальнення. Зрозуміти нову думку - це означає включити її в структуру старої думки, яка характеризує власний досвід людини. Ціаком законоцірно, що процес застосування знань є процес систематизації нових думок, включення їх в систему засвоєних і передатих понять. Це третій напрям гуманізації пізнавальної діяльності школярів.

4. Третій напрям гуманізації пізнавальної діяльності дає підстави зробити такий висновок: щоб сформувати в учнів систему знань необхідно цю систему їм пред'явити. Процес формування системи проходить такі етапи:

- розуміння суті і змісту системоутворюючого фактора;
- поділення елементів системи, послідовне освоєння кожного з них;
- послідовне встановлення зв'язку між системоутворюючим фактором і кожним елементом системи;
- освоєння зв'язку між елементами системи;
- вивчення зв'язку системи із середовищем, в якому вона функціонує.

Видо наведені положення реалізації в курсі фізики 10 класу при вивченні електричного поля. Система знань, яка пред'являлась учням була побудована на основі цілісності явища, об'єкта як органічного взаємозв'язку всіх його сторін. Цілісність явища чи об'єкта, який вивчається і є системоутворюючим фактором для даної системи знань. Елементами цієї системи є знання кожної сторони явища, об'єкта. Як і з цієї сторони?

Ми вважали такі:

- зовнішні ознаки явища або об'єкта та умови його виникнення і протікання;
- найбільш істотні властивості явища, об'єкта та фізична величина, яка є кількісною мірою цієї властивості;
- різниця в залежності між величинами, якими описується це явище чи об'єкт, закон;
- теорія, яка пояснює це явище чи об'єкт, механізм його протікання;
- приклади застосування знань об'єкта в практиці, в техніці.

Знання із сторін розширюється, деталізується, але в структурі елементів, які означають цілісність цього явища.

О.Штурмак
/Івано-Франківськ/

ШЛЯХИ ГУМАНІЗАЦІЇ ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Одне із завдань гуманізації вищої педагогічної освіти полягає в тому, щоб належно оцінити процес виховання в професійному становленні майбутнього вчителя, створити умови, за яких він спланував би новий педагогічний мислення.

Нині вчитель, який предявляє систему професійної підготовки, спрямовану, насамперед, на засвоєння теоретичними знаннями, аналогічно організовує навчання учнів загальноосвітньої школи.

Такий учитель намагається всіма доступними засобами навчити дитину, при цьому нерідко заливає її, принижує людську гідність. Страх перед нетактовністю вчителів, оцінок, реакцій на неї зі сторони батьків стає чи не найголовнішим стимулом навчальної діяльності учня.

Шкільно навчання, яке не сприяє утвердженню людської гідності дитини, не приводить до розкриття її навчальних можливостей, швидко вбиває її природне схвалення пізнати світ.

Тому завдання вищої педагогічної школи - це передусім виховати такого вчителя, який би розумів, "...що функцією освіти є прилучення дитини до загальнолюдських цінностей, що освіта - спосіб розвитку особистості, а не напачування її інформацією" /Гончаренко С.У., Мальований К.І. Гуманізація загальної середньої освіти: Проект концепції. -К., 1994. -С. 28/.

Засобом розв'язання цього завдання є гуманізація змісту освіти вищої педагогічної школи, це означає підпорядкування навчальних предметів розвитку особистості, максимальне їх виконання

елементами духовності та загальнолюдськими моральними цінностями.

Виходячи з того, що хороший учитель - це передусім яскрава особистість, ми орієнтуємося на те, що наша педагогічна думка має бути спрямована на удосконалення індивідуальної роботи студентів. При цьому акцентуємо увагу на розвитку творчих здібностей майбутнього вчителя.

Ми розділяємо думку тих авторів, які пропонують відновити у своїх пропедевтичних працях на перших курсах такий навчальний предмет, як "Вступ до вчительської професії". Його читання в період професійної адаптації первокурсника до умов педвузу доцільно наближити до своєрідних морально-етичних педагогічно спрямованих проповідей про високе призначення і особисту відповідальність учителя в суспільстві /Струманський В.П., Юна В.І. Гуманітарна і гуманістична освіта вчителя сучасної школи //Вища і середня педагогічна освіта: Науково-методичний збірник. Вип. 16. -К., 1993.С.42/.

Доцільно було б передбачити доузівське педагогічне виховання майбутніх студентських контингентів, як це робиться у педагогічних класах, зміст навчання у яких розробив проф. Скульський Р.П. /Скульський Р.П. Формування професійно-педагогічної культури майбутніх учителів. -Івано-Франківськ, 1991/.

Студент, який готує себе до вчительської професії заздалегідь, в умовах диференціації вузівського навчання зуміє виховати в собі гуманістичні погляди на процес шкільного навчання: виявляти здібності учнів та цілеспрямовано їх розвивати, виховувати творчу особистість.

Таким чином, селекція в період доузівського навчання, індивідуалізація педагогічної освіти, максимальне наповнення її змісту елементами духовності стануть вагомими чинниками виховання справжнього педагога, людини гуманної і творчої.

ГУМАНІЗМ ЯК КРИНА НАСТАВОВА ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

Гуманізм є особливою формою бачення світу та діяльності в ньому на основі сповідання принципів високої людності, добра, миру, злагоди, моралі, етики, безкорисливості у ставленні до людей та у взаєминах з ними. Він визначає загальну та, особливо, ексцентричну культуру людини, ставлення до природи та є невіддільним компонентом духовності. Наставови гуманізму та миру – це такі домінанти української ментальності, що мають бути підкріплені на новому етапі розвитку суспільного життя України та увійти в якості імперативів в масову свідомість та буденну психологію. Забезпечувачим фактором становлення таких компонентів національної психології є педагогічне гуманізму та миру, що має бути більш ефективно впроваджуватися на всіх рівнях народної освіти. Запоруку цього ми бачаємо в невідкладній актуалізації духовності в педагогічній освіті, бо саме вчителям належить визначальна роль у формуванні особистостей та життєвих настанов громадян сучасної та майбутньої України. Духовність, як все більш усвідомлювана сфера діяльності людей інтелектуальної праці всіх рівнів освіти та особистісний атрибут кожної людини, передбачає: 1/свободу самопізнання, самовираження, самоствердження; 2/наповнення духовного світу позитивними інтелектуальними, моральними цінностями; 3/гуманістичний тип мислення; 4/настанови доброзичливості, співпереживання, співучасті, миротворення; 5/спростування феноменів жорсткої поведінки людини в природі та в суспільстві; 6/опір та боротьбу в психології заздощів та настановами насильницького матеріального урівнювання людей, як наслідків минулого способу життя.

Формування настанов гуманізму та миру у майбутніх учителів ми пов'язуємо з гуманізацією та гуманітаризацією навчально-виховного процесів. Це реалізується в процесі: 1/актуалізації неминущих людських цінностей в усьому комплексі навчальних і виховних засобів; 2/збагачення спеціальних учбових курсів основами культури, мистецтва, етики і естетики; 3/акцентування ідей і принципів добра, миру, гуманізму, моральності; екологічних і природоохоронних проблем; 4/насичення учбових планів курсами гу-

ментарного змісту.

Серед найважливіших умов гуманізації підготовки вчителів усіх спеціальностей відзначимо: 1/відмову від ідейного застою, догм, старих ідеологем; 2/критичне відношення до стереотипів; 3/використання педагогіки співробітництва; 4/уоумовни заорганізованості і хорст коу регламентації статусу студента; 5/мироку демократизацію управління усіма ланками педагогічного вузу. Гуманізація та гуманітаризація мають змогу впливати на особистісні настанови майбутнього вчителя у ставленні до матеріальних і духовних цінностей, тобто створювати цінності орієнтації. Як складові систем цінностей, ми можемо назвати норми моралі і етики, політичні ідеї, правові, філософські, релігійні уявлення, об'єкти природи, природні або перетворені діяльність людини ділянки ландшафтів, антропні споруди виробничого та іншого призначення. Особистісна інтеграція цієї сукупності цінностей, зв'язок індивідуального життя з системою особистостей, як головні, що визначають сенс життя, реалізуються у майбутнього вчителя під впливом загального, спеціального навчання і виховання у відповідності до того, чи іншого напрямку спеціалізації. Сполучення навчальних та виховних засобів впливу на особистість в процесі гуманізації ефективно повинна відбиватися на формуванні ідеалів майбутніх вчителів.

У своїй сутності ідеали мають інформаційну основу і, розвинувшись, стають особистими регуляторами поведінки і принципами діяльності, визначаючи сенс життя. Багаторічний досвід виявив, що сенс життя у вигляді стратегічної цілі, завдань на тривалий час або на все життя цілком свідомо або інтуїтивно визначається в студентських роках. Отже, гуманізація безпосередньо може бути пов'язана з проблемою становлення особистості вчителя. Розглядаючи навчання у вищій школі як особливу форму життєвого досвіду, ми повинні відзначити, що воно є, багато в чому, визначальним для формування ідеалів, усвідомлення сенсу життя, обов'язку, громадянськості, фіксованих настанов особистості. Використання багатолітнього досвіду світової і вітчизняної практики нині дає змогу по-новому орієнтувати молодь на досягнення ідеалів ноосферології. Прагнення до самодосконалення закладається в молоді роки і реалізується все життя як становлення сили особистості, на основі цілеспрямованості, підвищення розумового потенціалу, духовного збагачення і реалізації високого професіоналізму педагога.

НАРОДНІ ТРАДИЦІЇ ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ ГУМАННИХ
ВЗАЄМИ МОЛОДИХ ШКОЛЯРІВ

С.А.Литвиненко
м.Рівне

Ідеалом українського виховання постає здорова, гуманна, культурна, щаслива людина, вільна особистість з багатогранними знаннями й високими духовно-моральними та інтелектуальними якостями, патріотичними почуттями й працьовитістю, національною й людською гідністю. Образ досконалої гуманної особи українця вишуканий протягом багатьох віків народною педагогікою. Цей образ яскраво постає через героїв фольклору, що виривають із реального життя та історичної долі українського народу. Втілення виховного ідеалу відбувається через рідну мову, народні звичаї і традиції, родинно-побутову і громадську культуру, безпосередню участь дітей у повсякденному житті дорослих, посильній праці, дитячих іграх і забавах, навчанні, святах, обрядах.

Орієнтація виховного ідеалу української народної педагогіки на визнання неповторності кожної окремої людини, на піднесення повноправної індивідуальності особистості зі своїм самопізнанням і повним себе виявленням, утвердження власного "Я" є запорукою сприятливого розвитку дитини. Відомо, що успіх гуманістичного виховання буде забезпечений, якщо міжособистісні стосунки дорослого та дитини побудовані на взаємоповазі, рівноправ'ї, довір'ї та любові. В українській народній педагогіці цінуються доброзичливі взаємини між людьми. Українська народна педагогіка вчить берегти гідність особи, унікальність кожної особистості, її оригінальність та відмінність всупереч стандартності, "стадійності" поведінки, безликої, безвілля і безхарактерності.

Неписаний кодекс народної моралі включає повагу до старших, любов до праці, до батьківщини, чесність, людяність, ширість, почуття власної гідності. Саме тому виховання доброзичливості, людяності, милосердя, терпимості, доброти, співчуття і співпереживання - є одне із найважливіших завдань національного виховання. Його основну мету українська етнопедагогіка вбачає в тому, щоб навчити кожного бути людяним, створити людяні, доброзичливі взаємини. Тому й про гуманістичне виховання можна говорити так, як вихователь ставиться до вихованця з повагою до його особистості, вчить доброти, взаємо-

повазі, а отже, формує у молодших школярів доброзичливі стосунки з людьми.

Виховна сила народної педагогіки полягає ще й у тому, що вона вміє спонукати кожного до правильної дії, спрямувати на дотримання норм поведінки. Практика народного виховання передбачає формування в особистості моральних оцінок з позиції добра, справедливості, що впливає з народного поняття моралі: моральний той, хто добродішний, справедливий, шляхетний.

У проведенні дослідно-експериментальної роботи ми спиралися на гуманні принципи народної педагогіки: природовідповідність, народність, гуманність. Цим принципам відповідають народознавчий, людинознавчий, особистісний підходи у вихованні.

Народознавчий підхід, як відомо, забезпечує всебічне і глибоке засвоєння учнями культурно-історичного шляху розвитку свого та інших народів. Багата історія рідного краю, культура, традиції українського народу повинні бути глибоко засвоєні молодшими школярами. В результаті цього діти мають змогу розумітися на народних традиціях, звичаях, виконувати обряди, розвивати народні промисли, дотримуватися правил національної етики, грати в народні ігри.

Людинознавчий підхід спрямований на демократизація та гуманізація шкільного життя, дає можливість більш глибоко зрозуміти внутрішній світ людини, пізнати й усвідомити її як складний, динамічний світ добра, краси, правди. За такого підходу не може бути байдужості й бездушності, емоційної й естетичної убогості. Людинознавчий підхід формує такі складові доброзичливих взаємин, як милосердя, повага людської та національної гідності, вміння відчувати чужий біль, відгукнутися на чуже горе й радість.

Особистісний підхід створює умови для персоналізації виховання. Народні традиції - гуманістичні та високоморальні - сприяють розвитку сильної вільної, цікавої, доброзичливої індивідуальності. Реалізація здібностей, талантів, творча самореалізація забезпечують формування як особистості.

У роботі з молодшими школярами нами були створені умови для творчості, заохочувалися їхні самостійні знахідки, відкриття, спільні досягнення, підтримувалася взаємодопомога. Це виявлялося під час художньо-творчої діяльності дітей. Діти прагнули виконати завдання якнайкраще, переживали за успіхи товаришів, як власні, вболівали за спільну справу.

ІСТОРИЧНІ ФАКТИ, ЯКІ СВІДЧАТЬ ПРО ГУМАНІЗМ УКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІВ

Українська освіта й передові представники, у всі часи відзначалися великим, справжнім гуманізмом. Це проявлялося в їхній демократичності. Українці в Москві за XVI-XVII століття завжди були сіячами ліберальних думок, посідали визначне місце серед передових людей. Життя українців, розпорядок дому, увесь державний лад, - все це повсякчасно було гуманним. Згадаємо стан прислуги у старого панства - вона ніколи не була приниженою, завжди була вільною і рівною. А в Київській Академії, у 1737 р. разом з гетьманськими дітьми вчилися діти простого народу: дітей козацької старшини - 22, офіцерських - 1, ратушних чиновників - 2, купецьких - 6, пресних козаків - 84, мішан - 66, ремісників - 7, дітей простого народу - 39. Окрім всього, діти із простого народу часто їздили з Академії за кордон і там в університетах закінчували своє навчання.

Усі міста в Україні в старі часи мали повне самоврядування: всі урядовці, всі чиновники були виборними, обирались з громади і були їй підзвітні.

Представники української літератури, по були просвітителами, учителями, також відзначалися великим гуманізмом. Необхідно згадати хоча б, як палко вони боролись проти порядку, які завела у нас Катерина.

Виступили проти кріпацтва І.П. Котляревський /"Енеїда" - 1798 р./, Гудак Артемовський /"Пан та собака" - 1817 р., "Солопій та Хібр" /, Квітка-Основ'яненко /"Маруся", "Серпешна Оксана" та ін./, Марко Вовчок /"Ядвигиця", "Інститутка", "Вакун", "Максим Гримач"/, а особливо Т.Г. Шевченко.

Українці здавна прославились, як добрі педагоги. У нас, на Україні, шкіл завжди і всюди було багато, майже кожне село мало свою братську школу, а відповідно вчителів потрібно було багато і роботи їм вистачало. Педагоги були добре підготовлені. Завнавши впливу Польщі, наприклад, Україна виробила свою оригінальну педагогічну систему.

Починаючи з часів Петра I, українські педагоги побирають свої знання і знання по всій Росії, чим підкреслюють свій гуманізм до братнього народу.

За царювання Петра I за "Духовним Регламентом" 1721 року /загодом і при інших царях/ в Росії були засновані духовні школи в кожному архієрейському домі, а також семінарії. Учителі, які там працювали, були українці, бо саме вони були найкращими педагогами, крім цього і архієреї там також були українці.

Запрошували українських учителів в Росію, починаючи з XVII століття, а далі в XVIII і XIX століттях. Українські педагоги перенесли з собою і педагогічну систему. В школах Росії українці залишили неабиякі сліди, великі напрацювання, які не втратили своєї значущості і до нашого часу.

Кожна архієрейська дім мав свого екзаменатора школярів при школі. Екзаменатор мав великий вплив на школу і на цій посаді в Росії здебільшого були українці. Коли архієрей переїжджав в другу єпархію, то він забирав з собою і учителів. Так українці заповняли всі школи Росії і навіть московський кадетський корпус.

З 1786 р. в Росії засновувались нові школи, учителями до них знову йдуть студенти з Києва. На той час Київська Академія стала ніби головною учительською семінарією і постачала учителів для всіх Росії. Так українці працювали по всій Росії.

Про викладене вище свідчить листування, яке велося між головою "Комиссии об учреждении народных училищ" Петром Завадовським і митрополитом Київським Самуїлом Миславським.

Та не тільки в Росії українці закладали школи, вони працювали учителями по всіх слов'янських землях: закладали школи в Сербії та Болгарії. Так, в 1733 р. ціла група студентів з Києва поїхала в Сербію, започаткувала там школи і працювала вчителями. А славетний українець Врло Гуць, родом з Карпат, який все своє життя віддав болгарському народові, написавши їхню першу історію, воскресив і відроджував їхню національність.

Все це сприяло поширенню гуманності, доброчесності до ближнього, що є такими характерними для українця.

С.Г.Карпенчук
Рівненський педінститут

ВИХОВАННЯ ЖІНКИ В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ К.Д.УШІНСЬКОГО ТА
В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО ЯК ВТІЛЕННЯ ІДЕЇ ГУМАНІЗМУ

Все, що засвоюється людиною в процесі її розвитку, ніколи не має тієї глибини, якою відзначається те, що засвоєне в дитячі роки. Велике значення на процес її формування має мати жінка. Таким чином, - вважав К.Д.Ушинський, - жінка є необхідним посередником між наукою, мистецтвом і поезією, з одного боку, звичайли, з характером, з другого. З цієї думки випливає вже сама собою необхідність повної всебічної освіти жінки, вже, так би мовити, не для одного родинного виховання, але маючи на увазі високу мету - запровадити в життя народу результати науки і мистецтва і поезії" /Т.2. - С.197/.

Саме ці особливості виховання жінки лягли в основу теоретичної і практичної спадщини В.О.Сухомлиńskiego. "У школі, - вважав він, - має панувати культ матері - цук високого, шотливого ставлення до жінки - джерела людського життя і Краси..." /Т.3. - С.361/. В педагогічній спадщині В.О.Сухомлиńskiego виробилася чітка система розв'язання проблем, пов'язаних із вшануванням материнства. Свій початок вона бере з першого розділу роздумів з дівча, посадженого на честь матері ще в перші вік шкільного життя, - матері й бабусі, першого тивопа винограду - матері й бабусі. Менше галасу про розрізчики для людей, більше турботи про річну матір - такий був певіз виховної системи В.О.Сухомлиńskiego. Хрестоматія "Материнська краса" була важливим посібником, який значно сприяв розв'язанню проблеми материнства. форми й методи її реалізації знаходять належне місце і в практиці сучасної школи: казка "Сім дочок" /Т.3. - С.353-354/ - початкові класи, легенди "Народження добра", "Хто найкращий майстер на землі" /Т.2. - С. 368 - 369/, - підлітки, про Філокосу і Чорнокосу матерів /Т.2. - С.370 - 373/ мають сильний емоційний вплив на юні серця, що дає можливість для вірного вибору лори для здійснення якогоного посіву й укорінення моральних норм і принципів, які пронизані народною мудрістю, глибокою переконливістю, високим гуманізмом.

Приймучись, мабуть, думки К.Д.Ушинського, що виховання майбутньої матері родини повинно бути профіанте начотністю, В.О.Сухомлиський проводять цю ідею через усі свої мудрі поради майбутнім поколінням: "Народження людини - це майбутнє народу, радість батька і матері - крихта радості всього народу" /Т.2. - С.361/, "... Ікде ти хочеш здійснитися в серці лополькому - виховай своїх дітей. Виховання людини - найважливіша громадський обов'язок" /Т.2. - С. 368/, "ма-

ти творить свою неповторну особистість - ось в тому смисл материнства і майстерності того, що ми називаємо народженням. Релігійний чартер - значить турбуватися про чисте дитинство, із якого ти пав з часу свого першого дихання і будеш жити до останньої хвилини свого життя..." /Т.2. - С.391/, "Мати з немовлям на руках, мати біля колиски - те саме, що приковочник на своєму посту...", "Мати - перший слуга держави" /Т.2. - С.390/.

Думки з прикладу виховання жінки в педагогічній спадщині К.Д.Ушинського і В.О.Сухомлинського асоціюються. Особливо акцентують вони увагу на юнацькому віці. "Починаючи з 12-річного віку, ми говоримо з дівчатами про їх велику місію жінки, Дружини, Матері. Тут дуже важливо, щоб самі дівчата відчували, що педагог ставиться до них не як до маленьких дітей, а як до майбутніх жінок" /Т.2. - С.398/, - вважає В.О.Сухомлинський. "Того міжкування в якійсь продовженням міжкувань К.Д.Ушинського: "Це надзвичайні роки для жіночого виховання... І думаю, що тільки те, що сіється в цей короткий період часу в її душі, що ваптом розгопнулася, сіється міцно, незгасимо, і дає потім позитивний плід, позитив чи хворий, залежно від властивості посіву. Саме в цьому періоді жінка прогресивна..." /Т.2. - С.181/.

Підготовка дівчини до сімейного життя - одне із важливих завдань виключного етапу формування особистості майбутньої жінки. Дана проблема завжди пронизувала і пронизує програмний матеріал багатьох навчальних предметів, де жінка представлена як провідних ідей високого патріотизму, гуманізму, миролюбства, як джерело національної самобитності. Поглиблення почуття поваги до жінки-матері допоможуть проведення "Свята матері", фотовиставки "Праця наших матерів", виставка дитячих малюнків "Хай завжди буде Мама!", аналогічний творчий звіт "Неймовіт", випощення Саду Матерів, етичні бесіди "Материнська краса", "Образ матері в мистецтві", відповідні лекції, огляди.

Становить жінки, підкреслював К.Д.Ушинський, дано їй самою природою, воно таке, що, з одного боку, за її посередництвом зберігається в народі національність, і життя відкятих поколінь поєднується з життям тих, що живуть, а з другого, - через жінку тільки прогрес людства проникає в нраві людей, в характер народу та його громадське життя.

Ін рівня вихованості жінки залежать потенційний рівень розвитку суспільства, рівень його цивілізації і прогресу. Аде основа характеру людини закладається в перші роки її життя. І те, що лягає в цей характер протягом перших років, лягає міцно, стає другою природою людини.

С.В. Лісова / м. Рівне /
Л.А. Ђрчук / м. Рівне /
Т.І. Лісовий / м. Рівне /

ГУМАНІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Оновлення нашого суспільства ставить складні і відповідальні завдання перед вищою школою. Вони полягають у докорінному поліпшенні якості підготовки спеціалістів, підвищення рівня їх професіоналізму і компетентності, формуванні загальнолюдських цінностей і моральних устоїв.

Перебудова вищої школи полягає насамперед у формуванні якісно нової моделі навчального процесу. Основною ознакою нової технології навчання в умовах перебудови суспільного життя є її гуманістичний характер.

Досягти висоти професіоналізму, високої культури праці неможливо без розвитку потреб і здібностей, умінь і навичок в праці, пам'яті і творчого мислення.

Формування творчих здібностей майбутніх вчителів трудового навчання сприяє принцип розвиваючої системи навчання.

Цей принцип ґрунтується на теорії пізнання, використання метода матеріалістичної діалектики в процесі навчання.

Завдання педагогів полягає не в тому, щоб в готовому вигляді подавати студентам знання, а в тому, щоб цілеспрямовано управляти їх розвиваючою пізнавальною діяльністю. Для цього необхідно ставити студента в умови, які викликають у нього потребу в придбанні необхідних знань.

В трудовому навчанні цей принцип характеризує уміння студента самостійно підходити до вивчення питань, до його активного стремління оволодіти сучасними науково-технічними знаннями, формуванню елементів культури праці.

Усвідомлення студентом суспільної і особистої необхідності якісної навчальної праці, найбільш повного розвитку своїх здібностей в сфері вибраної спеціальності є важливою умовою успішного формування творчої особистості майбутнього вчителя.

Потреба в постійному творчому зростанні, самовдосконаленні - вимога сьогодення.

Головний задум суспільного життя в сучасних умовах - побудова такого суспільства, в центрі уваги якого людина з її життєвими інтересами і гуманними формами спілкування.

В умовах вищої школи дидактичні принципи - це керівні по-

ложення, на основі яких будується навчальний процес.

Принцип гуманізації, зокрема, знайшов свій прояв у змісті освіти, що підсилює гуманітарну спрямованість загальнотехнічних і спеціальних предметів. Основи техніки, спецтехнології розглядаються з точки зору їх зв'язків з сучасністю і перспективами розвитку.

Із принципу гуманізації випливає ряд вимог до змісту освіти вищої школи: уніфікація термінології спеціальних предметів, забезпечення взаємозв'язку соціальних і професійних знань в змісті навчальних предметів; розробка творчих завдань з елементами проблемності для формування здібностей студентів в майбутній професійній діяльності; розробка варіативних модулів для індивідуального навчання; поглиблення знань, практичних умінь і навичок по спеціальних предметах з метою ефективного вдосконалення елементів культури праці.

Якість підготовки майбутніх вчителів в значній ступені залежить від глибини усвідомлення ними професійної потреби, чіткої уяви про освітні напрями, зміст і характер професійної діяльності.

Гуманізація навчально-виховного процесу вищої школи надає можливість ефективно формувати культуру праці майбутнього педагога.

Методологічними основами при побудові моделі підготовки майбутнього вчителя є змістовний аспект вимог до професійних знань, практичних умінь і навичок, який охоплює організаційні і логіко-процесуальні зв'язки між різними компонентами професійної підготовки учнівської молоді.

Таким чином, професійна підготовка як важлива категорія відображає загальну мету формування творчої особистості майбутнього фахівця. Вихідним положенням при цьому є комплексні і системні підходи як основа забезпечення цілісної навчально-виховної роботи вузу.

Гуманізація вищої педагогічної освіти передбачає спрямування студентства на постійне самовиховання, самовдосконалення, прагнення до пошуку власного "я", на виявлення творчих резервів, збагачення духовної культури і морально-етичних цінностей.

Становлення майбутнього спеціаліста як творчої особистості у стінах вузу є результатом комплексного поєднання філософських, загальнонаукових і спеціальних аспектів творчого процесу, його теорії і практики.

О.С. МАСНИЙ
/м. Рівне/

**ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ДУСІ МИРУ
НА ГЕРОЇЦІ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ/1941-1945 рр./**

Одна із найгостріших проблем сучасності - це збереження миру. Відповідно і виховання в душі миру студентської молоді стоє перед вищою школою особливим проблемою виховання. Побудова незалежної української держави зумовила необхідність виховання підростаючого покоління в душі миру, формування у молоді взаєморозуміння, довіри і дружби між народами.

Особливу роль відіграє виховання молоді на героїці Великої Вітчизняної війни. Назавжди залишається в пам'яті нашого народу подвиг захисників Києва і Одеси, Севастополя і Керчі, Харкова і інших міст, героїв визволення України і Білорусії, Північного Кавказу і Криму, Прибалтики і Молдавії. Майже 500 повітряних і близько 470 теранів наземних цілей здійснили за роки війни радянські льотчики, біля 400 воїнів закрили своїми тілами амбразури ворожих дзотів.

І як би не віддалялись від нас роки війни, народи Європи, як і всього світу, віддають данину поваги пер. жорціям і пам'ятають про ту непомірну ціну, заплачену людством за позбавлення від фашизму. Понад 3/4 населення земної кулі було втягнуто в найкі. воєнний існування війну. 50 млн. чоловік, з них понад 27 млн. радянських людей, стали її жертвами. Основний тягар боротьби проти фашизму виніс радянський народ.

Один із уроків, взятих із минулого досвіду, полягає в тому, що успіх будь-якої справи вирішальною мірою визначається активністю і усвідомленістю народу, який бере участь в ній. А, значить, і молоді. Ось чому в сучасних умовах необхідні нові підходи у вихованні особистості молодої людини. А в цьому процесі великого значення набуває /вірніше, по-новому розкривається/ виховання на ідеях миру, основне завдання якого - виховання любові до людини, біля і співчуття до його долі. А з цим розумінням приходить ненависть до війни і насильства.

В сучасному суспільстві загострилася суперечність соціально-психологічного характеру, що гальмує просування світового співтовариства до упорядкованого, мирного і безпечного майбуття. Для здійснення цих завдань дуже важливо спрямувати діяльність педагогічних колективів вузів на вирішення таких питань: у підручниках і навчальних посібниках з гуманітарних дисциплін досвідливо внести спеціаль-

ний розділ "Виховання учнів на ідеях миру в навчально-виховному процесі", де розкрити методику проведення занять та заходів, присвячених темі миру і безпеки народів; в пресі вміщувати матеріали про досвід роботи по вихованню студентів на ідеях миру. Дійовим засобом виховання студентської молоді на ідеях миру є студентські наукові конференції.

На сучасному етапі історичного розвитку слід поглиблювати зміст своєї роботи по вихованню на ідеях миру, активно залучати вчених, наукову молодь до дальшої розробки даної проблеми.

Таким чином, вивчення героїзму Великої Вітчизняної війни має важливе значення для виховання студентів в душі миру. Свідомість борця за мир сприяє тому, що вона стає світоглядом студента, майбутнього вихователя.

В Рівненському державному педагогічному інституті студентські конференції звичайно проходять у рамках "Тиждень науки" або як підсумкові заняття за семестр або за рік. Вони проводяться як під час навчального процесу, так і в позааудиторний час. Досвід показує, що успішна робота конференції неможлива без її сумлінної підготовки. Тому на кафедрі соціології і політології ретельно продумуються методичні і організаційні моменти. На початку року затверджуються теми конференцій, доповідей і повідомлень, в яких формулюються вузлові проблеми, що дозволяють показати проблеми боротьби за мир, участь народних мас у боротьбі проти війни.

Традиційними є конференції на теми: "Україна напередодні другої світової війни. Складності і суперечності", "Політична і правова оцінка радянсько-німецького договору про ненапад 1939 року", "Перемога антигітлерівської коаліції у другій світовій війні та її всесвітньо-історичне значення", "Влада українського народу в перемогі над фашизмом" та ін.

На конференції широко практикується доповіді студентів, які відображають вклад їх рідного міста, області або республіки у перемогу над фашизмом. Ці повідомлення готуються особливо ретельно. Студенти-повідатчі залучають для ілюстрації свого виступу книги про свій край, матеріали місцевої преси, нерідко показують омієні реліквії, розповідають про рідних і близьких, які захищали Батьківщину. Такі виступи, які пройшли через особисте сприйняття, дають можливість молодим людям відчути значення своєї "малої Батьківщини", відчути себе частиною всіх миролюбних сил у боротьбі з агресією.

І. М. Карпенко
Луганський педінститут

НООСФЕРНА ТЕОРІЯ КУЛЬТУРИ В.І.ВЕРНАДСЬКОГО
ЯК ОСНОВА ПЕДАГОГІКИ МИРУ

Виховання школою молодого сучасника в душі миру потребує виходу педагогічної науки в новий методологічний простір, що лежить за межами комуністичної ідеології і моралі. Вважаємо, таку можливість відкриває ноосферна теорія культури нового видатного земляка академіка В.І.Вернадського. Вправа для розробки проблеми виховання духовної культури першочергове значення мають питання: а) про космо-планетарно-біо-соціальну сутність і вимірювання людини, б) про ноосферу як ідеальну соціоприсродну організацію і мету існування людства, в) про місце "людського фактора" у розвитку біосфери і збереженні життя на землі.

Стже, людина характеризується В.І.Вернадським як істота, що виникла й існує в результаті органічної взаємодії факторів Космосу, Землі, соціального середовища й біологічної спадковості. Культура є видим проявом розвитку живої матерії, закономірною функцією ноосфери, а люди - "культурними агентами" на поверхні планети. Завдяки культурі сучасне людство стало реальною і вирішальною геологічною та історичною силою Землі. Ставлення людства до Природи як до тіла матері повинно бути не тільки головним науково-світоглядним, але й морально-етичним принципом. Серцевину культури в широкому значенні складає глибоке, всебічне знання, акумульоване в науці й праці. Саме воно може озброїти людство засобами боротьби із стражданнями, війнами, хворобами, встановити мир і благо в світі.

Цілі і зміст духовного виховання стратегічно зумовлюються цілями і змістом ноосфери. Ноосфера - це якісна характеристика ідеального стану розвитку людської цивілізації, який досягається на основі високої культури праці, пізнання, творчості і спілкування всіх членів світового співтовариства з метою гармонізації стосунків людства, природи і космосу.

Розбудова ноосфери активно відбувається вже сьогодні. Її діяльність спирається на інтеграцію законів живої і неживої матерії, суспільства і людської свідомості. Ноосфера передбачає доскорісну перебудову існуючого середовища, створення ново-

го типу соціально-природної організації та соціально-особистісної єдності засобами культури. Ідеал ноосфери слугує людству "мірилом його уявлень про справедливість".

В.І.Вернадський виділив низку реальних конкретних передумов ноосфери:

1) формування глобальної ноосферної свідомості, почуття єдності усього живого, нового морально-психологічного ставлення людини до співтовариства, природи, Всесвіту; повне виключення з життя людства загрози світової війни;

2) укорінення ідеї єдності людства як сім'ї братніх народів, рівності прав усіх людей, незалежно від расової, національної, соціальної, культурної приналежності;

3) формування здорового екологічного середовища; зростання матеріального добробуту людей; зниження морської залежності людства від природних ресурсів харчування, сировини, енергії тощо;

4) встановлення тісних взаємозв'язків народів у соціально-економічній, політичній, культурній сферах; інтернаціоналізація науки і культури; активний розвиток засобів передачі інформації; широкий обмін матеріальними і духовними цінностями;

5) участь багатомільйонних народних мас у здійсненні контролю за діяльністю держав і урядів, за розвитком суспільних процесів в інтересах усього людства.

У ноосфері, відмічав В.І.Вернадський, найбільшою духовною цінністю буде всебічний розвиток особи й суспільства. Виходячи з цього, ідеал ноосфери повинен вже сьогодні увійти до активного арсеналу педагогічної теорії та практики.

Н.А.Ерусіловська, Т.І.Люріна,
Л.М.Степаненко

ДО ПИТАННЯ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

Важливим соціальним інститутом є сім'я. Великий вплив на формування дитини, на її ставлення до інших людей, взаємовідносини з ними справляє загальна атмосфера сім'ї, характер стосунків між її членами. Тут якнайкраще спрацьовує педагогічний принцип-кращий виховний засіб-приклад. Адже відомо, що діти-дошкільники надзвичайно схильні до наслідування, яке, на думку вчених-психологів, є неминучою і необхідною сходинкою в їхньому психічному розвитку. Дитина, яка росте в атмосфері приязного ставлення членів сім'ї один до одного, бажання допомогти, втішити в горі, розділяти радість тощо і сама виростає чуйною, лагідною у ставленні до інших. Отже, об'єктивними умовами, які постійно впливають на характер виховання, надаючи йому те чи інше спрямування, є злагода, взаєморозуміння між батьками.

Вивчення соціально-психологічних характеристик ряду сімей дітей-дошкільників дало змогу виділити кілька груп: з демократичним стилем спілкування і відносин /близько 23 %/, з авторитарним /14 %/, з ліберальним /16 %/, із змішаним /29 %/, з ситуативним /18 %/. Для дошкільників з сімей, де переважно демократичний стиль взаємостосунків, характерним є ділове співпереживання, доброзичливість, вияв колективістської спрямованості. Серед дошкільників з сімей, де переважає авторитарний стиль, багато /понад 65 %/ з егоїстичною спрямованістю. Вони проявляють агресивність, часто порушують дисципліну, здебільшого замкнуті, менш активні, безініціативні, несамостійні в своїх вчинках, важче оволодівають моральними нормами. Дошкільники з ліберальних сімей схильні до вседозволеності, порушень дисципліни, неслухняні. Діти з сімей із змішаним і ситуативним стилем відносин поведуть себе по-різному: бувають агресивними, замкнутими, але можуть виявляти в залежності від життєвих ситуацій взаєморозуміння колективістську спрямованість.

Ефективною в зв'язку з цим є психолого-педагогічна освіта батьків, допомога в організації гуманних взаємовідносин між дорослими і дітьми. Предметом спілкування на рівні "дошкільний заклад-сім'я" мають бути, як підтверджують дані експерименту, не лише поведінка дітей, а й їхній духовний розвиток.

Відхи оновлення педагогічного виховання батьків такі: педагогізація виховної ситуації в сім'ї; гуманізація відносин між членами

сім'ї; формування у батьків стійкого інтересу до виховання дітей; допомога їм у пошуку і виборі найбільш раціональних засобів і прийомів виховання; залучення батьків до активного співробітництва з працівниками дошкільного закладу.

Система такої роботи має ґрунтуватися на використанні колективних, групових та індивідуальних форм роботи, широкого кола засобів. Особливо доцільно застосовувати для закріплення одержаних знань і вмінь такі різноманітні практичні методи, як семінари, практикуми, ділові та рольові ігри, обмін досвідом - адже саме вони на 25-27% підвищують активність батьків, а це, звичайно, сприяє ефективності їх педагогічної освіти.

Психолого-педагогічні дослідження свідчать про те, що ефективність морального виховання підростаючої особистості великою мірою визначається тим, як повно і наскільки своєчасно складаються її ставлення до навколишнього світу. Сама особистість, за словами видатного психолога С.Л. Рубінштейна, є відносно стійкою системою характерних для неї ставлень. Становлення особистості і є становленням її основних психологічних ставлень до навколишнього світу, а міра їх сформованості та визначеності і є мірою зрілості особистості. Внутрішні ставлення людини визначають її зовнішню соціальну активність, її життєву позицію.

Ставлення особистості виявляються в її почуттях, інтересах, потребах, бажаннях, цілях і мотивах її діяльності. Але найбільш яскрава вона проявляється в загальній спрямованості особистості, в тому, до чого вона прагне, як реагує на окремі події зовнішнього світу, на процес та результат власної діяльності, на свої вчинки та вчинки інших людей. Сетед багатьох ставлень, якими людина уже в ранього дитинства пов'язана з довкіллям, деякі є домінуючими. При всьому розмаїтті ставлень /напр., О.Ф. Лазурський виділяв їх 15 груп/, більшість вчених сходяться на тому, що домінуючими є ставлення людини до інших людей, до себе та до предметів зовнішнього світу. Ставлення до людей є вирішальним і має характер взаємовідношення /В.М. М'ясищев/. Ставлення до всіх інших сфер дійсності завжди опосередковується саме ставленням до людей.

Ставлення не є вродженою властивістю людини. Вони є продуктом її прижиттєвого індивідуального розвитку. Дитина в процесі свого прижиттєвого розвитку лише з якогось певного моменту стає усвідомлювати свої ставлення до оточуючого і починає практично діяти в рамках тих психологічних ставлень, які уже склалися в неї.

О.М.Семенов, І.В.Ліурія,
Т.І.Ліурія

РОДИННІ ТРАДИЦІЇ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТІВ-МИРОЛЮБЦІВ

У періоди глибоких соціальних змін в історії розвитку країни і народу зростає значущість таких складних моральних якостей як патріотизм, миролюбство.

Духовна сила нації, національна гідність, морально-патріотичний потенціал народу головним чином залежить від того, наскільки збереглись, усвідомлені та відчуті духовні завоювання минулих віків.

Джерелом інтелектуального та морально-етичного формування особистості в родині традиції, зокрема: родинно-громадські традиції - добросусідства, побратимства, молодіжних об'єднань, обікунства та родинно-етичетні - поваги до старших і милосердя, лютинності, вшного виховання.

Тау, родинно-етичетні традиції унормували повеітку людини по відношенню до самої себе як одиини роду, угодили стосунки в подини та поза нод.

Традиції поваги до старших і милосердя пробуджували почуття національної гордості, національної гідності, толерантності, турботу про оточуючих людей.

Міапродним гуманним зв'язок людей у традиційному трактуванні розуміється як миролюбство.

У зв'язку з переходом до засвоєння загальнолюдських цінностей виникає необхідність у перегляді понять миролюбства. Очевидно, його слід розуміти як рівні, доброзичливі відносини між людьми різних національностей; більш того, - не означає повагу людини як такої, незалежно від національності, раси, класу, політичних переконань і т.п.

Вперше таке ставлення до людини формується у християнстві та інших світових релігіях. У християнстві ставлення до людини визначається, по-перше, заповіддю любові, яка передається людині як вища моральна заповідь. Характерною особливістю цієї християнської любові є те, що вона поширюється на всіх в в рівній мірі: на своїх і чужих, на друзів і ворогів. І, по-друге, тим, що християнство - релігія врятування; метов людини є спасіння душі. Одиинна людська душа для християнства дорожче, ніж весь природний космос.

Саме це звернення до душі, до внутрішнього світу людини і зумовило надзвичайно сильний і глибокий вплив християнства на культуру багатьох народів.

Інше розуміння людини-миролюбця взагалі незалежно від національності / формується в межах ліберально-демократичного світогляду. Тут миролюбство базується на розумінні людини-громадянина як володаря всіх прав і свобод, тобто абсолютного суверенітету. Звідси беруть початок сумнісні концепції пріоритету загальнолюдських цінностей, різні теорії прав людини.

Теоретичною основою розуміння людини як у християнстві, так і в ліберально-демократичному світогляді є уявлення про людину як таку, людину взагалі, про призначення людини, її обов'язки /по відношенню до бога і суспільства/ і правах. Таке розуміння людини вимагає /і відповідно формує/ аналіз духовного життя людини, що, в свою чергу, передбачає: перше - наявність духовного життя і провідну роль духовного життя для людини, і друге - автономію або свободу і незалежність людини. Іншими словами кажучи, таке розуміння її як особистості, і ставлення до неї як до особистості.

Таким чином, в основі цілого миролюбного підходу до людини лежить ставлення до неї як до особистості. Це ж ставлення повинно, очевидно, складати суть миролюбного /і всякого іншого/ виховання. Для того, щоб виховати миролюбця, необхідно виховати особистість, тобто автономність і провідну роль духовного життя.

А для цього слід віддати належне родинним виховним традиціям, в сутності яких закладено поважливе ставлення до особистості, виховання автономності вихованця і його право на своє духовне життя.

Цінністю нації є висока національна самовідомість особистості, а отже її людяність, емоційно-почуттєвий характер українського менталітету, що виявляються передусім у родинному вихованні. Звідси моральні цінності-чесність, совість, чесність, доброта, милосердя, співпереживання, гостинність найкраще засвоюються особистістю у процесі пізнання і глибокого розуміння родинних традицій.

Родинні традиції - це основний механізм стабілізації родинних стосунків, передачі від покоління до покоління духовних цінностей, ідеалів, потенціальних можливостей формування патріархального миролюбця.

М. Я. АНТОНЕЦЬ, м. Київ

ГУМАНІЗАЦІЯ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ
ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ У ПОГЛЯДАХ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

1. До оцінювання результатів навчальної діяльності, до того, знає чи не знає учень, варто підходити по-людському: "Місія педагога не в тому, щоб механічно перекладати знання із своєї голови в голову дитини. Навчання - це насамперед людські взаємини" /Сухомилинський В. О. Вибрані твори: у 5-ти т. - Т. 5. - С. 596; підкреслено нами - М. А./.

2. Недоцільно ставити оцінки за відповідь на окремі питання, бо це створює атмосферу випадковості, погоні за їх кількістю. У молодших і середніх класах бажано виставляти оцінку за певний період спостереження вчителя за усією роботою учня - класною, домашньою, творчою: одним учням оцінка може ставитись за тиждень роботи, іншим - за два. Це залежить від багатьох індивідуальних особливостей та обставин. В. О. Сухомилинський радить, особливо молодим педагогам: "... Ваші найтонші, наймудріші, найгостріші і не небезпечні інструменти - оцінки - нехай більше "лежать у скринці", ніж пускаються в хід. Я вважаю ознакою дрімучої педагогічної некультурності звичку ставити оцінку мало не за кожне слово. При такому ставленні до справи найтонший інструмент перетворюється то в прямик, то в дубець: одного жін розбещує, другого врядає. Хочеться, щоб у школах не було непотрібної гонимки за оцінками, так званого "негромадження оцінок". Скільки в учня повинно бути оцінок протягом чверті - це справа вчителя" /Т. 5. - С. 286/.

3. У початкових класах Івано-Львівської середньої школи, яку В. Сухомилинський очолював з 1948 по 1970 рр., усі додержувалися правила: доти, поки результати роботи учня /читання, чистовисення, диктант, вправ, задача, твір тощо/ не заслуговуватимуть позитивної оцінки, йому взагалі не ставлять ніякої оцінки. Коли дитина не має оцінки, вона, отже, або ще не може справитися з роботою, або ж не хоче працювати. Безлика дитина - вкрай небажане явище. Оцінка заробляєть суцільною працею - до такого переконан-

ня мають поступово доходити школярі. Треба мати холодне байдуже серце наглядча, вважає Василь Олександрович, що ставати двійку учневі початкової школи. Учитель став для дитини ненависною людиною, якої вона боїться і яку зневажає, коли він завдає їй страждання. У дитини щось не виходить, а учитель вважає її винуватцем та й ще пригрозить незадовільною оцінкою. Василь Олександрович образно порівнює чисті, довірливі очі маленька, який уперше переступив поріг школи, з фіолетовою квіткою персика, що тільки-но розкрилася. "Уже в перші місяці шкільного навчання, - зазначає педагог, - на дитину, буває, зважається велике горе: інші діти успішно вчать, а мені знання не даються; в інших п'ятірка і четвірка, а в мене - двійка, а ні на що не здатний, я нікому не потрібний. Це справді трагічна ситуація, яка огрубляє дитяче серце. Воно стає байдужим: яку оцінку не ставить учитель, дитині байдуже. Щоб уникнути неприємних розмов і особливо покарань, вона починає хитрувати, обманювати /Т.б.-С.406/. Якщо учень не сподівається на успіх від власної праці, то він втрачає віру в свої сили, стає грубіяном або байдужим, хоча від природи усі діти щирі і беззахисні.

4. З кожним роком зростає обсяг відомостей про найновіші наукові досягнення і відкриття, а у багатьох школах нерідко продовжує панувати погляд на знання як на багаж, який учень береже, в пам'яті і може викласти на першу вимогу вчителя. Пам'ятає учень, отже, знає, не пам'ятає - не знає. Навчання за такого підходу перетворюється у засвоєння догматів: сьогодні виклав їх перед учителем і ніби звільнився від них. Це поступово утворює в свідомості учнів психологічну орієнтацію на опитування.

У практиці навчально-виховної роботи багатьох учителів стало правилом: вимагати знань - це означає добиватись правильних відповідей на поставлені питання або виконання навчальних завдань, що зтовхає вчителя на односторонню оцінку розумової праці і здібностей учнів: здібним і значачим вважається той, хто вміє зберігати знання в пам'яті і на першу вимогу вчителя "викладає" їх. Це призводить до відриву знань від духовного життя школярів від його інтелектуальних інтересів. Опанування знань перетворюється на самоціль, і з кожним роком дитині став вчиться все важче.

Роняк Т.Г.
м. Луцьк

І. ОГІСЬКО ПРО ВИХОВНУ ФУНКЦІЮ БАТЬКІВ

Проблема збереження миру – це найгостріша проблема, яка стоїть сьогодні перед людством. Доля миру залежить сьогодні не лише від політиків і військових. В рішення цих дуже важливих питань можуть і повинні прийняти участь люди всієї планети. Не стосується школи України.

Великі люди вже давно звернули увагу на мистецтво виховання. Це філософ Платон писав: "Нема нічого більш божественного, як виховання. Тільки завдяки вихованню людина робиться справжньою людиною". А Фрідріх Великий, що мав змогу пізнати велику кількість людей, казав: "Хто має людей за хороших, той не знає цієї породи. Залишити людність на саму себе – жорстоко. Тільки виховання може щось із них зробити".

Філософ Лейбніц: "Якби вдалося удосконалити виховання, ми обновили б рід людський". І, нарешті, Кант: "Людина може стати людиною тільки через виховання. Вона є те, що з неї зробить виховання".

Ось таку вагу вихованню надають великі мислителі. Але проходили цілі століття, а ці глибокі думки великих людей не тільки не здійснювались, а скоріше забувались.

Отже, у справі виховання дитини ХХ ст. висунуло на перший план громадські чинники. Можливо, що на це вплинуло соціалістичне вчення, особливо комунізм, який ставить інші вимоги перед педагогікою. Роль сім'ї значно понижується, уступає місце різним громадським чинникам, які мають виховувати людину. Занедбаня сім'ї, як первісної громадської клітини, особливо згубно позначилося в діяльності виховання, і ми це тепер бачимо на власні очі.

І.Огісько розглядав виховання підростаючого покоління як єдиний цілеспрямований комплекс дій родяки, школи, позашкільних установ, у тому числі церкви, на формування особистості. В наш час, коли відроджується і повертається новими здобутками науки скарбниця виховної мудрості, його бачення цієї проблеми є особ-

яко актуальним. /своїх виховного процесу зберить від того, нас-
ільки самі вихователі, батьки і вчителі глибоко усвідомили "на-
ціональну істоту своїх", вчили в суть народних методів виховання,
накарбували в пам'яті попередній досвід своїх предків, збагатили
вміння з цієї проблеми людини сучасних досліджень.

І.Огієнко час настанови, як треба виховувати дітей в наш національ-
ному дусі, орієнтує на ті особливості, про які молодь повинна пам'я-
тати, щоб досягнути висот етики, моралі та національної свідомості.
Що це? вбачав у притягненні любові до свого народу, народної твор-
чості, рідної мови і перш за все основний зміст виховного процесу.

Провісну роль у формуванні особистості педагог відводить родині.
Виховати когось - справа набагато складна і трудна. Найперше і най-
важливіше виховники є батьки. Чого батьки і мати навчають у родині,
таким і в світ піде дитина", - не переконливо звучить і сьогодні.
Ми вважаємо, що разом із рідною мовою батьки і матері дитина сприймає
українські звичаї, пісні, приказки, віру і т.п.

А чи задумуються батьки над тим, що то є виховати дитину і як
її виховати? Державна справа, за яку ми беремось, вимагає, щоб її раніше
добре вивчили. Наука педагогіка існує вже 2500 років. За цей час бу-
ли великі педагоги, як Платон і Арістотель /Греція/, Квінтіліан
/Рим/, Герbart /Німеччина/, Руссо /Франція/, Ян Коменський /Че-
хія/, Григорій Сковорода і Костянтин Ушинський /Україна/, Песталотті
/Швейцарія/, Піраґія /Росія/ та ін. Але вони дали певний вклад у нау-
ку виховання. Але чи багато батьків знають цей вклад і використо-
вують його?

Найбільшим же сучасним злом є замедлення чи нерозуміння почут-
тя обов'язку батьків перед своїми дітьми. Найрідше виховати дитину,
мати суспільну повноцінність, гармонійно вихованого члена його - це
є найпершим і святим обов'язком батьків. Цуратися цього обов'язку -
значить відшукати від себе своїх дітей, спричинити взаємне нерозу-
міння в своїй родині.

Щоб відосконалити виховання дітей, залишити позаду стереотипи
минулих часів, найперше батьки повинні врахувати поради І.Огієнка:
зотримуватись своєї рідної української мови, зокрема календар-
ного пієду; обговорювати за українським звичаєм свої помешкання; одяга-
ти дітей в українське одягання; спілкуватись з ними рідною мовою;
"рідні колиски" співати українські пісні і т.п.

Цінним є дослід І.Огієнка в плані родинного і шкільного вихован-
ня. Як свідчать факти нашого дослідження, він постійно дбав про це-

вчання і виховання підстаршого покоління як зміни батьків, продовжувачів своєї нації, творців її культури. Вчений підкреслював, що український народ має збати про рідномовні школи, національне виховання дітей.

У вихованні дітей учителі та батьки повинні виступати як партнери, постійно допомагати і підтримувати один одного. В школі шліфуються і вдосконалюються якості вихованців, які формуються батьками. Кваліфіковані педагоги мають допомогти сім'ям долати труднощі у вихованні, пропагувати ідеї народної педагогіки і сприяти їх реалізації.

У практиці цільного виховання І.Огієнко спирався на попередні знання, вміння дітей, враховуючи ступінь володіння рідною мовою, розуміння фактів історії батьківщини, вміння читати вірші національних авторів. І.Огієнко стверджував: у школі весь навчально-виховний процес повинен будуватися так, щоб учень проймався українським патріотизмом, національною свідомістю і світоглядом.

Ю.А.Омельнюк
м.Львів

МІСЦИНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ

Вишні булізлі, розкидані серед багряного простару тополів, дубків, рясних фруктових дерев. І тільки напис на головному із них дає та приємна неадаптивна атмосфера вигідної присутності нагадує: Це школа. Тут на протязі багатьох років працював директором випускний педагог України В.О.Сухомлинський. Немає такого напрямку виховання, якого б не досліджував він. В його багатьох книгах і наукових статтях широко висвітлені питання розумового, морального, естетичного, трудового виховання школярів. Багато уваги в своїх дослідженнях звернути науковий країн світу.

У Ізясльській школі панувала педагогічна жвава атмосфера. Тут панував культ не тільки навчання, а й особистого виховання учнів, проводилась з ними велика шкільна робота. Вся навчально-виховна робота в цьому напрямі велась на засадах з фізичного виховання школярів. До речі сама проблема фізичного виховання учнів Ізясльської середньої школи в Україні майже не досліджена вченими педагогами. На нашу думку, проблема фізичного виховання на засадах миру і дружби є актуальною і сьогодні не втрачає свого значення. Варті питання виховання учнів на традиційних героїко-патриотичних засадах, збереження і вдосконалення національних традицій, збереження і вдосконалення національного світогляду.

ве завдання виховної роботи. В школі В.О.Сухомлинського зміють по-робити. Цариний літній навід по місяцях героїв-батьків - не традиційна школа. Кожний клас здійснює туристські мандрівки: приміром, четверті класи - до Корсучь-Новчени-Івасяного, п'яті - до Цотави і т.д., в залежності від того, який розділ вивчають учні. Велику радість приносять дітям рухливі ігри. Вони викликають почуття громадянського обов'язку, загартовування. В.О.Сухомлинський говорить, що виховання фізичної культури - це, по-перше, піклування про здоров'я і збереження життя як найвищої цінності; по-друге, система роботи, яка забезпечує гармонію фізичного розвитку й духовного життя, миротворчої діяльності людини та багатогранної її діяльності. Аналіз навчальних планів та книжок В.О.Сухомлинського, де йшлося про фізичне виховання, показує, що він звертає основну увагу на масовість, рухи і старту для всіх. Не тільки на уроках фізкультури потрібно "натаскувати" окремих спортсменів, в кожній школі треба займатись загальнофізичною підготовкою, організувати прогулянки і працю, те, що педагог називає самовихованням. Спортивні свята завжди глибоко продумані, часто тематичні, цікаві вікторини про кращих спортсменів, про мирну політику нашої держави - завжди були в арсеналі роботи вчителів школи. Ми зупинились лише на окремих питаннях роботи Павлиської середньої школи з питань фізичного виховання учнів. Ця робота показує, що педагогіка не тільки піклувалася про здоров'я дітей, а й прикладає багато зусиль, щоб вони гарно провели вільний час, відпочинок. Разом з тим вчителі використали їх в русі миру, злагоди й взаєморозуміння, рослили їх в ідеї патріотами України, її захисниками.

Целех Ю.В., Целех Л.Р.
м. Рівне

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ДО ПРОВЕДЕННЯ З УЧНЬМИ БЕСІД ПРО МИР

Глибокий патріотизм, гуманізм, уміння, інтереси свого народу поставити понад з власними інтересами - в значній мірі вчителі допомагає вбрати проведена з учнями бесіда про мир.

В.О.Сухомлинський говорив, що наш ідеал - це творчі, неслепі діти, які люблять свою рідну землю, до всього, що створено старшими поколіннями і творяться сучасниками в ім'я прийдешніх поколінь, не на асоциальному мисленням оточеним лише тому, що вони рідні, а в боротьбі за те, щоб і могутність Батьківщини, щоб завтра було кращим, ніж сьогодні.

Нами була розроблена анкета, відповіді на запитання якої дали можливість визначити степiнь задоволеностi вчителiв методикою планування бесiд з учнями старших класiв про мир, найбільш важливі знання та вмiння, необхідні для її здiйснення і рiвень оволодiння цими знаннями та вмiннями в процесі проведення бесiд, а також труднощі, визначені при цьому. Анкетування проводилося в школах Рiвненської та Хитомирської областей. Тільки 60,5% із 224 опитуваних вчителiв старших класiв повністю задоволені плануванням проведення бесiд з учнями: 25,9% скорiш задоволені, ніж незадоволені, 7,4% незадоволені; 5% зовсім незадоволені; 1,2% не дали відповіді. Четверта частина анкетованих вчителiв відмітили свою недостатню методичну підготовку до планування проведення бесiд про зовнішню політику нашої держави, відсутність в школах необхідних методичних посiбників з цього дуже важливого питання, майже половина вчителiв – нестачу загальних психолого-педагогічних, теоретичних знань. Крім цього, 39,3% показали, що вони недостатньо або зовсім не володіють методикою планування проведення бесiд з учнями про мир; 13,1% вчителiв не вміють аналізувати літературу, передавати педагогічний досiд, знаходити та ліквідувати помилки, допущені при плануванні проведення бесiд.

Особливо страждають в цьому плані молоді вчителі. Вони відчувають великі труднощі при проведенні бесiд з учнями про зовнішню політику України.

З метою визначення рiвня підготовки вчителiв старших класiв до проведення бесiд про мир з учнями, виявлення недолiків, визiлення фактичного рiвня знань про методику проведення бесiд В.А.Дем'янчуком, Т.Е.Колупаєлов, А.П.Петруком і нами в 1992-1996 рр. здійснювалось анкетування, яким було охоплено 324 вчителі шкіл Хитомирської, Рiвненської та Тернопільської областей. Вчителям пропонувались анкети, які склалися із питань як закритого, так і відкритого типу.

Питання першої анкети пропонувалось для виявлення питання: чи задоволені вони своєю методичною підготовкою до проведення бесiд про мир з учнями. Якщо ні, то чому причина, які знання їм потрібні для ефективного проведення цих бесiд.

Друга анкета дала можливість визначити ступiнь оволодiння вчителями методичними прийомами та вмiннями, які найбільш необхідні для успішного проведення бесiд; побачити, які з них недостатньо сформульовані, виявити основні напрямки удосконалення процесу проведення бесiд з учнями про політику нашої держави. Крім анкетування, проводились ще вибіркові спiвбесiди з молодими вчителями, враховувалась уважність учнів, велись спостереження за суспiльною діяльністю вчителiв. Це дало можливість розширити уяву про стан підготовки вчи-

МІРОТВОРЧА СПАДЩИНА ІВАНА ОГІЄНКА

Іван Огієнко залишив помітний слід у розвитку педагогічної науки. Він відповів на ряд важливих у цей час питань: якою повинна бути система навчання та виховання у національній школі, якими шляхами і засобами впливати її в життя, як досягнути високої результативності на уроках, як виховувати дітей в душі миру і злагоді. Вчений довів, що в навчально-виховному процесі, повинні формуватися, насамперед, свідомість і самосвідомість, світогляд, патріотизм, глибока повага до споконвічних традицій свого народу, любов до України. Його погляди на вироблення стабільної державної політики в галузі народної освіти, піднесення ролі української національної освіти, піднесення української національної школи в житті суспільства, у вихованні дітей в душі миру вагомі і сьогозні. Праці Огієнка приямані глибока висновчість, простота викладу думок, висока громадянськість. В його підручниках, наукових дослідженнях відображені глибокий патріотизм, любов до України. Педагогіка вченого ґрунтується на глибокому розумінні природи дитини, сутності пізнавальних процесів, історичного розвитку науки, а також особистій зацікавленості в позитивному розв'язанні питань навчально-виховного процесу в національній школі. Своїми положеннями про виховання історією, мовою, фольклором в душі миру та іншими засобами етнопедагогіки І.Огієнко засвітує талант високого вченого-педагога високого рівня. Підкреслюючи надзвичайно велике значення відродження пластів духовності нашого народу, І.Огієнко вважав, що давньоукраїнська міфологія, різноманітні жанри фольклору містять у собі зруєни національної філософської думки, першопечатки самбутнього світорозуміння нашого народу, його моральних чеснот і естетичних вершин. Заслосудванню і цей І.Огієнко про міфологію, дайможинську культуру, концепції про виховання в душі миру, фольклор сприяє адресованню української національної системи виховання. Його праці, трами, проза, мовознавчі і літературознавчі статті, монографії про Т.Шевченка, В.Хмельницького, К.Острозького та інших видатних діячів України відображають велику миротворчу діяльність в галузі виховання молоді.

Ідтія І.Огієнка до виконання своїх обов'язків, відповідальність за результати роботи, готовність поліпшувати навчання і виховання шляхом впровадження в навчальні розробки, підручників, посібників і виступи прикладом для працівників школи, котрі дійсно вболівають за свою справу і прагнуть досягти високих показників на освітньому фронті.

І.Огієнко на протязі всього свого життя був відданим патріотом своєї Батьківщини - України, проповідував ідеї миру, надавав великого значення вихованню молоді в душі миру, допомагаючи нашому народові вести боротьбу за мир і незалежність. З його ініціативи було засновано фонд допомоги духовенству, що терпіло від нападів польських боївців, жорстоких кривавих переслідувань з сторони німців. Аналіз його діяльності показує, що він надавав велику допомогу військовозолоним, які втікали з німецького полону. З його милості багато українців не вивезли на роботу в Німеччину.

Миротворча діяльність І.Огієнка в Україні, Польщі та Канаді - це зразок вірного служіння своєму народові, своїй Вітчизні - Україні.

Нісінчук А.С., Нісінчук Н.О.
Слободяк І.О.
м. Луцьк

ОСНОВНІ ПИТАННЯ ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

Будь-яка діяльність може бути або технологією, або мистецтвом. Мистецтво засноване на інтуїції, технологія - на закономірностях науки. З мистецтва все починається, а технологією закінчується.

Технологія - слово грецького походження, яке в оригіналі означає знання про майстерність, існує, користуючись ним панетян, мають на увазі, з одного боку, сукупність прийомів і способів обробки або виробництва певних продуктів, а з іншого - науку про такі способи. Раніше технологією вважали тільки те, що стосується сфери матеріального виробництва, тобто технологія передбачала випуск певної продукції. З часом її зміст цього поняття значно розширився. Так, наприклад, у сфері обробки інформації - це обчислювальна техніка, в сфері інформаційної технології, а у фізіології - про технології біологічних систем тощо.

Шукаючи термін "технологія виховання" вперше вайн у педа-

рагі ну науку А.С.Макаренка, проте цимні це поняття не набуло широкого вживання.

У педагогічній науці особливий інтерес викликає євangelія поняття "педагогічна технологія", аналіз якої дозволяє прогнозувати сучасні технологічні тенденції в освіті. Покажемо це на прикладі наукови пошуків у вищій школі США. Трансформація терміна від "технології освіти", а потім до "педагогічної технології" - відповідає зміні його змісту, який охоплює чотири періоди.

Перший період 1940-1960 рр./ Характеризується появою у вузах і школах США різноманітних технічних засобів отримання інформації (від запису і відтворення звуку до проекції зображення, освітлених поняттями "аудіовізуальні засоби". Це магнітофони, телевізори, проєктори, проєктори, які мали побутове призначення. Термін "технологія в освіті" означає застосування інженерної думки в навчально-виховному процесі.

Другий період 1960-1980 рр./ Цей період відзначається як встановлення технічного підроду, теоретичної базов якого стала ідея програмованого навчання. Були розроблені аудіовізуальні засоби, спеціально призначені для навчальні мети: засоби зворотного зв'язку, електронні класи, навчальні машини, лінійні кабінети, тренажери та ін. На відміну від терміна "технологія в освіті", який був ідентичний поняттю ТЗН, від "технологією освіти" почали розуміти науково-педагогічний зміст "сукупності засобів і методів" педагогічного процесу. В 60-ті роки спеціалісти з питань програмованої освіти знаходять загальну наукову мову в рамках нової дисципліни - педагогічної технології (ПТ).

Третій період 1970-1980 рр./ Для нього характерні такі особливості.

1. Відбувається розширення бази педагогічної технології. Крім аудіовізуальної освіти і програмованого навчання розглядаються як основи Інформатики, теорія телекомунікацій, педагогічна екологія, системний аналіз як нові напрями психолого-педагогічної науки.

- а/ нові результати у психології навчання;
- б/ теорія управління діяльністю студента;
- в/ нові форми організації навчання у вузі;
- г/ наукова організація праці викладача вузу.

2. Змінюється методична основа педагогічної технології, здійснюється перехід від вербальних до аудіовізуального навчання.

Вереться активна підготовка професійних педагогічно-технологів. Так реальність випуск масовим тиражем таких ТЗН: відеоманітофон, карусельний кадрпроектор, полтекран, електронна дошка, рейкова система кріплення схем, дошка для писання фломастером, синхронізатори звуку та зображення тощо.

У цей період технологія навчального процесу розробляється на основі системного підходу, а дослідники розуміють педагогічну технологію як процес вивчення, розробки та використання принципів оптимізації навчальної діяльності на основі досягнень науки та техніки.

Четвертий період / з 1981 р. / в еволюції поняття педагогічної технології". Його характерні особливості - створення комп'ютерних аудиторій і дисплейних класів, зростання кількості та якості педагогічних програмованих засобів, використання систем інтерактивного відео.

Запропонована періодизація поєднується з конкретними фактами.

Наприклад, у 1946 р. вперше запропоновано ввести план аудіо-візуальної освіти в університеті штату Індіана, США / автор Е.К. Дарсон /; у 1954 р. було висунуто ідею програмованого навчання / автор Е.С.Скіннер /; у 1961 році відкрився факультет технології навчання в університеті Південної Кароліни / керівник Д.Л.Тіна /, у 1968 році розроблено і застосовано мову програмування ЛОДО в школі / Массачусетським технологічним інститут США, керівник С.Дейнетт /, у 1976 році створено перший персональний комп'ютер / автори С.Джоса та С.Уозник /; у 1981 році були застосовані спеціальні програмовані засоби в дисплейних класах; у 1990 році були використані інтерактивні технології в освіті.

Дуль наукових дискусій щодо педагогічних технологій протягом 20-60 років зводилася до таких підходів: один вчений вважав педагогічну технологію комплексом сучасних технічних засобів навчання, інші - проголошували педагогічну технологію процесом комунікації. Скільки гурту оклапали автори, які озвучували у понятті " педагогічна технологія" засоби і процес навчання.

На думку М.Кларка, директора аудіовізуального центру Лондонського університету, початковий зміст педагогічної технології зводиться до "застосування у сфері освіти знань, промислових засобів і процесів, які є частиною технології нашого часу".

Кларк М. "Технологія освіти або педагогічна технологія" перекладом. Читання освіти.-М.,1988.-" 2.-С.78 .

Це визначення коректно відображає тогочасне розуміння терміна "технологія в освіті".

Більш широке визначення запропонували вчені В.Гросіваль і П.Едінгтон. Вони вважають, що термін "технологія в освіті" виключає біда-які засоби надання інформації, тобто технологія в освіті -- це аудіовізуальні засоби.

В 60-ті роки, коли відбувалося становлення педагогічної технології, багато авторів не бачили особливих різниць в розумінні термінів "технологія навчання" та "педагогічна технологія". Це призвело до розуміння педагогічної технології як педагогічної системи, в якій використовуються засоби, що підвищують ефективність навчального процесу. Зокрема, вчений С.Сполунг (США) дав таке визначення педагогічної технології. "Це -- обґрунтована технологія навчання виключає пізнаний процес визначення мети, постійне оновлення навчальних планів і програм; тестування альтернативних стратегій та навчального матеріалу, оцінювання педагогічних систем". Але і це визначення пізніше зазнало певного вичищення. Наприклад, у 1989 році Асоціація з питань педагогічних ком'юнікцій та технологій США опублікувала "Офіційне" визначення наукового змісту педагогічної технології у такій формі "педагогічна технологія є комплексний, інтегративний процес, який включає людей, ідеї, засоби і методи організації діяльності для аналізу проблем, що охоплюють основні аспекти вивчення значень".

Завальня І.А., Завальня В.І.,
м. Івано-Франківськ

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Якщо з'явилася потреба в учителі, який є творчою особистістю, володіє педагогічною майстерністю. Педагогічна діяльність як практичне задоволення передбачає вивчення, прогнозування і діагностування розвитку школяра і не може успішно здійснюватися без творчості педагога.

Характер будь-якої творчості передбачає емпірично-вольову інтелектуальну активність людини, вміння самостійно добувати та застосовувати знання, ламати рамки звичних шаблонів, здатність бачити проблему, знаходити шляхи її вирішення.

Творча особистість завжди проявляє активність у вибраній діяльності, спробує визначити свою мету, переборювати штампи і стереотипи, виходить за межі звичних уявлень про навколишній світ і самого себе.

Що ж стосується професії учителя, то творчість - стережева характеристика його особистості. Творчість не буває без знань. Тільки широка обізнаність з метою, соціальною роллю, змістом, завданнями учителя-вихователя і шляхами її досягнення може дати політ фантазії, творчому мисленню.

Творчі педагоги - це, насамперед, високоосвічені педагоги, з високим рівнем професійної підготовки та прадавностю.

З одного боку творча особистість учителя - важлива умова результативності навчально-виховного процесу школи, а з іншого - невелика кількість творчо працюючих учителів. За цих обставин виникає необхідність відпрацювання механізму, технології розвитку творчих здібностей, вадатків та формування творчої спрямованості майбутніх учителів.

Творча спрямованість, як відомо, це складне особистісне утворення, що охоплює сукупність стійких мотивів, які вказують приналежності до пошуку нових неординарних рішень і їх реалізацію на практиці. Її формування досить ефективно здійснюється у процесі науково пошуку, організації навчальних занять, які спрямовані на пошук умінь генерувати ідеї, відстоювати свої думки, проявляти активність і самостійність при розв'язанні навчальних завдань. З цією метою широко впроваджуються у процес професійної підготовки проблемні дослідницькі методи навчально-пізнавальної діяльності, рольові та ділові ігри, які моделюють ситуації, наближені до умов педагогічної діяльності, сприяють самореалізації особистості, яка набуває початкового досвіду творчої індивідуальності.

Закономірно, що для творчої праці учителя необхідне провадження педагогічних знань і педагогічного досвіду. Тому важливою умовою формування творчої особистості виступає педагогічна практика. Саме на практиці майбутні вчителі набувають початкового досвіду, індивідуальної творчої діяльності. Їм варто мати можливість адекватно оцінити рівень розвитку своїх педагогічних здібностей, вадатків, пам'ятати і осмислити шляхи професійного самоздосконалення.

Багаторічний аналіз результатів педагогічної практики показує, що творчий підхід до виконання програми практики проявляють студенти, які мають чітко виражену професійно-педагогічну спрямованість і ґрунтовну підготовку з психолого-педагогічних дисциплін, інші більш схильні до репродуктивної діяльності, а творчий підхід до виконання завдань навчально-виховного процесу в їх роботі зустрічається рідше.

Для того, щоб педагогічна практика оприяла і стимулювала формування індивідуального творчого стилю педагогічної діяльності майбутнього вчителя, необхідно науково обґрунтоване організаційне і методичне її забезпечення. Програма практики повинна включати систему завдань, які забезпечували б креативний характер діяльності студентів, востаночку педагогічних цілей, во- гтя зуміє прояв творчих здібностей, надання студентам варіативності у виборі засобів і методів розв'язання педагогічних завдань.

Творчість завжди індивідуальна. Тому завдання творчого характеру не можуть бути єдиними і обов'язковими, із великої кількості запропонованих методик вони вибирають ті, які їм найбільш ім- нують, як правило, які рідші, апробовані на заняттях.

Спеціальна система творчих завдань в ході педагогічної прак- тики (анкетування, тестування, ділові та рольові ігри, використан- ня елементів досвіду учителів-новаторів тощо), які опрацьовува- лись на семінарських і лабораторних заняттях, розвивають у сту- дентів професійний долідницький інтерес, стимулюють винахідли- вість і здатність до імпровізації, формують творчі здібності й особистість майбутнього учителя в цілому. Тому перед педагогіч- ною практикою ряд лабораторних і семінарських занять обов'язково потрібно присвятити технології виховного процесу в школі, техно- логії вищого, діагностування і прогнозування розвитку школяра

Орієнтує на творчий підхід до навчання і виховання дітей розв'язання задач у курсах психолого-педагогічних дисциплін. Вони одержують навички і наочрюють досвід діяльності у стандарт- них і нестандартних ситуаціях.

У курсах цих дисциплін важливо показати внутрішню єдність наукової і педагогічної діяльності. Творчий учитель не відбудеть- ся без засвоєння і осмислення методів і методик науково-педаго- гічних досліджень. Разом з тим, засвоєння методик вивчення рівня розвитку психологічного, фізичного, інтелектуального, емоційно- го, основ психокорекційної роботи з дітьми прищеплює інтерес

до наукових досліджень, володіння різноманітними методиками створює можливості для варіативності, розвиває прагнення знайти неординарне рішення навчально-виховних завдань.

У процесі викладання дисциплін психолого-педагогічного циклу необхідно створити умови, які стимулювали б прояви творчості, ситуації пошуку. Особливо відзначення заслуговують студенти, які виступають оригінальними пропозиціями при проведенні предметних олімпіад, студентських наукових конференцій.

Важливо також під час практики прикріплювати студентів до креативних учителів. Не реактивні учителі з авторитарним стилем гасять ініціативу студентів і креативність дітей. Вони також є лише схильні до репродуктивної діяльності, переважно увагу приділяють розвитку пам'яті, а не мислення, що, як відомо, веде до зниження у дітей позитивного ставлення до навчання і школи взагалі.

Низький рівень розвитку або відсутність у педагога цієї якості негативно позначається на формуванні пізнавальних інтересів, які є умовою успішного навчання школярів, їх інтелектуальної активності, розвитку мислення і творчих сил дитини.

Зрештою важливість і необхідність здійснення вчителю творчого підходу до навчання і виховання дітей, варто розвинути технології розвитку масової творчості вчителів. Педагогічна діяльність завжди передбачає творчість. Тому творча діяльність, креативність, здатність пропонувати оригінальні ідеї, відхилитися від традиційних систем мислення, швидко і оптимально розв'язувати проблемні ситуації є професійно значимими якостями сучасного вчителя.

Творчі здібності проявляються і розвиваються тільки у творчій діяльності, яку повинні стимулювати педагогічні технології у вузі: проблемне читання лекцій, творчі завдання, активна участь студентів в перших днях навчання у науково-дослідній роботі, організація і керівництво самовитованими і самодосконаленнями майбутніх учителів.

Формування творчої індивідуальності вчителя буде успішним лише тоді, коли в центрі всього процесу підготовки спеціаліста буде поставлена особистість студента і забезпечення особистісно-індивідуального підходу до оволодіння професією, то бачить можливість визначати і розвивати педагогічні здібності та навички вчителя, виробляти чіткі технології професійної діяльності.

Творчий учитель не викладається без високого рівня педагогічної культури, яка передбачає володіння сукупістю загальнонавчальних і професійно-педагогічних ориєнтацій.

універсальних способів пізнання і гуманістичної технології психолого-педагогічної діяльності.

прот. В. П.
м. Рівне

ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ МУЗИКИ

На уроках звучить вокальна й інструментальна музика. Її зв'язок зі словом допомагає усвідомити моральну ідею твору. Перед учнями виникають емоції і мовознавство і безпосередньо пережиті почуття: цінність дружби і товариства, взаємодопомоги, вияви чуйності в ставленні до Іншого, заслуження взаємодопомоги, схвалення окремих якостей. Вплив народної музики звичайно пов'язаний з переживаннями її морального змісту, що конкретизується назвою і програмою твору, особливостями історії створення і буття, опіраючись на ідеї теперішнього часу. Таке розуміння спирається на один із принципів музичного виховання - "музика - це життя".

Вплив народної музики на свідомість і поведінку школярів будується на закономірностях виховання особистості і насамперед розвитку її моральних почуттів. Специфіка цієї музики на моральність дитини пов'язана насамперед із розвитком емпірично-моральної чуйності. Духовна чуйність дає можливість співпереживати з Іншою людиною чи живою істотою, бути співчутливим, жалючим, радіти за Іншого.

Багатогранний досвід свідчить: навіть найкраща музика далеко не завжди знаходить емпіричний відгук в душі слухача. Тут багато залежить від особливостей ситуації, в якій відбувається релаксація духовного потенціалу мистецтва. Це зовнішні умови, які визначають видимий ряд музичного сприйняття, насиченість і орієнтаційний порядок слухача. Вони особливо актуальні для практики шкільного виховання, де музичні твори подаються переважно в запису. Неочіпність же одухотвореної музики. Само обличчя виконавця в тій центральній абстракції, фокусує погляд слухачів у ситуації музичного сприйняття, наповнює моральним змістом емпіричний відгук. У цьому зв'язку виникає і роль викладача: крім загальносприйнятної словесної діяльності, він стає безпосереднім учасником музичного сприйняття як художнього спілкування, в якому співпереживає виконавцю як із протестантським духом чаро вісту.

телів до проведення бесід з школярами і разом з тим перевірити правильність їх відповідей. З метою забезпечення єдиних вимог до оцінки підготовки вчителів до проведення бесід з старшокласниками були розроблені загальні критерії їх оцінки, які поділялись на відомі опитуваних.

Результати проведеного дослідження показують, що тільки 19,2% молодших вчителів повністю задоволені своєю роботою по плануванню проведення бесід з учнями про мир. 75,1% не зовсім задоволені, 3,9% не задоволені, 1,0% не дали відповіді.

Молоді вчителі, як правило, цілком підготовлені до здійсненні функції організатора по проведенню бесід з учнями старших класів. Про це свідчать дані наведеного дослідження педагогічної підготовки молодих вчителів до проведення бесід з школярами старших класів. Шкільний бал педагогічної підготовленості вчителів учбової становить 5,8, учбово-виховної - 3,6, виховної - 2,6. Шкільний бал визначений відповідно від 100, 30, 30 опитаних вчителів.

Ми зробили висновок про те, що керівники шкільної ланки більше уваги звертали на роботу з молодими вчителями в удосконаленні ними методики проведення не тільки бесід, а й всього навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі.

Кованькин П. Э., Конаевкин С. М.
г. Москва

ВОСПИТАНИЕ УЧАЩЕЙСЯ МОЛОДЕЖИ В ДУХЕ ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ

При составлении и обсуждении в Творческой лаборатории воспитания детей и учащихся молодежи в духе общечеловеческих ценностей программы подготовки школьников из экспериментальной старших классов к будущей семейной жизни мы решили опереться не только на соответствующее познание официальной и народной педагогики, но и на мнение самих воспитываемых. В исследовательском плане обосновалась необходимость проведения подобного тематического курса старших классов и их родителей с последующим включением родителей в процесс воспитания ребенка, соответствующим образом мотивируя родителей, вовлекая их в процесс воспитания и создавая благоприятные условия для того, чтобы родители могли бы обеспечить свои общечеловеческие потребности. Под такой статьёй исследователи-экспериментаторы и планировалось создать программу основательной подготовки родителей в старших классах к образу жизни современных супружеских и родительских обязанностей, к добросовестному исполнению родительских функций в связи с этим

всесім'яно-громадянських ролей.

Із шкідливою тенденцією, отриманою в опитуванні, відповіді на анкетні запитання у представників різних груп респондентів виявляються неодинаковими. Тем не менше, розширюючи коло знаних інформантами з питань ролей, можна було достатньо впевнено здійснювати оперативну корективну роботу з метою впровадження моделі сучасного сімейства.

Практично єдиною тенденцією, яку вивели на перше місце серед характеристических показників образцового сімейства 60-х років ХХ століття, є позитивна, переживана і розуміюча взаємодія в сімействі на основі гуманістичних принципів необхідності стирати взаємодію в обстановці на благовірних початках ненасильства, співпраці та взаємодії, заохочення до активності та достоїнства, справедливості та гуманності, заохочення до активності та достоїнства. Результатом отриманого результату колективного роздумування на задану тему стало наповнення відповідних розділів обов'язкового плану виховної роботи з учнями відповідного віксту, а також плану виховних занять.

Палех В.В.
м.Рівне

ВИХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ НАРОДНОЇ ПІСНІ

Забезпечення миру на Землі стає турботою кожної людини, кожної громадської організації, загальноосвітньої школи. Питання війни і миру вивчаються в школах на всіх уроках та позакласній роботі. Тому вчителі музики повинні викладати свого предмету пов'язувати з подіями, які відбуваються в світі.

Серед різних видів музичного мистецтва пісня, дякуючи своїй організації, виховній ролі має великий потенціал в моральному та духовному формуванні учня.

Пісня міцно впливає в житті кожної людини, в житті суспільства. її демократизм і визначає вплив на становлення духовного світу людини. Пісня патріотичного змісту несе в собі максимальний виховний потенціал. Уже з початкових класів в школах формується уявлення про те, що за справу миру і свободи необхідно боритися всім життям. Пісня міцно розвиває кожного учня естетично, формує почуття патріотизму, любові до Батьківщини, до України, до її народу.

гатунку піснених творів, які дають можливість для подальшого піднесення виховної роботи з дітьми, оприятоє розвитку української національної школи в профільній музиці. Вони стають невід'ємною складовою частиною педагогіки миру.

Наші дослідження на протязі багатьох років за діяльістю 142 вчителів музики окремих шкіл Рівненської та Битомирської областей свідчать про те, що в процесі викладання музики потрібно ретельно підбирати репертуар народних пісень. Крім того, 9950 педагогів підтвершують, що українські народні пісні в обробці окремих композиторів особливо близькі і зрозумілі дітям молодшого шкільного віку. З 211 облікованих учнів 2 і 3 класів лавну відповідь про українські народні пісні дали 109 учнів, певну відповідь дали - 2 учні, не зміг дати відповідь близьку ці зрозумілу їй по змісту - 1 учень. Таким чином, в молодшому шкільному віці переважає емоційно-образно сприйняття дійсності, а народна пісня завжди несе в собі високий художній образ, ясноту ідеї, яка зрозуміла і доступна кожному школяреві. Українська народна пісня викликає в дитині комплексну дію: виразисті, емоційні забарвленості мелодії та пошуття, внутрішній стан учня, проникає в його внутрішній світ душі, викликає в уяві яскраві образи, примує його задумуватись над багатьма проблемами суспільного життя. Українська народна пісня завжди була одним із важливих чинників формування особистості молодого покоління. Вона створює умови для прояву особистих здібностей, естетичного виховання школяра, розвитку його художніх смаків та культурних навичок. Тому українська народна пісня повинна звучати на уроках та позашкільних заняттях загальноосвітньої школи, на лекціях, семінарських та практичних заняттях вузів. Скажемо лише ще раз можливість зробити це висновок, що українська народна пісня може бути потужним засобом виховання учнівської молоді в усіх куточках України, зокрема серед школярів та студентів.

Івасько В. П., Германовська М. П.

ПОУЧО ІНТЕРЕСИ НАШОГО ЧАСУ

У сурові роки другої світової війни Україна втратила мільйони героїчних воїнів і героїнь в бою. Згоріли їх бачення і брехливі совісті, втрачено прагнення до миру і дружби з усіма народами світу кували велику перемогу над фашизмом.

Уже давно заросли травой окопи, зарубувалися рани війни. І навіть вісімнадцятирічним солдатам, тодішнім захисникам України, нині біляде, як сімдесят... Багатьом, дуже багатьом з них не судилося повернутися з війни. Ціляки на території України нараховується 24 тисячі братських могил, в яких вічним сном сплять герої майже всіх народів колишнього СРСР. Всі ті хто пішов жити відстоля честь, свободу і незалежність України. Пам'ять про них ми повинні берегти на протязі всього свого життя.

На Україні останнім часом дуже занедбалось. Цява і необхідна робота в школах ВНУ, в дитячих закладах по уявненню пам'яті героїв, які віддали своє життя за Батьківщину - Україну.

На нашу думку, потрібно відновити роботу цих закладів. Робота цих закладів повинна бути складовою частиною виховної роботи в школі і вузу. Ця робота потрібна виховати підлітків, "ніхто не забутий, ніщо не забуто". Але ця пошукова експедиція допомагає виховати та виховати учнівську молодь в душі миру і злагоди, посилює інтересу їх діяльність, патріотичну діяльність, зберегти для майбутніх поколінь бачинні свідчення трудового і ратного подвигу українського народу у роки тяжкої війни з фашистськими загарбниками. Вона активізує дещо допомогу ветеранам війни і праці, сім'ям героїчних захисників Вітчизни України, які опинилися в скрутному становищі в перехідний період роботи нашого суспільства. Дуже важливо є робота експедиції по збору спогадів фронтовиків. Тут потрібно робити записи їх спогадів, які можна буде використати в навчальній історії України, літературі та інших предметів. Учителі та викладачі повинні розповідати учнів про зустрічі з ветеранами, до записів з ними діалогу, проведення дискусій серед дітей.

ДУК'ЯНЧУК Р.Ф.
РЕГІ

ТАЇНСІВО СЛОВА

"Спочатку було Слово, і Слово було у Бога, і Слово було Бог...". Цими величними словами дивною простотою починається Євангеліє від Іоана, гл.І. Але в цій простоті - одна з найбільших земних таємниць, до розкриття якої згодом, імовірно, придуть науковці й теологи.

У дослідженнях багатьох учених, давніх і сучасних, мову відносять до найважливіших сутностей буття людини. В доісторичних Ведах, Біблії, середньовічних трактатах вона є особливим об'єктом уваги.

Людина не могла не примітити незвичайної сили слова. Але до окреслення мовних понять учені йшли різними шляхами.

Так, психофізики твердять, що основною одиницею нашого сприймання є відчуття, яке, поступово ускладнюючи психічне життя, через відображення змін у зовнішньому світі веде до утворення понять. Утворення поняття веде за собою утворення слів і появу мовлення.

З матеріалістичного погляду звук є найменшою, неподільною одиницею мовлення, що використовується для побудови складів і фонетичних одиниць вищого рівня. За вченням Павлова мова є другою сигнальною системою і належить до вторинних систем, бо є похідною людського суспільства.

Такі уявлення вичерпують себе своєю фрагментарністю. Бо як не відомо твердження Іоана? Хіба то не наукова теза?

У посланні від Іоана /Новий Заповіт, гл.І/ ми знаходимо, що від Слова, а не від плоті народився Син Божий Ісус Христос: "І Слово стало плоттю і жило з нами, сповнене благодаті і істини...". У Слові Божому - таїнство життя, Слово - початок усьому. Надпотужність енергії Слова дала можливість Богу створити світ.

Відомий учений -гумантарій І.Огієнко доводив, що в мові акумулюється духовна енергія народу. Але якщо це енергія, то вона повинна мати свої одиниці вимірювання, свої закони, особливості. І чи можна ці виміри співставити з вимірами енергій ядерної, гравітаційної, теплової, електромагнітної і т.д.?

Можливо, Слово - це код, який приводить в рух матерію. За системою АУС /ансамбль універсальних світів/, яка ґрунтується на базі давньоріднійської філософії, розрізняється 49 видів енергій

/"agni"/. Згідно з АУС Світобудова складається із 7 основних світів, кожен із яких має власні енергетичні характеристики. АУС досліджує закони краси й гармонії у Всесвіті. Людина, дитя Космосу, створена за тими ж законами, що й Усесвіт. Сім тонких її тіл через певні чакри тісно пов'язані із сімома основними світами. Може, слід глибше вивчати прояви трансцендентних зв'язків з ірраціональними світами?

Люди феноменальних здібностей, екстрасенси зі світовими іменами стверджують, що засобом слова можна привнести в ауру Землі добро, яке зміцнить її і очистить, і зло, яке сприятиме її руйнуванню. Словами творяться магичні молитви і проголошуються нищівні прокляття, дія яких триває століттями, сягаючи сьомого коліна людського роду.

Можливо, теорія Вернадського про ноосферу наблизила б нас до розуміння певної, незваної нами, енергії, її магнетичного поля? У творенні ноосфери мова набуває основного значення як основа мислення, спосіб самовираження особистості.

Не знаючи механізму мовотворення, ми не можемо пояснити багатьох явищ навколишньої дійсності.

Звукова палітра кожної з мов народів світу досить своєрідна. І кожна з великої кількості мов являє собою більш чи менш складну систему фонем, лексем, об'єднаних граматикосинтаксичним зв'язком.

У мові кожного народу відзеркалений синтез його історичного досвіду. Це є справжня скарбниця, де соціальне тісно переплітається з лінгвістичним: зникають у безвість, стають мертвими цілі мови з багатовіковою історією, інші ж мови зазнають безперервних якісних і кількісних змін. Їх вивчення розкриває перед нами широку планетарну панораму, що дає багатший матеріал для різностороннього пізнання світу.

Мова - унікальне творіння Бога і людей. Це дивовижне явище наскільки природне, настільки ж і таємниче. Воно таїть у собі незбагненну силу, якою людству ще необхідно навчитися користуватися уміло й відповідально. Зрозуміло, що на людях, які наділені особливим мистецьким даром слова, лежить найбільша відповідальність при оперуванні ним.

То ж будьмо гідними пізнавати таємницю Слова, утверджувати в собі його мудрість і в слові, доброму, гуманному, утверджувати себе.

О.О.Віденська, І.М.Карпенко
Луганський педінститут

КАТАРСИСНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК СКЛАДОВА
ЧАСТИНА МІЖНАРОДНОЇ МИРОТВОРЧОЇ ПЕДАГОГІКИ

Міжнародна миротворча педагогіка встановлює пріоритет загальнолюдських цінностей як у політиці й стратегії, так і в практичній діяльності, спрямованій на формування гуманістично орієнтованої особистості з відповідними стосунками й навичками творчої, активної псеведінки, яка заснована на розумінні та толерантності до чужої думки, на діалозі, компромісі, самоповазі й повазі до оточуючих.

Центральним питанням у гуманістичному вихованні особистості ми вважаємо формування в неї потреби й здатності до духовного катарсису (від грецького "очищення"). З античних часів поняття катарсису міцно закріпилося за сферою мистецтва й позначало глибокі цілісні зміни в духовності особистості внаслідок впливу на неї художнього твору (Піфагор, Платон, Арістотель). Проблема педагогічного катарсису ще не знайшла принципової науково-теоретичної і методичної розробки, хоча для цього є всі необхідні передумови.

Під педагогічним катарсисом ми розуміємо особливий духовний стан людини, який включає в себе інтелектуальні, емоційні, моральні компоненти й характеризує процес цілісного перетворення (ускладнення, піднесення) особистості в результаті засвоєння загальнолюдських цінностей та ідеалів. Досягнення ефекту катарсису можливе при спеціальній організації виховного заходу або навчального заняття. Цілісна трансформація особистості в педагогічному процесі повинна моделювати ефект очищення й піднесення тими засобами, які добре відомі в мистецтві й описані в теорії художньої творчості. Катарсисна педагогіка спирається на такі ідеї:

- створення емоційної структури виховного заходу, що включає послідовну зміну чотирьох фаз різної тривалості (інтравертності - екстравертності - інтравертності - екстравертності);

- побудова засобами виховного заходу особливого виховного образу, близького за своїми якостями до художнього;

- використання у виховному заході матеріалу комплексу мистецтва (найчастіше - літератури, музики, живопису);
- організація виховного заходу як художньо-педагогічного цілого на основі принципу домілянти;
- проектування у виховному заході значущих життєвих протиріч і конфліктів з метою стимулювання переходу особистості з новий соціальний, морально-психологічний стан.

У ході виховної акції школяр стикається з різними поглядами, життєвими позиціями, установками й мотивами діяльності. У його свідомості відбувається боротьба суперечливих аргументів, передбачаються ще в неясній формі її результати. Ця боротьба прямо зачіпає сферу особистих, найінтимніших цінностей учня. Її розгортання примушує дитину мучитися сумнівами, страждати від компромісів, сперечатися з самою собою. Нагромадження достатніх аргументів якою-небудь із позицій приводить до її перемоги. Цей момент і характеризує настання катарсису. Почуття катарсису виникає від визначеності, воно - результат свідомо зробленого особистого вибору й зовнішньо постає як перехід із негативного емоційного ставу в позитивний.

У сучасній педагогічній практиці домінують технократичні підходи до особистості й виховання, які руйнують гуманістичний дух школи, формують людину - виконавця, конформіста, холодного драматика. Наслідком цього стала загальна духовна криза, яка у великій мірі означає стрімке поширення в суспільстві моралі й психології антикатарсиса.

Антикатарсис - це тотальне зниження потреби і здатності населення до духовного очищення і піднесення. В основі антикатарсису лежить невміння або небажання соціального суб'єкта здійснювати постійну корекцію (переосмислення, пересцінку, перетворення) ціннісно-сміслового змісту життя і діяльності.

Найважливіше завдання сучасної школи - не допустити подальшого поглиблення антикатарсичних тенденцій у духовній культурі молоді, спрямувати її розвиток на засвоєння високих соціальних цінностей.

О.А.Матвійко, О.І.Вогучарова,
О.О.Біленька
Луганський педагогічний інститут

ДО ПИТАННЯ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

Червоною ниткою через всю світову миротворчу педагогіку проходять ідеї демократизації суспільства. Суть демократизації полягає у визнанні права кожної людини брати участь в управлінні. Демократизація управління протилежна його централізації. Людина універсального мислення, видатний український філософ, письменник і політичний діяч минулого століття М.Драгоманов неодноразово підкреслював, що тільки політична свобода, гарантія недоторканості національностей, децентралізація влади можуть привести до демократії. Демократизація суспільства передбачає надання кожній людині рівних прав і свобод. В управлінні освітою цей загальнолюдський критерій не діє в повну силу.

На сьогодні практикується укладання угоди про співробітництво між вузом і гімназіями, ліцеями, профільними та окремими школами. Винцем такого співробітництва стає зобов'язання вузу прийняти на навчання певну кількість випускників цих закладів. Для них створюються привілейовані умови: вступні екзамени приймаються за місцем навчання, заздалегідь, оцінки виставляються за результатами випускних екзаменів чи співбесіди та т.ін. По суті набір здійснюється "за розпорядком" (від такого-то закладу стільки-то чоловік). Абсолютно ж більшість абітурієнтів із масових загальноосвітніх шкіл чекає довга, виснажувальна дорога підготовки та складання вступних екзаменів у нових для них умовах. Ні про які рівні права тут мови не може бути. Демократизація може бути лише в тому випадку, якщо випускники навчально-виховних установ, що уклали угоду про співробітництво, будуть "росіяні" серед усіх вступників, складатимуть екзамен разом з усіма, на однакових умовах. Ґрунтовними знаннями, чіткими відповідями, переконливими аргументами, науковою ерудицією вони повинні довести перед іншими абітурієнтами свою перевагу. У такому разі за результатами вступних іспитів надається можливість оцінювати рівень навчально-виховної роботи різних типів закладів, порівнювати

їх діяльність та ефективність.

Незважаючи на рівні права, демократизації чужий огульний підхід, аріянілізка там, де потрібне розмежування. Наприклад, до цих пір при визначенні посадових складів учителів повною мірою не враховується якість їх дипломів. Не одиниці, а маса "посередніх" учителів, котрі як-небудь закінчили інститут, мають той же оклад, що й вчителі з фундаментальними теоретичними знаннями. Система оплати праці вчителя повинна стимулювати навчання студентів.

Заробітна плата учителів повинна базуватися на науковому нормуванні праці. Її доцільно диференціювати одночасно за кількістю (тривалість робочого часу), якістю та ефективністю (результати) праці. Якість характеризується кваліфікацією вчителя і визначається шляхом атестації. Рівень підготовки молодого вчителя до виконання своїх трудових обов'язків (кваліфікація) встановлюється державною комісією навчального закладу, котрий він закінчує. Кваліфікаційна категорія мусить присвоюватись за результатами складання державних іспитів. Слід розробляти нові форми проведення державних іспитів, методи виявлення знань, умінь і навичок випускників педагогічних вузів.

Згідно з рівнем кваліфікації доцільно встановити три категорії працівників: 1-а - вищий рівень, 2-а - середній, 3-я - нижній рівень кваліфікації. За всіма категоріями встановлюється певний оклад (ставка) за 40 годин роботи за тиждень. У межах кожної категорії ставка також диференціюється у залежності від якості навчання майбутнього вчителя протягом всього періоду його перебування студентом, що знаходить відображення в оцінках на поточних іспитах. У такому разі підвищується відповідальність міністерства освіти за зміст навчальних планів і програм педінститутів, а також кожного викладача за якість своєї роботи.

Залежність заробітної плати від кваліфікації підвищує відповідальність студента за навчання, є могутнім матеріальним і моральним стимулом, запорукою його якісної професійної підготовки. Учитель повинен мати право перескладати державні іспити з трійки на більш високий бал під час роботи в школі і, тим самим, переходити в нижчої категорії до вищої. Суттєву роль у поліпшенні якості роботи відіграє його безперервна

освіта та самоосвіта.

Визначення якості роботи вчителя - питання більш складне, але може бути розв'язане. Про якість роботи вчителя свідчить рівень проведення навчальних занять і виховних заходів, згуртованості дитячого колективу, його власного інтелектуального розвитку, творчих пошуків і знахідок, використання ним досвіду вчителів-новаторів тощо. Вона проявляється щоденно при виконанні всіх службових обов'язків, постійно на очах у колективу, який встановлює рівень якості при кожній черговій атестації.

Досить складна справа - визначення ефективності (результатів) праці вчителя. Поки що не існує критеріїв і методик, котрі дозволяли б оцінювати щоденно (чи хоча б щотижня, щорічно) результати праці педагога. Тільки через певний (досить тривалий) час виявляються результати зусиль вчителя, те, що ми називаємо ефективністю праці. Поки що ефективність праці, як і кваліфікаційна категорія та якість, визначається шляхом атестації - головного ключа регулювання заробітної плати.

Наукове нормування та засвоєння на ньому система оплати праці вчителів ефективні не тільки з точки зору підвищення рівня навчально-виховного процесу у школі й вузі (педагогічна сторона питання), але й з точки зору економіки. Вона в більшій мірі, ніж теперішня, матеріально стимулює вчителя. Тривалість робочого часу вчителя не повинна обмежуватись шкільним розкладом уроків, який передбачає проведення в класі не більше шести уроків на день. Учителю на свій розсуд з урахуванням можливостей школи може визначити для себе трудове навантаження за всіма складовими робочого часу і отримати за це заробітну плату. Підрахунки показали, що впровадження нової системи організації заробітної плати вчителя не підвимує потреби в педагогічних кадрах.

О.В. СТРОМІЛОВ, В.В. МІЩУК
Рівненський економіко-гуманітарний інститут

ЛЕДСЬКЕ, ДУЛЕ ЛЮДСЬКЕ

Давній як світ конфлікт між новим і старим привів з умовах "постсоціалістичної" десо до виникнення у молоді парадоксального психологічного стану: кращої пристосованості до умов життя в ситуаціях майбутнього часу, а не сьогодення. Такі дані соціологічних досліджень вказують на втрату певних часток суспільства моральної рівноваги, душевного спокою. В зв'язку з цим значно зростає значимість гуманітарних наук. Зміна світоглядних орієнтирів молоді вимагає набагато глибокішого в порівнянні з минулими часами підходу до освітнього і виховного процесів.

В царині зарубіжної літератури можна стверджувати необхідність поглибленої роботи з тими підрозділами художньої спадщини, які базуються на основі непересічної форми і нетрадиційного гуманістичного ідеалу. В цьому плані закономірним є звернення до літературних явищ, які в силу різних причин не були охоплені, або лише частково охоплювались навчальними програмами. До таких можна віднести значний прошарок модерністських творів, неоромантичну літературу тощо.

Важливу роль у сучасному виховному процесі може відіграти неоромантична література, яка з легкої руки загальноїзованого радянського літературознавства класифікувалась як охоронницька, а отже шкідлива і, набувши статусу вивчення у виховному процесі, ледве не вийшла з поля зору науки. Зрозуміло, що це зауваження не стосується всесвітньо відомого "Острову скарбів" Р. Стівенсона, але має безпосереднє відношення до творчості, скажімо, А. Конан Дойля, Р. Кіплінга, не кажучи вже про філософсько-літературний корпус Ф. Нітше.

Тим не менш, такі гуманістичні якості людини як чесність, самовідданість, здатність до співпереживання, повага до людини і її особистості тощо формуються саме під впливом неоромантичної літератури. Особисті дослідження, а також різноманітні наукові джерела стверджують нас у думці про те, що в творах переважної більшості письменників-неоромантиків достатньо матеріалу, який можна використати для формування позитивних рис у молоді. Цікавляючись в цьому плані рисом неоромантичної літератури є її різноманітність і різнофасова орієнтація. Крім того, певний прошарок творів цього напрямку вимагає ще й відповідної інтелектуальної підготовки читача, іноді досить глибокої. Її відсутність може призвести

ля до нерозуміння гуманістичного ідеалу автора, так і до дискредитації його поглядів (саме так, наприклад, і трапилось з творчістю Ф. Нітше).

В силу різних причин героям неоромантичних творів доводиться подекуди відступати від звичних норм людської поведінки, але їх виправдовує відсутність особистої корисливої мети. Так, наприклад, герої морських оповідей Д. Конрада - капітан Уолей ("Кінець рабства") і штурман Бантер ("Чорний штурман") - вваляться до шквастства, намагались допомогти близьким їм людям. Командофлівський шерлок Холмс нерідко допомагає людям, які скоїли злочин, уникнути відповідальності з огляду на мотиви, якими вони керувались.

"Вічну" проблему "малого зла" заради "великого блага" неоромантики досить часто вирішують позитивно. Подібна позиція далабє не свідчить про аморальність авторів чи їхніх героїв, які уособлюють абстрактну Іалладену. Гуманізм читача формується під впливом розуміння природи зовнішньо неприглянутих вчинків людини, яка змушується найкращими почуттями і намірами.

На нашу думку, творчість ..Нітше потрібно розглядати, виходячи саме з гуманістичних позицій. В цьому випадку нітшеанська Іалладена постає передовою особистістю, яка з притаманною їй ініціативою вміє протистояти злу і захищати власні переконання. Позбавлені контексту і внаслідок цього лиховісні афоризми письменника на кшталт "того, хто падає, - штовхни" виявляються зумовленими логічно, а сама філософська концепція митця набуває антигігстерського, не позбавленого гуманізму вигляду, забарвленого в кольори далекі від коричневого.

Деякі ускладнення можуть виникати в процесі розгляду творчості Кіплінга, який у своїх деклараціях виявив себе цілком відвертим прибічником англійської колоніальної політики, до, безперечно, заслуговує засудження. Подібні випадки - реакційності політичних поглядів і беззаперечного таланту письменника - відомі (взяти хоча б Ф. М. Достоевського). В такому разі на допомогу викладачеві може прийти загальне ввучання творчості митця. У Кіплінга існує достатньо оповідей, які можуть бути використані в цілях виховання позитивних якостей у людини. Це не тільки мотиви єднання людини і природи (мауглі), але й, скажімо, особисте шанобливе ставлення митця до Індії, що з надзвичайною силою виявилось у його романі "Кім". Цей твір не просто класика літератури, а й зрілий розуміння народної глибини країни. На сучасному етапі навіть індійські науковці (Іраду Чоухарі) визначають цей роман як найкраще в усього, що було написано про цей край.

Михайлов Д.О., Михайлова А.С.
м.Рівне

ВИКОВАННЯ ПАТРІОТИЗМУ ТА ГУМАНІЗМУ У СТАРШОКЛАСНИКІВ ТА СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Одне з важливих завдань підготовки молоді до життя та праці в умовах розбудови суверенної української держави є виховання патріотизму та гуманізму, уміння пізнавати та оцінювати суспільні явища, бачити дитя в собі, вміння розпізнавати сучасні труднощі і бути готовими до їх подолання, бачити перспективу в майбутньому.

Дієвим засобом формування таких якостей в учнівській та студентській молоді виступає історія України. Саме через історію своєї Батьківщини народ пізнає героїчне або трагічне минуле, розбирається в сучасному. Вчені і педагоги з часу проголошення незалежності України дістали можливість по-науковому систематизувати подання історичного матеріалу, хоча до недавнього часу слабо висвітлювався і фальсифікувався радянський історіографією.

Історія України – це тривала боротьба українського народу за незалежність і державність, це трагічна доля в умовах радянського тоталітаризму, це – боротьба в роки Другої світової війни, повоєнний час за своє соціальне і національне вдоволення.

Для формування таких якостей особистості як патріотизм та гуманізм педагоги використовують такі методи, прийоми та засоби згідно з віком старшокласника чи студента як проблемні лекції, оповідання, дискусії, читання творів літератури, фактів, постановка риторичних питань і виклад подій за планом. Це також використання схем, діаграм, карт, таблиць, кіно-телефільмів, відеозаписів. Але найбільш ефективним, на нашу думку, є евристична бесіда або інший діалог, який дає можливість формувати оціночні судження, точку зору, уміння доводити власну думку чи аргументувати традиційну.

Стандійо, при вивченні теми "Земельна війна українського народу 1648-1654 рр." однією з центральних питань є возз'яднання України з Росією. Саме тут доречно поставити такі запитання: "Як ви оцінюєте акт возз'яднання України з Росією 1654 року з точки зору інтересів України? Це було возз'яднання двох суверенних держав чи приєднання України до Росії? Як ви відноситесь до історичної постаті Богдана Хмельницького? Це був український патріот чи прихильник інтересів Росії? Або при вивченні теми "Участь України в Північній війні". Саме тут дуже важливо з'ясувати питання про такого визначного українського політичного та громадського діяча, який був геть-

ман Іван Мазепа, його роль у подіях, об'єднанні з війною Росії проти Швеції та спробі вилетіти з-під нозолі Росії. Мабуть, доречно не обмежуватися однозначною характеристикою цієї історичної постаті. Допоможе виробити об'єктивну його оцінку, як показав наш дослід, таке проблемне завдання, як з'ясування точок зору щодо Мазепи: "Мазепа - радник"; "Мазепа - патріот України"; "Мазепа - видатний громадський, політичний діяч та меценат".

Вдосконалення учнів або студентів, їх доведення або спростування не тільки сприяють кращому розумінню, заглибленню і засвоєнню історичного матеріалу, але ж і є важливим засобом формування в них смисл таких якостей, як любов до Батьківщини, гуманізм, патріотизм.

Навіть неглибокий аналіз відповідей учнів та студентів говорить про те, що для вироблення об'єктивного відношення до історичних фактів, подій, необхідна певна система вправ, направлених на формування оціночної діяльності. Одним з таких прийомів є "пізнання", в результаті якого учень чи студент повинні знати підвести дане явище під ту чи іншу класифікацію. Такі завдання на "пізнання" величезно важливі сьогодні для визначення суті сучасних тенденцій історичних явищ. Постійне використання "пізнання" як прийому дозволяє все впевненіше відрізняти істинне від фальшивого.

Ефективними прийомами вироблення оціночних суджень виступають проблемні ситуації, в яких:

- формується науково-об'єктивна точка зору на історичну подію чи окремі факти; учень чи студент повинні її довести;
- як версія, пропонується антинаукова концепція, котру учень чи студент повинні довести або спростувати;
- даються протилежні оцінки; старшокласник або студент повинен довести об'єктивну, науково вірну чи спростувати помилкову, невірну;
- пропонується декілька точок зору на дану історичну подію, а старшокласник або студент повинні вибрати єдино вірну.

Таким чином, шляхи та засоби формування умінь аналізувати та оцінювати явища і факти суспільного життя в процесі вивчення української історії стають важливою умовою виховання, коли вони відповідають віковим особливостям тих, хто навчається і тільки тоді, коли яскравою смугою через весь курс проходить ідея патріотизму, гуманізму, боротьби за національну незалежність, суверенітет, за волю борідися влягачі історичні постаті та весь український народ.

Н.Б.Копаленко

ПОЛИТИЧНІ ІДЕЇ ВЗАМОРОЗУМІННЯ, ВЗАЄМОПОВАГИ
ТА КУЛЬТУРНОГО ВЗАЄМОВПЛИВУ МІЖ НАРОДАМИ
УКРАЇНСЬКИМИ ОСВІТНИМИ ДІЯЧИМИ НАЧАЛОМ ХХ СТ.

Однією з основних проблем, яка стояла перед українцями в царській Росії, була відмова правлячих кіл країни офіційно визнати їх існування як окремої, самостійної етнічної спільності, що має свої права на самобутній культурний розвиток. Внаслідок дискримінаційної політики самодержавства їх рідна мова як одна з основоположних національних ознак у середині ХІХ ст. була повністю витіснена з усіх навчальних закладів, які існували на території України.

Ущемлення прав народу викликало протидію з боку свідомої української інтелігенції. Цілком закономірно, що за таких обставин її головною вимогою у галузі освіти був дозвіл на існування національної школи. Особливо боротьба за його здобуття загострилася після революційних подій 1905 р., коли деякі демократичні зміни в країні дали надію /як пізніше з'ясувалося - абсолютно марну/ на досягнення успіху вже у найближчому майбутньому.

Проте активна боротьба української інтелігенції за права свого народу не привела до негативного, агресивного ставлення до людей інших національностей. Навпаки, характерною рисою її діяльності була пропаганда ідей взаєморозуміння, взаємоповаги та культурного взаємозбагачення між народами. Цю тезу, з нашої точки зору, підтверджують кілька конкретних фактів, які в лише окремих фрагментах у довгій низці аналогічних прикладів.

Надії 1906 р. змусили царат дати згоду на скликання першого в історії імперії парламенту - державної думи. Попри всі ускладнення розставили делегація від усербій, що знаходилася на українських етнічних землях, виявилася досить національно свідомою, і частина її членів об'єдналася для спільного захисту інтересів свого народу в Українську думську громаду. Одним із своїх завдань депутати вважали роз'яснення російському народу поглядів демократично настроєних, національно свідомих українських діячів на різні аспекти життя в імперії, зокрема на організацію освіти. З цією метою за допомогою петербурзької української громади спеціально було створено щотижневий громадський, політичний та літературний журнал "Український вестник", який виходив у 1906 р. у петербурзі російською мовою. Орієнтуючи програму свого видання у першому

номері часопису, автори редакційної статті підкресливали, що вони не виступають під прапором національної вимятковості; вони високо цінують чисті принципи демократії, а їх ідеал - вільний, демократичний союз не лише рівних громадян, але і рівних народів.

Серед матеріалів, які повинні були дати росіянинові уяву про освітні проблеми українців, були статті С.Русової "Современные школьные нужды в Украине", "Курсы народных учителей в Киеве", М.Дмитрієва "Нужды средней школы на Украине" та ін. Тут також знаходимо статтю Просвітянина /С.Шелухіна/ "Одесская "Просвіта", в якій автор, розповідаючи про українське товариство, które було створено спеціально для національної культурно-освітньої роботи, підкреслював, що характер його діяльності не є ворожим до неукраїнців. Більш того, серед членів місцевої "Просвіти" є поляки, євреї, росіяни, литовці, греки, і принцип рівної гідності всіх здійснюється в товаристві із суворю послідовністю.

Іншим наслідком революційних подій 1906 р. було затвердження у березні 1906 р. Тимчасових правил про спілки та товариства, що офіційно дозволяли створювати легальні національні організації. Уже у травні 1906 р. група українських громадських діячів, серед них С.Френель, В.Дудуківський, В.Добрянський, С.Черкасєлю, М.Круцький, під керівництвом В.Грінченка робить спробу об'єднати освітан Наддніпрянщини, котрі зблизвали за розвиток національної культури, у Всеукраїнську спілку вчителів і діячів народної освіти. Учасники установчих зборів розробили статут. У ньому зазначалося, що спілчанам мають на меті боротьбу за ґрунтовну перебудову народної освіти, зокрема вони вважають за необхідне домогтися, щоб були не тільки українсьовні школи, а й щоб всі інші народи на Україні мали школи із своїми мовами навчання.

Незважаючи на заборону рідномовного навчання, українські діячі освіти на початку віку активно працюють над створенням підручників для майбутньої національної школи. Зразком такої книжки є читанка Бориса та Марії Грінченків "Рідне слово" /1912, 1917/. Під час її аналізу звертає на себе увагу виховна спрямованість проіонованих текстів. Вони створюють основу для розмови з дітьми про чуйність, чесність, дружбу. Тут позна відеутність текстів, які б видали зерна національної ворожнечі. Так, окремий параграф авторів присвячуєть рідному краю і пишеуть у ньому про любов до материнської мови, рідної землі. Наступна тема - "держава і воля. Всякі народи, краї та держави", з якої діти могли дізнатися, що кожний народ свій край любить найлучше. І, нарешті, один з останніх розділів читанки намічається "модь-орети", він - квієтесенція поглядів авторів на національні стосунки.

Д.Д.БЕРЕЗІВСЬКА, м.Київ

ФОРМА ПОЗАШКІЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ
В ДІЯЛЬНОСТІ КИЇВСЬКИХ ПРОСВІТНИЦЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
/кінець ХІХ - початок ХХ ст./

Київські просвітницькі товариства велику увагу приділяли позашкільному вихованню дітей. Основними формами були: лекції, читання, літературно-музичні ранки і вечори, екскурсії у природу, до музеїв, театрів.

Особливо подобляля дітя новорічні святкові ранки, які товариства традиційно організовували щорічно. Так, шкільна комісія Київського товариства грамотності влаштувала 23 грудня 1897 р. літературно-музичний ранок для учнів.

Київське товариство допомоги сілцям учням Київських міських училищ провело 3 січня 1904 р. в залі Київських міських зібрань "живу ялинку з подарунками і вечором танців для дітей і дорослих". Збереглася програма "Живої ялинки". Перше відділення - Різдвяна зірка, співання колядок; друге - виконання новорічних пісень хором учнів міських училищ та окремими учнями /ЦДА України у м.Києві, -ф.707, оп.227/1904, спр.5, арк.1/.

Київське товариство сприяння початковій освіті влаштувало 3 січня 1903 р. у печерській чайній ялинку з читанням казок для дітей.

Крім новорічних організувалися і інші ранки для дітей. Київське товариство сприяння вихованню і захисту дітей провело у травні 1904 р. у приміщенні Народного Дому літературно-музичний ранок. У програмі - класична музика, яку артисти виконували на ролі /ЦДА України у м.Києві, ф.707, оп.227/1904, спр.5, арк.81/.

У діяльності Київської "Просвіти" було поєднання лекції з музичним вечором. Для учнів київських гімназій та студентської молоді І.Стеленко показав 3 січня 1907 р. оригінальну вертепну драму ХУІ ст. за участю групи артистично-музичної школи М.Дисенка. Перед виставою Стеленко розповів про український вертеп та його місце в розвитку національної культури. Присутні широк дякували за те, що він відкрив ще одну сторінку духовної історії українського народу.

Київське товариство сприяння початковій освіті так влаштува-

ло різні свята для дітей з музикою, співанням, показом світлових картин. Важливо, що при товаристві була створена спеціальна комісія з влаштування читань та розваг для дітей. Читання для дітей проходили безкоштовно. На них ходили діти робітників віком від 5 до 6 років і шкільного віку та 16-17 років. Так, 1904 р. було проведено 8 читань для дітей, з них - 2 наукового змісту, було також прочитано 9 літературних творів. Усі читання супроводжувались світловими картинками та музикою /рояль, балалайка/.

Цікаво намагалися організувати позашкільну роботу вихователі дитячого притуку для біженців, що існував при Київському товаристві народних дитячих садків. Педагоги шукали шляхи, які б дали дітям враження шкільного дитинства, намагалися повернути їх до трудової атмосфери сім'ї. І яким виховання на народних українських традиціях сприяло цьому. Дітям надавався простір для виявлення власної ініціативи, здібностей, таланту. І тут вишилювалися українських ружників, фартухів, співання пісень своїх сільських, принесених з дому, ігри" /Отчет Киевского общества народных детских садов за 1914-1915 гг -К., 1916, С.50/.

Свобода творчості сприяла виявленню та розвитку каздіаномінітніших здібностей дітей. З'явилися плетіння сучок для книг, плетіння кошиків з прутків, малювання з ліпок, вирізування з кольорового паперу. Все це сприяло виробленню певних навиків праці, розвитку естетичних смаків, відповідальності за споспалу, адже роботи дітей прикрешали стіни притуку. Естетичне виховання доповнювалося розучуванням хороших пісень, особливо подобалися пісні з релігійним змістом та різдвяні колядки.

Усі ці виховні заходи, що організували та провели київські товариства, охоплювали дітей різних верств населення: міських /дітей робітників; дворан/, сільських, безпритульних, біженців.

Київські просвітницькі товариства здійснювали позашкільне виховання у моральному, естетичному, трудовому, освітньо-цікавальному напрямках. При цьому члени товариства намагалися використовувати українські народні традиції.

Досвід діяльності просвітницьких організацій м.Києва кінця XIX - початку XX ст. заслуговує на вивчення та популяризацію у сучасних позашкільних закладах України.

Міхррат П.П., Міхррат В.К.
м. Рівне

ДО ПИТАННЯ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СІМ'І.

Проминуло вже чотири роки, як Україна стала незалежною державою. Але об'явити незалежність — це ще дуже мало для духовного відродження нації, особливо молоді. Ауже необхідно змінити весь комплекс соціальної діяльності і соціальних відносин: в суспільстві, в сім'ї, школі... Необхідно зробити все можливе, щоб підняти їх духовний потенціал.

В умовах тоталітарної держави СРСР суспільні відносини формувались так, щоб люди як можна швидше забули про своє національне походження, втратили почуття власної національної гордості, забули про свою мову, культуру, не знали героїчної історії свого народу, рідного краю. Мало активне формування нового типу безликої російськомовної особистості — "радянської людини". І основне вістря цієї ідеології було направлене на сім'ю, бо сім'я — це не тільки основа громадсько-політичного життя суспільства, це є основа духовного розвитку дітей. Бо саме в сім'ї основна маса свідомого українського загалу з покоління в покоління культивує національну мову і національні традиції. Бо саме сімейне виховання є першоджерелом любові до свого народу, своєї землі, рідної мови, Батьківщини, є основою етичної глибокої пам'яті поколінь. Бо саме сімейне виховання допомогло українському народу вистояти майже тисячу років у боротьбі з різними поневолювачами, починаючи від монголо-татарських завоювань і закінчуючи Російською імперією старою і новою зразки, які хотіли засимілювати народ України. Саме тому комуністична система робила все можливе, щоб розвалити духовний світ сім'ї, знизити національні традиції, знизити її роль у вихованні дітей.

Реакційність цієї системи, панування подвійної моралі у випадках емоціях влади і в суспільстві, епілому правели і до застосування подвійної моралі в сім'ї. Держава створювала напрямити розумово-вольовий потенціал молоді у русло вирішення загальних, часто надуманих проблем. Держава, наприклад, завлякала побудувати БАМ, повернути русла великих річок назад, виконати інтернаціональний обов'язок в Афганістані і т.д. / а в сім'ях тим часом велась інша важлива робота, яка була направлена на те, щоб не допустити свою дитину на ці "будови століття", в армію, на війну і т.д. Звнутришні "я" людини в умовах реального соціалізму спливалось відчуженням від власності / бо вона стала загальнонародною /, від своєї рідної землі, від своєї нації, від рідної культури, рідної мови, від релігії і, накінець, внутрішні "я" залишались само по собі, а йому протистояло могутнє "загальне", загальнонародне, державне. Свободність людини майже не брала уваги, "система" породжувала "ре-

дянську дитину" -"система" плодила "блудних синів". Внаслідок такого протистояння інтересів держави і сім'ї різко знизилась суспільна свідомість молоді, її віра в загальнодержавні цілі та програми, пригасили і патріотичні почуття до своєї Батьківщини.

Сьогодні, в умовах відродження України, в інтересах стабілізації суспільства, кращого виховання молоді, необхідно відродити українську сім'ю з її кращими національними традиціями. Адже на світогляд людини, як і на її духовність цілком, має вплив не тільки суспільство своїм загальом, але й сім'я, в якій вона росте і розвивається. І дуже часто вплив цього мікросередовища має вирішальний голос у формуванні певного світогляду і духовності цілком.

Народ безсмертний, бо рід людський складається з наступності поколінь. "Модна мудра думка не повинна зникнути безслідно,- відмічає в своїх творах мудрий український педагог В.Сухомлиновський,- лише глибоке моральне переконання із починно згадута, не передавши своїй пристрасті молодим поколінням" /Т.2,С.202/. Мудрість поколінь зберігається в різноманітних книжках та історії народу, а багатство народної душі залишаються збереженими в пам'яті сердець та у вчинках старших поколінь, бо всім, чим стане людина в майбутньому, вона зобов'язана старшим поколінням. Тому український народ а покоління а покоління високо бере культ сім'ї. А основою культу сім'ї - є культ жінки-матері, повага до якої проявлята глибокою любов'ю, шанобливістю і благовінним. Саме мати своїм багатим духовним світом, своєю свідченістю, почуттям високої гідності, відданістю і вимогливістю, своєю суворістю і непохитністю, своєю невпримиреністю і нетерпимістю до зла і в тим оберегом сімейного вогнища. У батькові х закладена велика місія продовження людського роду, творення нової людини. "Мати родить і народжує,- пише Василь Сухомлиновський,- батько народжує і виражає, промовляє, розвиває себе в своєму синові й дочці, залучає своє духовне начало в духовним началом матері" /Т.1,С.210/. Сім'я породжує наше буття, слухотворює глибоку яву істоту духом свого народу, рідним словом, думкою, любов'ю та ненавистю, відданістю та невпримиреністю...

Виховання в етнічних українських сім'ях ґрунтувалося і надалі має ґрунтуватися на ідеях народності, природоцінності, гуманності, збереженні духовної єдності поколінь, на підтриманні духовної співдружності всіх членів сім'ї, відносин душевної щирості, честі і гідності сім'ї, турботи про старших. Сім'ї творять від покоління до покоління неповторну людську особистість з притаманним тільки їй генетичним подом предків і національною самоусвідомленістю рабів "П" творять внутрішнє свого народу.

**НОВІ МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ ГУМАННИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН
ПРЕДСТАВНИКІВ РІЗНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТИПІВ**

В сучасних умовах відчувається гостра необхідність у створенні нових психологічних моделей взаємовідносин, здатних розкривати особливості взаємодій між суб'єктами творчої діяльності в найрізноманітніших сферах суспільного життя. Такі моделі повинні враховувати різні аспекти психологічних особливостей тих, хто вступає в міжособистісні ділові або творчі стосунки, зокрема, спрямованість особистості.

Спрямованість може слугувати провідним критерієм виявлення рівня розвитку особистості, тим паче якщо брати до уваги спрямованість особистості на саморозвиток та ступінь прояву цієї спрямованості. Ми пропонуємо виділити вісім рівнів розвитку особистості: Нульовий рівень - стабільний стан попереднього класу свідомості, але найнижчий рівень нової свідомості - відсутність бажань вишого типу й потягу до розвитку. Перший рівень - 1.1 - фізичний /підключення прб фізичне здоров'я/; 1.2 - фізико-енергетичний /системи енергетичної гімнастики типу У-шу, Тай-цзи/. Другий рівень - 2.1 - сексуальних енергій, лібідо нижчого тіла; 2.2 - сексуально-творчих енергій. Третій рівень - астрально-психологічний /3.1 - чуттєво-емоційні системи; 3.2 - комплексні системи логіки - розвиток нижчої волі/. Четвертий рівень - серцевий, П'ятий рівень - науковий /5.1 - логічна наука, 5.2 - ірраціональна наука/. Шостий рівень - свідомий розвиток вищих здібностей, потяг до ідеалу, конкретного вчителя. Сьомий рівень - 7.1 - інтегральний /здатність інтегрувати найкраще з небутого; 7.2 - всеослашчий /свідоме здатність інтегрувати нове/.

Іншими словами, нульовий рівень - відсутність свідомого саморозвитку, перший та 2.1 - розвиток фізичного тіла, 2.2-3 - психологічний саморозвиток, 4-5 - розвиток інтелекту, 6 - розвиток надздатностей, 7 - інтегративно-творчий.

На основі вивчення психологічних особливостей студентів технічного вузу /Харківський авіаційний інститут/ було виявлено, що до першого рівня можна віднести приблизно 20%, до другого - 40%, третього - 20% студентів. Представників четвертого-шостого рівнів складають разом близько 20%. Студентів, чий рівень розвитку свідомості можна було б визначити як сьомий, не виявлено.

Таким чином, більшість студентів можна віднести до першого, другого та третього рівнів розвитку свідомості. За соціонічними даними люди цих рівнів розвитку свідомості за психологічними особливостями поділяються на 16 основних типів.

Для підвищення ефективності взаємодії студентів в ході навчально-виховного процесу вузу нами було запропоновано нову модель організації їх гуманних взаємовідносин, в основу якої покладено інформаційну структуру, розроблену І.В.Дербінич/див. мал.І/.

Отримані дані можуть бути використані для підвищення якості та гармонізації навчально-виховного процесу, а також при формуванні первинних колективів студентів, які живуть в гуртожитку, нових академічних груп, виробничих та творчих колективів.

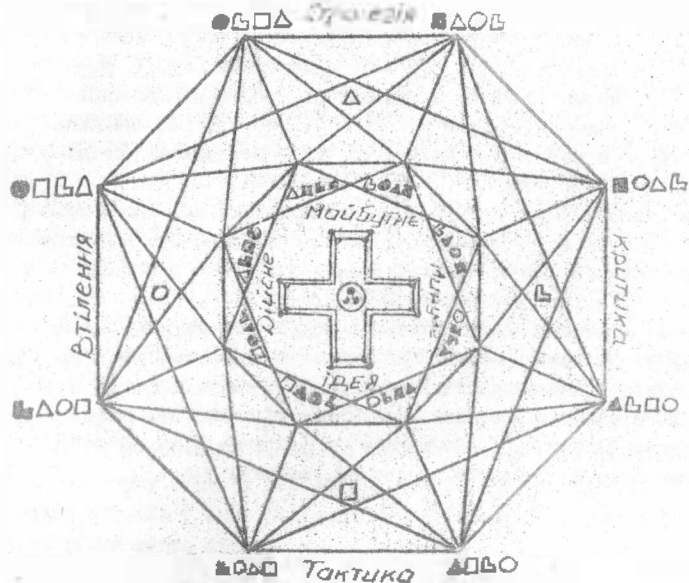
Інформаційна структура взаємовідносин психологічних типів.

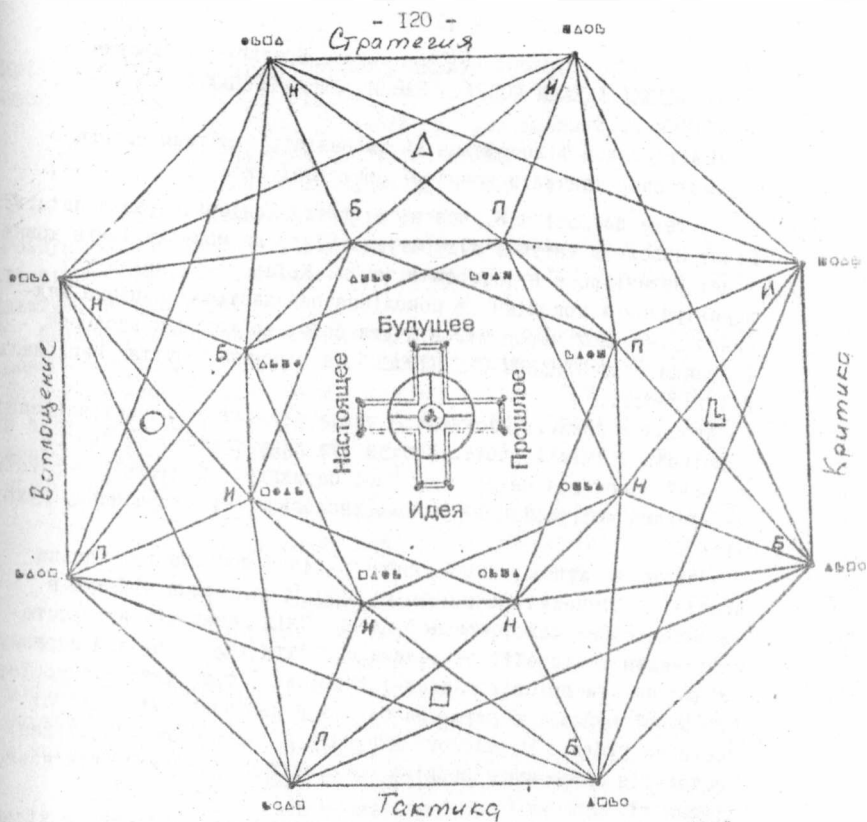
Внутрішнє кільце – інтраверти

Зовнішнє кільце – екстраверти

Символіка за соціонікою

- інтуїція, майбутнє, стратегія;
- логіка, ідея, тактика;
- сенсорика, ділення, втілення;
- емпатія, минуле, критика.

- Δ - интуиция, будущее, стратегия
- П - логика, идея, тактика
- О - эмоция, настоящее, всплывание
- Л - эмоция, прошлое, критика

Информационная структура взаимоотношений
психологических типов.

Внутреннее кольцо - интр. варты
 Внешнее кольцо - экстр. варты
 Символика - "сочетания"

Братислава Синевич

ЗА ВИСОКІ ІДЕАЛИ ДОБРА, ПРАВДИ, СПРАВЕДЛИВОСТІ,
ГУМАНІЗМУ ...

/Світоглядно-філософська спрямованість тематики творів
окремих представників пражської поетичної школи/.

Що таке добро і зло, честь, відповідальність, справедливість?
Вічні проблеми життя і літератури. Ніхто не може вирішити кожне
з цих питань поза простором і часом. Крізь віки, крізь усі
перевіряння з покоління в покоління передається безцінне над-
бання дуку, аби народ міг відчутти себе, за влучним висловом
І. Франка, "ОБ'ЄДНАНИМ ОРГАНІЗМОМ" із власним почуттям національ-
ної гідності.

Двадцять років... Несувалася хвиля остаточної денационалізації
української інтелігенції. Хто не був ліквідований як "ворог
народу", скинувся на другому боці барикади. Подавившись тернисти-
ми шляхами еміграції, ця молодь висловила неву українську духов-
ність.

Найвишого художнього й ідейного рівня досягла українська
поезія в діаспорі між першою та другою світовими війнами в
творчості пражської поетичної школи. Слід зазначити не просто
оригінальність поезії та велике судиття талантів, а й виразну
спрямованість до світоглядно-філософської тематики. В атмосфері
протраєної війни і багатої на бід і приниження еміграції ці
поети не гублять морального контакту з життям краю. Постійна
ностальгія дали змогу повніше осмислити перспективи української
діданості.

Торкнемо кількома штрихами конкретний матеріал: твори кількох
представників пражської поетичної школи:

Збічник "Гуся", "Княже емаль" Оксани Лятуринської проймає
ідея віриності своєрідному кодексові моралі в дузі законі серед
цьовіччя. Це мораль зачиснича рідної землі, для якого найстрашні-
ше - гавьба "на шні", по мораль патріота.

Кожний з поетів-емігрантів, незважаючи на спільного мотівів
Левен, княжа та козацька доба, втрата рідної землі/, утверджував
спільну концепцію України.

"Україне, на пунку Д. Черевятинка, ось незмітний генетичний
код по-вії Олекси Стефановича і його становить хребет, плоть і
дух її".¹

¹Цитовано з Д... "Так, як інакше годі, сонце упало з неба"//
Діалоги - 1990, № 19, с. 22.

Крізь узя його творчість бачимо відкриту позицію автора щодо свого громадянського вибору.

І, може, й блиска би, ескадро-вовче,
Одна усім просторам булава.
Коли б не поховало, Ярополче,
Коли б не пограла тебе Москва.

Роздуми персоніжжа- це пошук того, хто споглядає історію, хто її пізнає. Олекса Стефанович має власну позицію, але себе не диктує, не нап'язує.

Воістину зворушили й шляхетна вірність своєму часу і своїм довесникам Євгена Маленюка. Як оцінити поета сьогоднішніми читачами? Навпевно, - влітяться на мудримі рядками "Голосів землі", в яких злиде вічність українську і вічність людську, в крізь призму серпневої дозрілості і філософської мудрості вплине по-новому на світ.

Тоді кожен оглядеться і зрозуміє,
Що ця хата, цей шлях і цей обрій -
не Мати - Земля,
Що її ображати ніхто не сміє -
Ні каган, ні король, ні мелканець Кремля...
/Збірка "Серпень", вірш "Ізотин"/

Вселядські проблеми, які вміє виразно й оригінально передати Олександр Мазуренко, спонукають до роздумів. Філософський підхід є найціннішим в поезії поетеси.

"Не вий, не проклинай, люби живе.
Хто взяв мече,- чи той не загинув?"
А чи не гине... хто меча бере ?

Микола Неврлів стверджує, що "цінні надбання праякої поетичної школи вклучається сьогодні у всьукраїнський духовний арсенал". Це були люди з великої літери, які серед роздоріжжя, сумнівів, розпачу були зі святами ідеями в серці, в'дважно і самопречено виступали за чесні ідеали добра, правди, справедливості, гуманізму - сум зареволюційних цінностей, на які виступали гідність.

**ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ В ДУСІ МИРУ В ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ
/із досвіду роботи Запорізької дитячої залізниці/**

Проблема виховання школярів на ідеях миру займає першочергове місце в діяльності вчителя-вихователя. Мир – це готовність зрозуміти душевний стан людини, вміння бути поряд, підтримати в тяжку хвилину, це велика любов, повага і турбота за іншого.

Яскравим прикладом цього є діяльність клубу інтернаціональної дружби Запорізької дитячої залізниці. Клуб діє в доброму співробітництві з комітетом руху "Педагоги за мир і взаєморозуміння".

З перших днів виникнення руху "Педагоги за мир і взаєморозуміння" клуб підтримує його ідеї миротворчості і був у 1990 році прийнятий у його колективні члени. Клуб прагне до миролюбивих справ, співдружності дітей України і зарубіжжя.

Метою клубу: виховання і розвиток потенціальних можливостей особистості на основі принципів загальнолюдських цінностей "Декларації прав дитини", духовно-моральних традицій народів, що мешкають на Україні, в умовах відродження національної системи освіти і виховання свідомих громадян України.

До основних завдань клубу належать усвідомлення минулої діяльності інтерклубів, навчання основам творчості в широкому розумінні миру, як:

- зособу проживання /будинку/, співдружності держав і народів /сім'я/;
- гармонії міжособистісних взаємовідносин, взаєморозуміння;
- злагода людини з собою, людьми;
- бачення своєї єдності з природою.

Велике значення надається розвитку миротворчості клубівців, залучення їх до посиленої участі в міжнародних рухах, проєктах, акціях, сесіях миру.

Збагаченню і поглибленню змісту, удосконаленню форм і методів виховання в душі миру і дружби сприяє також впровадження в діяльність клубу духовно-моральних діалогів, виїзних тематичних днів, подружньої роботи, елементів гри, пісні, театру, рецитативу з повагою міжнародного етикету і народної етики, створення ситуацій, що примушують теоретично і критично мислити, приймати самостійні рішення, практично виражати своє відношення до миру.

За останні роки розширились контакти з Запорізьким коміте-

том руху "Педагоги за мир і взаєморозуміння", обласними та міськими комітетами у справах молоді, болгарським, єврейським, німецьким товариствами "Відродження", українським "Просвіта", республіканським товариством "Україна" і його Запорізьким відділенням, іншими суспільними організаціями, зацікавленими особами України і інших держав.

Будучи добровільним об'єднанням учнів всіх віків, клуб передбачає три центри миротворчості:

- в гуртках, як самостійній частині клубу; із своїм плануванням, референтом, дитячим керуванням;
- разом з бажаючими школами, комітетом руху "Педагоги за мир і взаєморозуміння" і іншими об'єднаннями; і особами з подальшим розширенням географії цієї взаємодії.

Зміст роботи клубу орієнтовано на підготовку всіх краєзнавців, екскурсологів, провідників фольклорних традицій, записів, знавців рідної і іноземної мов, всіх організаторів клубних миролюбиво-благодійних справ і поштово-довідкових служб, консультантів з профільних секцій клубу.

Крім індивідуальної і групової роботи в ім'я миру, що проводиться в навчальних групах секцій клубів, єдина програма включає масову роботу. Її учасниками можуть бути як секції клубу миру, так і будь-які гуртки Запорізької дитячої радилиці, шкіл і інших навчальних структур.

Члени клубу приймали участь у виготовленні стрічок миру, ліхтариків миру для аналогічних міжнародних рухів, у миротворчій акції "Школа дружби", у Всесвітньому гніт приєднань, духовно-моральному діловоді про мир, миролубство.

ІДЕЇ СОЦІАЛЬНОГО МИРУ НА ЗАНЯТТЯХ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ.

Ідейство споконвічно грало про мир і соціальну гармонію. Згадаймо античних мислителів, середньовічних філософів, новітніх політологів. І в нашій історії багато джерел, які свідчать про миролюбивий характер українського народу. Це в кінці XI ст. Володимир Мономах вважав, що "браття треба жить укупі" і закликав удільних князів до миру і єдності. Квінтесенцією безсмертного "Слова про поход Ігорів" є заклик до об'єднання всіх земель руських якраз перед монголо-татарською навалом. Провідниками соціальної злагоди були і братчики /члени братств в XIV-XVII ст./, І.Сковорода та інші мислителі XVIII ст. У XIX ст. мрило-нефодіївці підіймали до ідеї федеративного союзу всіх слов'янських народів.

Але в класовому антагоністичному суспільстві, з глибокими протиріччями між багатими і бідними, між експлуататорами і експлуатованими соціального миру не вдалося досягти ні в одній країні світу. Згадаймо повстання рабів, селянські війни в епоху феодалізму, ахматівську революцію в Європі в період становлення капіталізму. І, звичайно, Російську імперію початку XX ст., де впродовж 15 років відбулось три революції, які "потрясли урешть світ" /Джон Рід/.

В кінці XIX ст. ряд українських мислителів висунули ідею безкласовості, "єдиного потоку" українського суспільства. Відірвана від соціально-класової основи ця ідея в роки революції та громадянської війни /1917-1920 рр./ була відкинута самим квіттем. Раді народили трудячі, які встановили свою радянську владу. Станом суверенної держави, Україна вступила в боротьбу зовнішню і внутрішню політику. Цей курс заслуговує цілковитої підтримки, бо стосується національного - людського життя. Чи є існують передумови соціальної злагоди і миру в сучасній Україні? При ситуації, коли понад 50% населення злидарює, коли продовжується поглиблення соціальної протиріччя, ця мета не може бути здійсненою. Але це не означає, що в майбутньому вона неможлива. Соціальний мир і злагода в Україні залежать гом усього економічного, соціального і духовного прогресу. Заформування суб'єктивних передумов цього прогресу є одним із основних завдань нової школи. У вихованні студентів як майбутніх творців суспільної гармонії велику роль повинні підіграти заняття в історії України.

Відомий французький історик Томазін порівнював історію з парті-

ною галереєю, де мало оригіналів, а більше копій. Поділяючи таку точку зору, автор вважає, що вивчення вітчизняної історії повинне носити об'єктивний характер й базуватися на принципах науковості та історизму. Студенти мають знати історію свого народу такою, якою вона була, а не такою, якою її хотіли б бачити нинішні комуністичні влади. А історія України надто складна й трагічна, яку, за висловом В. Винниченка, "не можна читати без брону".

В процесі ознайомлення студентами історичного процесу особлива роль належить методу порівняльного аналізу документів, фактів, подій, діяльності окремих історичних постатей. Для прикладу візьмемо визвольну війну українського народу під проводом Б.Хмельницького і революцію 1917-1920 рр. та керівника Центральної Ради М.Грушевського.

На початку війни Хмельницький звернувся до народу з гаслами соціального та духовного захисту. Народна підтримка була безмежною. Військо Хмельницького розгромило полки в трьох битвах - під Жовтими Водами, Корсунем і Пилявцями. Але результатом цієї перемоги скористався тільки козацька старшина. Про це свідчать Зборівська Угода, за якою селяни змушені були повернутися в ярмо до польських панів. Як слушно зауважив історик М.Грушевський, народ був використаний для відновлення привілеїв козацької еліти. Коли ж маси збагнули це, Хмельницький втратив їх підтримку, потерпів ряд поразок і змушений був відмовитися від ідеї самостійності незалежної гетьманської республіки і добитися підтримки російського царя.

Майже через 300 років такої ж помилки припустився і глава Центральної Ради М.Грушевський. На словах - щедрі обіцянки для трудящих, на ділі, для них майже нічого не робилося: не було прийнято ніякого законодавства по захисту робочого класу, землі не була передана селянам. Як наслідок - втрата довіри народу і звернення до Німеччини за допомогою. Трагічний фінал: німецькі окупанти безцеремонно розігнали український парламент, а сам Грушевський змушений був емігрувати.

Необ'єктивний аналіз цих історичних подій дозволяє зробити висновок: якщо зазначається інтерес тільки до національної незалежності і ігноруються інтереси трудової більшості, то це неминує веде до загострення класового антагонізму і виходу такого політичного курсу. Розуміння цієї історичної закономірності повинне допомогти молодому поколінню усвідомити, що справжнім творцем і гарантом соціальної свободності, незалежності і незалежності української держави є трудячий народ. Тільки він може забезпечити зростання матеріального добробуту - основи соціальної справедливості і миру.

ІДЕЇ ГУМАНІЗМУ У КУРСІ РІДНОЇ МОВИ

Виховання та навчання у сучасній школі спирається на багату досвіду гуманістичного підходу до формування особистості, який почав складатися в епоху Відродження.

Найбільш важливі ідеї епохи Відродження проливають промі П. Верадеріо, М. Беджо, Е. Нікколоматті, Х. Деліссеса, Т. Юра, Р. Ашама, М. Монтеня, Е. Готтерданського, Вісторіно дя Фельде.

Таме у працях цих педагогів зиходимо ідею виховання, яка розвиває людську розумову та фізично, формує високі моральні якості.

Одним із головних завдань шкільної гуманісти вважали ознайомлення учнів з кращими творами світової література, Ебілією, вивчення декількох мов. По-новому підходили гуманісти до методів навчання, по-новому визначали мету виховання і навчання. Навчання у школі, ця їх думка, повинно бути для дітей приємним.

Багато цінного принесли педагога-гуманісти і в методику вивчення мов: перевага надавалася вивченню рідної мови /М. Монтень/, пропонували широке застосування вірш-перекладів на рідну мову, з рідної мови, зворотнього /Р. Ашам/, поєднання навчання з естетичним, моральним вихованням тощо.

Тільки Мир вперше в історії навчання висунув таку важливу вимогу, як загальне навчання на рідній мові.

На цю задачу спирається актуальний курс української мови.

У доцільній записі до програми середньої загальноосвітньої школи з рідної мови зазначається, що українська мова як початковий предмет сприяє розвитку загальнопедагогічних завдань, серед яких наведеними є виховання учнів, розвиток їхнього мислення та формування вміння самостійно поповнювати свої знання і підвищувати культуру мовлення.

Для занять з мови слід збирати текстовий матеріал, що відображає загальнолюдські духовні цінності – любов до людини, доброту, милосердя, чесність, працелюбність, беззахисне ставлення до природи та інше.

Програма сприяє вчителів на посилення національного аспекту в змісті кожного матеріалу, дається переклад українською мовою використання на уроках мови елементів народознавства, пов'язаних з історією, культурою, звичаями і побутом українського народу.

Згідно з новим підходом виховні можливості курсу забезпечується наявністю в ньому загальних відомостей про українську мову, її розвиток, значення в житті людини, суспільства, місцем серед інших мов світу, задученням для занять відповідного дидактичного матеріалу, тематикою урних та письмових висловлювань учнів.

Аналіз чинних програм і підручників з рідної мови свідчить про відповідальність їх змісту загальнопедагогічним та методичним вимогам, особливо це стосується уроків розвитку мовлення.

Наприклад, система роботи з розвитку зв'язного мовлення у 6 класі включає урок про красу і багатство української мови, повторення вивченого про спілкування і мовлення, роботу над аналізом та побудовою текстів різних типів та стилів мовлення, обсягом приміцями, природи та ін.

Одним із прийомів розвитку мовлення учнів їх творчої уяви, естетичного, морального виховання є художня розповідь тексту.

Ми приділяємо при цьому прийому таку увагу, бо з дзвіння мислительного слова було зосередження і передачі морального досвіду людства. Саме воно допомагає досягнути моральну висоту позиції автора, добро, правду і красу, поезіями яких виступають образи краєвих художніх творів.

Підготовка до художньої розповіді включає в себе аналіз тексту, відповіді на запитання вчителів, знаходження слів, деталей, які є ключовими для розуміння задуму письменника.

За думку вчених /А.Лисовський та ін./, художня розповідь тексту має багато спільного з переказом, близьким до тексту, але не є тотожною йому. Корінна відмінність її від традиційного переказу полягає в тому, що від учня вимагається не переказати текст, а передати певну ситуацію, в якій буде тоді самий сенс, що і в тексті автора. При цьому слід пам'ятати не текст, а підтекст і використовувати авторські образи для його передачі.

Художня розповідь тексту можна використовувати як на уроках розвитку мовлення, так і на аспектичних, починаючи з 5 класу і до VI

Таким чином, художня розповідь текстів визначених намірів слів як методичний прийом дає змогу розвивати учнів художньо, формувати їх естетичне сприйняття світу, образне мислення, а сам аналіз тексту перетворюється у засіб духовного збагачення школярів.

Застосування художньої розповіді на уроках української мови сприяє розв'язанню загальнопедагогічних завдань, підвищує ефективність навчання.

Полічук Т. І., Азарова Л. С.
м. Вінниця

ГУМАНІСТИЧНЕ ВІДХОВАННЯ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Виховне значення уроків літератури в школі зараз важливе як ніколи. В деяких випадках те, що відчуває учень на уроці, виявляється єдиним оазисом душевної чистоти в дитині безпринципності, грубого матеріалізму, а іноді і повної моральної деградації. Обстановка на вулиці, часом і в школі, негативний вплив багатьох телепрограм виявляється особливо небезпечною для формування особистості дітей, особливо для тих, кому лише 11-12 років, для учнів п'ятого класу. Тому уроки літератури повинні дати цим учням можливість подувати в світі моральних людських відносин, побачити, який складний і тонкий духовний склад кожної людини і яка красива людина, коли вона відчуває світлі почуття і здійснює добрі діла.

В кожному класі виділяються твори, які особливо глибоко пов'язані з етичними потребами. Особливо важливим є те, що шкільна програма передбачає ознайомлення з первоосновою, першоджерелом етичної думки людства – книгами Старого Заповіту і Нового Заповіту. В п'ятому класі на уроках російської літератури діти знайомляться з деякими біблійними оповіданнями про створення світу і життя на землі, про перших людей /"Каїн і Абель", "Ной", "Потоп" "Вавилонська вежа"/. Кожне з біблійних оповідань торкається важливої етичної проблеми. Так, учні на питання про те, чим запам'яталася їм історія про Каїна і Авеля, відповідають, що їх зразило, до яких страшних наслідків може призвести людина заздрість. Виявляється, що заздрість – це дуже небезпечне почуття, воно засліплює людину. Заздрітник, як правило, це і гордітник. Саме розповілі про те, як це небезпечно є гордістю, пов'язана історія про Вавилонську вежу. Не випадково людям не було дозволено зводити цю вежу безмежно високою. Приходило до висновку про те, що гордітник, як правило, виявляється духовно байдужим, він часто не помічає, як страждає його товариш. Діти продовжують з тим, що пов'язано – не возводити Вавилонську вежу в своєму серці.

Етичний потенціал, приданий під час уроків, на яких учні знайомилися з Біблією, дозволяє їм урятувати віття в коло моральних проблем програмних творів.

З казки Л. С. Азарова "Життя королеви" показана ситуація добра і зла, добра і зла на духовному рівні – битва за душу вного Каїна. Оско-

док дзеркала злого троля влучає хлопчuku в око, і він стає байдужим, холодним, глузливим. Тільки жертвенна любов відважної Герри визволяє Кая з крижяного полону гордині і байдужості.

Ця тема продовжує свій розвиток на уроках, призначених оповіданням Л.Т.Толстого "Кавказький полоненик". Людяність і доброта пов'язує люди роїянчнн жила і гiрцької дiвчини Дiни. Цi два герої, - якi розрiзняються i за вiком, i за вихованням, i за національнiстю, якi говорять буквально рiзними мовами, - прекрасно розумiють одне одного, тому що ширiсть, чуйнiсть i безкорисливiсть не потребують перекладу. "Чужа" Дiна виховує жила з полону, а "свiй" Костилiн виявляється для нього справдi чужим, тому що Костилiн пилюється тiльки про свою долю, вiн просто егоїст. Згадуємо, як жила майстрував iграшки для гiрських дiтей, i приходимо до висновку, що дiвчинi, яка в будь-якiй ситуацiї з добротою i чуйнiстю ставиться до оточуючих, деже i радiснiше живеться на свiтi.

Для того, щоб життя стало свiтлiше i наповнилось змiстом, людинi потрібно небагато - похрибити хоч одну живу iстоту на землi. Трагiчна доля двiрника Герасима з оповiдання І.С.Тургенєва "Чуу"; Герасим зрачає свiдчого свого друга - собаку. Дiти вiдзначили на уроцi, що не випадково письменник зробив свого героя нiчим. Герасим здатний переживати такi сильнi i чистi почуття, що будь-якi слова можуть передати їх. I нiякi глузування, нерозумiння оточуючих, не можуть змiнити Герасима - така мiцна духовна основа в цього простого селянина.

Дуже важливо є здатнiсть учня побачити, як через мову передається життя людської душі, буття природи. Ця активна робота по проаналiзуванню в зумi художнього образу особи - плiдне при вивченнi "Дiр року" М.М.Пришвина. Алже учнi, якi вирости в мiстi, iнодi просто не помічають нi тишi, нi "народженнн звуку", нi "сiрпичого гонку".

Вивчення лiтературних творiв, що розглядалися вище, є нi нашим зумком, основою для роботи по формуванню особистостi дiтей. Їх змiст повинен стати свого роду духовним i моральним стимулом для початкової i виховної дiяльностi на уроках лiтератури з п'ятому класi.

Тихонович В. М.

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ГУМАННИХ ВЗАЄМВІДНОСИН ШКОЛЯРІВ В ЇХ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Навчально-пізнавальна діяльність – головний вид діяльності школярів. В її ході учні набувають знань, умінь та навичок відносин в оточуючій дійсності.

Крім того розглядаючи формування гуманних взаємовідносин школярів (зольовано від формування інших відносин та якостей особистості), вони повинні бути в єдності, але в той же час існують спеціальні види роботи в цьому процесі, які визначаються специфікою самої навчально-пізнавальної діяльності.

Навчально-пізнавальна діяльність управляється вчителем, що дозволяє йому озброювати школярів знаннями про сутність гуманних взаємовідносин, сприяти оволодінню моральними вміннями, стимулювати самоохочення особистості учня, організувати через зміст навчального матеріалу та шляхом утворення взаємодії школярів у навчально-пізнавальній діяльності вихід знань у життя.

Специфічною особливістю навчально-пізнавальної діяльності є і те, що формування мотивації діяльності проходить опосередковано. Так, наприклад, допомога у навчанні. Її головний мотив – допомогати учню у засвоєнні знань, оволодінні вміннями, прояв гуманних взаємовідносин – результат цієї роботи.

Оскільки навчально-пізнавальна діяльність обов'язкова, створюються умови для систематичного, постійного спідкування школярів. При цьому формуються і знаходять прояв гуманні взаємовідносини в усіх формах.

Гуманні або антигуманні відносини знаходять прояв у навчально-пізнавальній діяльності у реакції на зауваження з боку вчителя іншому, реакції на нейтральну відповідь однокласника, у підході до фізичних недоліків, у бажанні відслідувати від час хвороби, відгукуватися на те, щоб допомогти товаришу, який був відсутній на багатьох заняттях.

Прояв гуманізму школярів у навчально-пізнавальній діяльності знаходить вихід:

- у оволодінні вміннями і у розумінні сутності гуманних взаємовідносин.

Моральні зміни відбуваються основою гуманних відносин. Міра їх розвитку залежить від умінь користуватися моральними по-

няттями при обговоренні різних ситуацій, від умінь дати вірне визначення цьому поняттю, від кількості моральних понять, якими користується учень.

- в моральних умінь, звичках.

На основі засвоєних знань і наявного життєвого досвіду учні повинні свідомо розумітися до практичних дій. В процесі цієї підготовки формуються моральні умінь, які виявляються у взаємовідносинах з товаришами і з усіма оточуючими. До моральних умінь школярів можна віднести уважність, уважливість, доброту. Характеризуються вони гнучкістю, тобто здатністю діяти в різних ситуаціях, стійкістю, міцністю.

- у прояві знань та умінь в поведінці, звичках.

Оволодіння моральними знаннями і умінь є базисом гуманної поведінки. Формування навичок гуманних вчинків базується на міцності гуманістичних позицій, що проявляється у вірному виборі лінії поведінки в конфліктних ситуаціях, у здатності приймати морально вірне рішення, у прагненні до самовиховання. В ході навчально-пізнавальної діяльності моральні знання і умінь реалізуються в допомозі у навчанні, в піклуванні про товаришів, в співчутті.

- у самооцінці вчинків.

Порівняння себе з іншими допомагає школяру відрацьовувати здатність вірно розуміти і оцінювати свої моральні якості, ставлення до людей і до самого себе. Самооцінка вчинків є показником наявності моральних знань, умінь і навичок.

Необхідною умовою успіху формування гуманних взаємовідносин школярів в процесі навчання є правильна організація спілкування. У спілкуванні формується взаєморозуміння, гуманістична солідарність. Можливості ділового спілкування школярі отримують в процесі групової роботи на уроках.

Необхідне управління процесом спілкування з боку вчителя. Він повинен вести систематичні спостереження за колективними відносинами, вивчати їх, забезпечувати престижною позицією школярів, у яких потреба в самоповазі не задовільнена.

Специфічні особливості навчально-пізнавальної діяльності /управління з боку вчителя, систематичність, опосередкованість формування мотивації діяльності/ дозволило визначити прояв гуманізаційних процесів в її процесі: оволодіння знаннями і розуміння сутності гуманних взаємовідносин, моральні умінь і звички, прояв знань і умінь в поведінці, звичках, самооцінка вчинків.

ЗАГАЛЬНООБРАЗОВІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА ВИХОВАННЯ
ТА ОСБІТИ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

Лавицька Л.І. /РДІК/

Початок перебудови в Україні знаменував період бурхливого національного відродження. Сучасна молодь переживає складний період глибоких соціальних зрушень, які, крім змін в економіці, політиці, породжують байдужість, інертність тощо. Відбувається зміна орієнтирів. Магістральним шляхом розвитку освітніх закладів і системи виховання, підтвердженням історією розвитку усіх народів світу, а також вітчизняним багатолітнім досвідом, є цілеспрямоване і систематичне виховання підрастаючих поколінь на культурно-історичних традиціях рідного народу з творчим використанням систем виховання інших народів, формування особистості на загальнообразових цінностях.

Українська нація, як і всі нації світової співдружності, має свою самобутню історію, глибоко гуманістичну ідеологію, власну філософію буття, оригінальну систему виховання. Освіта і виховання є найважливішими компонентами культури, яка в усьому світі розвивається саме національними шляхами.

На сьогодні досить гостро постає питання про сучасний зміст виховання. Раніше ця проблема вирішувалась дуже просто: "згори" надходили точні ідеологічні настанови, за якими відпрацьовувалась програма діяльності.

Зараз відсутні загальні ідеологічні установки, немає /мають і не повинно бути/ єдиної програми виховання, демо незрозумілі ідеали, без яких виховання як цілеспрямований процес існувати не може.

У цих умовах історія світової школи та досвід вітчизняної педагогіки підказує єдиний вихід - звернутися до "розумного, доброго, вічного", до тих загальнообразових цінностей, які вироблялись віками, впродовж всієї історії людства.

Загальнообразові цінності мають декілька рівнів /Л.М.Фрідман/. Перший з них - рівень побутової свідомості, на якому ґрунтуються моральні установки, які регулюють стосунки між людьми. В їх основі - "золоте правило моралі": відноситься до людини треба так, як ти хочеш, щоб вона відносилась до тебе. З цього випливає багато рис характеру, що створюють образ доброї людини: доброта, прагматичність, скромність, милосердя і т.п. Цей список можна продовжити. Варто звернутись до цінностей більш

високого рівня, до загальних понять, орієнтація на які і повинна народжувати в людині добрі риси, високоморальні потреби.

Процес формування самосвідомості - найважливіший і дуже складний і розпочинається в ранньому шкільному віці і особливо загострюється в юнацькому.

Образними сучасними знаннями педагог може і повинен прийти на допомогу своїм вихованцям у самопізнанні, самовизначенні і самореалізації. Важливо тільки, щоб ці процеси відбувалися за законами добра і справедливості, щоб самореалізація кожної людини полягала у співвідношенні своїх інтересів, бажань і чинників із своїм колективом, з дорослими найближчого оточення, - тобто потрібно оволодіти наукою - шти серед людей.

Недарма люди здавна створювали для себе правила життя, моральні заповіді, закони, виконання яких вважали справою честі. Згадаймо козацьку педагогіку з її глибокою духовністю, її освітнім, виховним, емоційно-естетичним потенціалом.

На сьогодні, коли система навчання і виховання повертає до особистості і остання ностушово стез самоцінністю, виникає необхідність оволодіння кожним педагогом особистісним підходом, не тільки індивідуальним, а саме особистісним. Це означає визнання у кожному учневі унікальної, неповторної особистості, врахування не тільки його вікових психофізіологічних особливостей, але і всієї сукупності внутрішнього світу.

Особистісний підхід вносить істотні зміни в методику навчання і виховання. Основні методи виховання, як правило, зводились до трьох: виховання словом, виховання ділом, виховання прикладом.

Ведучи мову про виховання особистості, ми надаємо першорядного значення самовихованню, адже самовиховання робить людину хазяїном обставин, вона сама створює для себе ситуації, які викликають процеси саморегуляції.

Підсумовуючи основні положення доповіді, можна відзначити, що національне виховання ґрунтується на фундаментальних принципах, серед яких природовіповідність, народність, етнізація, виховання, гуманізм, демократизм, зв'язок з життям, трудовою діяльністю народу, реалізація народознавчого, леднознавчого і особистісного підходів у процесі навчання і виховання.

Сьогодні педагогічні колективи повинні творчо об'єднати уроки минулого, суть сучасних суспільних процесів і на цій основі підготувати міцний фундамент для пізнання і утвердження української та інших національних систем виховання народів, які проживають в Україні.

ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОЇ ЛІТЕРАТИВНОЇ ПРОГРАМИ
ЯК ВАЖЛИВОГО ВИХОВНОГО ЗАВДАННЯ ВУЗУ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується підвищеною увагою державних і освітніх структур до гуманізації та гуманізації освіти. Нове розуміння гуманізації представляє собою насамперед бачення конкретної людини в організації навчально-виховної діяльності, життя і праці. Процес гуманізації передбачає сприяння уваги педагогів на створенні системи духовних цінностей людини, виховання почуття власної гідності, відповідальності, розуміння цінності ішої людини, ішої культури.

Одним з головних елементів гуманізації особистості є формування у підліткового покоління гуманного відношення до людей, до оточуючого світу, до себе. Представники латвійської психологічної школи вважають, що ці відносини залежать від такого важливого компоненту психологічної структури особистості як її літературна, або літературна сфера. Основа цієї структурної складової закладається у процесі соціалізації в передшкільному та дошкільному віці і характеризується як історія відношення до себе і до оточуючого світу.

Виходячи з завдань гуманістичного виховання, педагогічній практиці слідати створювати таку літературну сферу людини, який визначається самоповагою, зрозумілою самооцінкою, впевненістю в собі і власних силах, доброзичливим ставленням до оточуючих, таким відношенням до світу.

Незважаючи на те, що базу сфери закладає значно раніше, якщо школа має великий вплив на його остаточне формування і розширення.

Якщо схематично зазначити характеристики відношення особистості відносно до себе /Я / і відношення до оточуючих / Вони /, то можна виділити чотири типи літературної сфери:

1. Я + ; Вони +.
2. Я - ; Вони +.
3. Я + ; Вони -.
4. Я - ; Вони -.

Спостереження доводять, що серед студентської молоді зустрічаються в переважній більшості представники перших трьох типів відношень. Нашим завданням є розроблення цих відношень таким чином, щоб літературна сфера студентів за допомогою педагогічних заходів націлювала на

близівся до певного гуманістичного типу.

Шляхи гуманізації особистості у вищій школі проходять через зміст навчальних дисциплін, організацію індивідуальної роботи з студентами та їх дозвілля.

У процесі навчання студенти спановують пилк суспільно-політичних, психолого-педагогічних, культурологічних і спеціальних дисциплін, які сприяють формуванню загальної культури, знаходженню власного призначення в культурному середовищі, культурних аналогів в певній дійсності, внутрішніх духовних сил, що спонукають до виховання загальнолюдських моральних норм. У процесі навчання збільшуються також знання національної культури, визначається відношення до неї, отже здійснюється принцип: "Через повагу до себе - виховання поваги до інших".

Індивідуальна робота з студентами здійснюється, як правило, у формі занять, бесід. На наш погляд значному покращенню цієї ланки виховного впливу сприятиме створення психологічної служби у вищому навчальному закладі. Завданнями такої служби повинні бути: психологічна допомога у визначенні власних особливостей і можливостей та їх використання, дослідження психологічного клімату у студентських гуртах і у вузі в цілому, вплив на його оздоровлення, або втілення у життя принципу: "Знайди себе, бічай інших".

Важливе значення для формування якостей особистості має форма дозвілля. Виховний вплив може відомитися в результаті добровільності вибору дозвілляних занять і базування мотивів на основі інтересу, що збільшує їх емоційність і привабливість. Отже важливо створити умови, які сприятимуть гуманізації особистості в системі дозвілляних занять: розгорнути роботу студентських клубів, добровільських об'єднань за інтересами, пошуково-дослідницьку діяльність, традиційні форми свята, відпочинку, святкування /вечорниці, фольклорні свята/, тобто реалізувати принцип: "Знайди себе".

Виховуючи саме таке розуміння гуманізації, заклади освіти повинні створити умови, які б спонукали особистість до самопізнання, самоствердження, самовиявлення, творчості, спрямовували її на пізнання світу людей, природи, тварей, до побудови відносин з оточуючим світом на основі добра і справедливості, то є характерних гуманістичної життєвої цінності і активної життєвої програми.

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ - ОДНА
ІЗ СКЛАДОВИХ ГУМАНІСТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
У ВИЩІЙ ШКОЛІ.

Г.І.Дідук
м.Тернопіль

Націю визначають як цілісність поколінь минулих, сучасних і майбутніх, яка визначається передусім традиціями, що зберігають і розвивають національну мову як запоруку існування нації.

Державна мова забезпечує консолідацію державних структур, армії, єдність громадянства, формує ідеологічну надбудову і виступає засобом спілкування на всіх рівнях державного та суспільно-особистого життя.

Якщо українська мова як засіб збереження й відновлення національної культури переживає екстремні процеси стилізованої диференціації, економічного стилістичного розмежування мовлявних форм висловлювання.

Мовне виховання студентів різних професій має забезпечити широке використання державної мови в усіх суспільно-особистих сферах, зокрема в сучасних технологіях та сфері інформації, а також спонукувати їх до постійних пошуків альтернативності, переконливості, тактовності у власних висловлюваннях в усній та письмій формі. Гуманітаризація освіти передбачає розширення кругозору майбутнього фахівця, шліфування його мовної культури, що включає в себе збагачення активного словника, майстерне володіння мовними засобами емоційно-експресивного значення, тобто вміння відчувати у мові найтонші, найсуттєвіші відтінки слів, словосполучень, речень і порочно використовувати їх відповідно до ситуації.

Введення в навчальні плани вузів курсу "Культура наукового і ділового мовлення" є важливим передумовою рівнем мовної компетентності майбутніх спеціалістів, необхідністю активізувати увагу студентів до культури свого мовлення. Одним із актуальних завдань згаданого курсу є оволодіння емоційно-експресивними засобами мови. Тому при його опрацюванні важливу роль тих мовних засобів, за допомогою яких повідомлення надкового характеру набудуть здатності впливати на почуття слухача і читача. Так, при формуванні у студентів уміння мовляти, міркувати і правильно

висловлювати свої думки на наукові теми, будувати свої виступи, що стосуються їх спеціальності, поряд із використанням логічних засобів повідомлення та роз'яснення радимо звертатися і до стилістичних прийомів, що викликають у слухачів певну емоційну реакцію, підвищують переконливість наведених аргументів.

Для цього пропонуємо такі види роботи:

- добір антонімів;
- утворення синонімічних рядів;
- формування словотвірних рядів із суфіксами і префіксами експресивного забарвлення;
- стильове та емоційне увиразнення шляхом заміни нейтральних лексичних, словотвірних, морфологічних і синтаксичних засобів емоційно забарвленими;
- порівняння або згоргання вихідного матеріалу;
- перебудова речень або зв'язки висловлювань;
- побудова тексту за даною конструктивною схемою;
- написання теоретичних робіт різного характеру (анотації, тези, реферати, наукові мікростатті, дописи в газети і журнали з науковим викладом і т.п.).

Запропоновані завдання впровадять студентів на стилістичне експериментування, призначать до пошуку мовних засобів емотивності, допомагають формувати вміння використувати їх в усному і письмовому мовленні.

Також доречно звернути увагу майбутніх фахівців на внутрішній стан української мови. Літературний гений українського народу витворив для нас мову дивовижної краси і сили: вишукана естетика, чітка морфеміка, гнучкий синтаксис, неймовірно різноманітні лексична синоніміка семантичних полів думки, волі, емоцій, сприйняць, чуттів, рухів, дій, тощо; багата символіка, образність, афористичність висловів, лексична і фразеологічна сполучуваність – усе це є в килю організмі української мови до послуг студентів різних професій.

На заняттях з курсу "Культура наукового і ділового мовлення" слід ураховувати, що українська мова є скарбницею не тільки української ментальності, а й загальнолюдських морально-етичних цінностей, і це є багатий матеріал для виховання молоді людини під час вчення нею української мови.

Такий аспект у навчальній роботі сприяє органічному поєднанню трьох вихідних позицій – грамотності, літературного мовлення, національно-зовної свідомості, формуванню майбутніх спеціалістів як всебічно розвинутих, активних громадян демократичного, гуманного суспільства Української держави.

ІАБЧУК П.І.
Волинський університет

ГУМАНІСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ
У СТАРШИХ КЛАСАХ, ПОВ'ЯЗАНИЙ З АСТЕНІЧНИМ СТАНОМ УЧНІВ

Порівнявши кількість навчальних предметів у молодших класах з тією, до якої маємо в старших класах, то помітимо велику різницю в сторону їх збільшення в останніх. Це, так би мовити, зовнішня сторона. Внутрішня - це в порівнянні, наприклад, з початковим етапом вивчення іноземної мови збільшилася сам кількісний та якісний стан лексичного чи граматичного матеріалу, його складність та варіативність. Звідси у старшокласника може виникнути астеничний стан, пов'язаний з підвищеною втомленістю, виснаженістю та втратам здатності до тривалого розумового напруження, наприклад, пов'язаного з перекладом речення чи тексту.

Астеничний стан може виникнути в дитини як наслідок надмірного перевантаження як навчальними предметами взагалі, так і окремим предметом зокрема. Виходячи з результатів експериментальних досліджень, астеничний стан може спостерігатись у дитини навіть при нормально дозваній поданні матеріалу. В першу чергу ми це помічаємо на уроках іноземної мови в старших класах, враховуючи її іншочовну специфіку та складність усного та письмного мовлення. Під впливом цього для деяких учнів така маса навчального матеріалу може призвести до послаблення функцій структур мозку. Наступає тимчасовий брак інтелектуальних функцій, але починається не інтелект школяра, а його продуктивність через порушення передумов інтелекту /увага, пам'ять, працездатність та ін./. Такий стан зважає учневі засвоїти навчальний матеріал з іноземної мови в загальноосвітній школі, хоча при гуманному підході до цієї проблеми /розуміння учня, педагогічний такт, індивідуальна робота та ін./ цей навчальний матеріал не є для нього недоступним, а при подальшому покращенні соматичного стану взагалі не виникає труднощів.

При астеничному стані старшокласник може повністю виключитись з процесу вивчення іноземної мови. Візьмемо для прикладу англійську мову: учень не розуміє три основні форми дієслова, різницю між активним і пасивним станом, плутає порядок слів в реченні та ін. Таким чином, зважає на зворотне очей: мери. Доцільно зачекати декілька днів, коли в результаті повільної розмови з чителем чи батьками, або їх об'єктивних зусиль на подолання астеничного стану, дитина частково покращить свою працездатність і зможе засвоїти прогаданий матеріал. На цьому етапі доцільного навантаження - як позитивної реакції,

так і негативної /радість чи образ/, теж може зникнути прадздатність. Учень повинен відчувати постійну увагу, бачити, во його успіхами, нехай і не завжди блискучими, цікавляться як вчитель так і батьки. Якщо педагог проявляє такт і знає всі досягнення та невдачі старшокласника, підбадьорює його, поступово привчає до самостійності, він досягає того, що дитина легко пристосовується до норм дисципліни і до самого процесу вивчення іноземної мови.

Амбіції батьків, пов'язані з дітином, повинні мати розумні межі, щоб не вимагати більше, ніж дозволяє її рівень. Знання, з якими не відється впоратися, отворюють в учня відчуття неадекватності. Різка критика, надокучливість, насмішки, невдалі порівняння чи покарання не стимулюють навчання онака чи дівчинки. З іншого боку, варто уникати надмірних похвал, які можуть викликати страх перед невдачею. Потрібно і далі розвивати в дитини любов до навчання, бажання відкривати, творити. Дана риза в учня вже є, він розвивав її в перші шість років дитинства в процесі гри. З приходом у школу це природне бажання потрібно тільки розумно окерувати.

Як було вже зазначено, в багатьох учнів 9 - II класів отрадає сам процес уваги. Дитина в такому випадку не може тривалий час її напружувати та сконцентрувати. Будь - які оторонні подразники моментально відводять учня. Повторно примусити себе виконати завдання йому дуже важко.

Учень з астенічним станом дуже погано засвоює діалоги, слова та вирази. В потрібний час він не може згадати відповідний займенник або числівник. Часто при цьому дитина користується "словами - заміниками". Учень в даному випадку замість одного слова чи виразу починає називати зовсім інше. Інколи таким дітям властива реакція протесту, озлоблення на зауваження вчителя щодо невиконаного завдання. Такому учневі при відповіді варто дати час подумати, запропонувати самостійне завдання з врахуванням індивідуальних здібностей і можливостей. Справа в тому, що власно інтелект дитини загалом не отрадає і вона здатна засвоїти програму з іноземної мови загальноосвітньої школи.

Відчувачки гуманне ставлення до себе з боку вчителя, учні з астенічним станом починають самі відчувати потребу в гуманних оторунках, замислюються над важливістю таких оторунків у суспільстві, про обов'язки людини щодо інших людей. Отже, саме через гуманістичний підхід до труднощів у вивченні іноземної мови учнями старших класів з астенічним станом, вчитель сам отає прикладом поваги, розуміння та ладячості.

Щабельська В. Г.
Дикаренко Н. М.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ГУМАНІЗАЦІ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ПОДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ-ГЕОГРАФІВ.

Основною рисою підготовки вчителя-географа в сучасних умовах виступає те, що навчально-виховний процес орієнтує студентів не лише на об'єктивне засвоєння знань з конкретних предметів, а й спрямовує їх на усвідомлення необхідності розуміння проблем гуманістичного виховання. У зв'язку з цим глибокої уваги потребує питання про формування нового мислення майбутнього вчителя. Адже українська народна педагогіка вважає, що виховання починається там, де вчитель з повагою ставиться до учня, а закінчується тоді, коли дитина стає дорослою людиною. Практика сучасного виховання в вузі базується на такому стилі взаємовідносин з студентами, який не пригнічує їх, а дає можливість розвивати самостійність та ініціативу. Через те важливим в процесі підготовки майбутнього вчителя повинно бути не лише отримання певних наукових знань, а й формування основ того, що визначає громадянське і людське призначення вчителя в суспільстві: гуманізму, поваги, людинолюбства.

На етапі професійного навчання студент повинен систематично отримувати інтегровані знання з різних проблем навчання і виховання. Нові умови суспільного життя висувають більш високі вимоги до рівня його професійної і загальноосвітньої підготовки, оскільки проблеми виховання ускладнюються дуже швидко. І якщо для підготовки учнів з географії у більшості випускників вузів достатньо ґрунтовних базових знань, то для здійснення гуманістичного виховання необхідні більш глибокі теоретичні наукові знання загальносоціального плану. У зв'язку з цим глибокої уваги потребує питання формування нового мислення майбутнього вчителя.

З метою активізації гуманістичного виховання студентів виможливо підбирається необхідний матеріал, аналіз якого на основі встановлення причинно-наслідкових зв'язків, узагальнень дає можливість глибоко розкрити суть того чи іншого

авища і одночасно застосувати теорію до педагогічного процесу. Важливою особливістю цього процесу є те, що він сприяє поступовому формуванню аналітично-синтетичних якостей мислення. Одночасно слід пропонувати студентам запитання, які потребують доказовості висловних ними думок.

Аналіз вузівської практики свідчить, що значні можливості для оволодіння методологічними знаннями для гуманістичного виховання майбутніх вчителів-географів має курс "Географія населення" та окремі теми в курсах "Географія України", "Економічна і соціальна географія світу". Особливо слід виділити серед цих курсів "Географію населення", яка вивчає формування чисельності населення, його природний рух, віково-статеву структуру, механічний рух, соціальний склад населення. Крім цього у курсі важливе місце займає вивчення етнічних процесів та типових рис, що характерні народам різних регіонів, етнічних груп, формування націй, матеріальної і духовної культури, народних традицій, побуту і т. д. Суттєвою умовою в цьому процесі є вивчення основних закономірностей руху, структури і розміщення населення, історичних особливостей формування систем розселення окремих країн та регіонів світу. Вивчення цих процесів дозволяє отримати не тільки глибокі теоретичні знання, а й поглибити в майбутніх вчителів почуття справжнього гуманізму.

Враховання цих особливостей в процесі підготовки вчителів-географів на наш погляд потребує:

1. Удосконалення методичної підготовки майбутніх вчителів до реалізації принципу гуманістичного виховання в середній школі.
2. Теоретичного осмислення студентами основ гуманістичного виховання.

Таким чином формування готовності студентів до проведення гуманістичного виховання в майбутній самостійній професійній діяльності потребує удосконалення навчальних планів в циклі економіко-географічних дисциплін, навчально-методичних матеріалів, внесення окремих змін в організацію і проведення педагогічних практик і створення під час навчання у вузі необхідних умов для формування майбутньої творчої особистості вчителя-географа.

Т.М. Кошіна, Л.О. Смирнова,
О.Я. Чебікін, Т.Н. Чебікіна

**НАВЧАННЯ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ ЯК НЕОБХІДНА ПСИХОЛОГО -
ПЕДАГОГІЧНА ПЕРЕДУМОВА ВИХОВАННЯ УЧНІВ В ДУСІ МИРУ**

Сучасні завдання, що їх необхідно розв'язувати, реформуючи зміст та систему психолого-педагогічних методів навчання та виховання у незалежній державі України, рівноманітні за своєю складністю. Одне з найголовніших завдань української сім'ї та школи полягає в тому, щоб готувати дітей до спілкування із оточуючим світом, що побудоване на вері, надії та любові до людини, на прагненні до миру в людях та в світі взагалом. Зрозуміло, що психологічними механізмами спілкування кожна з нас оволодіває у тій чи іншій мірі стихійно, наслідуючи приклади поведінки батьків, вчителів, дорослих та однолітків. Кінцева мета спілкування - взаєморозуміння, досягти якого можна не лише завдяки стихійному використанню життєвого досвіду спостережень, але й використання спеціальних психологічних технік, технологій. Вони надають людині можливість взаєморозуміння, уникнути конфлікту, досягти миру.

З метою зробити певний внесок в розв'язання такого актуального завдання ми розробили програму факультативного курсу "Психологія спілкування" для можливого включення його в шкільний компонент для учнів X-XI класів. Програма побудована таким чином, що теоретичний аналіз процесу спілкування пов'язується з життєвими валитами і потребами учнів-старшокласників. Якщо врахувати, що потреба у спілкуванні є однією з типових вікових особливостей юнацького віку, то цілком зрозуміло, що обговорення проблем спілкування набуває найбільшого особистісного змісту і опонує інтерес та зацікавленість школярів.

У теоретичному плані розглядається структура процесу спілкування та його роль у процесі становлення особистості. Звертаємо увагу на єдність інформаційного, інтерактивного та перцептивного аспектів у процесі спілкування людей. Особливо розглядаємо прагматичний та моральний критерії ефективності спілкування як необхідну ознаку його культури. Основне місце віддаємо аналізу конкретних технологій спілкування, зокрема, слухання, виділяючи такі його різновиди, як нерелексивне та релексивне слухання. Учні мають змогу визначити істотні ознаки нерелексивного слухання, його позитивні та негативні особливості, умови, за яких воно є виправданим, а за яких завдає виникнення взаєморозуміння і миру між людьми.

За такою ж схемою аналізуємо рефлексивне спілкування, нинічасно його можливості, аналізуємо конкретні технологічні прийоми. Спеціально зупинимося на характеристиці нерефлексивного слухання як такого, яке передбачає мінімізацію відповідей з боку слухача в процесі спілкування. Доведимо, що нерефлексивне слухання корисне за певних умов для досягнення певної мети в процесі спілкування, а саме, коли тому, хто говорить, необхідно висловити свій емоційний стан, висловити власну точку зору на певну проблему. Спеціально підкреслимо, що нерефлексивне слухання небажане, коли у одного з співорозмовників немає бажання говорити, коли воно насправді помилкове тлумачиться тим, хто говорить. Нерефлексивне слухання не дає можливості одержати бажану підтримку з боку слухача, воно не може суперечити інтересам співорозмовника. Всі ці особливості нерефлексивного слухання ми виводимо, так би мовити, індуктивним шляхом, пропонуючи учням аналізувати конкретні ситуації спілкування і робити самостійно власні висновки. В такий же спосіб вивчаємо особливості рефлексивного слухання, звертаючи, перш за все, увагу на його активний характер. Учням пропонуємо осмислити основні технологічні прийоми рефлексивного слухання, а саме - вислування, перефразування, відображення почуттів, реалізування. Ми намагаємося створювати такі комунікативні ситуації, з яких учні набули б певні навички використання цих прийомів, усвідомили б значення ключових виразів, що характерні для кожного прийому. Ці прийоми розглядаємо, переконуючи учнів у необхідності установки учасників спілкування на усвідомлене та емоційне ставлення до людини в процесі спілкування. Обов'язково звертаємо увагу учнів на явище емпатії як розуміння людини будь-якого почуття, що його переживає інша людина, та вираження цього розуміння. Саме воно допомагає уникнути конфліктів у спілкуванні.

Істотною особливістю факультативного курсу полягає в тому, що учні оволодівають на практиці конкретними технологічними прийомами спілкування, що допомагають досягти взаєморозуміння. До них віднесемо такі прийоми, як уточнення, відображення почуттів, перефразування, реалізування. Всі ці та інші технологічні прийоми учні аналізують у конкретних ситуаціях спілкування.

Досвід переконує в тому, що вивчення психологічних основ спілкування допомагає у вихованні поваги у душі толерантності, готовності прагнути до миру у відносинах між людьми відповідно до змісту загальнолюдських цінностей.

Т. В. Лутаєва

Особливості організації та змісту гуманістичної освіти в гімназіях Харкова др. пол. XIX - поч. XX ст. ст.

В умовах оновлення на Україні системи освіти ,активізувався процес утворення нових учбових закладів, зокрема - коледжів, ліцеїв, гімназій - як державних, так і приватних. Розробці організації та змісту навчально-виховної роботи в гімназіях різних типів сприятиме аналіз багатого історико-педагогічного досвіду, накопиченого на Харківщині в др. пол. XIX-поч. XX ст. ст.

Метод даних матеріалів є розкриття впливу гуманістичного характеру освіти в класичних гімназіях на формування особистості гімназистів, місце викладачів в цьому процесі.

Основною класичною гуманістичною освіти в гімназіях досліджуваного періоду було вивчення латинської та грецької мов. Класичні мови і сьогодні мають бути використані в гімназіях для осягнення всесвітньої та вітчизняної історії, світової культури, для активізації мислення учнів , як дієвий засіб розвитку їх самодисципліни і здатності сконцентруватися.

Аналіз вітчизняних урядових та учбових документів свідчать , що навчання та виховання розглядалися , як два єдині завдання гуманістичної школи . Обов'язок кожного вчителя гімназії не обмежувався лише викладанням знань, вчитель повинен був також морально виховувати учнів , прищепити їм повагу до законів та звичаїв держави, любов до Батьківщини.

Цікавою формою наглядання гуманних відносин між дівчатами жіночих гімназій були на початку XX ст. товариські суди. Прикладом цього може бути статут товариського суду для чотирьох старших класів харківської Маріїнської жіночої гімназії, складений викладачами в 1907 році. Метою суду був розвиток почуття громадянського обов'язку , високих моральних якостей , гуманних загальнолюдських відносин у суспільстві та шкільному товаристві. АЦІА Україна. Ф. 336. Оп. I, д. №2776/.

Вивчення звітів харківських гімназій показує , що ідеї гуманізму відносили на допомогу до впровадження дисципліни в гімназіях , форми заохочення та покарання учнів. Так, на згаданні педагогічної раді Трьохлітньої жіночої гімназії Харкова , вчитель В. Спаський, спираючись на статистичні дані про урівноваженість учнів дові, до тілесні потуги дівчат , часто порушували дисципліну гімназистів не ефек-

тивні. Наряду з іншими порушувались такі факти: в 1861-1862 учбовому році кількість одиниць складала 37%, в 1862-1863 учбовому році -35 %, у 1863-1864 учбовому році -47%, нарешті в 1864 -1865 учбовому році - 34%. Енергійні каральні заходи застосовувались щодо недисциплінованих учнів якраз у тому учбовому році, коли процент одиниць був найбільшим. У наступному 1864-1865 учбовому році, коли жорсткі примусові заходи не вживалися, процент одиниць не тільки не зріс, але й зменшився. /Историко-статистическое обозрение пятилетия Харьковской гимназии. 1861-1866 годы.-Харьков.-1876./

Про роль гуманного ставлення викладачів до гімназистів у харківських гімназіях у др. пол. XIX ст. свідчать спогади випускників Другої харківської гімназії, видних діячів науки, професорів М. Сумцова та В. Зеленського. Наприклад, М.Ф.Сумцов писав: "Я певен, що гуманні виховні відносини зробили великий вплив на подальшу діяльність випускників гімназії, особливо тих, що присвятили себе науці." /Сумцов М.Ф. К 75- летию Второй мужской гимназии. //Южный край.-1916. 19 августа/.

Формування гуманних якостей гімназистів сприяли організація та зміст позакласної роботи в гімназіях Харкова. У 90-х роках XIX ст. Харківське Історико-філологічне товариство розробило та проводило у гімназіях літературні вечори, спрямовані на виховання естетичних почуттів, поваги до діячів науки, літератури та мистецтва, на розширення і поглиблення одержаних у класі Історико-літературних та культурно-Історичних знань, на вироблення організаторських умінь. /Что нам нужно.// Педагогический еженедельник.-1895. №3, №5, №14/. Налагоджено неформальні відносин педагогічних колективів гімназій з учнями та їх батьками сприяли також сумісні екскурсії, музичні свята, виставки. У 1913 р. в приміщенні Другої харківської гімназії була влаштована виставка, яку відвідали 300-400 чоловік. Влаштовано було відділи дошкільного виховання, ручної праці, відділ типових письмових робіт, кімнату домашніх виробів гімназистів, навчальний кабінет-музей з Історії Греції та Риму. /Педагогическая выставка//Южный край.-1913. 7-8 июля/.

Ознайомлення з досвідом організації та змісту гуманістичної освіти учнів харківських гімназій досліджуваного періоду та його творчого використання допоможе на наш погляд розвитку навчально-виховної роботи в середніх навчальних закладах.

О.О.Беліська
І.Д.Загрудна
Д.О.Журко

Гуманістичне виховання студентів-філологів на
заняттях з "Лінгвістичного аналізу художнього тексту"

Останнім часом, як відомо, зі сторінок, газет, журналів не сходять тема бездуховності суспільства, убогості відчуттів, душевної глухота. Черствість та бездухність стали визначальними ознаками сучасного суспільства. із нашого життя зникає милосердя, любов, доброта. Тому не випадково письменники і публіцисти говорять про необхідність гуманітизації середньої та вищої освіти, про створення школи нового типу, яка спроможна відродити духовний потенціал, що так потрібен суспільству.

Невід'ємною складовою частиною національної культури того чи іншого народу є література, в якій знаходять відображення його самобутність, духовне багатство, традиції, сподівання. Саме література є одним із могутніх факторів формування світогляду молоді людини, її духовності і переконань. Величезний гуманістичний заряд, який несе в собі класична література, конче потрібен зараз, в період руйнування ідеалів, втрати моральних і духовних цінностей.

Знайомство студентів з шедеврами світової класичної літератури сприяє формуванню рис справжнього громадянина, патріота, гуманіста. А це основне призначення літератури, за словами В.Г. Беліського, - виховати людину з людини. Саме тому так гостро сьогодні стоїть питання про підготовку учителя-словесника, який не тільки добра володіє нормами літературної мови, має хорошу теоретичну підготовку, а й по-справжньому любить і відчуває красу і гармонію художнього слова і, що найважливіше, вміє прищепити цю любов своїм учням.

Серед предметів, які вивчаються студентами-філологами, чільне місце займає практикум "Лінгвістичний аналіз художнього тексту". Саме цей курс дозволяє подолати розрив між викладацькою мовою та літературою у школі, показати функціонування різних мовленнєвих рівнів у художньому тексті, визначити їх концептуальну та естетичну значимість. Лінгвістичний аналіз художнього тексту сприяє розвитку кожного чуття, пориває творче сприйняття художнього тексту, що однією з функцій, художнє мислення.

Тільки осмислення художнього тексту означає співпереживання мистецтва і тільки воно відроджує інтерес до національного відродження розвинути ре-

мплента, його культури, начитаності, обсягу фонових знань /прасу-
бованій/, адекватного сприйняття образної системи твору, розумін-
ня символів, засобів метафоризації і т.п. При відсутності цих знань
сприйняття художнього тексту ускладнюється, а його творче осми-
чення іноді просто неможливе.

Формування у студентів гуманістичних переконань сприяє доб-
ре продуманий, цілеспрямований підбір літературного матеріалу.
Текст, що пропонується для аналізу, повинен мати не тільки пізна-
вальну і естетичну значимість, а й нести в собі величезний мо-
рально-етичний і естетичний заряд. Художній текст, що підлягає
аналізу, повинен формувати світогляд молоді людини, виховувати
такі риси, як гуманізм, милосердя.

На заняттях з практикуму необхідно показати гуманістичне на-
чало художньої літератури, її "всесвітню чутливість" - якості, які
роблять її близькою та зрозумілою усім читачам. У вірші О.С.Пуш-
кіна "Пам'ятник" сформульоване основне призначення літератури -
заклик до милосердя /"и малость к падшим призывал"/. Від образу
"маленької ледина" із "Станционного смотрителя" біля за добу че-
тинні стає основним мотивом російської літератури, основною її мо-
ральною вимогою. Пушкінський заповіт "малости к падшим" пронизує
творчість Гоголя і Тургенєва, Некрасова і Достоевського, Толстого
і Морозенка, Шевченка і Панаса Мирного, Коцюбинського і Меси Ук-
раїнки. Почуття співпереживання, гострого болю за людину, її сві-
тогляд, духовність, морально-етичні переконання обумовлюють все-
народні призначення і любов читачів до кращих зразків української
та російської літератури.

Під час роботи з художнім текстом учитель-словесник повинен
насамперед думати про його гуманістичну спрямованість. Виховання
почуття гуманізму, милосердя, заклик до нього - це загальна потре-
ба сьогодення.

Отже, предметом, котрий може допомогти повернути в національ-
ну школу учителя-словесника, який по-справжньому знає і любить
українську літературу, може стати українська та російська література
з її високим гуманістичним потенціалом. Художня література допоможе
йому-словеснику виховати справжнього гуманіста.

О.І.Степанова /Рівне/

ГУМАНІСТИЧНЕ ВИКОНАННЯ СЛОВОМ НА УРОКАХ МОВИ

Гуманізація освіти на сьогоднішній день є основним напрямком процесу демократизації як загальноосвітньої, так і місцевої школи.

Поняття гуманізації завжди визначалось як людяний, людський. Гуманізація навчання і виховання – це втілювання в життя школи сукупності поглядів, які ґрунтуються на визнанні людини видом цінності, вчіння, що захищає її гідність і права.

Роль гуманізації освіти властива не тільки предмету літератури. Мова – це також один з предметів, знання якого додають людині освіченості, духовної культури, людяності, тобто тих рис, які означають сутність гуманізації. У цьому контексті важливими є пошуки нового змісту і методики викладання мови.

Вивчення мови – це не тільки оволодіння грамотними письмом, основними граматичними правилами. Зміст викладання мови, передусім у школі, потребує радикальної зміни. Це мають бути перш за все уроки словесності та риторики. Саме на це орієнтували у 20-і роки вчителів-практиків видатні вітчизняні лінгвісти Л.В.Щерба, О.М.Пешковський та інші. Заняття з мови, на їхню думку, не повинні перетворюватись в уроки зазубнених граматики, орфографії і пунктуації, які в такому оголошеному вигляді не можуть викласти інтересу учнів – радше навпаки, – а значить, ефективність засвоєння теоретичного і практичного матеріалу української мови.

Заняття з словесності повинні базуватись на текстах – краєвих зразках літературного /письменого та усного/ мовлення, тобто мовлення художнього, розмовного, публіцистичного і наукового, повинні базуватись на сприйнятті, активному й зацікавленому, цих текстів чи уривків з них. У кожному тексті, як цілісній одиниці мовлення, містяться приклади на досить широкій теоретичній та практичній матеріал з мови. Така орієнтація дасть змогу, по-перше, показати красу і силу мови, її виразові можливості, гнучкість та багатство, по-друге, дозволить ефективно засвоїти теоретичні й практичні питання, бо тільки в такий спосіб можна пробудити інтерес до мови, а отже, розраховувати на свідоме й, повторюємо, ефективно засвоєння пропонуваного для розгляду матеріалу /теоретичного й практичного/.

Наші особисті спостереження та досвід викладання мови у вузі показують, що лише так, відлучи від тексту, від слова, можна пробудити думку в студентів, учорашніх, як правило, крадях учнів, стандартизованих /у масовому виниві/ школою, зведених нею до рівня звичайних відтворювачів вивченого і завченого теоретичного матеріалу.

Щодо риторики. Це наука про ефективне, тобто найбільш доцільне в даній конкретній ситуації, мовлення, наука про мовлення виразне й багате, достатньою мірою гнучке і, звичайно, передусім переконливе. Навички такого мовлення виробляються в ході дискусій та обговорення проблемних питань, яких на сьогодні і в школі маємо немало. Культурі дискусій треба вчити. Для цього потрібно вчитися нам самим, не забуваючи при тому про здобутки минулого, зокрема великий, накопичений віками досвід викладання риторики у наших середньовічних колегиумах та університетах, у наших гімназій класичного зразка.

Таким чином, якщо курс мови поділити на два підкурси: словесності /граматики/ та риторики, то страшеня першого - розвиток образного й абстрактно-логічного мислення, виховання грамотного письма, а другого - розвиток мовного почуття, властивостей точно передавати і приймає інформації при використанні всіх виразних засобів мови.

Таким бачиться оновлений зміст викладання рідної мови у нашій школі, у наших вузах. Великий інтерес викликає і історичний аспект мови, його взаємозв'язок з іноземними мовами. Історичні коментарі та зіставлення спонукають учнів та студентів до дослідницької творчої діяльності, що розвиває абстрактно-логічне мислення, формує почуття шанця, любові та поваги до рідної мови, сприяє формуванню у молоді людини почуття громадянина. Тільки людина-громадянину властиве духовне життя. Правильне володіння словом - це один із факторів формування духовного світу людини, який грає головну роль у процесі гуманізації і демократизації школи. Словесність і риторика - це колісні мови та література восьмьрічної школи. Лише в старших класах мову та літературу слід розділити з тим, щоб дати учням історію літератури і узагальняти теоретичний та практичний матеріал з мови. Над цим треба серйозно працювати, щоб не загубити справу. Для цього слід подбати про підручники на новій основі, про кадри, які могли б нестандартно викладати словесність.

**НАРОДОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ПРАКТИКУМУ З УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ НА ФІЛОЛОГІЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ**

Постановою кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 року затверджена "Державна національна програма "Освіта" /Україна ХХІ століття/, в якій сформульовано завдання реформування освіти в українській державі, основні шляхи і принципи реалізації цієї програми. Все це вимагає оновлення змісту та удосконалення змісту та удосконалення методики навчально-виховного процесу.

Однією з важливих ланок при вивченні української мови має слугувати суттєво оновлений дидактичний матеріал. Без сумніву, висока якість дидактичного матеріалу з будь-якого курсу лінгвістичного циклу сприяє ефективності навчально-виховного процесу. Практикум з української мови, який, по суті справи, починається вивчення цілого лінгвістичних дисциплін на філологічному факультеті, звичайно, в першу чергу охоплює основні розділи української мови і зорієнтований на вироблення навиків орфографічно-пунктуаційної грамотності студентів. Водночас саме в цьому курсі, на наш погляд, необхідно якимось чином у вигляді дидактичного матеріалу подати факти про матеріальне й духовне життя українця.

Великого значення набуває робота з народознавчим матеріалом, який передбачає ознайомлення студентів не лише із здобутками народу, а й з його історичним минулим, з досягненнями української культури в царині музики, образотворчого мистецтва.

При читанні курсу орієнтуємось на посібну літературу, в тому числі й мовознавчу, яка, з одного боку, відображає рівень розвитку сучасної української літературної мови, й, з другого боку, включає тексти з сучасної української літератури, історико-публіцистичні праці відомих діячів української культури, сучасну публіцистику, науково-популярну літературу.

Орієнтуємось на нову концепцію викладання української мови як державної, у якій особливу увагу надається оволодінню живою українською літературною мовою, широко використовуємо матеріал усної мови, художні тексти народознавчого змісту, що відображають живе мовлення - оповіді, монологічне, діалогічне, за поперед розробленою тематикою. У першу чергу використовуємо творчість таких духовних велетнів українського народу, як Тарас Шевченко, Івана Франка, Лесі Українки, Михайла Грушевського, що сформували нас як націю.

Крім цього, послуговуємось багатством різних матеріалів у вигляді автентичних текстів, відібраних з етнографічних та фольклористичних праць.

відомих дослідників: М.Максимовича, М.Костомарова, М.Грушевського, Б.Яворницького, В.Шухевича, І.Огієнка, О.Воропая та ін., у яких подаються систематизовані знання про український народ, особливості його побуту, трудової діяльності, світоглядні уявлення, вірування, народна мораль та ін.

Для написання диктантів /вибіркових, попереджувальних, пояснювальних, коментованих, словникових, самодиктантів/ та різаного роду переказів /детальних, стислих, вибіркових/ використовуємо уривки з творів В.Винниченка, С.Гуцала, І.Цюпи, Б.Харчука, В.Симоненка, В.Стуса, Я.Яворівського; матеріали народних календарів; матеріали про письменників, учених, громадських та просвітницьких діячів.

На заняттях з практикуму української мови студенти вчать також писати твори. Тому велику увагу приділяємо розробці тематики творів-мініатюр /"Мамина коліскола", "Український рушник", "Українському роду нема переводу", "Пісня - душа народу", "Калина" та ін./.

Для розвитку зв'язного мовлення широко практикуємо такий вид роботи, як детальний опис народних свят із спеціальними мовними завданнями. Пропонуємо описи таких свят, як, наприклад, Введення, Великодня, Вербного тижня, Водохрестя, Голодної куті, Покрови та ін.

Є деякі теми, для яких, на наш погляд, вдалим знахідками можуть бути загальнодоступні тексти народознавчого характеру чи окремі завдання. Так, наприклад, опрацьовуючи тему "Написання складних слів разом, окремо і через дефіс" пропонуємо студентам роботу над текстом "Легенда про лелеку", що передбачає не лише пригадування прислів'їв, приказок, народних приказок, пов'язаних з цим одвічним українським символом, а й повторення та закріплення орфографічних і пунктуаційних норм. Вивчаючи тему "Велика літера у власних назвах", пропонуємо написати твір-мініатюру "Прогулянка вулицями міста", в якому б студенти розповіли історію населеного пункту чи походження назв вулиць. Аналіз дидактичного матеріалу про прикмети, повір'я, замовляння дозволяє також використовувати його при вивченні синтаксису, зокрема складного /складнопідрядного/ речення, оскільки такий матеріал є структурно одноплановим і містить одні й ті ж пунктограми, наприклад: "Якщо в лісі багато грибів, буде сувора зима"; "Як увечері співає півень, на другий день буде дощ".

Отже, використання народознавчого матеріалу на заняттях з практикуму української мови розширює духовні обриси загальноосвітньої підготовки студентів, знайомить їх зі славною і відночас трагічною долею українського народу, з його багатом культурою - матеріальною і духовною, формує їх як свідомих громадян незалежної України.

О. В. Крайчук, В. В. Семенюк.

ПРО ГУМАНІСТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ПРОЦЕСІ
ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ В ВИСШІЙ ШКОЛІ.

У процесі викладання математики у вищій школі повинні ставитись не лише завдання глибокої професійної підготовки майбутнього вчителя, але й завдання виховання його в дусі розуміння суспільно-гуманітарних проблем сучасності, розуміння місця і ролі математики в розвитку світової культури. При цьому на нашу думку вагому роль відіграє звертання до історії розвитку математики в процесі вивчення математичних дисциплін.

Курс "Моделі системи", який вивчається на четвертому році підготовка вчителя по спеціальності "Математика та інформатика", дає багатий матеріал для використання історико-математичного підходу у вивченні математичних дисциплін. Даний курс повинен сформулювати у майбутнього вчителя цілісне розуміння поняття про число і допомогти йому глибоко розуміти зв'язок сучасної математичної науки з шкільним курсом математики. При цьому можна переконатись, як не просто розвивалась математична наука, як на неї впливали ідеї гуманітарних наук і, як в свою чергу реалізація нових математичних ідей адієшувала свій вплив на розвиток світової культури.

Розглянемо, наприклад, першу відому в історії математики криву її основних понять. В Давній Греції математика розвивалась в контексті ідей філософії. Так, наприклад, відома піфагорійська філософська школа, засновником якої вважається Піфагор (V-IV ст. до н.е.) і, яка розвивалась в V-IV ст. до н.е. Піфагорійці вважали, що "подібно тому як сузір'я мають відповідне їм число, всі відомі речі мають число". Проте розуміючи під числом лише раціональне число, піфагорійці, які довели відому теорему Піфагора, довели разом із тим, що рівнобедрений прямокутний трикутник із катетами рівними одиниці має гіпотенузу, яка не вимірює за допомогою раціональних чисел. Це відкриття привело до кризи піфагорійської філософії і до появи чисельних величин дробів та ірраціональних чисел, які в працях Евкліда пов'язані з поняттям дійсного ірраціонального числа.

Слід відмітити, що все це визначається (правда без зв'язку з історією) в курсі передньої школи. Математичні поняття, які виникли в епоху нової історії, з однієї сторони були зв'язані із гуманістичною тенденцією епохи Відродження (наприклад звернення до елінізму), з іншої сторони справили значний вплив на розвиток технічного прогресу.

Друга криза основ математики, що пов'язана із точним обґрунтуванням інтегрального та диференціального числення також пов'язана із філософсько-методологічними проблемами. Ці проблеми були розв'язані у роботах таких видатних математиків ХІХ століття, як Коші, Вейєрштрас, Дедекінд і справили великий вплив на підвищення строгості доведень у математичній науці.

Інший приклад відноситься до розвитку сучасної математики. Знаменитий парадокс Рассела, який був сформульований відомим британським філософом та логіком, привів до неподоланих протиріч в канторівській теорії множин, що склала основу багатьох математичних теорій. Це привело до виникнення нових математично-філософських течій і в кінцевому випадку до розвитку таких математичних дисциплін, як математична логіка і теорія алгоритмів. З іншого боку, ці дисципліни, які спочатку розвивались як області чистої математики, відіграють у наш час роль теоретичної основи інформатики. Розвиток інформатики тісно зв'язаний із розвитком ряду гуманітарних і філософських питань. Це наприклад, питання штучного інтелекту. Крім того розвиток інформаційних технологій сприяє більшому взаєморозумінню різних частин сучасної цивілізації, розвитку різних галузей науки, поширенню демократичних поглядів в суспільному житті.

Дані приклади, взяті з різних епох, показують, що математика є складовою частиною світової культури і, як ідеї гуманітарних наук впливають на розвиток математики, так і сама математика впливає, можливо іноді опосередковано, на розвиток ідей гуманітарних наук.

Вважаємо, що поняття про даний взаємовплив важливо довести до свідомості майбутнього вчителя математики, а через нього до свідомості учнів.

РОЛЬ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА В МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ.

У вітчизняній педагогіці вже склалися поняття естетичного виховання як виховання здатності сприймати, відчувати, розуміти прекрасне, засуджувати зло в мисті та мистецтві. Естетичне ставлення можна виховати до світу предметів і світу людських взаємин. Тобто, поняття етики і естетики в педагогічному процесі завжди тісно взаємопов'язані.

Дійсно, не можна навчити дитину правді, добру без формування в неї понять "гарне", "негарне", "справжнє" і "несправжнє", не можна навчити її прагнути до захисту правди, добра, не сформувавши емоційний протест проти зла, неправди, виння цінити прекрасне і добре в природі і людях.

Процес морально-естетичного виховання складний і багатограний. Проте в ньому можуть бути виділені деякі основні моменти, які складають основну схему, модель цього процесу.

Перший компонент моделі - формування у дитини емоційно-морального відношення. В процесі залучення дітей до мистецтва педагог так організовує свою діяльність, щоб дати їм можливість емоційно пережити твір.

Другий компонент - формування у дитини здатності до самонавчання у морально-естетичній сфері. Це важлива здатність, яка повинна формуватися у кожної дитини в різних видах діяльності. Мета педагога полягає не стільки в тому, щоб передати дітям певну суму знань, стільки навчити їх вчитися.

Третій компонент - формування індивідуальних морально-естетичних рис особистості. В естетиці такі індивідуальні якості об'єднуються поняттям "естетичний смак". В дошкільному дитинстві формуються морально-естетичні передумови смаку, формується емоційно-оціночне відношення дитини до оточуючої дійсності.

Перші моральні уявлення і поняття формуються у дітей найуспішніше під впливом творін мистецтва. Непереверженим педагогом, який впливає на світ емоцій, вчить мудрості, любові до рідного краю, є народне мистецтво. Тому важливо, щоб воно змало вплив на життя дитини, оточило її, радувало її, народжувало потребу у власній творчості. Народне мистецтво розвиває у дитини вміння бачити, розуміти не тільки яскраві вироби, а й яскраву приро-

ди, красу речей, які нас оточують. Воно не тільки вчить пізнавати дійсність, але й змінювати її, робити життя цікавішим, змістовнішим. Тому твори народних майстрів допомагають підіймати загальну культуру дитини, формувати естетичні почуття, художній смак.

Невичерпним джерелом народного декоративно-прикладного мистецтва є мистецтво України, шедрої на неповторних майстрів - самородків. Українське народне мистецтво - одна з органічних складових національної культури, в якій стійко зберігається етнічна специфіка. У різноманітних видах народного декоративно-прикладного мистецтва втілені світоглядні ідеї та естетичні смаки народу, його повсякденний потяг до прекрасного.

Народне мистецтво, яке збереглося до наших днів, виражає духовну культуру народу, риси національного характеру. Тому спілкування дітей з народним мистецтвом необхідно для їх морального становлення. Народне мистецтво дуже зрозуміле і близьке дітям. Треба лише поставити в кімнату відповідні меблі, розвісити вишивки, руніки, поставити на стіл красивий декоративний посуд, як створюється відповідним чином духовне середовище, яке вимагає від людини відповідної поведінки і почуття. Дітям безпосередньо стає зрозумілим зміст "духовно-практичного" сприймання світу. Українське народне мистецтво зберегло до наших днів значення художньої спадщини. Воно виражає духовну культуру нашого народу, риси національного характеру, уявлення про моральну ідеологію людини, нерозривно зв'язані з рідною землею, природою, Батьківщиною.

При відборі творів народного декоративно-прикладного мистецтва для ознайомлення з ними дошкільників педагог повинен керуватися основною вимогою - поширення в побуті населення тієї місцевості, де проживає дитина. Це мають бути високохудожні твори декоративного мистецтва, які доступні дитячому сприйманню і мають у собі велику привабливість. А це будуть улюблені народні іграшки, вишитий одяг, красивий декоративний посуд, тощо. Слід починати з того, що може безпосередньо радувати дітей і доставляти їм насолоду.

Ознайомлення дошкільників з народним мистецтвом потрібно проводити на глибокому національному ґрунті, починаючи з виховання інтересу і любові до свого народу, до його традицій і звичаїв, до витворів рук людських, до краси цих виробів. Це сприятиме розширенню знань дітей про мистецтво рідного краю, загостренню патріотичних почуттів, спонукатиме їх до використання цього мистецтва в своїй декоративно-прикладній творчості.

Ф.Г.Ванук, І.В.М.Зузовська, В.В.Сагарда

ГУМАНІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ
ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Успіх професійної діяльності представників багатьох професій в значній мірі залежить від рівня культури професійного спілкування. В першу чергу це стосується педагогічної діяльності.

Культура професійного спілкування педагога – це соціально значимий показник його здібностей, уміння будувати взаємовідносини з іншими людьми в процесі рішення тих задач, які виникають в ході професійної діяльності.

Про професійну культуру педагога в цілому можна перш за все судити по його умінню будувати взаємовідносини зі всіми учасниками спілкування, підпорядковуючи їх досягненню поставленої мети діяльності.

Культура педагогічного спілкування відзначається постійними ознаками, які пов'язані з загальною характеристикою професії. Проте форми спілкування, які найбільше відображають рівень професійної культури, мінливі. Вони вимагають творчого підходу до їх застосування, постійного їх вдосконалення, збагачення. І це зрозуміло, бо будувати однаково спілкування з різними учнями, їх батьками – неможливо. Слід кожного разу враховувати їх вікові, індивідуальні, професійні, статеві особливості, психічні стани в момент спілкування.

Високий рівень культури педагогічного спілкування передбачає гуманістичну спрямованість процесу спілкування, побудову його на засадах взаєморозуміння, взаємоповаги, співробітництва.

Результати нашого дослідження свідчать про те, що спілкування дає позитивний педагогічний ефект, якщо воно розглядається педагогом як двосторонній процес, при якому його учасники стають повноправними партнерами спілкування.

Культура спілкування педагога при цьому втрачається в тому, щоб подолати, пом'якшити природну самодієвість спілкування, зумовлену різницею в рівні підготовки, соціальному статусі, характері, темпераментах, вікових особливостях тощо.

В процесі правильно організованого педагогічного спілкування педагог повинен уміти опитивіювати зміст, опосередкований, характер спілкування з різними поглядомісторичнимі і соціальними особливостями опитивіювати і розуміти тих, з ким він вступає у спілкування. Він судує спілкування, зважаючи з реальних особливостей

учнів, незалежно від того, симпатів чи антипатів вони у нього викликають. Гуманістичні тенденції спілкування проявляються не в умінні "відсторонятися" від чужої думки, настрої. Необхідно вміти проникати в думки дітей, зрозуміти справжні (іноді приховані) мотиви їх поступків, суджень, орієнтацій, використати це розуміння в подальшій роботі з вихованцями.

Взаєморозуміння педагога і учня у спілкуванні означає логічність викладу того, на що він хоче звернути увагу, інтонація, з якою він розмовляє. Іноді бесіда на підвищених тонах, прояв обурення тим, що учень не може або не хоче зрозуміти педагога, діяти відповідно до його вказівок, ведуть до того, що учень взагалі втрачає здатність спілкуватися, у нього виникають захисні гальмівні процеси.

У всіх справи залежить не тільки від того, чи учнові зрозумілі вказівки і вимоги педагога, але й від того, чи приймає він його слова, чи відповідають вони його внутрішнім переконанням, установкам. Педагогу необхідно домагатися того, щоб його поради не суперечили принциповим позиціям учня, або ж тактовно донести йому, що дії, які від нього очікуються в першу чергу будуть сприятливі задоволенню його істинних потреб та інтересів.

Тактовність – надзвичайно важлива властивість педагога, яка у великій мірі визначає гуманістичну спрямованість процесу спілкування. Тактовний педагог ніколи не скаже надоречного слова, не образить, не поставить учня в незручне становище, що в цілому позитивно впливає на результативність виховного процесу.

Не можна не згадати і про виняткове значення мовленнєвої культури педагога у спілкуванні. Уміння правильно користуватися словом – це велике мистецтво. Словом вчитель може підбадьорити, підтримати учня, змусити повірити у свої можливості, але словом можна також поранити, навіть зничити.

Специфіка діяльності педагога така, що йому часто доводиться вести розмову про неприємні речі, і професійна культура спілкування педагога проявляється в тому, щоб не відштовхнути учня, не дозволити виникнути антипатії, недовіри, ненависті. Високий рівень культури мовлення педагога (як складової педагогічного спілкування) є могутнім засобом формування особистості, облагодження її душок, почуттів.

ИНВЕРСИЯ ЛЮДСЬКОЇ КУЛЬТУРИ У ДУХОВНИЙ ЦЕНТР ОСОБИСТОСТІ

Інверсія /матем./ - математична операція пересування площини у коло.

Подолання кризи ідеології освіти неможливе без осмислення освітньо-виховної сфери у раді культурних факторів, в цілому всього пласту української духовної культури. Культура у своїй національній визначеності є активний чинник життєдіяльності народу, неподільна як неподільний духовний світ особистості.

У своїй якості культура передбачає внутрішню і особливу увагу людини до духовного спадку людства, національного духовного складу життя кожного народу, нації, родини.

Важко не погодитися з думкою про те, що відсутність потреби в досягненні та засвоєнні мистецької культури народу, мистаца культу-рологічних підвалів особистості обумовлені освітою й вихованням, які не спираюся на філософсько обґрунтоване вчення про людину та її місце у природі, історії та найважливіших пластах культури.

Зідіологізований, штучно оквиструйований і гранично спрощений світ виводить людину за межі складностей культура, історії, природи, таємниць особистості, індивідуальності та творчості учнів. Незвпадково шкільну систему цікавить не моральний світ людини, а лише її "поведінка". І сьогодні мова може йти тільки про цілісну духовну переорієнтацію, владну повернути людині все багатемір-ство, творчу свободу, а разом з ними - реальність духовної культури народу, історії, природи.

Психологічний зміст процесу формування і життя особистості нагадує інверсію, якщо прийняти "індивід" за "коло", а "площину" за ідеали і цінності духовно, культура народу. Ідеальний шар клуз культура людство при сприятливо у розвитку індивіда успішно ін-

вертується в особистість, формує її духовний центр, її моральну самосвідомість.

Сон з відкритими очима – так назвав відомий психофізіолог І.П.Павлов несприйнятливість дитини розмаїття оточуючого природного і соціального життя. Дати дітям загальну картину світу на основі науки, літератури, мистецтва, розсудити перед дитиною світ у часі і просторі на ґрунті народного життя, врахувати пізнавальні потреби віку, не дати відірвати дитину від родини, мови – живої тіла національної культури. Це шлях вірний шлях формування цілісності людського особистісного світобачення. Можна стверджувати, що ідеальний шар людської культури немає кордонів і меж; відповідно його інтеріоризація – процес, що більш констатувачий "центр" особистості – ніколи не завершується. Успіх просування у розвитку відбувається тоді, коли у процесі пізнання "від учня" включається вся особистість: не тільки її розум, а й сфера емоцій та почуттів.

Виховно-освітня сфера школа: знання, етика, естетика, фізична культура – повинна ввійти своїм цілісним впливом у глибоку душевно-духовного світу дитини, у світ її здібностей, а головне – смислових спрямованостей, у світ внутрішніх процесів виховання.

Педагоги-гуманісти минулого: Коменський, Песталоцці, Руссо, Фур'є, Оуен, Дистервег, Толстой, Ушинський, Корчак, Макаренко, Сухомлинський, розкриваючи кращий досвід народного виховання та окреслюючи людину – особистість, бачили її як володаря душевно-духовного світу. Унікальний душевно-духовний світ кожної особистості складається школою цілісно-культурного ставлення: просвітницько-виховного, національно-світоглядного, морального, художнього та морально-пізнавального у дружній поліфонічній гармонії однієї з одним.

Розв'язання цих складних проблем неможливе без осмислення трьох сфер особистісних відношень: пізнавально-світоглядницьких, емоційно-вольових, активно-діяльнісних.

Саме прилучення дитини до творчого освоєння складної багатогалузєвої системи духовної культури народу, яка охоплює мову, суспільно-природничі науки, мистецтво, ідеологію, етику, естетику, право, релігію, традиції, вірування, звичаї, гармонійно об'єднує в кожній із них загальнолюдські цінності та цінності індивідуального "Я".

Перевага у виховно-освітній сфері гетематичного методу пізнання: пізнавати світ, пізнаючи себе, і пізнавати себе, пізнаючи світ, - призводить до успішного формування на терені трьох сфер внутрішньої діяльності дитини - мислення, почуття і волі - "соціалізованого" ядру особистості, тобто всього того, що складає її духовний світ, національну самовідомість, сукупність її переконань і поглядів.

Персоналістичний характер процесу виховання людини обумовлюється гуманізацією соціуму на ґрунті духовної єдності культури і буття. Природньо, що формування основних параметрів особистості повинно відбивати гармонійність зв'язків традицій народного виховання у суспільстві родини, народу, нації та граничних засад матеріалізованої культури. Справді, проблема духовного зростання людини бачиться окресленою вишеством людини над світом речей, переміщенням центру ваги з формування речей на формування людей-особистостей в аралі ціннісного предметного середовища, тобто глибших формотворчих пластів культури.

Недочем, сучасно орієнтована виховно-освітня сфера повинна інтегрувати в собі індивідуальність особистості у сфері її соціально-історичного розвитку та її продукування у руслі засвоєння культури як соціальної цінності даного соціуму.

ПРОБЛЕМА ЕМПАТІЇ В СФЕРІ МОРАЛЬНИХ ПОЧУТТІВ

Проблема емпатії привертала до себе увагу не в часи античності. Давньогрецькі стоїки стверджували, що існує якась духовна спільність між людьми, дякуючи якій вони співчують один одному. Як відомо, ще в древній Греції і Китаї співчуття було внесено в реєстр основних цінностей людини. У етичних системах Г.Сенсеґа, Ч.Монтеґуера симпатія виступала як основа совісті, справедливості і альтруїзму.

Сьогодні проблема емпатії привертає до себе увагу психологів, педагогів, філософів, психотерапевтів. Вчені вважають, що форми емпатичних переживань залежать від загального ставлення до сточуючих, до конкретної людини, від емоційного стану психіки, життєвих обставин і ситуацій. Людина здатна співчувати, якщо вона досягла досить високого рівня розвитку особистості. Інтенсивність переживань залежить від того, чи були подібні переживання в досвіді людини раніше, здатності уявляти переживання іншої людини, конкретної ситуації. Частіше емпатичні переживання виникають до родичів, близьких людей, знайомих.

Емпатичний відгук на переживання іншої людини виражається назовні засобами експресії - виразом обличчя, силою голосу, рухами всього тіла, але найбільше сигналізує про емоційний стан людини її обличчя.

Люди досить по різному виражають експресію: при сильних переживаннях одні - виражають свої почуття рухами обличчя і тіла, інші - лише легкою гримасою чи ледь помітним жестом. Це залежить від темпераменту, вихованості, значимості самих переживань. Існує також відмінність у здатності читати експресію: одні - визначають стан людини по найменших змінах у голосі, ході, інші - потребують бачити весь "репертуар", щоб зрозуміти переживання.

Психологи розрізняють гуманістичні і егоцентричні переживання особистості. Дослідження В.І.Додонова показали, що стійка потреба робити добро іншій відображається у тенденції переживати альтруїстичні емоції. Якщо ця потреба не задовольняється - людина відчуває пригніченість. Виявлено, що якщо при егоїстичній спрямованості особистості, якості особистості розміщуються в порядку - інтелект, працелюбство, чуйність, то при альтруїстичній спрямованості вони розміщені інакше -

чуїність, працелюбовство, інтелект.

Психологічні дослідження визначили особливості емпатичних почуттів у невротизованих особистостей. Такі люди невпевнені в собі, бояться виразити свої почуття і не здатні до активного співчуття. Вони будуть співчувати іншим у "внутрішньому плані", не ризикують виявляти своє відношення, вони часто незадоволені, тривожні, погано адаптовані в соціальному середовищі, переживають егоцен-тричні еміатії або виявляють почуття в неадекватній формі. Співчуття для них може стати захисною реакцією. Щоб яось виразити себе вони, аходять в стан екзальтованого альтруїзму, афективного співчуття.

Емпати-альтруїсти внутрішньо збалансовані, емоційно стійкі. Вони терпимі, незалежні, в них оформлена система моральних принципів і переконань. З їх присутності у невротиків зникається тривожність. Ці люди досягли моральної і емоційної зрілості, здатні радіуватись життям і нести радість іншим, мають почуття відповідальності за свої вчинки.

Особистості властиво відчувати не тільки висші емпатичні переживання, але і елементарні емпатичні реакції: страх, тривога, неспокій, протест.

Американський психолог Боулбі стверджує, що існують вроджені детермінанти страху. Схильність до емпатичних реакцій різна і пов'язана із особливостями нервової системи і рівнем морального розвитку особистості.

У вихованні моральних співчуттів у дітей значне місце відводиться дошкільним закладам, школі, сім'ї. Але в процесі становлення моральних цінностей особистості велика робота має відбутися над собою.

Важливий обов'язок педагогів і батьків - відкрити перед дитиною світ моральних цінностей, виробити навички самопиховання, побудити потребу у самогрозвитку, забезпечити той духовний клімат, в якому дитина могла б розвиватися особічно і гармонійно.

Розвиток Емпатії у Дітей

Між спілкуванням і загальною діяльністю дитини існує двобічний зв'язок. З одного боку характер діяльності визначає потребу дитини у спілкуванні з дорослим, з другого – у спілкуванні з дорослим реалізуються всі потенціальні можливості дитини, досягається розвиток і зміна діяльності.

Психологи стверджують, що у спілкуванні дитини з дорослим, соціалізуються емпатичні почуття, їх розвиток полегшує і процес спілкування.

Початковий зв'язок дитини з матір'ю носить біологічний характер. Це в її утробі дитина живе в лоні материнських емоцій. Тому майбутній матері слід перебувати в спокійному, світлому стані духу, остерегатися негативних емоцій.

Доведено, що малюки виявляють радість в кінці першого місяця "комплексом пожвавлення". Психологи вважають /Лісіна М.І., Мещерякова С.Ю. /, що перші емпатичні реакції дитини на від'ємний емоційний стан матері /тривогу, страх, образу/ можна виявити у віці 2-3 місяців. Вони виражають плач, рухові збудження, відмовляються від їжі. З розвитком зорового і слухового аналізаторів ці реакції стають більш інтенсивними.

Дослідження Н.І.Лисенко свідчать, що шестимісячні діти плачуть, коли мати засмучена або розгублена, а наприкінці першого року вони вже стараться її втішити. У два роки, якщо бачать сльози інших – діляться іграшками або ласочками. Співчуття виявляють не тільки до близьких людей, але і до однолітків, причому за власною ініціативою.

Американська дослідниця Мерфі виявила, що у 3-4 роки діти по-різному виявляють свої співчуття. Вони більше співчують курчатам і звірятам ніж рибок і черепахам, а у випадку вибору – більше співчують дітям ніж тваринкам.

Французький психолог Маллон звернув увагу на те, що нового з'являється в емоційній сфері дитини на третьому році життя. Цей період дуже важливий тому, що у малюка інтенсивно розвивається уявлення про себе, формується своє "Я", починається формування особистості. У цей період дитина дуже хоче відділитися від дорослого, проявляє самостійність, яка часом набуває характеру знервості: відсторонює себе найбільш явше, чим менше дорослі розуміють потребу малюка присутити по-своєму.

У віці років діти досягають певної самостійності, адатні вже

яскраво співчувати і гостро переживати різні почуття, часом егоїстичні, що виявляються у діях і вчинках – нажальтися або поділитися, щоб втішити.

Велике значення у розвитку емпатії в цьому віці мають сюжетно-рольові ігри та ігри-драматизації. У них діти вчаться координувати свої дії у відповідності з сюжетом, відноситись до партнера не так як завжди. Д.Б.Ельконін відзначає: "Може бути так, що в житті між дітьми існують антагонізми, але як партнерів у грі вони змінюються співробітництвом". Він вважає, що індивідуальні дитячі ігри можуть утверджувати ексцентричність дитини, стати серйозною перелоною у спідкуванні з однолітками.

У дошкільному віці розвивається здатність емоційно відгукуватись на ті почуття, які вони вже переживали самі, але їх сприйняття почуттів іншої людини ще обмежені рамками свого досвіду і колом спілкування. Їх досвід ще дуже обмежений, його розвиток залежить від дорослих, під їх впливом формуються емпатії дитини. Якщо вона виховується в атмосфері прагматичної моралі, то може сформуватись егоїстична спрямованість особистості, як результат домінування егоїстичних мотивацій. Н.Н.Зласова відзначає, що ізоляція від однокласників, сімейні неприємності приводять до розвитку у дитини підвищеної чутливості, тривожності або нервовості.

На початку молодшого шкільного віку у дітей починають формуватись гуманістичні або егоцентричні форми емпатій в залежності від домінування альтруїстичних чи егоїстичних мотивацій. Цьому віку більш характерна егоцентрична форма емпатії, оскільки рівень їх когнітивного розвитку не дозволяє ще їм вийти за рамки особистого бачення, стати на точку погляду інших людей. Однак, у цьому віці відбувається накопичення емоційного і морального досвіду, що має стати основою для розвитку альтруїстичних емпатій у майбутньому.

В.А.Сухомлинський застерігав: "вчити відчувати – це найбільш важке, що є у освітанні". Важким завданням він вважав поєднати розвиток самознання, виховувати співчуття до чужого горю, радю, самотності, чужості, бо безтурботне дитинство, не засмучене самотністю і опікуттю, – це "школа егоїзму". Великий педагог стверджував: "дуже важливо, щоб наші вихованці впливали на реальність і раділи кмітливим переживанням, викликаним турботою про людину".

Г.В.Троцько, І.М.Трубавіна
Харківський педуніверситет

РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО
ПРОЦЕСУ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ-ГУМАНІСТА.

Одним з основних принципів сучасної освіти в Україні проголошено гуманізацію. Здійснюється повернення до загальнолюдських цінностей, посилюється увага до людини як до найвищої цінності, унікального та неповторного творіння. Це вимагає перегляду концепції підготовки вчителя, бо тільки особистість може сформувати особистість. На наш погляд, підготовка вчителя-гуманіста буде успішною завдяки посиленню педагогічної спрямованості всього навчально-виховного процесу в вузі.

На необхідність такої організації підготовки майбутніх учителів указують О.Є.Кондратенков, В.М.Король, Г.Лозанов, Э.А.Ногосян, Н.О.Половнікова, Л.І.Рулинський, Д.Ф.Рудик, Ю.Д.Шалухін та ін. Вони вказують на підставі окремих непов'язаних експериментальних досліджень стосовно різних ланок навчально-виховного процесу, що педагогічна спрямованість усієї підготовки студентів сприяє:

- підвищенню якості знань студентів;
- формуванню педагогічних умінь, позитивної мотивації до вчительської справи;
- становленню гуманної, активної, творчої особистості педагога.

Однак сутність педагогічної спрямованості не в визначення, не проводилося системного теоретичного аналізу та комплексної експериментальної перевірки її ефективності щодо всіх ланок навчально-виховного процесу. Вважаємо, що педагогічна спрямованість підготовки майбутніх учителів означає таку систему підготовки, коли педагогіка пронизує всі види діяльності студентів, вони постійно відчувають на собі її вплив.

Конкретно це означає, що підготовка вчителя повинна здійснюватися через такі форми:

1/ навчальні заняття, на яких студенти отримують знання про майбутню діяльність, вчать вмінню їх застосовувати, беручи приклад з викладача як з професіонала. Пізнавальна діяльність студентів організується через використання активних форм та методів /диспути, мозкові штурми, проблемне, комп'ютерне, програмоване, взаємне навчання, випереджачі пізнавальні завдання тощо/;

2/ позааудиторну роботу з студентами: різномісна діяльність організовується через фестивалі, КВІ, конкурси педагогічної майс-

терності, предметні тижні, гуртки, зустрічі з цікавими людьми, інтелектуальні аукціони, презентації тощо/;

3/ наукову роботу студентів, які беруть участь у науково-практичних конференціях з педагогічної тематики, ведуть діагностику навчально-виховного процесу, учнів у школі, проводять експерименти під керівництвом вчених-педагогів, пишуть курсові, дипломні наукові роботи з педагогіки, вивчають передовий педагогічний досвід.

Така організація навчально-виховного процесу дозволяє студентам:

- випробувати на собі всі плюси та мінуси різних форм, методів навчання, обрати найбільш сприйнятливі для себе при знайомстві з усім їх різноманіттям;

- ознайомитися ще до вивчення методики викладання предметів з основними прийомами та методами навчання, формами виховання на матеріалі різних предметів, що сприяє потім кращому засвоєнню педагогічних дисциплін;

-засвоїти кращі зразки педагогічної майстерності викладачів, їх поведінки, мови, вміння спілкуватися, такту тощо.

Так, наприклад, застосування випереджальних пізнавальних завдань для організації самостійної роботи студентів дозволяє їм оволодіти методикою їх використання, яка включає :

1/ формування позитивної мотивації до їх виконання у студентів з різною підготовленістю;

2/ інструктаж до їх виконання різних видів, в залежності від рівня самостійності студентів;

3/ надання посередкованої допомоги у виконанні завдань;

4/ контроль, аналіз та оцінку всіх виконаних завдань з наступним включенням їх результатів в заняття у різних формах.

Таким чином, педагогічна спрямованість навчально-виховного процесу у педагогічному вузі за своєю суттю є важливою ланкою у формуванні особистості вчителя.

Але така система організації навчально-виховного процесу вимагає чіткої координації роботи всіх підрозділів вузу. На педагогізацію повинні працювати: весь науковий та методичний потенціал викладачів всіх кафедр вузу, деканати, куратори, матеріальна база. Це вимагає спеціальної підготовки всіх працівників педагогічного вузу.

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІЄНОСТЕЙ УЧНІВ ЗАСОБАМИ СЛОВА

/ЗА ПЕДАГОГІЧНОЮ СПАДЩИНОЮ В.О.СУХОМЛІНСЬКОГО/

В основу системи навчання у сучасній школі треба покласти словенне думков мже слово і творчість учнів. В.О.Сухомлинський у навчанні дітей рідної мови вважав за необхідне йти за такою послідовністю: бачити - відчуття - назвати і дійсність - почуття - слово. Від побаченого, почутого народжується слово. За допомогою вчителя дитина встановлює зв'язки між окремими фактами - народжується власна думка. Розвиток мовлення, вважав видатний педагог, успішно відбувається тоді, коли понятійне пізнання пов'язане з його чуттєвою основою. Слово має стати зрядком думки, самостійного мовлення дитини, повинно жити у дитячій творчості.

Актуальним залишається твердження В.О.Сухомлинського про те, що у багатьох школах недооцінюється вплив слова на душевний розвиток особистості, не вистачає спеціальної роботи, спрямованої на розвиток здібностей учнів: "Учень з дня в день, з року в рік повторює чужі думки, а своїх власних не виявляє... Безглуздо, потворно зводити, як ми це робимо, вивчення рідної мови в школі до студіювання граматики. Адже дитина розуміє найтонші відтінки рідної мови задовго до того, як вона довідається, що на світі є грамика. Отже, перше завдання школи - **н а в ч и т и д о б р е м и с л и т а і г о в о р и т и**" /Т.5.- С.340/.

В.О.Сухомлинський був переконаний у необхідності розвитку мови учнів через їх творчість і на перших етапах поєднував засвоєння слова з малюванням. Спілкування з природою дає дитині можливість послухати, подивитись, відчуття, осмислити почуте, побачене і відобразити його у малюнках, запам'ятати слово. "Школа радості" засвідчила, що дитячі малюнки, як і слово, - це вагома частка дитячого духовного життя, малювання збагачує мову дітей.

"Подорожі до джерел живого слова" формують чутливість до слова, осягнення його змісту. Педагог домагався, щоб слово стало очима, лві бачать красу. У дітей виникло бажання не тільки намалювати, а й словами виразити свої переживання, захоплення від побаченого. "під блакитним небом", і під малюнками з'являються підписи: спочатку окремі слова, потім - твори-мініатюри. Альбом "Наше рідне слово" багатий на перші яскраві, виразні твори дітей.

В.О.Сухомлинський переконався сам і переконує вчителів, що "образне бачення світу й прагнення передати почуття краси слова - це душа й серце дитячого мислення" /Т.З.-С.83/.

Наступна сходинка у розвитку дитячого мовлення - складання власних творів, які В.О.Сухомлинський розцінював як найважливішу форму роботи в розвитку мови і думки, що потребує значної підготовки як з боку вчителя, так і вихованців: "Творчість не приходить до дітей з якогось натхнення. Творчості треба вчити. Дитина лише тоді складе твір, коли почує опис природи від учителя" /Т.З.-С.206/. Яка надзвичайно важлива думка: навчити може лише той, хто сам уміє; навчити мови може лише той учитель, який сам з вправом використана невичерпних можливостей мови.

Найяскравіше краса слова втілюється в поезії. В.О.Сухомлинський був глибоко переконаний у тому, що це дуже важлива справа - дати дитині радість поетичного натхнення, виховати в неї почуття прекрасного: "Поетична творчість - найвищий ступінь мовної культури, а мовна культура виражає саму сутність культури людської" /Т.З.-С.212/. Але творчості необхідно вчити - в цьому полягає завдання вчителя. Це не декларативне твердження, а стійке переконання видатного педагога на основі багатого вчительського досвіду.

В.О.Сухомлинський заклав психологічні основи формування творчих здібностей учнів засобами слова, визначив словесну творчість як джерело розумств і духовного розвитку учнів.

СТРАТЕГІЧНІ ЛІНІЇ ВИХОВНОЇ РОБОТИ.

Ідея мирного співжиття - один з найгуманніших принципів людства. Він сформувався на протязі багатовікового суспільно-історичного розвитку. Утвердження цього принципу свідчить про життєву мудрість людей, зрілість їх суспільства. Виховання підростаючого покоління в дусі миру - це світоглядне завдання. У його вирішенні можна виділити три основні стратегічні лінії: показ переваг та цінностей мирного життя, ознайомлення з наслідками збройного протистояння, трагедіями війни, формування активної миролюбивої позиції. Розробка першої лінії пов'язана з розкриттям двох основних аспектів: значення миролюбивої політики для загальнодержавного розвитку та її роль в особистісному житті людей. Розкриваючи переваги мирного життя доцільно познайомити молодь з лінією розвитку країн, які не зазнали руйнівного впливу війни, показати як різко загальмовується цей процес у зв'язку з виникненням збройного протистояння. Робота у цьому напрямку повинна носити глибоко інформативний характер.

Лінія "мир - особисте щастя" більше пов'язана з емоційними аспектами. Тому при розробці методики впливу доцільно звертати увагу не лише на загальнолюдські проблеми, породжені війною, але, насамперед, на конкретні людські долі, які ввібрали в себе всю трагедію війни.

Боротьба за мир, утвердження миролюбивої позиції неможлива без пам'яті про минуле. Соціально-політичні процеси останніх років не сприяли утвердженню миролюбивих тенденцій. Конфлікти на релігійному та національному ґрунті, хитання в оцінці історичних подій, замовчування та перекручування історичних фактів позначаються на світогляді молодих людей. Особливо неконструктивним у цьому плані був період 1989-1993р.р.

На протязі п'яти десятиріч Рівненщину знали як край партизанської слави. Починаючи з 1989 р. цей факт просто замовчувався. Розстріляні пішли на адресу розвідувальних загонів. Їх діяльність почали пов'язувати з масовими репресіями фашистів, не аналізуючи той факт, що масові розстріли на вулиці Білій, в урочищі Видумки відбулися задовго до формування партизанських загонів. Рівня вже у 1941-1942рр. перетворилося на місто-некрополь.

Не можна рухатися вперед, закреслюючи і перекручуючи минуле. Проголосивши гасло "Ніхто не забутий, ніщо не забуто" ми не маємо права стирати з лиця землі пам'ять про історичні події, переносючи чи руйнуючи пам'ятники, переіменюючи вулиці.

ГУМАНІЗАЦІЯ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ В СТУ-
ДЕНТСЬКІЙ ГРУПІ.

У поняття " гуманізація освіти " дослідники вкладають різні значення: це і зміни змісту освіти, збільшення обсягу гуманітарних знань та цінностей загальнолюдської культури в цілому, що по суті є гуманізацією; демократизацією педагогічного спілкування, створення у кожному навчальному закладі належного морально-психологічного клімату; необхідність урахування індивідуальних особливостей; звертання до мотиваційно-потребної сфери особистості. Без сумніву, все це необхідні аспекти вирішення проблеми гуманізації освіти, але не більше того. І це тому, що основне надбання кожного педагога - це його власна особистість, звертання освіти як шкільної так і вузівської до особистості школяра, студента може бути здійснений лиш педагогом, який сприйняв гуманістичні цінності і здатний втілити їх у своїй педагогічній діяльності. Найбільш повний і глибокий зміст поняття гуманізації міститься в олюдненні особистості кожного педагога і кожного студента, учня.

Таке розуміння проблеми вимагає осмислення цілей підготовки майбутнього вчителя. Необхідним є лише вдосконалення сфери професійних знань, умінь та навичок, а цілеспрямоване формування всіх напрямків становлення особистості педагога: його ціннісних етичних орієнтацій, мотиваційно-потребної сфери та, нарешті, професійних знань, умінь та навичок.

Однак, треба визнати і той факт, що досить високий рівень розвитку гуманістичних установок і орієнтацій є рідкістю не тільки серед вчителів, але й серед студентів педагогічних вузів. Очевидно, що під час навчання у школі, а також у вузі у більшості майбутніх вчителів склалися односторонні уявлення про роль вчителя, про те, як він повинен ставитися до учнів, які їх треба вчити, як виховувати.

Яким же чином сформулювати у студентів педагогічних вузів, як майбутніх педагогів, гуманістичні орієнтації?

Початком такої підготовки повинна стати робота, направлена на осмислення особливостей власної особистості та особливостей оточуючих та одночасне прийняття гуманістичних цінностей. В педагогічному вузі професійна підготовка повинна базуватися на інтенсивному спілкуванні у студентській групі.

Оскільки студентська група є основним підрозділом вищої /загалі / і вищої педагогічної /зокрема/ школи, який виконує навчальні та виховні функції, та вся робота, яка виконується групою, го-тує студентів до активної професійної діяльності.

В урочний час завдяки контактам з викладачем студенти мають можливість бачити і оцінити ставлення педагога до своєї праці, а також і перейняти, можливо частково, його світогляд та методичку роботи. Але ж професійна підготовка майбутнього вчителя-гуманіста не обмежується лише рамками навчального процесу, вона здійснюється і в позаурочний час. У студентській групі це комплекс виховних заходів, які вирішують такі задачі: актуалізація прагнення студентів пізнати себе та навколишній світ; осмислення унікальності кожної людини; осмислення своєї спільності з іншими та власної індивідуальності; пошук опори для професійного та особистого самовиховання; відчуття необхідності творчого самовираження. У цьому зв'язку необхідно згадати про одну із форм організації діяльності студентської групи - інститут кураторства. Саме куратор, викладач-наставник може виконувати одну із головних ролей у гуманізації професійної підготовки студентів. Він має можливість вивчати психологічний клімат студентської групи; індивідуальні особливості кожного студента, організувати цілеспрямовану, педагогічно аргументовану систему роботи, надати стосункам у колективі всієї його життєдіяльності гуманістичний характер. В організації функціонування групи від викладача-наставника вимагається використання всього арсеналу знань, методів, засобів роботи і, звичайно, творчого гуманістичного підходу.

Крім цього, для втілення ідей гуманізації освіти в практиці своєї роботи куратору, як особистості, необхідно: бути мотиваційно зорієнтованим в першу чергу на особистість студента; мати педагогічний гуманізм, бути впевненим у здібностях та можливостях студентів; вміти відчувати студента як самого себе, ставити на його позицію, сприймати його проблеми; вести діалог на основі рівності позицій, довіри; випрацювати співробітництво як установку на взаємодію зі студентом, прагнути забезпечити студентам позицію співтворців навчально-виховного процесу.

Тому вся робота студентської групи має бути спрямованою на вирішення найгуманнішої проблеми: розвитку кожної особистості студента і підготовку педагога-гуманіста, який буде самостійно та відповідально діяти, аналізувати педагогічну ситуацію, швидко переорієнтуватися у своїй професійній діяльності.

ГУМАНІЗМ І МОВНА ОСВІТА МАЙБУТНЬОГО ЛІКАРЯ

Слово є носієм і виразником духовності індивіда /і суспільства/, у слові проявляються морально-естетичні цінності особистості. З допомогою слова можна не тільки інформувати людину, а й емоційно вплинути на неї. Дуже яскраво це проявляється у медицині. Це така сфера діяльності, де немає дрібниць, непомічених слів, поглядів, жестів. Тут все, навіть незначний, буденний факт людського співчуття хвилює не менше, аніж великі, життєво важливі діяння. Лікарський обов'язок не знає дрібниць. Совісність і порядність, великодушність і доброзичливість, благородство й увага, такт і ввічливість у всьому, що стосується життя і здоров'я хворого, мають бути для лікаря звичними, повсякденними нормами поведінки. Медична практика доводить, що дійсно "слово - лікує, слово - ранить". Тому дуже важливим чинником гуманістичного виховання майбутніх українських лікарів має стати курс ділового мовлення.

У навчальні плани медвузів цей курс ввели лише 1994 року під назвою "Ділова українська мова". У пояснювальній записці його завдання невиправдано обмежені вивченням фахової термінологіки та правил оформлення ділових документів. Таку ситуацію можна пояснити відсутністю методичного обґрунтування даного курсу. Тому автор цієї статті розробив і апробує у Тернопільському медичному інституті ім.академіка І.Я.Горбачевського власну концепцію. У нас курс називається "Культура наукового і ділового мовлення" /КНІДМ/. Ця концепція узгоджується з програмою "Україна ХХІ століття. Державна національна програма "Освіта" /Н., 1992/, із запропонованою С.Я.Бромоленко та Л.І.Мацько "Навчально-виховною концепцією вивчення української /державної/ мови".

Вирішення навчальних завдань курсу, спрямованого на формування мовленнєвих умінь і навичок, необхідних для професійної і суспільної діяльності майбутнього лікаря, обов'язково повинно поєднуватися з гуманістичним вихованням, яке має на меті 1/ сприяти вихованню почуття особистої і соціальної відповідальності за мовленнєву поведінку і за стан мовленнєвої культури того мікроколективу, в якому живе, вчиться і працюватиме студент; 2/ прищепити молодій людині почуття духовної єдності з українською нацією /адже до загальнолюдських ідеалів можна наблизитися тільки в рамках нації/.

Гуманістичне виховання передбачає сформувати у медика ставлення до пацієнта не тільки як до істоти з певними фізіологічними особливостями, а й як до неповторної особистості, індивідуальності. Для цього треба щоб вихователь і вихованець чітко собі уявляли людинознавчу спрямованість діяльності медпрацівників, орієнтовану на збереження здоров'я як виду блага і найбільшої цінності особистості й суспільства, роль у цьому мови.

З цією метою вже на перших заняттях з курсу КНІДМ слід розкрити функції мови /звернути увагу на імпресивну та магічну/; детально розглянути такі комунікативні ознаки культури мовлення, як доречність /особистісно-психологічна/, ясність, виразність; вказати на відповідальність лікаря за мовну поведінку, яка великою мірою впливає на хворого, його орієнтацію, психологічну установку, його реакцію на свою хворобу, а отже, і на її перебіг, успіхи профілактики і лікування.

При вивченні теми "Уснословне ділове спілкування" зазначаємо, що міжособистісне спілкування, найчастіше діалогічне, - обов'язковий компонент професійної медичної діяльності, воно суттєво визначає ті взаємини, які з самого початку налагоджуються між лікарем і його пацієнтом, сприяють ставленню таких необхідних довірчих взаємин. У мовленні, як в дзеркалі, відображається людина, її культура, душевні якості, тому лікареві треба слідувати не тільки за тим, що він говорить, а й як говорить. Тому на цьому ж занятті розглядаємо основні формули мовного етикету, особливості вживання медичної термінології при спілкуванні з пацієнтом, ведемо роботу над прищепленням мовленню доречності, виразності.

При опрацюванні теми "Публічний виступ і культура мовлення" можна провести навчальні дискусії, на яких обговорити проблеми народження і смерті, тілесного і духовного, здоров'я і хвороби тощо, художні твори з життя лікарів /роман В.Антоненка-Давидовича "За ширмом"/; запропонувати теми рефератів про лікарів - подвижників /С.Руданський, М.Левицький, Д.Липа/.

Така робота на заняттях з курсу КНІДМ органічно доповнює вивчення студентами клінічних дисциплін, медичної деонтології, педагогіки і вікової психології, філософії.

Отже, є підстави твердити, що гуманістичне виховання засобами курсу КНІДМ сприяє розвитку професійних якостей майбутніх лікарів.

Рівненський Палац Дітей та Молоді
ЕЛЕМЕНТИ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ВИХОВАННЯ
В ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ

Ніколи час не стояв на місці. Все змінюється, щось впроваджується, щось деградує. Люди все більш почали цікавитися не тільки виключно навколишнім світом, але і всесвітом, який кожен з нас має. Ідея зацікавленості людини в собі - не нова. Як всі ми знаємо ще з шкільної парті, початок цьому був покладений в епоху Відродження.

В сучасних умовах культура ще цілкомітється тільки науково-технічним прогресом та промисловим розвитком, яке намагається розвиватися ізольовано завдяки своїм зусиллям майже.

І тому гуманізація освіти, розвиток ідей миру, дружби та співробітництва між різними націями виходять на перший план. Сильними і могутніми ми можемо стати тільки за умови поваги та шпунування не тільки своєї нації і культури, але і культур інших народів. Ми не маємо право повторити помилки, які вже мали були. На дуетному місці важко побудувати щось нове. Але і кидатися з головою в простори інших культур, намагаючись стати схожими на них, так не діло. Необхідно виводити все звання і досвід цієї нації сплавляючи вати найкраще, і з ним йти далі.

В останні десятирччя сталися зміни не тільки в нашому житті, але й в житті багатьох народів. З'явилися нові держави, нові кордони. Які враз побудували кордони між нами. Такі відродження мов, культур досить вигідний позитивний результат, але це не причина для зведення берлінської стіни.

Гуманізація освіти може стати основою нової філософії, яка сприяє формуванню унікального громадянського менталітету, тобто виховання людини з гуманістичним світоглядом і такими властивостями як цілісність особистості, миролюбність, добросердечність, самостійність мислення, здатність до вибору в оцінках і вчинках, толерантність до інших думки, уміння вести діалог на основі рівних прав, взаєморозуміння і взаємодопомоги.

В сучасній педагогіці гуманістичні тенденції сприяли появу нових концепцій орієнтованих на виховання людини з гуманістичним мисленням. З'явився цілий ряд теорій таких як виховання в душі поваги прав людини, освіти в ім'я миру і прогресу, глобальної освіти, екологічної освіти, полікультурного виховання.

Ідея полікультурного виховання, чи її можна ще назвати космополітична тенденція започаткувалася в ХХІ столітті з розвитком українознавства, і знайшла своє відображення в працях видатного культуролога, етнолога, публіциста і педагога М.Драчманова, доктор "завжди отстоював" принцип універсальних культурних цінностей над національною антропоцентричність. Особливо багато проблем "національно-полікультурного знаддіння" у теоретичних розвідках та практичній роботі українських дослідників які повсюди на початку ХХ століття - Софії Русанової, Спиридона Черкаського, Степана Васильченка, Львова Чепіти та інших.

Якщо ми хочемо розв'язати проблеми освіти і виховання демократичним шляхом, то ми не повинні сприймати полікультуру й самобутність як суперечні поняття.

Видатний український культуролог Дмитро Антонович писав:

Культурний розвиток народу, народів і культурних спільнот різних народів між собою, у процесі культурних впливів одного народу на другий і постійного перехреснення культурних впливів. Культури самобутньої, культури, яка в якості народу самостійно розвивалась б від самих первітків до нинішнього культурного рівня, сміливо можна сказати не існує зовсім! Здатність сприймати культурні впливи є необхідною передумовою культурного розвитку і поступу кожного народу. І чим більше різних впливів культурних, які народ сприймає, вбирає в себе, перетворює і розвиває їх далі, тим народ є культурнішим.

Але разом з цим виникає питання: Як навчити сприйняття, розуміння і толерантності? Для цього можна вживати різні заходи, як на уроці, впливаючи на формування світовідчуття учнів прикладами з світової та української літератури, пояснюючи мовні явища, так і в позакласній роботі. Відомо, що люди краще навчаються коли вони не тільки зацікавлені в ній, а емоційно задіяні в процесі навчання. Це досить нова теза в методіці і спочатку важко вловити ігровий, емоційний, момент в навчання особливо коли маємо діло з дисципліною, а це і

молодшими школярами. В традиційній освіті багато часу і зусиль було зосереджено саме на процесі подачі, пояснення матеріалу. Тепер мета трохи інша - не "вдолбитися" новий матеріал, а зробити так, щоб студенти не лише засвоїли матеріал, а прийняли його як частку свого світовідчуття, своєї свідомості. І це може бути досить нелегко, але наскільки цінніше.

Для такого практичного втілення ідей поікультурності можна порекомендувати провести гру "Збудуй дорогу" (The Road Game). Гра моделює взаємини між культурами і надає прекрасні приклади та близький ґрунт для початкових інтерв'їв. Вірно впроваджена гра допоможе показати основні принципи людських відносин, висвітлити проблеми комунікації, співпраці та конкуренції, взаємоповаги культур, допоможе студентам на яскравих прикладах засвоїти як необхідна в наш час толерантність та вміння прийти до консенсусу.

В грі "Збудуй дорогу" чотири групи взаємодіють між собою креслячи "дороги" з однієї сторони карти до іншої. Групи вибирають лідерів, які взаємодіють один з одним доти, доки не побудувати дорогу та вирішувати конфлікти, спершу через дипломатичні угоди чи приємні дії, або потім через судову процедуру. Гра імітує поведінку не лише націй, але і груп та індивідуумів, які функціонують у суспільстві.

Щоб зіграти в цю гру Вам потрібно буде шестори години, які будуть більш менш рівно поділені між енергійним будівництвом доріг, слуханням та дискусією. В грі можуть прийняти участь група з 32 людей, які діляться на чотири коаліції. Але буде значно краще якщо всього буде 16-24 учасників. Вам також буде потрібно 4 літери ватмана, фарба чи олівці та значайно класна шкільна Листів паперу скріплювач разом з це і є простір для гри. Кожна команда вибирає свій колір, лідера, та будівника доріг. Право спілкування з іншими командами має тільки Ваш лідер після обговорення всіх дій з членами групи. Тільки тоді будівник приступав до роботи. Час гри - 15-20 хвилин, зразу ж після нього проводиться аналіз поведінки гравців під час гри та результат їх дій. Появила гри дуже прості, та гра і взагалі може бути зіграна без них, що в свою чергу надасть широкі можливості для подальшого обговорення.

Правила гри :

1. Головна мета гри - будівництво як можна більшої кількості доріг Вашого кольору з території Вашої країни: на всіх напрямках до місця карти.
2. Кожна дорога має розпочинатися в пункті на Вашій території та будувати дорогу на протилежній бік карті по території інших груп (тільки в цьому випадку дорога може бути зарахована)
3. Ви можете вільно спілкуватися з членами Вашої групи, але Ви не маєте права розмовляти з членами інших груп. Від Вашої групи спілкується з іншими групами тільки лідер.
4. Ваш лідер перш ніж складати угоди та вести переговори з іншими лідерами має порадитися з членами групи, та діяти консенсус. Ви маєте також узгоджувати з іншими групами і питання перетину вже побудованих доріг.
5. Питання про перетинання дороги може вирішуватися тільки лідерами. Однак вони в свою чергу повинні отримати схвалення від своєї групи на дії.
6. Вчитель не суддя в цій грі.
7. Лідери не креслять дороги. Тільки будівники доріг мають право робити це. Впевніться що це робиться по черзі.
8. Групи не займають ніякої черги для креслення доріг. Всі починають водночас і продовжують діяти разом. Як тільки Ваш лідер отримає дозвіл на перетинання дороги чи на проходження Вашої дороги по території іншої групи будівник - кресляр доріг починає діяти.
9. До карти допускаються тільки чотири лідера та чотири будівники доріг.

Ми не єдині в своїх пошуках. Світове співтовариство розглядає проблему сучасних цінностей, формування планетарного мислення, сприйняття світу, як прояв різноманітних форм існування та взаємини культур, мов, ідей, поглядів. Воно активно йде по вибраному шляху, і звільняє всіх приєднатися.

ІДЕЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКОЛИ І ПРОБЛЕМИ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ
ВІДНОСИН В УКРАЇНСЬКІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ДУМЦІ ПОЧ.ХХ СТ.

Вивчення джерельної бази переконує в тому, що розробляючи теоретичні засади національної школи, українські педагоги завжди виходили з того, що її створення не повинно викликати ворожнечу між представниками різних націй, а має сприяти розквіту їх культур.

Вважаючи виховання патріотизму першочерговим завданням національної школи, педагоги поч.ХХ ст. наголошували, що це ні в якому разі не повинно приводити до формування у вихованця шовінізму, бо "шовінізм - це руйнівна сила; замість заохотити до позитивної праці для рідного народу, вчить лише ненавидіти і шкودити другому народови" /Іванчук О.Вага народної школи в напрямі національного освітлення мас//Учитель - 1905 - ч.14 - 3.211/.

Розробляючи першим в новітній історії проект закону про українське шкільництво, І.Юршин передбачав, що в народній школі діти мають навчатися рідною мовою. Для реалізації цієї вимоги національним меншинам, якщо вони становлять 10-20 % населення, треба створити національні класи, а якщо 20-50%, то треба створювати окрему школу. Якщо ж національні меншини складають до 5% населення, то для них треба виділити окремого вчителя рідної мови, письменства й історії тої самої національності, що і діти. Вказувалося, що всім національностям на 500 000 мешканців необхідно створити учительські семінарії для підготовки вчителів тої ж національності /Юршин І.Проект на зміну державного шкільного закону з дня 14 мая 1869 року - Львів, 1913 - С.27,33/.

Працюючи над розробкою засад національного шкільництва в ЗУНР, С.Сірополко наголошував, що для кожної національності має бути "забезпечена своя школа шляхом відкриття громадської школи, чи шляхом віддання національній меншості відповідної частини державних і громадських коштів на задоволення її потреб в освіті"...Водночас держава "повинна зробити заходи, щоби державну мову мали змогу вивчити всі меншості, які живуть в державі".../Сірополко С.Завдання нової школи//Республіка - 1919 - ч.81,82/.

Доводячи необхідність розбудови української школи, Софія Русова підкреслювала, що "незначиме любити і свідомо ставитися до своєї землі, до свого краю, ми разом з ним навчємось шанувати і других людей, що живуть поруч з нами, закладати з ними певні товариські

зносини. Культурно, педагогічно поставлена національна школа ніколи не приводить ані до обмеженого безпросвітнього шовінізму, ані до людожерства. Вона викликає свідоме відношення і до своєї людськості і до чужих, вона пробуджує зацікавлення в учнях і це зацікавлення тягне їх у що далі ширші обрії, ставати свідомими діячами у все-світньому культурному житті всіх народів-братів" /Русова С. Націоналізація школи//Рідна школа - 1992 - № 2 - С. 69/.

В складних умовах міжвоєнної доби українські педагоги П. Білянок, М. Галуцинський, В. Пачовський, С. Русова та ін. утверджують думку про те, що добираючись національної окремішності, виховуючи на національному ґрунті, треба забезпечувати єдність національного із загальнолюдською культурою, доповнювати національне цінностями інших культур. Особливими і сьогодні є слова В. Пачовського на Першому Українському Педагогічному Конгресі слова про те, що "українське свідоме покоління виховає тільки школа з українською мовою навчання, але проп'янта національним духом не зі становиська боротьби і ворожнечі до сусідів, а зі становиська любови рідного краю" /Пачовський В. Українознавство у вихованні молоді//Перший Український Педагогічний Конгрес, 1935 - Львів, 1938 - С. 90/.

Важливим висновком конгресу стала думка про те, що національне виховання української молоді "повинно опертися в першій мірі на знанні української літературної мови та предметів українознавства /історії, географії та народного мистецтва/".

У тезах конгресу відзначалося, що "осередніми предметами навчання й виховання", починаючи від установ дошкільного виховання до четвертого року навчання в початковій школі є українська мова, у вищих класах народної школи - предмети українознавства, в середніх школах всіх типів - духовна й матеріальна культура українського народу в систематичному охопленні.

В працях Ю. Дзеровича, В. Кузьмовича та інших педагогів продовжувався розвиток думки про необхідність виховувати в учнів уміння жити й успішно співпрацювати з людьми інших національностей. "Школа, починаючи від найнижчого ступеня, - писав В. Кузьмович, - повинна вносити в громадянство первні національного вирівнання, взаємної толеранції і поваги" /Кузьмович В. Шлях, який не веде до кращого//Українська школа - 1938 - ч. 7-12 - С. 107/.

В.Ю.Зембор, В.В.Сагарда, В.С.Фернана

СОЦІАЛІЗАЦІЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В СИСТЕМІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ

В періоди соціально-економічних і суспільно-політичних кризових ситуацій в країні завжди особливо актуальними є питання життєвого самовизначення молоді, переорієнтації її щодо моральних та інших цінностей. Це, насамперед, важливо врахувати педагогам, спеціалістам, які безпосередньо впливають на формування світогляду молоді, її інтелектуального розвитку і, забезпечуючи її професійну орієнтацію, визначають долю майбутнього країни.

Чільне місце у формуванні творчого потенціалу молоді, диференціації її самовизначення і ефективної соціалізації належить позашкільній освіті і вихованню – важливій складовій державної системи безперервної освіти. Переконливим аргументом цього твердження ми вважаємо положення, висловлене одним з основоположників вітчизняної педагогіки Г.С.Сковородою про те, що розум дитини ніколи не залишається бездіяльним, він завжди любить чим-небудь займатися, якщо він не буде мати корисного, чим він міг би займатися, він звертається до поганого. Отже, приходять висновку Г.Сковорода, варто давати розуму дитини те, над чим він міг би добре працювати, але давати прекрасне і не багато.

Великі можливості для запобігання звертання розуму дитини до поганого, особливо в позашкільній освіті є добре організовані позашкільна освіта і виховання, в тому числі і дозвілля. Залучення дітей до різних видів діяльності в гуртках, секціях, клубних позашкільного зв'язку надає широкі можливості для розкриття творчих сил дитини, розвитку її самостійності у пошуку істини, допомагає формувати здібності до конструювання, до пошуку оригінального і відкриття нового. Пошукова творча діяльність з урахуванням вікових особливостей дітей, зважає підтримання їхньої мотивації до праці, до розвитку здібностей, інтелекту, особистості в цілому.

Само за цих умов актуалізується орієнтація молоді на такі важливі загальнолюдські цінності як гуманізм, дружба, співробітництво, а, отже, і на формування таких особистісних якостей як доброта і ласкавість, виснаженість і рішучість, чесність і порядність, взаємопорозуміння і співчуття, цілеспрямованість і працьовитість, першочісність і толерантність, доброзичливість і

милосоердя, щедрість і вдячність.

У досягненні цього багато важить реалізація таких принципів позашкільної освіти і виховання, як добровільності участі, індивідуального підходу, співтворчості, евристички.

Широкі можливості варіативності методик і форм роботи та насичення їх різноманітними видами діяльності, органічне поєднання навчання і дозвілля сприяють ефективній реалізації такої життєтворчої риси соціально-педагогічної взаємодії як взаємодуктивність. Саме вона впливає на збагачення творчих можливостей і моральних цінностей індивідів через обмін ідеями, досвідом і дозволяє виявити суспільно-соціальну сутність дитини, учня.

Важке сказане обумовлює необхідність посилення уваги суспільства, зокрема з боку місцевих органів влади: до розвитку мережі позашкільної освіти, особливо в умовах сільської школи, де сьогодні вона фактично відсутня; до підготовки педагогічних кадрів для цієї системи, зокрема, для ведення занять з економічних, технічних профілів і, особливо, прикладного і декоративного видів мистецтва, дизайну та ін.

Звичайно, в сьогоднішніх умовах заслуговують уваги також питання змінення матеріальної бази закладів позашкільної освіти та удосконалення педагогічного управління і методичного їх забезпечення.

Отже, набутий на сьогодні досвід закладами позашкільної освіти щодо соціалізації учнівської молоді переконує в необхідності проведення реформи позашкільної освіти у напрямку реалізації у цій складовій системі освіти всіх положень освітньої політики суверенної України.

Це торкається з одного боку підпорядкування технологій організації і управління діяльності закладами позашкільної освіти відповідним завданням концепції національного виховання, а, отже, збагачення цих технологій принципами та методами, які цілком співзвучні з ідеями педагогіки гуманізму, миру, дружби і співробітництва, що й сприятиме підвищенню ефективності спеціалізації вихованців. З другого боку, це підсилення практичної спрямованості навчально-виховного процесу, що обумовлюватиме вироблення стійких умінь і навичок у підлітків щодо прояву вішповідних гуманістичних рис у практиці всієї їх життєдіяльності.

ПРОБЛЕМА ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ОСВІТИ В ПОСТКОМУНІСТИЧНИХ
КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Період, який переживає Україна в галузі освіти, має місце у всіх посткомуністичних країнах Європи. Відбувається пересцінка політики, економіки, духовності, національних цінностей. Це позначилось на світві # відьності. Відбувається процес переходу від виховання інтернаціонального /російсько-ковного/ вразка, до виховання національно-патріотичного - культування любові до свого рідного народу, як етносу, його культури і духовності. Процес перебудови освіти і виховання на національному ґрунті торкається всіх навчально-виховних закладів від дитячих садків, до вищих учбових закладів.

В одних країнах - Чехія, Польща, Угорщина цей процес проходить легше й успішніше, а в Україні, Білорусії, Грузії... - колишніх республіках СРСР, де комуністична ідеологія і практика мала сильні позиції, які де повністю не подолані, - повільніше, у певній напрузі.

В переходом на нову систему національної освіти виникла необхідність виключити з навчальних програм школи і вузів одні предмети і включити натомість інші. Найважливіше і найлегше вдалось виключити з навчальних програм учбових закладів предмети, які мали ідеологічне спрямування комуністичного напрямку. Це - історія комуністичної партії, науковий комунізм в колішніх республіках СРСР; наука про суспільство, громадське виховання у Польщі й енологічні предмети в Чехії, Болгарії, Румунії. Деякі програми виключені частково. Наприклад, у Польщі виключено навчальний предмет про підготовку учнів до сімейного життя, який є обов'язкового стар несов'язковим, а залишений з певними змінами на досуд колективі школи і батьків.

Зокрема великі зміни сталася в сфері історії і літератури, ставлення до тих чи інших письменників, до їх творчості. Кардинальних змін зазнали програми з історії. В колишніх республіках СРСР створені програми новостворених самостійних національних держав. В програм літератури виключені одні письменники, включені - інші, теж саме стосується й художніх творів. Така ж картина спостерігається і в культурі: пісні, які прославляли тоталітаризм, замінені національно-патріотичними піснями.

В історії всіх посткомуністичних країн знято "табу", які стосуються певних історичних подій: перецінка факту Рібентрога-Молотова, питання так званого "звільнення" західних областей України і Білорусії в 1939 р., про повстання у Варшавському гетто, катинську справу, питання про УПА і АНА, про акція "Вісла" й ін.

Найскладніша ситуація в посткомуністичних країнах, зокрема в республіках колишнього СРСР зв'язана з нестабільністю програм і підручників. Кожного року розробляються або вдосконалюються навчальні програми, періодично вносяться зміни, що спричиняє труднощі як для вчителів, так і для учнів.

Народи світу стоять зараз на порозі глобалізації своїх проблем, в тому числі в галузі освіти. Це питання про об'єднання зусиль по зближенню на демократичній основі братерства між державами світу, збереження миру на землі, розв'язання мирними шляхами конфліктів між народами, державами, націями; створення емологічних умов для збереження гідності людини. Розгортається глобальна боротьба з такими захворюваннями як СНІД, холера й ін. Проводиться боротьба з наркоманією, насильством і розбоями.

Питання стоїть так, щоб кожний народ був не лише своїм замкнутим життям, а щоб людина навчилася мирно співіснувати як одне піле планети - Земля; щоб уболівала не лише за долі свого рідного народу, а за все людство, щоб ті або інші ролі на Землі сприймалися як полі у своєму вічному темі.

Виникла ідея глобального виховання людини планети Земля. Цю ідею пропонує зараз відомий польський вчений проф. Миколай Козакевич. На міжнародному форумі для демократії, який був організований ЄЛСНО в Тунісі, він пропонував разом з національними підручниками з історії, силами міжнародних колективів педагогів, істориків, соціологів створити загальний підручник з історії для всіх шкіл Європи; підручник цей повинен би згладжувати історичні суперечки між державами, які схильні свою історію висвітлювати в позитивному світлі, затемнювати негативні. Підручник цей можна використовувати паралельно з національними підручниками, забезпечувати плюралізм думок, згладжувати міжнародні суперечки і сприяти розвитку мирного процесу на планеті Земля. Мені здається, що в такому глобальному руслі проводиться науково-дослідна робота в лабораторії миру в Рівненському педагогічному інституті.

Перешкодою шкільної реформи в країнах посткомуністичної орієнтації є залишки монополії на виховання з позицій марксизму-ленінізму, який звакався його апологетами верховною людською думкою, яка дає відповіді на всі життєві питання, в тому числі і в галузі освіти. Це ідеологію слід долати і практикувати плюралізм думок у всіх сферах політичного, громадського, в тому числі шкільного життя, не вдаватись до якоїсь іншої монополії.

В посткомуністичних країнах в тіл чи інших мірі, в зв'язку з реформою освіти, виникли фінансові труднощі, а також проблеми з підготовкою перепідготовки педагогічних кадрів.

ЕЛЕМЕНТИ ВАЛЬДОРФСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ У РОБОТІ

КАФЕДР ІНОЗЕМНИХ МОВ МУЗИЧНИХ ВУЗІВ ОДЕСИ

Навчання іноземної мови у музичному вузі традиційними методами не завжди є ефективним. Досвід вальдорфської педагогіки, яка нараховує 70-річний стаж існування і має принципи ув'язування з музично-естетичною спрямованістю виховання-навчання, складає суттєвий резерв методологічного поновлення викладацької роботи лінгвістів у музичній вищій школі.

Положення іdealістичної філософії Р. Штайнера, спрямованої на вибудову особистості згідно з можливостями її духовного розвитку, коректовані практикою виховання майбутніх митців, мають цікаві виходи на діяльність викладача іноземної мови у музичному закладі: студенти-музиканти працюють у режимі індивідуального навчання, мають можливість в процесі концертних та конкурсних виступів застосувати свій мовний досвід, а також фахівською працею орієнтовані на застосування художніх прийомів на засвоєння матеріалів мовного навчання.

У вальдорфській системі, заради правильного засвоєння звуків іноземної мови, широкого вжитку набувають засоби образного /імажинитивного/ тренажу. Застосовуються різні засоби художнього оформлення викладаного матеріалу, підкреслюється природність вивчення мови й унікальність окремих фонем, голосні інтерпретуються в їх припадності у вираженні почуттів /важлива для музикантів паралель "музика - мистецтво голосних звуків" за Б. Яворським/, а приголосні у відбитті вольової дії /пор. з вираженням активної агогічної атаки у музикантів через наспівування - вимовлення складів слів, що містять певні приголосні/. Ритм вивчається у певній симетрії чергувань напруги /релакції/, що дозволяє у 2-3 рази підвищити продовженість фактичного тренажу.

Як відомо, найбільш складним для студентів є засвоєння часових форм у іноземних мовах. Згідно з положеннями вальдорфської педагогіки застосовується гетеріастична ідея підходу до всіх явищ "зверху", як би оглядом усієї мовної ситуації разом, а установленням на аналіз з пошуком подібного у різному; паралельний психологічний аналіз мовної змістовності розглянутого тексту прискорює засвоєння глагольних форм, важливих для художньо-часового орієнтування музикантів, носіїв творчих установлень на часову симетрію.

**ДОСВІД ВИХОВНОЇ РОБОТИ З УЧНІВСЬКОЮ МОЛОДДЮ ГАЛИЧНИИ
В 30-Х РОКАХ**

Першочерговим завданням розвитку сучасної педагогічної теорії і практики стає утвердження національної системи виховання як провідного чинника культурно-національного відродження. Тому саме тепер необхідно творчо осмислити історичні надбання, вибрати все цінне і корисне та підготувати міцний фундамент для становлення української національної системи виховання підростаючого покоління.

Виховання молоді в українських початкових закладах Галичини відбувалось в державному, релігійному, товариському і фізичному напрямках. Велика увага приділялась формуванню моральних рис - справвездливості, чесності, об'єктивності, вихованню національної гідності, любові до рідної землі. Провідними в процесі виховання стали ідеї гуманізму та співробітництва.

Починаючи з 1927 року, в школах призначались класні опікуни. Їх завданнями було проведення різноманітних виховних заходів - екскурсій, диспутів, вечорів, забав. В обов'язки опікунів входило також налагодження і підтримання зв'язків з батьками учнів, відвідування їх як місцем проживання для вивчення умов навчання і виховання, організація харчування, а також забезпечення лікування хворих. Відповідно до результатів вивчення особистості кожного учня, опікун робив висновки про рівень його вихованості і планував методи подальшого виховного впливу на нього. У відпускному класі опікунами проводилась профорієнтаційна робота - створювались психотехнічні порядки по вибору майбутньої професії. Така різноманітна діяльність класних опікунів забезпечувалась відповідним підбором педагогічних кадрів. Більша частина учителів займалась ще й науковою і літературною діяльністю, брала активну участь у роботі місцевих товариств, проводила культурно-просвітницьку роботу з населенням. Класні опікуни повністю організовували виховну роботу в молодших класах, а в старших виступали переважно консультантами. Таким чином, старшокласники мали можливість самостійно проводити виховні підприємства, виявляти свої організаційні здібності і творчі нахили.

На належний рівень було поставлене самовиховання. Учні класу обирали старосту, заступника, господарника, скарбника і писаря. Активнісі за відповідальність за зовнішній вигляд і поведінку учнів, естетичний вигляд класної кімнати, а також випуск класної газети. Крім розглядальсь різні аспекти шкільного життя - навчання, дисци-

їна та віяпочинок. При цьому до авторів статей ставився цілий ряд вимог, серед яких на першому місці були тактовність, об'єктивність, справедливість, правдиве і гуманне відношення до оточуючої дійсності. Виховна робота здійснювалась як при вивченні навчальних предметів, а саме - рідної мови і літератури, географії, історії, релігії, українознавства, народознавства, мистецтва, так і в позаурочний час.

В навчальних закладах та інтернатах, що діяли при них, організовувались клуби за інтересами, секції та гуртки, в яких учні поглиблювали свої знання та розвивали здібності. Величезну увагу приділялась антинікотинній і антиалкогольній пропаганді. Члени товариств "Відродження", які були створені в більшості навчальних закладів, проводили роз'яснювальну роботу не лише в місцях функціонування шкіл, а й виїжджаючи в села.

В більшості шкіл функціонували Шкільні трюпади, Марійські дружини, завданням яких було проведення масових заходів, театральних дійств до свят релігійних - Миколая, Різдва, Великодня, і загальнонародних - Дня Матері. Дні об'єднання школярів організовували вечори на честь співвітчизників - І.Франка, М.Лисенка, Т.Шевченка, Лесі Українки та ін.

Особливе місце у вихованні підліткового покоління відводилось релігії. Від учнів вимагались не лише нічні і глибокі знання Закону Божого, але й свідоме постійне дотримання Заповідей.

Величезну допомогу в організації виховання надавали навчальним закладам трюпадські об'єднання "Рідна школа", "Просвіта", наукове товариство ім. Т.Шевченка. Вони дбали про формування національної свідомості школярів, виховання в них гуманного відношення до суспільства і природи, залучали до активної практичної роботи. Головним завданням творчої інтелігенції бачили виховання любові і поваги по рідній мові і культурі, до своєї церкви, до національних звичаїв і традицій, поваги до старшого покоління.

Свій внесок у виховання школярів зробили і такі молодіжні організації як Пласт, "Сокіл", "Січ". Ці об'єднання мали добре поставлену систему морального та фізичного виховання, яка сприяла зміцненню віри молодого покоління у власні сили. Саме ці організації виступали засновниками бібліотек і читалень.

Аналізуючи виховну роботу, що проводилась в українських школах і ліцейних, можна зробити висновок про багатий історичний досвід з проблеми виховання, визначення і використання якого сприятиме становленню системи національного виховання в нашій країні. Це дасть змогу державі одержати свідомих, освічених громадян, а народowi - виключити з нього найгірше покоління.

"БОЛИНЬ" УЛАСА САМУКА ЯК РОМАН ВИХОВАННЯ.

Володько Довбенко – центральний образ-персонаж роману "Болинь" весь художній матеріал твору, побудований так, що дає змогу нам прослідкувати фізичне і духовне зростання головного героя. Художник ставить за мету розкриття процесу становлення дитини-підлітка в цілісну особистість.

У першому томі "Болині" "Куди тече та річка?" автор передає дивосвіт дитинства Володьки, його перші враження про навколишній світ, людей.

Прекрасні волинські персонажі ми бачимо і відчуваємо очима малого хлопчика.

Родина довбенків живе своїм патріархальним устроєм. Це і пошанування батька і матері, відчуття коріння свого родоводу, віра в Бога, любов до землі, повага до предків, що на ній жили.

Невгамовний підліток поступово починає осмислювати себе в стосунках з родиною, природою, Богом, історією свого краю. Малий малодібно вслуховується в батькові розповіді про невідомі далекі краї, в матеріальні пісні, в народні перекази і бувальщини.

Допитливий Володько любить мріяти про нове, незвідане манить його, він прагне навчитися грамоти, щоб прочитати про це в книгах. І хоча статки в родині невеликі, батько підтримує синове бажання читатися.

Малий Довбенко змалечку переймається турботами батьків, допомагає їм у їх праці. Автор змальовує тяжку селянську працю родини Довбенків як спосіб особистого самовираження, як вияв їхнього людського обличчя.

Вихованість у родині нестемних трударів, Володько усвідомлює, що лише подія праці достойна поваги. Тому батьківські повчання: "Ні одного зерна не змарнувати. Ні однієї крипки хліба, ні однієї"

картоплини не повинен я бачити, щоб то мені під ногами валалося" стаєть йому заповітом на все наступне життя.

І хоча Володько Довбенко виховується у стриманій атмосфері вираженого слова батька Матвія, він росте вразливим і чутливим до добра. Нікого він так не любить і ніким так не гордиться, як своїм татом: "Такого чоловіка не знайдеш ніде в світі". Він незвичайний авторитет для сина, цей трудар і глава родини.

Автор думів тут передати найглибші і щирі почуття родинного і духовного зв'язку батька і сина.

Надзвичайно містка і символічна назва першої частини трилогії. Автор вдало акцентує увагу на найголовнішому для малого Володьки питанні: "Куди тече та річка?" Це своєрідний ключ до прочитання всієї еволюції образу Володька, усвідомлення ним свого місця у складному навколишньому світі: зукання своїх коренів, духовних витоків.

В наступних книгах роману розширюється горизонт Володькиного пізнання себе і світу. Подальше духовне зростання його в усвідомленні себе як громадянина, українця.

Великим потрясінням для Володька стала зустріч з галичанами, які з гордістю говорять про свою причетність до українського роду-племени. І лише знайомство з шевченком, дотляравським надихує молодця Довбенко своєму національному презирству.

Тим часом зростає свідомість всього волинського краю: постають найголовніші питання для дермаців: хто такі українці? Звідки вони?

На тлі історичному, де ніби в калейдоскопі міняються влади, політичні реалії, в сумнівах, тривогах, боріннях формується громадянство, переконання українця Володько Довбенко.

І цьому немало роль і то батька! національна свідомість, як то тем часом значної еволюції Володько-продовжувач батькової справи, має величезну сутність в нових історичних умовах.

ВЕЛИКЕ "Я" МАЛЕНЬКОЇ ЛЮДИНИ

(гуманістичні тенденції новогрецької прози ХХ століття)

Так звані "мали" літератури (тобто, такі, які є мало відомами та нерозумітими класичними перекладами), на жаль, не входять ані до шкільних, ані до вузівських програм із зарубіжної літератури. Подібна ситуація до деякої міри обмежує барви світового літературного процесу, особливо ж, коли мова йде про красне письменство Греції. В цьому випадку викладачі поволіють змоги вивести на поступальність і послідовність розвитку гуманістичних традицій, започаткованих античністю.

Людина в рівних аспектах її особистості завжди виходила в центрі уваги давньогрецького полісу, незважаючи на те, що мета, яку при цьому переслідували різні суспільно-політичні сили, не завжди була безперечно позитивною.

"Людина – мірло всіх речей!" – Проголошував мислитель-софіст Протагор, намагаючись виправдати автономні особистісні інтереси можновладців доби кризи афінської полісної демократії. Це гасло, яке в час його виникнення було ідейно палким від дії свого впливу людяності, поступово вийшло з-під контролю екстремно індивідуалістського поля тяжіння і зараз може сприйматись як вираження процесу постійної гуманізації суспільства.

Прогресивні літератори Греції ХХ століття своєю творчістю продовжують саме позитивні тенденції античного гуманізму, серед яких чільне місце посідають повага до внутрішніх переконань людини, її свобода, чуйність, доброзичливість, співпереживання та багато інших чеснот, які є надбанням загальнолюдської моралі.

Знаходячись на географічній периферії Європи, грецька література, тим не менш, є активним суб'єктом загальносвітового культурного процесу, що засвідчує розвиток прози. Вона відома і українським читачам завдяки перекладам романів, творчих есе, повістей і оповідань Н.Казанцакіса, А.Самаракіса, С.Шлакковітіса та інших прозаїків Еллади ХХ століття.

Проблема гуманізму є "альфою" і "омегою" новогрецького мистецтва. Одним з шляхів її вирішення в літературі є протиставлення інтересів "маленької" людини волею для неї проявам, які виступають у вигляді нагацій глобального порядку. Подібний симбіоз знаходить своє найяскравіше вираження у зворотній од-

ного в коридорів грецької повесної літератури.- Антоніса Самаракіса.

Автор збірок повістей і оповідань "Потрібна надія", "Світ - мал небезпеки", "Я відмовляюсь", роману "Прорахунок", А. Сама - раніше зараз відомий у всьому світі. Він є лауреатом багатьох літературних премій. Його твори екранізовані у Франції, Німеччині, Угорщині, Англії, Японії та інших країнах.

Залашувачись національно своєрідним, літературний доробок митця не повбавлений нових, в тому числі й модерністських впливів, які органічно поєднуються в традиційними елементами.

Як правило, письменник будує свої твори на протиставленні внутрішнього світу однієї людини і іноді абстрактного, сказати б, світового Яа. Подібний прийом є основою творчості письменників-екзистенціалістів, а отже, для літератури не новий. Але якщо класиків екзистенціалізму майже не турбує моральна сторона вчинків їх героїв, а розгляд психологічного стану людини не пов'язаний в гуманістичними підвалинами, то в творах А.Самаракіса саме вона є вбудованими того вчинку, який приволить до розв'язки. Так, наприклад, в романі "Прорахунок" кульмінаційним моментом є не встановлення належності одного з персонажів до нелегальної організації, а пробудження людини в твердокаміному слідчому Служби Безпеки.

З плином часу письменник все більше підкреслює загальнолюдську спрямованість своїх творів, що знаходить і формальне зовнішнє вираження. Якщо в його перших оповіданнях час від часу фігурують імена героїв, то вже в творах 60-х - 70-х років помітно тяжіння митця до узагальнених імен. В романі "Прорахунок" персонажі позначені символами "Слідчий", "Менеджер", "Людина в хав"їрні "Спорт". Але поцібуна "анонімність" не заважає читачеві вбачати у творах А.Самаракіса картини грецької дійсності.

Незважаючи на те, що герої творів Самаракіса відносяться до категорії "маленьких" людей, вона намагається захистити болючу частку власного "Я". Так вчинив Помічник бухгалтера в оповіданні "Паспорт". Щоб отримати дозвіл на виїзд в країну, він готовий похвалити існуючий режим (читає розуміє - хунту). Але в написаному для нього тексті відхвалюється ще й футбольна команда, яка є суперником його улюбленої команди. Цей непрямий вонішній втрих не дозволяє героєві вдатись до будь-якої брахні.

Захидаючи право людини на маленьку частку самої себе, А. Самаракіс вважує не існування в ній множини часток - й особистості.

ПРИЛУЧЕННЯ ШКОЛЯРІВ ДО ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ
МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ
МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Спостереження показують, що головним недоліком виховної роботи в школі є переважання словесно-мовчальних методів, які не дають ефективних результатів. Вплив тільки на раціональне мислення учнів, заучування правил моралі не захоплює глибоко особистості вихованців і далеко не завжди сприяє формуванню багатих якостей. Тому метою своєї експериментальної роботи ми поставили прилучення школярів до загальнолюдських цінностей засобами музики – мистецтва, що впливає, в основному, на емоційну сферу особистості.

Основою в прилученні учнів до моральних цінностей – народна пісня. Ми намагалися, щоб молоді школярі відчули красу й ширість українських народних пісень, особливо колискових, в яких виражена ніжна любов дорослого до дитини. Самійомлюючи дітей зі стародавніми календарними обрядами, звичаями й піснями, звертали увагу на захоплені відношення наших предків до природи, на шанобливе ставлення одне до одного.

Згідно "Концепції національного виховання" освітній принцип виховання – народність – передбачає не тільки залучення учнів до традицій і звичаїв українського народу, а й єдність національного і загальнолюдського. Тому в музичній репертуар ми вводили і пісні інших народів світу, показуючи учням, що і серед них є пісні колискові, трудові, обрядові, жартівливі тощо. Пропонували їм порівнювати пісні інших народів з українськими народними, – а це дозволяє дійти висновку про те, що, відрізняючись за мелодією та іншими засобами музичної виразності різні пісні все-таки схожі – адже їхніх творців хвилюють аналогічні почуття: тривоги, гордості, суму тощо.

Важкий ефект у виховній роботі на уроках музики та в позаурочний час мають музичні казки. Участь у постановці казок і одуховлення їх у шкільному залі має неабияке значення у вирішенні вказаних завдань, оскільки це сприяє розширенню мистецького досвіду учнів. Ми вибирали казки, в котрих закладено ідеї любові до природи, рідного краю, взаєморозуміння, дружби і співчуття. Прогнали до того, щоб в дітей виникла емоційна ідентифікація з позитивними героями казок, бажання наслідувати їх у повсяк-

денному житті. Музичні казки сприяли виникненню яскравих, незабутніх вражень, зігрівали добротою дитячі серця.

Набагато важче було вирішити поставлені завдання в роботі з учнями підліткового віку. На уроках музики заучали твори різних епох, жанрів і стилей. Бракували інтерес підлітків до внутрішнього світу людини, в бесідах про музику ми не обмежувалися аналізом засобів музичної виразності, а торкалися й моральних проблем. Ми спонукали учнів виробити власну думку про музичний твір, відчувти душевний стан його автора, виконавця. Испрагнули зрозуміти, що музика - це не стільки предмет, спрямований на оволодіння певними знаннями, уміннями та навичками, скільки засіб пізнання людини, її внутрішнього світу та системи відношень.

Ми прагнули до того, щоб підлітки зрозуміли, що, незважаючи на певні відмінності в музиці різних народів і країн, в ній є і загальні риси. Вони змушені замислитися про сенс існування, про місце людини у всесвіті, про велич людського духу, утверджуючи непереможні загальнолюдські цінності, такі, як прихильність до батьківської землі, миролюбність, повага до оточуючих, доброзичливість, вірність у дружбі й коханні. Але в музичних бесідах старші підлітки різко висловлювали свої тасмні гучки, тому ми запропонували їм зробити це письмово (анонімно).

Наволок значення має стиль спілкування вчителів зі своїми висловцями. Багато позбавитися від надмірної авторитарності, частіше застосовувати діалогові методи, виховуючи в учнів довільне ставлення до думки кожного.

Експеримент показав, що в школярів підліткового віку виявляються різні рівні пізнання музики: від поверхового, примітивного до емоційно-усвідомленого. Проте, навіть коли музика справила на підлітка сильне враження, ми не можемо упевнено стверджувати, що цей учень зрозумів загальнолюдські моральні цінності. Проблема ця складна й неоднозначна, і очевидно, що в ній мають значення чимало різних факторів, вивчення котрих потребує подальших досліджень. Але деяких учнів 7-8 класів музика примусила замислитися про своє ставлення до інших людей, і це для підстави сподівається на можливість виховання здебільше гуманістично орієнтованої особистості.

З метою розвитку морально-естетичної культури особистості дуже важливо, щоб у загальноосвітній школі будь-якого типу уроки музики посідали на належному рівні.

БРАЛЮБА Л.Б.
БОЧАР С.Б.
Рівненський економіко-
гуманітарний інститут

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ МОВИ

Гуманізація освіти стала надзвичайно важливою тенденцією в процесі виконання і навчання.

В перекладі з латинської мови *humanus* завжди означало людяний і людський. Цим поняттям ми користуємось і нині. Як древній грек знаменитий Федр у своїх "Езопових байках" на запитання: "Чому, Езоп, ти вчора ходив з ягнцем?" - достойно відповів: "Шукаю людину" /повторивши тим самим вислів Діогена/.

Із давніх понять "гуманіст", "гуманність", "гуманізація" виникли багато сучасні "людина-мисляча", "людина - творець".

Гуманізація освіти - це перш за все увага до учнів, як особистості. Педагог повинен прикласти всі зусилля для того, щоб допомогти розвитку і становленню цієї особистості.

Величезний вплив на виховання особистості має мова.

Мова - це складова духовної культури, що дає змогу зберегти і проявити неповторну самобутність особистості.

"Рідна мова - це найважливіша основа, на якій зростає духовно і культурно кожний народ. У житті кожного народу мова відіграє найважливішу роль: рідна мова - то сила культури, а культура - то сила народу... Давно вже стверджено, що тільки рідна мова дає людині найбільше і найглибше особисте щастя, а державі - найсильніші патріотичні характери" /Іван Вішенки/.

Рідне слово має безпосередній вплив на формуванні свідомості і характеру людини. Допомогти у цьому зобов'язана школа, зокрема уроки мови.

Звідси випливає необхідність зверти в деякій мірі увагу і методи викладання, орієнтуючи їх на подальше засвоєння учнями навчального матеріалу. Через цю функцію гуманізації перетворюється в життя ідея співробітництва між учителем і учнем, який вже засвоїв матеріал і потребує більшої уваги з боку вчителя.

Проблема індивідуальних відмінностей досить складна. Також важко хоча б одну властивість, рису людини, яка б не влядала в кожну цілу проблему. Відомо, що діти в одному класі різно відрізняються один від одного.

Мова дитини по-різному відноситься до вивчення того чи іншого предмету, по-різному засвоює навчальний матеріал.

У школі, на жаль, недостатньо правильно підходять до так званого "середнього учня". Саме основна маса учнів, і в так звані "середні" в яких не спостерігається помітних досягнень в певній області знань, в класі вони не тільки не кращі, а частіше гірше інших засвоюють предмет, але відчувають до нього великий інтерес, із задоволенням виконують вправи. Суб'єктивно для себе вони добираються якихось успіхів в цій області знань на відміну від інших. Самооцінка такої бастей такого учня часто підкріплюється лише його власним позитивним відношенням до предмету. Тому якщо вчасно не звернути увагу на таких учнів, не підтримати їх інтересу та успіхів в тій чи іншій області, то вони можуть (як це часто буває) залишитись "середніми", до кінця шкільного навчання, втративши віру в свої здібності, інтерес до знань. Вчитель словесник може вирішувати цю проблему різними шляхами. Наприклад: виконуючи одну вправу, можна підібрати різні завдання, зацікавивши тим самим всі категорії учнів. Чим записують ряд слів: мир, дружба, вірність, честь, радість та інші. Завдання можуть бути як індивідуальні так і групні:

- 1) Визначати лексичне значення даних слів;
- 2) Скласти речення з даними словами;
- 3) Пригадати художні, музичні твори в яких зустрічаються ці слова;
- 4) Виписати твір-мініатюру, використовуючи записані слова.

Підбираючи дидактичний матеріал слід враховувати його вплив на формування свідомості учня, загальнонавчських якостей в його характері.

Позакласна робота включає різноманітні конференції, олімпіади, залучення учнів до роботи в бібліотеці.

Такими завданнями даємо можливість учням проявити свої індивідуальності, активізуємо їх логічне мислення.

Основним ключем вирішення проблеми індивідуальних відмінностей в створенні у школі сприятливого для розвитку учнів психологічного клімату, який спреділяється, насамперед, продуктивними спілкуванням, взаємодією дитини і дорослого (вчителя і учня). Ефективне навчання і прогресивний розвиток особистості можливий лише при створенні такого клімату. Це є завданням як вчителя так і шкільного психолога і вирішується вони висвітлюючи творчого спілкування між ними і збагачуючи певний зміст і продуктивні форми такого спілкування.

Робота в такому напрямку потребує ретельної підготовки, засуває педагога бути тільки психологом, але результати повинні привести до кваліфікації, так як одні прому відоміється професійна рівень кваліфікації і творчості жодяності творчого пошуку і все це відбувається у тісному контакті з дітьми.

Мова повинна відіграти незамінну роль у процесі гуманізації школи.

ТЕМА ДИТИНСТВА В ТВОРАХ А. ПЛАТОНОВА
/на матеріалі пов. "Котлован", р. "Чевенгур"/.

Серед героїв Андрія Платонова, творчість якого вже декілька років вивчається в вузі і в школі, часто зустрічаємо дітей.

Мотив сирітства, дитячого вмирання – один із основних в творах письменника і бере початок з його життя. Сім'я А. Платонова була багатодітною, в ній нараховувалось десять дітей, в тому бою сирітства, голодної смерті були постійними і знявши відображення в багатьох його книгах. Дитина для А. Платонова символізує майбутнє щастя і гармонію. Частина дітей в творах художника виступає як головне моральне мірло того, що відбувається в країні після жовтневого перевороту.

А. Платонов радісно сприйняв революцію. Він пиро вірив в те, що революція вирішить всі соціальні і життєві протиріччя, принесе загальнолюдське щастя, рівність, братство, любов і гармонію. Але з часом побачив, яким далеким від мрії є сіре буденне життя людей, похмура реальність поступово витісняє те романтичне сприйняття, яке було характерним для ранніх творів письменника, його публіцистики і поезії. Ця трагічна метаморфоза обумовила поетику, стиль, образну систему двох найвизначніших творів А. Платонова – повісті "Котлован" і романа "Чевенгур", написаних в кінці 20-х років. Уже тоді письменник перемонливо доводить, що в суспільстві, побудованому на жорстокості і насильстві, де відсутні гармонія, людяність, піклування про людину, немає майбуття.

В обох творах вмирають маленькі діти: в повісті "Котлован" – дівчинка-сирітка Настя, в романі "Чевенгур" – хлопчик. Загибель дітей в концепції названих творів відіграє істотну роль: автор застерігає героїв і суспільство від можливих помилок на шляху до загальнолюдського щастя, піддає критиці форми і методи будівництва нового суспільства, що і обумовило налегку доля як творів Андрія Платонова, так і його власну.

В повісті "Котлован" робітники копають котлован під фундаментом, де в майбутньому мають щасливо жити всі бідні пролетарії, віддавши землі і каменю всі свої сили і здоров'я. Фанатики своєї справи, які не турбують ні себе, ні інших, вони безконе-

ні, що важке виснажлива праця, хвороби, нестатки, смерть, які супроводжують риття котловану, - все це в Ім"я шесливого майбутнього людини, заради досягнення мети. Але котлован так і не був викопаний, і будівники нового життя стають будівниками котловану, який згодом стане могилою для багатьох з них, в тому числі і для дівчинки Насті, заради чього він споруджується.

Ідеї революції і соціалізму, яким так фанатично віддані землекопи, перетворюються для них після появи Насті на будівництво в щось реальне, матеріальне. Землекопи вже не слухають радіо, яке до того служило Ім символом соціалізму, з "...наежись, гляди на девочку, срываю тем профсоюзную работу". Цей соціалізм "в босом теле" надбав їхній праці хоча б якогось сенсу, нарешті соціалізм з "заданной линии", перетворюється в те, що "можно пощупать". Але ці люди забули, що Настя - це наспереди литина, теодітна квіточка, яку так легко зруйнувати черствістю сердець і байдужістю. Коли дівчинка землекопа; ніхто не прийшов до неї: "...мимо барька проходили люди, но никто не пришел проведеть заболевшую Настю, потому что каждый вигнул голову и непрерывно думал о сплоченной коллективизации...", і дівчинка вмирає від безпритульності, без людського тепла, піклування і ніжності. А назон вмирає також надія на являву перебудову світу. "И теперь ни до что не веро", - промовляє один з героїв повісті "Котлован" Качев.

Про те, що у жителів чевенгурської комуні / р. "Чевенгур" / немає майбутнього, свідчить також трагічна доля хлопчика. Мати хворої дитини б'ягає голову комуні Чепурного вантавати хлопчика, оживити його. Але чудо не настає: люди не можуть пербороти смерть і природу. Її смерть дитини чевенгурському комунізму приходить кінець. "Какой же это коммунизм?" - окснчательно усомнился Коганкин... . От него ребенок ни разу не мог вздохнуть, при нем человек родился и умер". Пірким докором звучать в романі слова невтішної матері: "Нет, тебе не мой ребенок дорог, тебе тая дума нужна". В них впрок тій бездушній системі, яка спеціально людське життя, заради вищих гуманних цілей в майбутньому вб'ягає маси людей при будівництві соціалізму, втіленому в об'єкті невикопаного котловану і невбудованого будинку для пролетаріїв.

КОМПЕТЕНЦІЙНИЙ ВИВЧЕННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ

Введення до шкільних програм курсу зарубіжної літератури на Україні – принципово важливий крок. Побудова демократичної держави як мети українського суспільства неможлива без гуманізації і гуманітаризації змісту освіти, оскільки саме людина має стати її стержнем і одночасно – кінцевою метою.

Вивчення зарубіжної літератури в школі, на нашу думку, визначається декількома важливими постулатами. Безперечно, одним із них є інформативний простір: слід заохотити українську дитину читати художню світову класику, призвичаїти до органічного перебування в її атмосфері.

Ще вагомим бачиться момент естетичний. Учитель повинен прагнути прилучати учнів до краси, а через естетичне – до етичного, до комплексу морально-етичних заповідей людни як особистості й громадянина.

Вивчення курсу зарубіжної літератури – в сукупності з рідною – як компоненту гуманізації всього навчального в школі – це формування особистості. Тобто на перший план виходить виховна функція, оскільки кінцевою метою навчального процесу є виховання свідомої самодіяльної особистості, здатної адекватно орієнтуватися в сучасному світі, відповідальною за свої вчинки.

Зрозуміло, немає можливості вивчати в школі всю світову літературу. Скоріше Україна – європейська держава, пріоритет в її духовному розвитку слід віддати західній цивілізації. Сього набу Т.С. ⁷⁰модернізм відзначав, західна культура тримається на двох кінцях: античне мистецтво й християнство. Тоді вивчення зарубіжної літератури повинно будуватися в такий спосіб, щоб християнські легенди й антична міфологія вкоренилися в дитині з дитинством, стави-

ли природним середовищем буття дитини спільно з навколишнім реальним світом. Це дасть змогу учневі прилучитися до джерел європейської цивілізації. До того ж саме міфологія з притаманним їй синкретизмом світовідчуттям є необхідною передумовою відродження повноти людини й людства в наш технократичний вік, коли їй загрожують реальна небезпека стати "додатком до мотора" /М.Рильський/.

Зрозуміло, в процесі вивчення світової літератури слід постійно орієнтуватися на досягнення українського письменства. Цим ми підкреслимо, що загальнолюдське формується з надбавь національних культур, що кожен національний феномен посідає власне місце в світовій цивілізації. Такий підхід допоможе учням краще збагнути місце власної, української літератури в широко розгалуженій системі світової культури. Це сприяє формуванню демократичного світогляду, оскільки репрезентує різні культурні надбавки як рівноцінні, виступає моральним гарантом від почуття зазвичайності однієї культури над іншою.

Іншим важливим аспектом контактів української літератури із зарубіжною - наявність українських перекладів. Адам Колен твір світової літератури, що прибув до українського школяра, має в постаті перекладача свого "хрещеного" батька. Україна створила власну дуже сильну перекладацьку школу: І.Франко, П.Куліш, Леся Українка, М.Зеров, В.Підмогильний, М.Рильський, Борис Тен, П.Тичина, Г.Кочур, Л.Первомайський, М.Терещенко, М.Галач, Д.Павличко, В.Лісняк та ін., які багато зробили для "мостів єднання" /І.Франко/ між Україною і світом.

Робота учнів з перекладними текстами збагачує їхній словниковий запас, сприяє розвитку мислення, формує учня.

ПРИЦЕПИ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

1. Потреба висвітлення такої проблеми продиктована цілим комплексом причин: виробляється нова концепція розвитку української літератури /введення в шкільну програму "забутих" імен, художніх творів та літературно-критичних праць представників української діаспори, переосмислення творчості великого корпусу письменників - адентів літератури соціалістичного реалізму, рішучої відмови від надмірностей ідеологізації літератури тощо/.

2. Необхідність ревізії вульгарно-соціологічної методології, насамперед від повного ототожнення художньої творчості та ідеології /принципи партійності та класовості/, від догматичного перенесення в художню практику та її теорію постулатів типу "даї культури в кожній національній культурі", що стали фактичним обґрунтуванням жорсткої й цілеспрямованої "боротьби" з носіями національного менталітету.

3. Постановка проблеми та вирішення корінних питань методології гуманітарних наук значною мірою залежить від розуміння його предмету та специфіки літератури як мистецтва слова.

Вирішальним у трактуванні специфіки літератури є людинознавчий аспект. Людина - мірило всіх цінностей /І.Кант/. Через людину - до пізнання себе як особистості, до розуміння інших людей /сім'я, колектив, суспільство/, до пізнання історії суспільства, його культури, релігії, філософії, природи, цивілізації.

Гуманітаризація /тобто підвищення загальної ваги предметів гуманітарного циклу/ і гуманізація пізнання людини і суспільства /тобто смислові, власне людські ставлення до навколишнього світу/. А це вимагає рішучого повороту до загальнолюдських цінностей, насамперед до комплексу морально-етичної проблематики, "ві-

чні" проблеми людського буття.

4. Художній твір - форма існування словесного мистецтва. Саме він є об'єктом вивчення на уроках літератури в школі.

5. Необхідність подальшої теоретичної розробки і втілення в практику шкільного викладання загальних принципів вивчення:

- естетичний принцип, тобто вивчення художнього твору в єдності форми / словесна форма, віршова форма, образна форма як комплексно-всестороннього мислення, родово-жанрова, композиційно-сюжетна, стилістична форма, літературні наслідки тощо / змісту / тема, концепція, проблематика, авторська свідомість тощо/;

- цілісність і системність художньої структури, яка в шкільній практиці має реалізуватися шляхом тлумачення / герменевтики / літературного тексту / етап аналізу / та узагальнення / етап синтезу/;

- принцип історизму / не лише на рівні співвідношення історичної та художньої правди, а й як діалектичне пізнання певного явища в розвитку, в протиріччях тощо/. М.Бахтін у статті "До методології гуманітарних наук" визначає активно-діалогічне розуміння літературного твору як "суперечку-згоду". Тут єдняться принципи вивчення словесного твору і методичні шляхи їх реалізації;

- історико-функціональний підхід, який акад. М.Крупченко тлумачить так: "Учим важливо знати не лише те, як у художньому творі відображено певна епоха, але і, головне, - що значного, цікавого відкриває він їм, людям нового світу, які моральні, етичні, естетичні цінності він містить".

Кожний із цих принципів, маючи конкретну мету, не функціонує сам по собі, ізольовано, а становить певний компонент загальних принципів діалектико-наукового та емпіричного пізнання дійсності.

ФОРМУВАННЯ УСНОГО МОВЛЕННЕВОГО СПІЛКУВАННЯ
НА ФАКУЛЬТАТИВНИХ ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ
МОВИ

Спілкуємося ми вдома, у громадському транспорті, на роботі чи в інших місцях з рідними, знайомими, незнайомими. Спілкуватися доводиться не менше двох-трьох годин протягом дня з людьми, різними за віком і фахом.

На запитання "Чи вмієте ви спілкуватись?", ми переконливо відповідаємо, що вміємо. Хоч часто буває, що ми не можемо налагодити спілкування з ким-небудь, що часто не розуміють нас або ми не розуміємо інших. Причиною цього, звичайно, є неуміння спілкуватись.

Якщо читати і писати у школі вчать, то на говоріння і слухання часу майже не виділяється. Але проблема навчання спілкування у теперішній час в Україні є надзвичайно актуальною: усі економічні й політичні катаклізми вимагають уміння домовитися, вплинути, переконати, довести того.

З метою навчання учнів спілкування у середній школі створюють факультатив "Усне мовленнєве спілкування". Він допоможе студентам усвідомити особливу роль української мови у щоденному житті, у розв'язанні власних проблем, від чого залежатиме їх успіх у різних сферах діяльності.

Основою будь-якого мовленнєвого спілкування є мовленнєва діяльність, видами якої є читання, слухання, говоріння і письмо. З них до факультативного курсу "Усне мовленнєве спілкування" належать такі питання, як розвиток уміння слухати / сприймання усного звукового мовлення / та розвиток уміння говорити / логічна і послідовна передача своїх думок в усній формі/.

Будь-яке спілкування у своїй основі повинно мати гуманні наміри, намагання дотримання усіх Божих заповідей. Тому наступне питання розкриватиме релігійно-моральний зміст усіх літ мозця.

Після цього йде обговорення питання про мовленнєвий етикет і культуру спілкування. При розгляді навичок мовленнєвого етикету зосереджується увага на різноманітних ситуаціях спілкування, відповідно до яких уживаються етикетні мовленнєві форми. Сюди належать найуживаніші теми: "Вітання", "Прощання", "Запрошення", "Вибачення", "Поздоровлення" та "Захоплення"; "Побажання" і т.р.

При цьому приділяється увага етикетним формам звертання уваги на себе типу: *перепрошую; дозвольте сказати; вибачте, будь ласка; скажіть, будь ласка і т.п.* Далі учні знайомляться з правилами мовленнєвого етикету, обговорюють питання про вживання інтонації, жестів і міміки.

Наступним матеріалом, над яким працює вчитель з учнями, - це дотримання літературних норм сучасної української мови: "Орфоепічні норми", "Лексико-фразеологічні норми", "Норми українського словотвору і формотворення", "Синтаксичні норми".

Розглядаючи орфоепічні норми, учні працюють над формуванням навичок правильного вживання наголосу, вимовою окремих буквосполучень, слів.

Питання про вживання синонімів, антонімів, омонімів, паронімів, фразеологічних зворотів опрацьовуються учнями при розгляді лексико-фразеологічних норм.

Ознайомлюючись із синтаксичними нормами, учні працюють над зв'язком слів у реченнях, над видами підрядного синтаксичного зв'язку, над уживанням словосполучень із сурядним і підрядним зв'язком, з прямим і переносним порядком слів у реченні тощо.

Тема "Норми українського словотвору, формотворення і словозміни" ознайомлює учнів з матеріалом про словотворчі типи і словотворче гніздо, про словотвірні засоби, твірні і похідні слова, лексичні та фразеологічні кальки.

Уміння слухати таке ж складне й важливе комунікативне явище, що безпосередньо стосується культури спілкування, як і говоріння. Тому на факультативних заняттях з курсу "Усне мовленнєве спілкування" учні знайомляться з такими уміннями слухання: - слухати і розуміти партнера; - вслуховуватися і вибирати з прослуханого ту інформацію, яку вклав у текст мовець, і ту, яка потрібна співрозмовникові для подальших мовленнєвих дій чи висновків; - правильно поводитися при слуханні.

Цей факультатив є продовженням і удосконаленням формування діалогічного мовлення, що вивчається в початкових класах загальноосвітньої школи. Він, як і будь-який інший факультатив з української мови, повинен розв'язувати важливі завдання щодо формування спілкування, допомагати учням краще оволодіти мовою, удосконалювати набуті мовленнєві навички і розвивати нові.

ПЕПЕЛЯК А.М.
м.Рівне

ДО ПАГАННЯ ФОНЕТИКО-ФОНОЛОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ
ЗАХІДНОПОЛІСЬКИХ ГОВІРОК УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Західнополіські говірки північного наріччя української мови особливі своїм розміщенням у лінгвістичному просторі слов'янських діалектів. Вирізняються самобутністю й архаїчністю утворень, вони знаходяться на умовні тривалих контактів з білоруською, польською, а у минулому – балтійськими мовами і зберігають на різних структурних рівнях чимало традиційних елементів, що важливо, коли враховувати інтенсивність процесів інвеляції сучасних діалектних систем. Вивчення даного регіону становить значний інтерес для української діалектології.

За свідченням відповідних карт Атласу української мови, окремими лінгвогеографічними дослідженнями межі західнополіського говору на території України загалом визначені. Охоплюючи територію майже всієї Волинської і північно-західних районів Рівненської областей, означений діалектний масив на півдні межує із південно-західними говірками приблизно по лінії м.Володимир-Волинський – Луцьк – Рівне, на сході – із середньополіськими, умовна лінія переділу проходить посередині між річками Стиром і Горинь /по Горині ця межа проходить тільки на півдні наріччя, де ріка робить коліно на захід/, із заходу і півночі обмежується лінією державного кордону з Польщею та Білоруссю. Рядом реч у складі західнополіського говору виділяються говірки Берестейщини /на північ від р.Прип'яті/ і надбузько-волинські говірки, аналогічні котрим фікуються також на захід від р.Буг на території Польщі.

Вважається, що західнополіські говірки української мови постали внаслідок наварування на північну діалектну основу південно-західних говіркових ряд, причому найбільше південно-західних відповідників у надбузьких говірках, найменше – у берестейських.

Особливо інформативним у плані засвідчення характеристик вказаного діалектного масиву виявився саме фонетико-фонологічний рівень. Як з позицій аіахронічної фонології, так і в синхронії простежуються специфічні діалектні дивизми. Вважаємо на

деккі тенденції. Характерною є значна варіативність вокалічних систем, тоді як консонантизм залишається переважно стабільним.

Генезис мікроструктур вокалізму визначається трансформацією фонем Е, О, а також О, Е /в нових закритих складах/ та процесами конвергенції І, Ї, що в ареальній проекції за різної взаємодії внутрішньомовних і позамовних факторів має до певної міри відмінні наслідки. Проте, відмінності простежуються не стільки в розбіжності репертуару фонем або їх дистрибуційних відношень, скільки відчутні на рівні вокалічних структур цілого слова або лексичного потенціалу окремих елементів фонологічної системи. Тому доцільно розглядати фонетичне слово як простір постання фонетичних змін, оскільки вони регулюються також правилами, "актуальність яких виявляється в проміжках більш подовжених, аніж поєднання поряд розміщених звуків". /Калыць Л.Э. Фонетическое слово как пространство фонетических изменений в славянских диалектах.// Современное славяноведение.-1992.- К 1./

В межах консонантизму звертають на себе увагу явища, пов'язані перш за все з особливостями впливу ряду фонологічних протиставлень, коли кардинальні консонантні протиставлення за глухістю - дзвінкістю, за палатальністю мають тенденцію до нівелизації в найбільш незалежних позиціях: $t-d > t, t-d > t$, де t - глухий шумний, d - дзвінкий шумний, t - сегедій між глухим і дзвінким, t - напів"який. У рідкі випадків нівелизації підпадають протиставлення свистячих та шиплячих африкат, внаслідок чого у діалектах цокання. Крім того палатальний /с/ почасти набуває шепелявого відтінку, /ш/ має тенденцію до субстантиванізації палатальними /х/, /х'/, /х"/.

Просодичні системи говірок характеризуються динамічним наголосом, підкріплюючись протиставленням наголошеного і ненаголошеного вокалізму.

Таким чином, відповідно до концепції варіювання діалектної мови, яка покликана увиразнити діалектичну єдиність мови в багатоманітності її локальних проявів, особливої ваги набуває виявлення причин, що зумовили виникнення, розвиток і специфіку функціонування фіксованих явищ.

С. РУСОВА ПРО РІДНУ МОВУ

Н.В.Маліновська
м. Рівне

Висока навчання рідною мовою є одним з корінних, визначальних принципів розбудови майбутньої української школи.

Вияткового значення надала проблемі вивчення української мови видатний педагог, пристрасний борець за єдність українського національного відношення С.В.Русова. При її розв'язанні вона лиходила далеко за межі суто дидактичних завдань, доклавши освітні, виховні, соціологічні, національні і культурні аспекти.

У мові відображається вся історія народу, його доробки й естетичні ідеали, його думки і волюта, бажання і надії. "Вона так міцно зв'язана з психікою кожного народу, кожної людини, що стає найкращим висловом всіх багатих скарбів душі", - зазначала С.В.Русова. /Передмова до збірки віршів "Зелень-Бом!" - Катеринослав, 1917. - С.8/.

Особинну увагу приділяла Софія Русова розвитку української літературної мови, необхідності її широкого вживання в практичній роботі навчально-виховних закладів, починаючи з дошкільних і закінчуючи вищими, а також у громадських і державних установах і межах тогочасної України. "На історичній рідній мові є українська, на ній мусять провадитися всі науки", -голошувала просвітителька. /К. "Світло". - 1914. Кн. 7-4. Ст. 63/.

С.Русова переконливо стверджувала, що навчання чужою мовою не лише спричиняє втрату народом своєї національної свідомості й гідності, а призводить до інтелектуального та морального виродження. Тільки рідна мова є найплодотворішим, найприроднішим органом думки для мільйонів людей.

Людина широкої Європи своєю культурою, знавцем багатьох мов, С.Русова відстоювала принципи першодової європейської школи, пристосовуючи їх до потреб української школи. Навіть у питанні вивчення інших мов вона відстоювала думку, по іноземну мову треба вивчати в зв'язку з рідною.

Давши високу оцінку рідній мові, Софія Русова віддала їй величезне значення в формуванні особистості, громадянстві своєї Вітчизни. Без знання рідної мови, на її думку, не можна зрозуміти її найглибші принципи, ахотати любові до Батьківщини. Рідна мова

залучає дітей до світу народної поезії, народних традицій, розширює їхнє мислення, кругозір. Софія Федорівна обґрунтувала значення рідної мови для гармонійного розвитку дітей, ознайомлення з національним життям, історією, природою.

Навчання мови С. Русова розглядала як головне завдання дошкільного виховання. Вона визначила завдання розвитку мови дитини в дошкільному періоді: виправлення дефектів мови, розширення лексики у дітей, формування логічної мови.

Для виконання цих завдань вона рекомендувала використовувати спостереження, екскурсії, розгляд картин, бесіди, ігришки, предметні лекції, читання художніх творів.

Рідною мовою, етнографічним матеріалом, за глибоким переконанням С. Русової, має бути якнайбільше одобрений рідний мовбу, життя дитячих устаток, розгадки означення дітей. Легенди, казки, народні пісні, пісні народних поетів - все це має оточувати дитину, утворювати національно-естетичну атмосферу, приріджувати дитину до рідного терену.

Важливим засобом навчання рідної мови, центром інтелектуального розвитку дітей С. Русова вважала предметні лекції. Сестри для них можуть бути предмети живої і неживої природи, навколишнього життя. Ці лекції /в сучасному розумінні- заняття/ дають перші відомості з ботаніки, географії, зоології, мінералогії, а також деякі технічні та господарські знання. Це та перша енциклопедія, яка відповідає всім інтересам дитини і має відповіді на різноманітні запитання. Але не знання, на думку С. Русової, є головним завданням предметної лекції: "вона має розвинути мову дитини, вказуючи на предмети, плашки тієї або іншої речі; вона виробляє в дитини логічну думку, послідовний шлях думки". /"Тесіа і практика дошкільного виховання". - Прага.-1924.-С.69/. Ці лекції збагачують словник дітей, впливають їхню сенсоріку.

Важливу роль у реалізації завдань навчання мови віддає педагог відповідно до своїх педагогічних майстерностей. Досконале володіння рідною мовою, знання її діалектів безпосередньо впливає на розвиток інтелектуальних і естетичних інтересів дітей та на їхні моральні почуття.

В умовах створення національної системи освіти України педагогічні ідеї С. Русової про рідну мову треба ретельно вивчати і творчо використовувати.

Г.А.Сокіл
Рівненський педінститут

ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА ЯК СИМВОЛ ПРАВДИВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ.

Демократичні зміни в суспільному житті країни, перебудова в усіх сферах матеріального і духовного життя народу відкрили перед літературою для нового покоління широкі шляхи в оволодінні глибинними процесами життя, у відображенні їх по-новому, з орієнтиром на загальнолюдські цінності.

Країні представники старшого і молодшого покоління українських письменників спромоглися всунереч об'єктивним і суб'єктивним складнощам у нашому житті створити цілий ряд віршованих і прозових книг, які гідно представляють обрії новітньої літератури для дітей. В дитячому письменництві вже нагромадились цілі матеріки різнометних книг, заселені героями виразними, наполегливими у досягненні своєї благородної мети, спроможних повести за собою юних читачів; книжок, якими діти захоплюються, відкривають для себе нові відомості про соціальне життя, природу.

Твори, адресовані нині дітям, опромінені високою ідеєю патріотизму, виховують любов до Батьківщини, рідного народу, його героїчної історії, повагу до старших, сумлінність, порядність.

Відрадно, що до молоді повертаються письменники, які упродовж багатьох років в офіційних виданнях трактувались як представники "українського буржуазного націоналізму". Їхні твори - це правдиве зображення героїчного минулого нашої країни, традицій України, її волелюбного народу. Це поема О.Олеса "Князь Україна", оповідання Б.Грінчика "Олесь", збірка В.Винниченка "Намисто", поезії М.Підгірянки, книги нашого земляка У.Самчука.

Неоціненний внесок у скарбницю дитячої літератури зробив видатний педагог сучасності Р.О.Сухомлиновський. Його збірки "Гаряча квітка", "Ізбаки школи під Голубим небом", "Чиста криниця" прищеплюють юним високі суспільно-етичні ідеали, формують справжніх українських патріотів.

Тему "діти і війна", "екологія і війна" розкрили у цілій низці реалістичних оповідань В.Збанацький, О.Іваненко, Н.Забіла, Г.Тютюнник, П.Воронько та інші.

Ідеологічної zaangażованості, дискредитації актуальних тем і проблем виховання, лакування дійсності, що були притаманні дитячій літературі 20-30^х років ХХ ст., сучасні письменники протиставляють реалістичні, правдиві твори, які формують національні почуття молодого покоління України.

Гандучик Н.С.
Волинський університет
ім.Леся Українки

ПІТАННЯ РОЗЕТКИ ФУНКЦІЇ СЛОВА
В УСНІЙ НАГОДНІЙ ТВОРЧОСТІ

Прислі: "я, наче промінь прожектора, виходяє з життя найсуттєвіше, хоч найчастіше при"язноє із цокеним побутом.

Уже в змких понятих "прислі"я", "приказка" виваується на те, що вони приваються при слобі, при розповіді для підкреслення основної думки.

Прислі"я можуть живватися в ричному значення - "Дружба - велика сила" і в порочному - "Не той друг, хто мого має, а той, хто правду каже". У прислі"ях часто трапляються позитивні закінчення слів: "На змаса броду - не дізь у воду", завдяки цьому ми легко їх замач"ятуємо.

Елизво до и келів"ів стають приказки: скажімо, "До ясна лавним воденешо - додкого не виїмашо" - не розгорнуте при-слів"я, що містить закінчену думку, а от "воняється за двома за-вечки" - приказка, яка акцентує на марну сплату, не потрібний захід. В розмові така приказка є частиною речення.

Худь уроків читання, прислі"я почна використовувати у робо-ті над усними та писемними творами як уроках нова. Запрограмент, проведений у ЗН І 26 м.Луцьк (Гандучик Н.С. / 2012), що скла-рі опрацював як з усним, так і писемним твором. Зок утиски з творів учнів З-Б класу за прислі"яки:

"Чого навчався, того за плечима не носитимеш".

"Якщо людина багато знає, буде розумна, то вона зовсім в житті матиме частя, радість. Її люблять і поважатимуть усі" /Оля Н./

"Дитина народжується, щоб знати і думати..."

/Оксана Н./

У творах учнів є і глибокі філософські узагальнення, пере-дані через дитяче світосприймання, наприклад:

"Треба знати це життя, як каже народна мудрість".

"Вік живи, як учись".

"Судяки людина живе, стільки їй треба вчитися. І гадати.

ю скільки б лядина не вилз, вона ніколи не зможе все знати..."

УСрест В./

Діти ведуть окремі альбоми, де записують кращі твори. Ось як, наприклад, "Праця гсдує, а дїнь марує".

"В гостях добре, а вдома граше".

Школярі розкривають зміст із суто дитячих поглядів. Аналогічно розкривають і прислів'я: "Друга шукай, а знайдем - тримай". Вивчення мудрих, образних термінів - прислів'їв, приказок - збагачує мову дитини, підвищує грамотність, сприяє вихованню естетичних смаків, любові до народної творчості, збагачує словниково-вчий запас слів.

Прислів'я та приказки дають певні результати тоді, коли учень за допомогою вчителя буде розуміти кожне слово, його походження, значення. Наша мова буде тоді розвиватися, коли ми разом з дітьми будемо збагачувати свій словничок новими словами, а пізніше реченнями. Тільки так можна сформулювати гармонійно розвинену людину, яка зможе високо пронести свої ідеали і втілити їх у бурхливе сьогодення.

ДИДАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНСЬКОЇ,
РОСІЙСЬКОЇ І ПОЛЬСЬКОЇ МУЗИЧНИХ КУЛЬТУР НА ПІВДНІ УКРАЇНИ

Історично склалося так, що Південь України в ХІХ століття демонструє активне взаємопроникнення етносів і націй, у тім числі представників східного і західного слов'янства, що одержало спеціальне науково-історичне осмислення у феномені славістики харківської школи, передусім, у працях О.О. Потебні. В галузі музичної культури проявляють особливі якості загальнослов'янської орієнтації творчості автори, які об'єктивно історично представляють і польську, і українську, і російську культури. Це Кароль Гимановський і Вітольд Малішевський, які у своєму генезисі, в період становлення і самоствердження у творчості органічно репрезентували взаємодію етносів, доцільну й невід'ємну в умовах Півдня України. Кароль Гимановський, вихований естетиком-символістом, заклад повчально-просвітительську тенденцію у свої твори, написані тут, в Україні. Вітольд Малішевський був педагогом-фахівцем, що визначило його виключний вплив на педагогічні засади музичної Одеси та Півдня аж до сьогоднішнього дня.

Українські корені К. Гимановського представлені не тільки місцем його народження і виховання, але строем музики, пронижного вокалізму, пісенно-мелодійності, хорво-вокальної виразності, природних для України і не використаних польською музичною класикою минулого століття. Саме риси вокальної мелодійності відзначають його імпресіонізм-символізм від інших авторів цього напрямку. В одеській пресі 1920 року К. Гимановського називають також "російським" композитором, що засвідчує "скрябінізм" Гимановського, який особливо встановувався в Одесі, де працювали професор Н. Чегодаєва, вихованка О. Скрабіна, та професори Б. Тинько і О. Осовський, захисники вітчизняного "модерну" та творчості Скрабіна - Гимановського - Стравінського. Педагогічні засади одеської консерваторії та зв'язаних з нею музично-освітніх закладів органічно увібрали той специфік слов'янських культурних етносів, які персоналізовані в особі К. Гимановського та його художнього оточення.

Одесом зв'язане життя і першого ректора Одеської консерваторії В. Малішевського, який поєднує у своїй творчості зв'язки української, польської та російської лінії. Він, як учень Римського-Корсакова втілював російську /кучкієтську/ традицію в безпосередньому зв'язку із московським вколом /Рахманінов, Скрибін/. Одночасно, як не справедливо відзначив М. Огреніч, Малішевський – це й діяч української культури, який виховав одного з найцікавіших представників українського мистецтва М. Вілінського. У його фортепіанній світі, датованій 1898 роком, очевидні ритміко-фактурні співвідносності з салонною українською музикою, представленою творами М. Завдського /об'єктивно українського і польського композитора /, Б. Пуло, інш. У творах В. Малішевського, написаних у Польді, у тім числі в балеті "Русолочка" за либреттом, у романах на вірші Пушкіна помітні стилістичні виходи і на російську романсовість, і на українську пісню-романс, як жанр і як основу тематики.

Специфічні умови Півдня України народжують особливі умови "порубіжності" етнічних взаємовпливів, яку деякі автори вважають і внутрішньою особливістю української культури. Стійно в концепції Л. Гумільова, "етноси мають системну природу /Див.: Л.Е. Гумилев. Ритм Евразии: эпохи и цивилизации.- М., 1993.- С. 521 / до того ж це "відкриті системи", що саморозвиваються та органічно ускладнюють свою внутрішню структуру. Тому усвідомлення національно-етнічної багатоскладовості творчості композиторів, які представляють Південь України, поглиблене національну традицію, виводить її на рівень оновлення й ускладнення-удосконалення національно-культурної спадщини, що є запоруком її принципової життєдатності.

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОКОНТРОЛЮ УЧНІВ В ЯК УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ЇХ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ.

В умовах демократизації та гуманізації громадського життя, відраження національної школи надаються умови для розвитку особистості в процесі навчання і реалізації її інтелектуальних можливостей.

В педагогічній науці відносно задовільно розглядається питання організації сприйняття, запам'ятовування, репродуктивного опрацювання дій, проте дуже мало уваги приділяється контролю та самоконтролю в різних його формах. Як свідчить практика, вчителі з різними причинами недостатньо звертають увагу на організацію самоконтролю як компонента навчально-пізнавальної діяльності учнів.

У виконаному нами дослідженні самоконтроль розглядається як компонент навчальної діяльності школяра. Навчальну діяльність розуміємо як особливу форму прояву активності особистості учня, що приводить до зміни самого себе як суб'єкта навчання, стає безпосередньою основою його розвитку /Кочергина В.В., Давидова, Д.Б., Елькіна Г.А./ . Але школяр може приймати участь у процесі навчання як суб'єкт діяльності лише тоді, коли він набуває вміння самостійно ставити мету навчально-пізнавальної діяльності, навчальні завдання для засвоєння змісту освіти. Розв'язання поставлених завдань може сприяти реалізації розвивальної форми навчання, коли учні будуть здатні виконувати дії самоконтролю, самоперірки, тобто співставляти та оцінювати результати навчально-пізнавальної діяльності із заданим мислом /Г.С. Костюк, С.Л. Рубчинштейн/.

Отже, систематичне співставлення процесу навчання і його результатів немедично приводить до очиснення і розвитку діяльності контролю і оцінки як самостійного компонента навчальної діяльності, що веде до директивного змісту учіння, отримуючи позитивну роль підлеглих, задоволення або корегування всіх визначень.

Оволодіння суб'єктом прийомів самоконтролю приводить до спонтанного загальнення способів здійснення окремих навчальних дій, які навчання, що сприяє підвищенню якості навчання школярів.

У ході експерименту перевірилися два способи здійснення самоконтролю: а) «співставно-адекватний» та «співставно-індуктивний». Суть першого способу полягає в забезпеченні учнів довідками і об'єктивними критеріями прийомів самоконтролю, які вчитель здійснює з урахуванням мети уроку, змісту навчального матеріалу, реальних можливостей школярів. Другий спосіб полягає в оволодінні ними прийомів са-

нагромадження.

Цей спосіб освіти заскріплює виконавчі, оволодіння підлягає до- рінності і повільному вислабленню дисципліни та прийнятті самоконтро- лю, розвитку ініціативності і творчості учнів до повільно-ініціативної діяльності — в урочі, які і вживає виконання домашньої роботи.

Заради підтримки цього способу у дослідженні являється відбиття в ака- деміях відтворення змісту поняття, змісту початкового тексту, вета- новлення причинно-наслідкової зв'язності. У навчально-пізнавальній діяльності учнів репродуктивного характеру головний спосіб дій для формування системи наукових понять — відтворення інформації. Неможли- во утруднення школярі відчувати у відтворенні понять, які С.Л. Рубінштейн визначив, як «осередковане та узагальнене знання про пред- мет, яке проливається на розв'язанні його більш чи менш істотних об'ек- тивних зв'язків, відношень».

Другий спосіб давав учням можливість реалізації здійснення само- контролю, допомагав додержуватися послідовності дій, які з необхід- ністю приводили до правильного результату. За їх допомогою забезпе- чувався не тільки відтворення знання, але і перенесення його в нові умови /відтворення різних понять/, це вимагало самостійності уч- нів, гнучкості мислення. Учні не тільки порівнювали свої результати із зразком, але і аналізували дані, аргументували висновки.

Насті були створені певні педагогічні умови, які забезпечували успішність організації самоконтролю, а саме: а/ результативність ор- ганізації самоконтролю визначалась ефективністю його на "вогні най- ближчого розвитку людини", це вимагало врахування реальних початкових можливостей школярів, характеру завдань, які вони виконували, вибору об'єкту самоконтролю, шуканні істотних дій, які необхідні для ово- лодіння навчальним матеріалом відповідними способами самоконтролю; б/ сформованість інтересу до здійснення самоконтролю, це забезпечу- валося з проведеному дослідженні роботою по роз'ясненні його сутнос- ті, оголошенні учнями способів здійснення; різноманітність пропо- ньованих школярам завдань; можливість вибору ними прийомів здійснення самоконтролю; в/ привабливість роботи по організації самоконтролю шко- лярів тощо...

Залежність здійснення самоконтролю школярами впливає на їх розвиток інтелектуальних можливостей.

О.К. ЗАБОЧУК
Н.А. САСИКО

Розвиток моральних якостей учнів на уроках і тематичні
/ з досвіду/.

Початкові кроки свідомого життя дитини пов'язані з формуванням у неї певних моральних норм суспільства, які трансформуються у власні регулятори поведінки. Дорослі прищеплюють дитині бути чесним, справедливим, працьовитим, чуйним, добрим, широким, щедрим... Поступово зростає вимоги до неї віддаються, правила моральної поведінки ускладнюються, дитина з'являє частину своїх правил, перетворює їх на свої власні.

Шкільне життя підлягає чіткій системі норм і правил, з яких з'являється дисципліна на уроках і перервах, взаємини з однокласниками. Учень повинен вчасно вставати, дотримуватись правил шкільного розпорядку, готувати уроки, поводитися певним чином у школі, на вулиці, вдома. Додержання вимог контролюється, що сприяє формуванню у дитини стриманості, врівноваженості, дисциплінованості.

Важливе місце у моральному розвитку посідають емоційні реакції дитини на переживання інших людей. Експерименти показують невпевненість у молодших школярів уміння співчувати своїм однокласникам. Як свідчать дослідження, учні не завжди помічають переживання однокласників, іноді, бачачи їх, не допомагають, не виявляють співчуття. Байдуже ставлення до ровесників у шкільному середовищі є наслідком "емоційної глухоти" учнів. Її причиною є недостатність вихованості відповідних моральних якостей, неумінням ставлення до проблеми з боку вчителів.

В.О.Сухомлинський пише: "Найголовніше для учителя, вразившись, бачити дитяче горе, сум, страждання. Бачити і відчувати дитячу душу. В тому, як учитель ставиться до горя дитини, в якійсь мірі здатний він розуміти і відчувати дитячу душу, полягає основа педагогічної майстерності" /В.О.Сухомлинський:Твори.Т.3 с.208-229/.

Аналіз практики сучасної школи показує, що чимало вчителів враховують належним чином особливості емоційного стану учнів у взаєминах з ними, однак розвивати моральні якості дітей у взаємини між собою не завжди вміють.

Нами, в процесі вивчення математики, практикується різні прийоми розвитку моральних якостей школярів. Серед них ми вважаємо найголовнішим - колективну роботу дітей у малих групах, коли клас поділяється на 5-6 груп, різних за ступенем розумового розвитку дітей. При такому "назначенні" право на підказку не тільки не забороняється, а й дозволяється. В кожній групі учнів організували навчання так, щоб там був лідер, здатний розв'язати математичну задачу щоб від кількості бажаних пояснити розв'язок заледки оцінки і лідеру групи. І тим, хто сперше зміг правильно розв'язати поставлене завдання.

Зміст курсу математики дозволяє виховувати гуманістичні почуття підліткового покоління. Розгляд вузлових математичних понять доцільно розпочинати коротким екскурсом в історію питання, пов'язаного з видатними математиками, гуманістичні ідеї яких варті уваги. Так, наприклад, вивчаючи нумерацію багаточислових чисел, доцільно провести бесіду про вклад математиків у розвиток поняття числа. Зокрема згадується праця Д. Гільберта "Про поняття числа" і її роль в розвитку арифметики. Цей відомий німецький математик переміг у світовій війні. 15 жовтня 1914 року німецький уряд опублікував декларацію до культурного світу. Серед тих, хто підписав її відсутніми були прізвища Ейнштейна і Гільберта. Ейнштейн був громадянином Швейцарії і це можна було пояснити. Гільберт не мав такого пояснення. Його відмова поставити свій підпис не могла бути прощеною, тому що він був не просто німець, а пруський німець. Від нього відвернулось багато відпочих людей, ніби від зрадника. В Німеччині розпочинався голод. Сім'я Гільбертів допомогла живити відомому українському математику Олександровському. Починаючи з 1933 року, коли до влади в Німеччині прийшов Гітлер Гільберт став захисником євреїв, яких часом виганяли з країни. В розмові з новим міністром освіти, призначеним нацистами, на запитання, яка ситуація з математикою після вигнання євреїв, Гільберт сміливо відповів: "Ії просто не існує". Гуманістичні погляди Гільберта, його моральні якості є прекрасним прикладом для підліткового покоління.

Аналогічну роботу можна організувати у будь-якому іншому розділі програми. Розроблені нами способи і прийоми формування і розвитку моральних якостей школярів дають можливість виховувати в них високий рівень уроків математики, розвинути розумові здібності дітей.

Сетановська Л.А.
Львівський університет
імені Тараса Шевченка/

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ВИКОРИСТАННЯ В УЧНІВ НАЦІОНАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ЗАСОБАМИ ГЕОГРАФІЇ

Протягом століть і тисячоліть в педагогіці нагромадилось багато цінного матеріалу, виробилась система виховання, яку потрібно ретельно аналізувати, вивчати для кращого розуміння і виділення в ній національного компоненту. Національно виховання слід розглядати як цілісну ефектну систему, в якій усі елементи знаходяться між собою в тісному органічному взаємозв'язку і взаємозалежності /вилучення з неї певних компонентів недоцільне/.

Компоненти національного виховання /визначають сутність і зміст національного виховання/ слід розглядати в рамках системи, що включає: 1/ національну психологію, що обумовлена матеріальними чинниками, культурно-історичними обставинами /особливостями природи, території, економіки, культури тощо/, природними особливостями українців /анатомічними, фізіологічними, генетичними/;

2/ національний характер і темперамент, які народ виховує в дітей своїм способом життя та культурно-історичними традиціями, які поєднуються з минулим досвідом;

3/ національний спосіб мислення;

4/ народну мораль, етику;

5/ народну естетику;

6/ народну правосвідомість;

7/ національну філософію;

8/ національний світогляд;

9/ національну ідеологію;

10/ національну свідомість і самосвідомість /формується всіма засобами рідної мови, історії культури, мистецтва, народними традиціями, звичаями тощо/.

Чільне місце відводиться географії у відродженні національних багатств українського народу. В процесі її вивчення поглиблюється і доповнюється знання українських традицій, формуються в учнів національні цінності, як духовні надбання українського народу /відображають специфіку буття, культурно-історичний досвід, результати матеріальної і духовної діяльності/. Географія є плодотворним джерелом відродження і поглиблення національної свідомості і самосвідомості, гідності підросльмих поколінь, основом розвитку і внеску в загальнолюдську скарбницю цінностей.

Основні умови ефективного виховання в учнів національних цінностей полягають у застосуванні у навчально-виховному процесі системного підходу /шляхів, форм, засобів, методів географії/ та в активній участі дітей в реалізації національних традицій і звичаїв, творчої діяльності в національному дусі, в пізнанні ними краєвих здобутків культури України.

Системний підхід до виховання в учнів національних цінностей засобами географії полягає:

- 1/ в усвідомленні предмету географії, її основних структурних частин, принципів та ідей, взаємозв'язку і взаємозалежності між ними;
- 2/ у використанні виховного потенціалу при вивченні географії у різні періоди історичного буття;
- 3/ у практичній реалізації шляхів, форм і засобів географії, комплексному моральному впливу на учнів з метою формування національних цінностей особистості.

Національна система виховання засобами географії утверджує гнучке і гармонійне поєднання різних видів діяльності учнів /індивідуальної, групової, колективної, самостійної і педагогічно керованої, домашньої і шкільної тощо/ за допомогою яких формується їх особистість.

Цілі і завдання національної системи виховання досягаються насамперед через глибоке і всебічне оволодіння учнями змістом географічної освіти, який об'єднує в собі національні та загальнолюдські цінності і реалізується такими основними засобами, що включають: українську мову, родовід, історію України, краєзнавство, природу України, національну міфологію, фольклор, національне мистецтво, народний календар, національну символіку, народні прикмети, вірування; релігійні виховні традиції; природно-побутову культуру; національні традиції, звичаї і обряди; національну творчість.

Процес вивчення географії, завдяки структурній різноманітності, багатогранній системі своїх складових, системному підходу, успішно формує в учнів національні цінності, які об'єднують всі компоненти духовності українського народу, як і його матеріальної культури, вони є серцевиною освіти і виховання.

М.В.ЛЕСЕНКО

ІНТЕГРАЦІЯ ДОСВІДУ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОГО
ВИХОВАННЯ - ОБ'ЄКТИВНА УМОВА СПІВРОБІТНИЦТВА ОСВІТНІХ
СИСТЕМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Проблеми вдосконалення системи підготовки вихователів для дошкільних закладів стали предметом спеціальних досліджень вчених ряду європейських країн останніх років. Адже докорінна переорієнтація усталених ідеологічних постулатів і вплив нових соціально-економічних факторів обумовлюють суттєві зміни не лише в змісті програм для дітей, а й в моральних цінностях, в поглядах на людину в системі відносин "природа-суспільство-людина".

Очевидно, що перед сучасною освітою всіх європейських країн, колишніх учасниць РЕВ, стоїть спільне завдання - піднятися не лише до рівня політико-ідеологічних, а й екологічних змін, щоб успішно виконувати новітні соціальні замовлення в галузі екопроблематики, які породжені сучасним станом ПТН і впливом аварії на Чорнобильській АЕС. В своїй основі підготовка спеціалістів дошкільного профілю в аспекті екологічного виховання дітей дуже схожа в усіх країнах, незважаючи на розбіжності їх ідеологічних спрямувань. Тому конструктивне опанування зарубіжним досвідом підготовки майбутніх вихователів до екологічного виховання дітей дошкільного віку розглядаємо як актуальне, що за умов інтеграції в систему фахових дисциплін навчальних закладів України слугуватиме підґрунтям не лише задля посилення обміну освітніми інноваціями, а й задля збереження особливостей національної системи підготовки кадрів для дошкілля.

Звернемося до надбання вчених Р.Хундт і Р.Кеніга / Німеччина /, на підставі яких питання екологічної освіти й виховання студентів дошкільного профілю є обов'язковими компонентами, що інтегровані в зміст двох фахових дисциплін - "Методика ознайомлення з природою" і "Методика ознайомлення з суспільним життям". Зміст даних дисциплін розглядається теоретичними і практичними дошкільного виховання як основа для детального аналізу проблем дошкілля й формування адекватного ставлення людини та суспільства до нього.

Спеціальними дослідженнями Р.Хундт доведено доцільність підготовки студентів до роботи з дітьми з екопроблематики не лише в методичному, а й в змістовому аспектах. Пріоритетами методичного аспекту є розуміння студентами блоком базових методів пізнання.

науковці Д.Чіха, А.Веднарська, С.Студзінська / Пальца / досліджують проблеми підготовки фахівців до роботи з дітьми з екопроблематики в аспекті правильного визначення місця екології в системі професійної підготовки. На підставі дослідження аналітичного і прогностичного напрямів, вони дійшли висновку про те, що в підготовці вихователя чільне місце має посісти формування практичних умінь і навичок виховання в дітей відповідального ставлення до природного довкілля, яке ґрунтується естетичними, гігієнічними й гуманними мотивами та потребам розвитку науково - пізнавальних інтересів і первоспоп екологічної свідомості вихованців.

М.Студзінська на підставі багаторічного опостереження доводить пряму залежність успіху екологічного виховання дітей від рівня екологічної культури вихователя, його стурбованості станом природного довкілля, а не від наявності в педагогічному процесі дитячого садка уніфікованих інструкцій чи методичних порадників.

Формування професійної готовності педагога до екологічного виховання дітей посідає чільне місце в дослідженнях Д.Кваснічкової /Словаччина /.Мету й завдання професійної освіти вихователя в аспекті екопроблематики вона радить розвивати в контексті опанування навичками кваліфікованих професійних дій у ставленні до оточуючого природного довкілля. Позитивним, вважаємо, є такий підхід ученої, за якого безпосередня практика роботи вихователя з дітьми є стрижневим показником його екологічної підготовки і провідним рушєм її подальшого вдосконалення.

На особливу увагу заслуговують, вважаємо, ухвалені в Словаччині критерії оцінювання рівня готовності майбутніх вихователів до природоохоронного виховання дітей. Вони ґрунтуються на міжпредметній кореляції дисциплін фахового циклу, чим очевидно наближені до окремих піходів у фаховій підготовці спеціалістів довкілляного профілю в Україні.

Як свідчить аналіз досліджень останніх років, екологічним аспектом наповнюється не лише зміст підготовки вихователів у сучасній школі ряду європейських країн, а й методика викладання окремих фахових дисциплін. Водночас вчені констатують, що необхідність чіткої орієнтації змісту навчальних програм на природну, історико - культурну й національну своєрідність кожної країни, а також на здобуття звітової практики, породжує різнопланові дискусії і не має жодного однозначного вирішення як в теорії, так і в практиці фахової підготовки.

ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ДО НАУКОВОЇ РОБОТИ У ВУЗІ,

Для вчителів усіх спеціальностей характерні три основні групи інтересів: інтерес до розширення і поглиблення своїх знань в області науки викладання, інтерес до психолого-педагогічних знань і умінь, інтерес до історичних, загальнокультурних, загальнонаукових та інших знань, що сприяють розширенню їх загального світогляду, формуванню національної свідомості. Ці групи інтересів особливо мають бути розвинені у вчителів початкових класів, який матиме справу з викладанням не одного, а цілого комплексу предметів.

Розвитку цих груп інтересів майбутнього педагога сприяє цілеспрямована наукова робота, в яку включаються студенти протягом усіх років навчання. Це можуть бути різноманітні форми: проблемні групи, наукові гуртки, конференції, написання рефератів, курсових та дипломних робіт.

Насамперед, важливо сформувати у студентів потребу в постійному самоодосконаленні, усвідомлення необхідності оволодіти окремими процесом педагогічної технології.

Аналіз стану наукової роботи студентів педагогічного факультету нашого вузу дає можливість зробити висновок, що її результативність буде вищою при певному сприйнятті її змісту. Зокрема, це забезпечення реалізації таких функцій:

соціальної - яка утверджує необхідність формування національної самосвідомості, наукового світогляду,

гносеологічної - пізнання нових педагогічної теорії та застосування на цій основі практичних форм діяльності,

психолого-педагогічної - емоційно насичене застосування професійної педагогічної діяльності.

Наприклад, у виступах з доповідями чи повідомленнями на науковій конференції, засіданні проблемної групи студент одержує можливість сприймати й аналізувати власні судження в порівнянні з іншими, співставляти їх, оцінювати. Появляється можливість налаштування конформності мислення.

Початковий етап залучення студентів до наукової роботи є ознайомлення з елементами бібліотечно-бібліографічних знань, а також з сутністю і джерелами інформації про літературу з психології, педагогіки, методики навчальної та виховної роботи. З'являється студентам нові шляхи для бібліотек, які діють в Україні.

ні, про специфіку фондів друкованої продукції бібліотечних установ під час вивчення курсу "Самостійна робота з книгою та першоджерелами". Тут же вони знайомляться з такими поняттями як бібліографія, бібліографічний опис і його види, елементи, бібліографічний пошук, бібліографічний покажчик. Важливу роль у підготовці студентів до наукової роботи відіграє бібліографічний відділ, який містить всі дані про друковані та рукописні твори. Бібліографія - це наукова дисципліна, яка вивчає структуру і влас- тивості бібліографічної інформації, закономірності процесів її створення і доведення до споживача. В даний час вона виділяє три основні процеси своєї діяльності:

- 1 / підготовка і випуск бібліографічних посібників;
- 2 / створення довідково-бібліографічного апарату у вигляді систематичних картотек і каталогів;
- 3 / довідково-бібліографічне обслуговування.

Безпосередньо в бібліотечні чи бібліографічному відділі під час практичних занять знайомимо студентів з довідковим та інформаційно-пошуковим апаратом, з різними видами каталогів та картотек. Майбутні педагоги вчаться робити різні види бібліографічного опису друкованої продукції, заповнювати бланк замовлення читача, пишуть анотації, рецензії, відгуки на журнальні статті, монографії, складають план, конспект прочитаного. Працюючи з першоджерелами, періодичною пресою, методичними рекомендаціями, вони набувають навички по складанню власної картотеки, рекомендаційного бібліографічного списку літератури по конкретно визначеної темі. Під час роботи із словниками, довідниками студенти все глибше входять у проблему, чіткіше починають розуміти конкретні поняття, краще усвідомлювати зміст окремих розділів досліджуваної теми.

Навички методики роботи з каталогами, картотек, вивчення правил бібліографічного опису друкованих творів з відповідними стандартами є необхідною умовою підвищення культури читання, ефективності самостійної і наукової роботи.

Подібна робота на першому курсі є початковим етапом входження студентів у наукову роботу. Важливим моментом є також забезпечення наступності, послідовності і систематичності. На другому і подальших курсах майбутні вчителі пишуть реферати, курсові і дипломні роботи, наукові доповіді, використовуючи набуті знання при вивченні курсу "Самостійна робота з книгою та першоджерелами".

Федорович В.Г., Мусій І.М.
Рівненський педінститут.

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ВИДІЛЯТИ ГОЛОВНЕ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ЗАСВОЄННЯ НОВИХ ЗНАТЬ.

Основними джерелами інформації, яка надходить до учнів, є радіотелепередачі, газетний та журнальний матеріал, кіносеанси, театр, музей, усна побутова інформація, зустрічі, походи, екскурсії, вечори, ранки і, зрешті, цілеспрямована запланована навчальна інформація, яка не випадково, а в якійсь мірі підпорядковує і спрямовує в потрібне русло всю іншу інформацію.

Навчальна інформація не відміну від іншої відпрацьована щодо змісту, приладжена до суспільної значимості в її засвоєнні, пристосована до навчальних можливостей тих, хто її засвоює. Навчальна інформація сприймається вільно, ніяк, скажімо, інформація за зображеннями мистецтва. Воно вимагає відповідної попередньої підготовки, певних зусиль з процесі сприймання і засвоєння. А тому, щоб вона була доступна, охоплює, крім головного, і другорядний, допоміжний матеріал, який сприяє більш чіткому, глибокому і образному її сприйманню. Так подана вона і в шкільних підручниках: головна і другорядна.

Голосна - це предмет думки, суть інформації, її серйозна. Другорядна без головної інформації втрачає смисл, стає безпредметною в той час, як голосна може сама існувати, бути самостійною і аргументованою без другорядної.

Виділене і спеціально зафіксоване головне мисля і надто легко запам'ятовується, зокрема тоді, коли воно згадане самостійно. Виділення головного сприяє також розвитку логічного мислення учнів, тому що вимагає багато мислительських операцій: аналіз і синтез, абстрагування і узагальнення, порівняння і конкретизація. Отже, навчаючи вміння виділяти головне, ми навчаємо також і логічних прийомів - працювати раціонально і оптимально.

Виділення головного в навчальній інформації може відбуватися по-різному в залежності від класу: у висновках, розповіді вчителя, скороченому переказі основних епізодів прочитаного, виділення і демонстрування фрагментів кіно-, діафільмів, прослуховування

Для цього перед учнями слід ставити такі завдання: визначити головну думку в прочитаному тексті; виділити головне від другорядного; скласти план оповідання, користуючись реченнями тексту, які мають головне значення; доповнити головне за допомогою другорядного.

У навченні виділяти головне на початковому етапі додержуємось чіткої системи і послідовності. Вона може бути така:

1. Зразок учителя, як виділяти головне в тексті. Для цього вчитель читає оповідання, пояснює і практично здійснює прийом виділення головного. Це можна також робити за допомогою питань, на які відповідають самі учні.

2. Практична робота учнів під керівництвом учителя над групуванням речень тексту - головних і другорядних.

3. Самостійна робота над виділенням в тексті тільки головних речень.

4. Знаходження головних слів у тексті.

5. Знаходження головних речень і складання усних переказів, додаючи до змісту другорядні речення.

Усім, з якими починається робота над виділенням головного, можна рекомендувати напочатку такий орієнтир:

- Уважно прочитати текст.
- Подумати, про що говориться в тексті.
- Поділити текст на закінчені частини. Назвати, які речення можуть бути заголовками цих частин.
- Назвати слова, найбільш важливі у тексті, і ті, без яких можна обійтися.
- За допомогою найважливіших слів скласти речення. Скласти план.

На кількох уроках українського читання літератури слід провести початкові вправи за даним орієнтиром для вироблення вміння і навичок.

Ці перші кроки виділення головного. Далі робота ускладнюється відповідно рекомендаційної послідовності.

Навчення виділяти головне продовжується в середніх класах. Своє завершення воно знаходить у старших класах, коли учні вчать-ся складати тези виступів, доповідей, творів, які несуть самос-

**ПІДГОТОВКА УЧНІВ ДО АКТИВНОГО
СПРИЙМАННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ.**

Активізації пізнавальної діяльності школярів в останні три роки приділялась увага вітчизняними і зарубіжними дидактами, зокрема через систему проблемних уроків взагалі і підготовчий структурний елемент зокрема як організації підготовки до навчання.

Під організацією підготовки учнів до засвоєння нових знань ми розуміємо сукупність різних прийомів чи окремих практичних дій, спрямованих на забезпечення таких психолого-педагогічних обставин, які стимулювали б бажання вивчення нового матеріалу для задоволення особистих потреб учня і потреб суспільства.

Особисті потреби можуть бути різними – новий матеріал потрібно засвоїти, бо без знання його не можна виконати практичних дій, не можна задовільнити потреб життя. Нові знання необхідні для зв'язку з іншими, попередніми чи наступними знаннями, у цілісному ланцюжку. Без них не може бути розвинена особистість і приносити користь Вітчизні. Новий матеріал потрібно засвоїти так, щоб одержати добру оцінку, щоб не відставати від своїх ровесників та ін.

Все це становить деяку психолого-педагогічну базу для вчителя. Вивчивши і проаналізувавши її він міг би звернути увагу на великі потенційні можливості підготовчого етапу в напрямку зацікавленості учнів новими знаннями. Разом з тим слід відмітити, що ряд теоретичних положень залишається не використаним у практиці через те, що немає в достатній кількості методичних рекомендацій на різних рівнях (різних класах) з різних предметів, а в тому числі з біології, і в наш час в різних типах навчальних закладів. Тому, переважно більшість учителів надає перевагу традиційним ма-

тодем, до яких вони і їх учні звикли. І цілком справедливо вважають у цьому виправданні - нові методи недостатньо розроблені, не вивчені і не узагальнені, а тому не використовуються або використовуються, але дуже рідко.

Внаслідок спостережень і узагальнень уроків ми встановили, якими методами організації підготовки до вивчення матеріалу в сучасній школі керуються вчителі. Серед них найбільш поширені: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний і частково-пошуковий. Менш поширені проблеми та інші дослідницькі методи. Іноді здійснюється підготовча робота до засвоєння нового матеріалу на уроках біології через проблемні ситуації, цікаві повідомлення, демонстрації, технічні засоби.

Учні вже в молодших класах одержують початкові знання про природу, оволодівають поступово різними видами навчальної діяльності, розширюють первинні поняття і уявлення. Вони навчаються певних дій і часто звикають до них, якщо вони часто повторюються, і тому поступово втрачають інтерес до них.

Якщо вчитель використовує різні методи навчання, різні способи підготовки учнів до вивчення нового матеріалу, то вже в молодшому шкільному віці проявляється інтерес не тільки до знань, але і до способів їх одержання. Продумувати найбільш придатні для даної теми форми організації навчання молодих школярів, можна домогтися збільшення рівня самостійності учнів в одержанні знань. Тільки через чергування і застосування різних типів уроків, урізноманітнення форм і методів роботи в підготовчого етапу можна значно підвищити гостроту сприймання і стимулювати інт. раз.

Однак постійні п'ядки та застосування різних форм і методів навчання ускладнюють роботу вчителя, перевантажують його, та й учні звикають до певного стилю роботи. Тому легше і доцільніше створювати підготовку до засвоєння певних знань, а прийоми, методи і форми роботи урізноманітнювати в разі необхідності.

Н. В. Буркалець /Річне/

АНТИВОЄННІ МІНІАТУРИ БОГДАНА ЛЕЦЬКОГО

Як відомо, суспільство, в якому ми живемо, відзначається особливою жорстокістю. В наш час гостро, як ніколи, стоїть проблема підліткової злочинності. Тому, разом із знаннями чи незнаннями з тих чи інших дисциплін шкільного курсу, учень повинен вивести основне правило: головне в житті - любити людину!

Це правило повинно бути усвідомлене зусиллями всіх учителів, але найперше - учителів-словесників.

Гуманістичне виховання засобами української літератури можна здійснювати, знайомлячи школярів з художніми творами антивоєнного звучання.

Особливою емоційною напруженістю відзначаються новели про і світову війну письменника Богдана Лецького. Опинившись у вимушеній еміграції в Європі, він не знаходить собі місця через "бездіяльність", чливає своєю безспішністю і тугу за Україною, друзями, рідними у долюри самому собі.

Вирод мре від тифу, вороги воюють, закатують беззахисних людей; тих, що залишилися, косять тиф та голод. Таку картину початку ХХ століття Б. Лецький малює в оповіданні "Моя вина". Моя, бо автор не тільки не може протиставити цьому, але навіть про все дізнається останнім, з газет.

Першому воєнних дивольств письменник-гуманіст передає в новеллах "Перші стріли", "Сім півдюжків", "Жінка з квіточкою", "Не виходило з хати"... Іх гуманістично-людське спрямування виражене в трагічній війні між Росією та Австро-Угорщиною як трагедії для португальських народів. А тим більше для України, втягнутої у вир смерті меча царського уряду волюнтарської Росії.

Безталанна країно, чому вкрав яні твоїми полями відкинула царю, авіа алазасний мичі і виспала з нього шонад ірмі аллині? Черго так сад, не має родина, щоб кервати че ірнієсна жорстоко-чю. і гачі відлі...

У символізованих, художньо-емоційних мініатюрах, поезіях в прозі, не зустрінеш батальних кровопролитних сцен; але присутність війни відчувають всі. В тому числі і діти. Навіть їх війна неощадила. Діти на дорогах війни. У розкритті цієї теми ліризм автора досягає апогею. Як безпорадні "не перені пороб'ята" / поріва, у Степана Васильченка "як те юрочня... ", тепер вони вже приречені на життя, сповнене тривоги і горя.

Стислістю викладу, глибокою почуття, експресії, однозначністю авторської оцінки мініатюра "Діти Б. Лепкого нагадує новелу В. Стефанюка "Діточа пригода":

Коли жорстокість на війні вбиває людину фізично і морально, діти не пускають у свій духовний світ трагедії. Поряд із безпорадністю дрос. чх перед лицем смерті, саме діти своїм невичерпним оптимізмом контрастують нагадувати про ладність мирного часу.

В хаосі вулиць чужого міста братик-каліна і сестричка, як обрив. Загубили батьків.

Бідна, бідна! Хочеш, заберу тебе з собою. Суковик тобі пошлю, біле ліжечко дістанеш, а як чепка будеш, то за свої візьму, бо я дітей не маю. Хочеш? - запитує багата пані у білявої дівчинки.

- Ідь, Ганнусю, ідь! - радить дівчинці братчик, а голова йому ще глибше між рамена лізе.

- Не хочу...

Пісвіз полівав, а вони дальше пішли. Дівчинка, як обрив і хлопчик-каліка.

Вживляючи різноманітні аспекти війни, Л. Лепкий надмістиче застосовує прийоми зображення об'єкту і реальності з погляду спостерігача-біженця. Якби вирушати у безвість, коли тут, в різномуду краї, навіть природа, земля благають замиститися. Так, пейзаж у новелі Б. Лепкого виступає діювою особою, зливається з настроєм дірмишого героя, збагачуючи достовірність зображеного.

Новели Б. Лепкого своїми антилітературськими засобами актуальні і сьогодні.

ЄВРЕЙСЬКІ ВІЗІЇ У КУРСІ ШКІЛЬНОЇ ІСТОРІЇ

Переглядаючи підручники і монографії з історії, ніби переконуєшся в мудрості міркувань Гегеля про "історичні" і "неісторичні" народи. В умовах тоталітарної системи одним із них пощастило потрапити до анналів історії, більшість - відійшли у небуття. Тож практично тера інкогніта впродовж десятиліть залишалась історія єврейства. Бо з неї учні дізнавались лише про геноцид євреїв у роки Другої світової війни та утворення держави Ізраїль, в якій сіоністи "виражають інтереси монополістичної буржуазії".

Принципово змінялась ситуація з часу проголошення Українцями незалежних держав. Оснаюмлення учнів з єврейством розпочається у ході вивчення історії стародавнього світу. У підручник вміщено розділи про стародавню Палестину, Ізраїльське та Іудейське царства. Екскурси у біблійний період єврейського життя знайомить учнів не тільки з політичною історією цього народу, а й його культури та релігії.

Однак подальше вивчення історії світового єврейства переривається аж до 1947 р., коли Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію про утворення єврейської та арабської держави в Палестині. Вясвітливши місце і роль Ізраїлю у близькоосхідній кризі, автори навчального посібника для XI класу в новітньої історії країн Азії, Африки і Латинської Америки /Львів, 1994/ доводять події до грудня 1980-х рр.

Інша концепція простежується у підручниках з історії України. Автор підручника для 9 кл. В.Сарбей вводить у дію особу й єврейство. Тут розкриваються демографічні тенденції у середовищі українського єврейства, вясвітлюється роль підприємців-євреїв у

окремих галузях виробництва, структурі міського населення, розкрито зміст процесу Бейліса; витлумачено поняття "антисемітизм", "зона осідлості".

У підручнику С.Культчицького, П.Курносова та М.Коваля життя євреїв в Україні висвітлюється у добу Центральної Ради /напр., шкитання національно-персональної автономії/, Директорії /отаманщина і єврейські погроми/; оцінено протиеврейські виступи денікінців, наведені окремі епізоди Голкосту.

Єврейська тема у шкільному курсі історії України продовжена у підручнику "Новітня історія України. 1945 - 1995. XI клас". Учні дізнаються про боротьбу з "космополітами", "справу" Єврейського Антифашистського Комітету, ліквідацію Кабінету єврейської історії АН УРСР. Наводяться дані про єврейське населення, релігійні громади та громадські організації в незалежній Україні.

У концепції історичної науки на сучасному етапі простежується тенденція аналізу подій крізь призму національних держав. Як наслідок - "розчнення" єврейства /як і інших національних меншин/ у курсі загальної історії. Наприклад, доктрина сіонізму у цьому курсі не висвітлена.

Повернення єврейства у вітчизняну історію є вагомим кроком на шляху гуманізації навчально - виховного процесу в школі. У його арсеналі - відмова від нічелювання національної самоідентифікації учнів - євреїв, передумова наступності поколінь у національній культурі, а разом з тим - заборона ліквідації міфологем та виховання взаємоповаги людей різних національностей в одному суспільстві.

Як вчить історія, міхетичне терпимість і толерантність - важливі засади нового мислення.

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА ПІДЛІТКІВ У СВІТЛІ ВИМОГ СУЧАСНИХ ГІНКОВИХ ВІДНОСИН

На сучасному етапі формування ринкових відносин і перебудови форм власності відбуваються корінні зміни у психології і свіомості членів суспільства, а отже, з'являється нагальна необхідність формування у підростаючого покоління нового економічного мислення, рис справжнього по подаря незалежної Української держави.

Економічна освіта – цілісний, безперервний процес, орієнтований на формування соціально активної, творчої спрямованості особистості учня, здатного причиноувати матеріальні та духовні цінності.

Дослідження педагогічного аспекту економічної підготовки школярів дозволили виявити і описати складові частини процесу економічної освіти і виховання. Беручи за вихідний момент економічну діяльність, ми розглядаємо мету економічної освіти як підготовку до цієї діяльності, до участі в економічному житті нашої держави. Зміст економічної освіти складає система певних знань, умінь та навичок, спрямованих на вироблення економічної свідомості особистості школяра, його світогляду, поглядів та переконань, як узагальнення більш високого порядку стоїть завдання формування у підлітків наукового економічного мислення.

У процесі економічної освіти і виховання учні повинні одержати систематизовані теоретичні знання про найважливіші економічні категорії і закони, про наукові закономірності розвитку економіки, особливості ринкових відносин, усвідомити специфіку сучасного етапу розвитку нашої держави та його економічних завдань. Важливим завданням навчально-виховного процесу в сучасній школі є формування у підлітків економічних знань, високої організованості та творчої ініціативи, підготовка їх до трудової діяльності, вироблення навичок практичного використання економічних знань в реальному житті. Необхідно, щоб кожен учень мав не лише загальні уявлення про економіку, суцільні форми і методи господарювання, але й практично оволодів би ними, засвоїв основи економічного аналізу змісту виробництва, набув навичок економічного рахунку.

Формування економічного мислення школярів не може відбуватися у рамках вивчення окремого предмету чи одиначного виховного заходу. Тому необхідно, щоб зміст економічної освіти відбивався у структурі всіх основних предметів загальноосвітньої школи, літер., гімназії,

в процесі виховної роботи навчального закладу, сім'ї. Реорганізація і вдосконалення змісту освіти в сучасній школі сприяє посиленню уваги до економічних знань. У нових програмах більшого значення надається питанням ефективності організації виробництва в умовах переходу до ринкової економіки, підвищення продуктивності праці, цільного розміщення і використання продуктивних сил, раціонального природокористування і охорони навколишнього середовища. Загострюється увага на засвоєнні економічних закономірностей розвитку суспільства в умовах переходу до ринку, економічної політики держави та уряду.

Докорінно підірвати стіновиме покликані економічні факультати-ви і спеціури, що вволяться в школі останнім часом. Зокрема, курси "Основи економічних знань", "Основи підприємницької діяльності", "Основи вибору професії", "Основи раціоналізаторства, винахідництва та палеонтознавства" мають яскраво виражену економічну спрямованість.

Для виявлення рівня економічної підготовки учнів нами було проведене опитування старшокласників шкіл міста Луцька. Запитання передбачали виявлення розуміння школярами сутності ринкової економіки - з її основних компонентів моделі трудової діяльності сучасного працівника. Правильно відповісти на запитання змогли лише 37% учнів контрольних груп. Тобто більше половини учнів навіть теоретично не готові до самостійної трудової діяльності в умовах ринкової економіки, не знають її найпростіших механізмів.

Складена нами модель економічної діяльності, виділена сукупність економічних знань і умінь та їх аналіз і співставлення з одержаними результатами опитування школярів показали, що існує невідповідність між низьким рівнем володіння економічними уміннями і навичками та об'єктивними вимогами, які висуваються реальною дійсністю, практичною і навчально-пізнавальною діяльністю учнів. Рівень сформованості економічних знань і умінь підлітків недостатній для самостійного і свідомого їх застосування.

Таким чином, першочерговим завданням школи на сучасному етапі повинно стати ґрунтовне виховання учнів усвідомленими теоретичними поняттями основ ринкової економіки, яке повинно стати базою підготовки їх до самостійного економічного життя.

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ШКІЛЬНОГО КУРСУ МАТЕМАТИКИ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ГУМАНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ.

Одним із пріоритетних напрямків виховання учнівської молоді, визначених національною програмою "Освіта", є екологічне. Вагомий внесок у його здійснення можуть зробити і вчителі математики.

Найбільш традиційною формою екологічного виховання засобами математики є розв'язування текстових задач природоохоронної спрямованості. Наведемо окремі приклади:

1. Дівка води товщиною навіть у сніжник за добу може привести до втрати 480 л її. Скільки води буде втрачено, якщо 1000 чоловік залишать на до кінця закритими крани? Скільки мешканцям вистачило б цієї води, якщо мінімальна потреба води для однієї людини на добу становить 3 л? (5 кл., тема "Арифметичні дії над натуральними числами").

2. Дніпровські водосховища не тільки істотно погіршили екологічну ситуацію в басейні, але й завдали суттєвих економічних збитків для господарства України. Під воду пішло 700 тис. га землі, з них близько 500 тис. га становлять цінні сільськогосподарські угіддя. Яку частину землі, що пішла під воду, становлять цінні сільськогосподарські угіддя? (6 кл., тема "Основні задачі на дробі").

Розв'язування цих задач (наприклад задачі 1) повинно супроводжуватися 2 - 3 кв. бесідою природоохоронного змісту: "Запаси прісної води становлять 2,5% від загальної кількості води на планеті. А потреби в ній дуже великі. Так, щоб виростити 1 т. пшениці, треба 150 т. води, 1 т. рису - 700 т. води. Для виробництва 1 т. синтетичного волокна потрібно 1000 т. води. Для господарських потреб в Україні використовується велика кількість води. При цьому 21% усієї питної води без застосування йде прямо в каналізацію".

Значний виховний ефект мають задачі, складені самими учнями на відповідному матеріалі. Сось, наприклад, які задачі склали п'ятикласники:

1. Щоб зменшити згубний вплив автомобільного транспорту на оточуюче середовище, потрібно здійснювати діагностику двигунів

автомобіля. Адже, доведено, що викиди двигуна з відрегульованою запальною та паливною системами в 5 разів менші, аніж коли вони не справні. На скільки процентів менші викиди двигуна з відрегульованою запальною та паливною системами? (тема "Складніші задачі на проценти").

2. Вчені встановили, що каштани - ідеальні очисники забрудненого повітря. Листя одного дерева висотою 10 м нейтралізує викиди газів автомобілів, що містяться в 100 злишнім кубічних метрах забрудненої атмосфери. Переведіть кубічні метри в кубічні сантиметри. (тема "Одиниці вимірювання об'ємів").

Побудову діаграм, складених на екологічному матеріалі, можна практикувати при вивченні теми "Приклади таблиць і діаграм". "Загальну тривогу викликає ріст онкологічної захворюваності в потерпілих районах, особливо серед дітей. Так в 1990 р. захворюваність злоякісними новоутвореннями становила 8,2 на 100 тис. дітей, в 1991 році - 13,7, а в 1992 році - 17,7, тобто за три останні роки захворюваність дітей злоякісними новоутвореннями в районах, що постраждали від чорнобильської катастрофи, збільшилась в два рази." Завдання: побудуйте стовпчасту діаграму онкологічної захворюваності дітей.

Основним засобом, за допомогою якого математика досліджує навколишню дійсність, є побудова математичних моделей відповідних процесів (в тому числі і екологічних). Циклад - побудуйте математичну модель процесу "опустелювання" земної поверхні: "Питаннями охорони навколишнього середовища займаються багаточисельні міжнародні організації. Експерти ООН відзначають, що техногенним опустелюванням вражено 30% земної поверхні. Щорічно ця площа збільшується на 6 млн. га. Розв'язання. Оскільки мова йде про щорічне збільшення враженої земної поверхні на 6 млн. га, то даний процес описується арифметичною прогресією з різницею $d = 6$ млн. га" (9 кл., тема "Арифметична прогресія").

У 8 класі під час вивчення теми "Стандартний вигляд числа" можна поставити наступне завдання при написанні математичного диктанту - записати числа, що зустрічаються в тексті, у стандартному вигляді, й зазначити їх порядок: "У республіці внаслідок аварії на ЧАЕС стало радіоактивного забруднення 5 млн. га. За підрахунками економістів втрати становлять 200 млрд. крб. На забрудненій території живе близько 2 млн. чоловік, з них 380 тис. дітей".

О.М.Гарматя
Український державний
педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова

"ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ У СТУДЕНТІВ-ХІМІКІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ СПЕЦКУРСУ "ХІМІЯ ТА ОТОЧУЮЧЕ СЕРЕДОВИЩЕ"

Формування екологічної культури можна віднести до числа нових явищ духовного життя нашого суспільства на сьогоднішньому етапі його розвитку. Поєднуючи в собі складну сукупність ціннісних відносин до оточуючого середовища, екологічна культура слугує одним з найважливіших засобів орієнтації особистості в системі "природа - суспільство". Нового поштовху отримав розвиток екологічної культури в зв'язку з процесом гуманізації нашого суспільства.

Важливого значення у поширенні екологічних знань і вихованні екологічної культури набула зараз система народної освіти. Відповідно поставили більш високі вимоги до підготовки майбутніх вчителів у педагогічних вузах України в питанні процесу екологічної освіти та виховання школярів. Особливої уваги потребує процес підготовки вчителів природничих спеціальностей таких як біологія, географія, хімія та інші.

Екологічна освіта в системі підготовки вчителя хімії довгі роки носила емпіричний характер, без опори на об'єктивні закономірності, що лежать в основі формування спеціаліста найвищої кваліфікації. Професійна підготовка студентів до екологічної освіти та виховання здійснювалась переважно на рівні природоохоронної просвіти, в процесі вивчення окремих хімічних дисциплін.

Вивчений нами сучасний стан екологічної освіти в системі підготовки вчителя хімії показав, що зараз відбувається певна екологізація учбових дисциплін, але нерідко ігноруються завдання інтеграції екологічних знань, недостатньо забезпечується їх міжпредметна кореляція.

На вилучення названих недоліків, а також систематизацію екологічних знань отриманих раніше й підвищення рівня підготовки майбутніх вчителів хімії до здійснення процесу екологічної освіти та виховання школярів розрахований розроблений нами спецкурс "Хімія та оточуюче середовище", який проходить експериментальну перевірку, для студентів-хіміків цього курсу Українського державного університету імені М.П.Драгоманова.

Запропонований спецкурс має на меті:

- всебічно підготувати майбутніх вчителів до здійснення процесу екологічної освіти та виховання, формування екологічної культури та світогляду школярів;
- ознайомити студентів з хімічною стороною основних екологічних проблем та напрямками їх розв'язання;
- розширити уявлення про роль різних біогенних елементів та речовин в оточуючому середовищі, механізмами процесів в природному кругообігу елементів;
- підвищити рівень екологічної культури та розвинути екологічне мислення студентів-хіміків.

Під час проведення спецкурсу студенти розширюють свої знання про види і наслідки антропогенного забруднення повітря, води, ґрунту, отримують поняття про гранично допустимі концентрації різних речовин природного і штучного походження, принципами біологічного накопичення токсичних речовин та впливом їх на здоров'я людей. Крім того, майбутні вчителі практично опановують методами екологічного моніторингу стану міського повітря, вмісту нітратів і нітритів у продуктах харчування, аналізом складу питної води з водопроводу тощо. Закінчується спецкурс проведенням підсумкової конференції, на якій студенти захищають свої творчі роботи з проблем хімії оточуючого середовища і методики застосування цих знань в учбовому процесі середньої школи.

Вже перші результати проведеного нами педагогічного дослідження підтвердили результативність запропонованого нами спецкурсу, що проявилася у підвищенні інтересу майбутніх вчителів хімії до проблем оточуючого середовища, поглиблення рівня знань про двоїсту роль хімії у відношенні до природи і людини, усвідомлення важливості екологічної освіти та виховання школярів. Формування у них екологічного світогляду і культури.

Крім того, спецкурс допомагає сформувати у студентів активне і творче ставлення до питань охорони оточуючого середовища.

Після завершення спецкурсу студенти мають можливість використати матеріали й знання, пов'язані з хімією оточуючого середовища, під час педагогічної практики, а також у подальшій своїй роботі.

СКЛАДАННЯ ЗАПИТАННЯ УЧИМЧИ ЯК МЕТОД АКТИВІЗАЦІЇ МИСЛЕННЯ ПРИ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОМУ НАВЧАННІ

Пізнавальна роль запитань очевидна. Аристотель трактував питання як мисленню форму, яка забезпечує перехід від незнання до знання. Ще в Стародавній Греції було відомо сократівське, чи евристичне запитання, яке стимулювало судження і висновки учня, наперед продумані вчителем. Відомий психолог С.П.Рубінштейн кажить в запитанні "першу ознаку думки і початкового розуміння".

Вивчення дійсності, розв'язування тих чи інших проблем, задач, неодмінно вимагає постановку запитання. На думку вчених, вдало поставлене запитання, їх система, інколи є тією силою, яка рухає цілі області знань. Дійсно, процес раціонального сприйняття інформації починається з усвідомлення пізнавальної мети. А для цього необхідно поставити запитання: "Чого хочу досягнути шляхом сприйняття інформації?" - і, звичайно дати на нього ґрунтовну аргументовану відповідь.

К.І.Чуковський називав дитину нертомним дослідником. І це завдяки його бравадочого потягу до проникнення в саму суть речей і явищ. На жаль, в роки навчання допитливість ніби згасала: зовсім недавно ще навколо було чудним, дивним, зараз - є цілком "ясність". Я мислю, не дякую спокою своїм близьким, учень стає в кращому випадку уважним слухачем. Чого цікавість зникла. По в школі стримує цю природну здібність дивуватися, чи незадоволеність власними знаннями в середніх і особливо в старших класах?

Напевно, винні перш за все ми, вчителі. Не ми будемо навчальний процес так, що школярам доводиться в основному відповідати на запитання, а не задавати їх. Також, відсутність відповідної практики притупляє допитливість. Навіщо мені щось запитувати, якщо нікому не цікаво, та й відповіді не почувеш? Так приблизно часто думають учні.

Також допитливості дитини успішно сприяють невимушені сімейні обставини, побудовані на педагогічній співробітничтві дітей і батьків.

Час, яким володіють учні на уроці, дуже малий, заняття, зрештою, проходять в певному темпі, концентрація уваги на розміршування і осмислення питання приводить до відволікання від основної роботи, зміняє зосереджувати увагу між двома близькими, але різними завданнями а учнів це не сформовані.

Крім освітніх причин, які стримують активність школярів, діють і суспільні. Наприклад, недоосінка запитання вчителем, він

переважно турбується за швидкість проходження програми, за засвоєння навчального матеріалу, оскільки це традиційно вважать знаннями. Трапляється і таке, що вчитель відноситься до запитань з обережністю: інколи запитання бувають складні, відразу, не дає відповіді, чи не вплине це на авторитет ?

Для активізації пізнавальної активності учнів необхідно поєднувати і систематично вчити їх ставити запитання. Чим більше на початку корисно підтримувати будь-які з них, але відмічати найбільш вдали і оригінальні. Питання будуть виникати вже на першій стадії пояснення матеріалу, якщо при введенні нового поняття піддати його глибокому і всебічному аналізу. Нехай на уроці спочатку виникають самі прості запитання. "Чому?" Але поступове змогли б відповісти до відповіді учнів викличе в них бажання більш наполегливо ставитися до пояснення вчителя. Так починається процес міркування над новою інформацією, а це добре : в суперечках з вчителем урок проходить швидше, учні вчаться правильно і коректно формулювати те, що їм невідомо. Тільки таким шляхом дозволить вчителю виявити індивідуальні особливості кожного школяра і прийняти відповідні міри до диференціації процесу навчання.

Учні повинні засвоїти, що при читанні навчального тексту необхідно навчитися ставити перед собою приховані /наявні/ питання. Для цього їм потрібно знати, що в кожному тексті є свій змістовий суб'єкт /тема/ і змістовий предикат/те про що говориться в темі, її розкриття/. Приховані запитання до змістового суб'єкту звучать так: про що /прокого/ тут іде мова ? Приховані запитання до змістового предикату: що говориться про це? Про чим пояснюється? Які особливості об'єкту? Чому так відбувається?

Мова про вміння правильно і коректно ставити запитання при самостійному читанні тексту веде, звичайно, не на одному уроці. Звичайно, коли учні приступають до вивчення складного теоретичного матеріалу, мистецтву ставити запитання потрібно відводити цілі уроки. Набутий таким чином досвід дозволить усвідомити, що пізнання істини, пов'язане із діяльністю, яка вимагає великої праці і зібраності. Можливо, саме ці уроки відкриють перед учнями гідність пізнання, і поштовхом для міркування будуть питання, які спрямовані на виконання основних розумових операцій : аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, абстракції.

Проблема постановки питань – це проблема виховання міркування вищої якості. Її розв'язання вбачається в характері запитань, які ставить сам вчитель, і в його вмінні спонукати необхідність чітко сформулювати те, що хотіли б знати учні.

ВПЛИВ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ НА ЇХНІ МІЖОСОБИСТІСНІ ВЗАЄМИНИ

В багатьох дослідженнях приділяється жива увага вивченню вузівських колективів їх ролі в формуванні особистості студента, особливостями взаємовідносин в студентських академічних групах.

Але питання про вплив успішності студентів на їхні міжособистісні взаємини досліджене недостатньо.

Відомо, що успіх в навчанні студента залежить не тільки від його здібностей, мотивів діяльності, близьких і далеких перспектив, але студентського колективу і від взаємовідносин, які склались в студентських академічних групах, від психологічного статусу кожного студента в групі, сили і інтенсивності взаємодії, емоційної експансивності взаємодії, емоційної експансивності, групової інтегративності і т.д.

Ми досліджували декілька академічних груп фізико-технічного факультету РДНІ. Методами дослідження були внутрігрупові соціометрія, стандартне "ктерв"о, спостереження і вивчення успішності студентів по екзаменаційних відомостях і інших документах.

Після детального ознайомлення з студентами було запропоновано - 2 питання:

1. З ким би Ви хотіли бути в одній групі для проведення лабораторних робіт по педагогіці?

2. Виберіть тих студентів, які на вашу думку, виберуть Вас в групу для проходження лабораторних занять по педагогіці?

Експериментальна підгрупа була створена після обробки результатів соціометрії по першому критерію. В першу половину експериментальної підгрупи ввійшли студенти, які по результатах соціометрії отримали найбільше число виборів / від 10 і більше / з врахуванням взаємних виборів. В другу половину були включені студенти, які отримали менше 10 виборів, включаючи вибори з негативним знаком. В експериментальних і контрольних підгрупах було по 24 студенти.

По спеціальних формулах обчислювався соціометричний статус студентів, який показав значну диференціацію в міжособистісних взаєминах в групах. Це дало можливість провести ранжування по ступені впливу кожного студента на групу, його "вагу" в структурі міжособистісних відносин.

Виявилось, що більшість неформальних лідерів відрізняється хороших успішністю. В шести академічних групах лідер по успішності співпав з офіційним / старостою / лише в трьох групах. Очевидно, староста призначається деканатом без врахування міжособистих відносин, які склались в групах між студентами. Неспівпадання лідера по успішності зі старостою (ноді) приводить до явних або прихованих конфліктів між старостою і групою, між старостою і неофіційним лідером. Інші офіційні лідери / старости / займають середні місця в системі неофіційних відносин. Ця обставина, на нашу думку, можна пояснити тим, що для старости обов'язковою умовою являється хороша успішність, яка являється однією із норм, яка створюється в самій групі і уособлюється в лідері.

Дослідження результатів успішності студентів в екзаменаційну сесію показало, що в студентів, які зайняли негативне становище в системі міжособистих відносин, середній бал оцінок від 3,5 до 3. Таким чином, ми переконались в наявності залежності між соціометричним статусом студента в групі і його середнім екзаменаційним балом. Правда, в деякій частині студентів з високим оціночним балом спостерігався негативний статус, який можна пояснити таким явищем, як конфліктність групи, яка, як виявилось, зростає пропорційно кількості студентів, які мають негативний соціометричний статус.

При аналізі даних, отриманих в результаті обробки відповідних на 2 питання, було зроблено висновок, що студенти мають тенденцію до переоцінки свого становища в системі міжособистих відносин в групах. Тільки 41% студентів адекватно оцінюють свій соціометричний статус. Найменш адекватно уявляють своє становище студенти з негативним соціометричним статусом, переоцінюючи його і фактично знаходячись в ізоляції в системі міжособистих відносин в групі.

Студенти, які займають високе становище в міжособистих відносинах, як правило, недооцінюють своє становище в групі.

Певний інтерес являє вплив міжособистих відносин на успішність студентів. З цієї метою одна з експериментальних груп була укомплектована з допомогою методу соціометрії, в якій заняття по педагогіці велись по однаковій програмі з контрольною однією і тим же викладачем, який приймав екзамен в цих групах. Результати дослідження показали, що показники успішності по педагогіці в експериментальній групі з високим соціометричним статусом деяко вищі, чим в експериментальних групах з низьким і негативним соціометричним статусом.

Клінов П.І., Крисалова Н.А.

**ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАЧЕЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В НЕДЕРЖАВНИХ
УЧЕБНИХ ЗАКЛАДАХ НА ЗАСАДАХ ПОГОР ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ.**

Демократизація навчального процесу в, на нашу думку, одна з найбільш важливих умов гуманізації освіти взагалі. Розвиток недержавних форм освіти на різних її рівнях в Україні на протязі останніх років можна вважати слідоком позитивної тенденції. Її позитивність полягає в утвердженні різноманітності форм навчання та в значно ширшій можливості запровадження більш демократичних форм навчання ніж усійна участь у навчально-виховному процесі, в принципово іншому характері ставлення учнів чи студентів до викладача, особливо в тих випадках, коли навчання платне.

При таких умовах організації навчання студенти повинні мати значно ширші права і можливості вибору найбільш вигідних елементів навчально-виховного процесу: від вибору тих чи інших дисциплін і певного впливу на формування остаточного переліку навчальних предметів до врахування їхніх вимог щодо кадрового забезпечення викладацького складу педагогічних колективів.

Повсякденне буття таких освітніх установ практично літературно активно ставлення студентів до вирішення важливих питань взаємодії в системі "педагог-учень" на засадах рівноправного партнерства, а не використання цюблів демократичних форм вирішення проблем, що породжує нові питання.

Більшість із складних недержавних освітніх закладів лише починають період становлення, створюючи в проблемних навчально-виховних умовах технічного забезпечення, створюючи умови для організувати навчально-виховний процес навчально-виховно викладачів в школах, на першій стадії найбільш необхідних потреб:

- набір академічне використовувати наявні кошти
- в студентів стигти забезпечити достатньо високий рівень у порівнянні з діями і добре відомий академічний державний навчальний процес, що перебуває на державному фінансуванні.

Таким чином, в недержавних освітніх закладах існують певні особливості взаємодії між адміністрацією та підперсоналом, а також між підперсоналом та контингентом учнів чи студентів.

Важливим напрямком підвищення ефективності навчання є також організаційний адміністративний контроль та взаємоконтроль як з боку учбової праці педагогічних кадрів та учнівської посади.

Виходячи з специфіки завдань учбової діяльності цих двох взаємодіючих груп система оцінок якості роботи та найважливіші показники її результативності, а також критерії оцінок мають дещо відмінну природу і передбачають використання відмінних методів та прийомів обору, обробки та використання інформації.

Найважливішими аспектами для оцінки якості викладання учбового матеріалу і разом з тим найбільш придатними для оцінювання самими студентами пропонуємо вважати такі:

- методична майстерність, котра повинна забезпечити найбільшу перевагу знань від вчителя до учня, чіткість, логічність, доступність та науковість викладу матеріалу;
- вміння знайти індивідуальний підхід до учня, що забезпечить максимум його позитивний ефект оволодіння знань з урахуванням індивідуальних особливостей сприйняття інформації;
- об'єктивність у оцінці результатів навчальної праці;
- рівень виноглядності при визначенні балу оцінки;
- організованість, пунктуальність, коректність у оточуванні педагога та його виконанні;
- культура спілкування викладача та студентів, що проявляється в чистоті мови, жестах, міміці, осанці, зовнішньому вигляді і т.п.;
- доброзичливість у ставленні педагога до своїх підопічних.

На рівні взаємоконтролю якості учбової праці доцільним, на наш погляд, є такий перелік найбільш важливих аспектів:

- рівень фахової підготовки, глибина професійних знань та використання результатів наукових досліджень у певній сфері;
- рівень методичної підготовки;
- якість та сила виховного впливу на виконанні;
- творчий підхід до роботи;
- дисциплінованість та організованість у розробці та використанні навчально-методичних матеріалів;

На рівні адміністративного контролю найбільш суттєвими є такі аспекти:

- дотримання норм трудової дисципліни;
- відповідальність за якісну діяльність роботи та обов'язковість у виконанні покладених завдань;
- дотримання морально-етичних норм цивілізованої поведінки.

Розробка системи оцінок якості роботи педагогічного колективу

1. Визначення цілей, завдань, мети, об'єктів, суб'єктів оцінювання, адміністративної підтримки, умов, термінів, джерел інформації, форм оцінювання, методів оцінювання, критеріїв оцінювання, показників оцінювання, форм оцінювання, форм оцінювання.

**ДЕЯКИ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-МУЗИКАНТІВ ДО
УПРОВАДЖЕННЯ ПЕДАГОГІКИ СПІВРОБІТНИЦТВА.**

Складність нової діяльності обумовила важливі рубічі якісної перебудови загальноосвітньої школи. Основною діячою особою реальних змін у школі є сам педагог. Це він закладає зараз фундамент майбутніх змін. Рішення актуальних задач демократизації і гуманізації освіти передбачає заінтересовану взаємодію вчителя та учня, іншими словами - функціонування педагогіки співробітництва.

Педагогіка співробітництва - процес двосторонній. Він не тільки об'єднує діяльність його учасників / вчителя та учня /, але й потребує їх взаємодії у формі плідного співробітництва. З аналізу літератури по цьому питанню й накопиченого досвіду можна виділити характерні для педагогіки співробітництва риси - зміни у характері взаємодії, коли у навчанні переважає проблемність, у спілкуванні на зміну авторитарності приходить рівноправність вчителя і учня; переконаність вчителя у можливостях учнів; вміння спілкуватися з дітьми, урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів; зацікавленість вчителя і учнів, яка сприяє створенню емоційної атмосфери їх взаємодії.

Як показує здійснене нами опитування студентів IV-V курсів Одеського педагогічного університету, до найбільших складностей на педагогічній практиці їми відносно рідко спілкуватися з учнями, установлювати контакт з дітьми. Причини цього явища у тому, що студенти не вміють отримувати інформацію о реакції учнів та й вірно розшифровувати її. У студентів відсутнє вміння налагодити зворотний зв'язок. Для цього вчителю необхідно виробити у себе навички оцінки стану аудиторії. По дослідженням А.А.Леонтьєва, Е.Л.Носенко, В.Н.Никитенко саме мова є індикатором внутрішнього стану людини. Тому засіб отримання вчителем інформації о реакції учнів розподіляється на мовні / питання до дітей, їх відповіді / та й немовні / підіймання рук, маразматичність очей/. Вміння налагодити атмосферу співробітництва за допомогою зворотного зв'язку потрібно вчителю для продуктивної педагогічної діяльності. Реалізація зворотного зв'язку здійснюється у двох напрямках - змістовном/ін-

формація о ступені засвоєння учнями матеріалу / і емоційном / інформація о загальній познавальній та емоційній атмосфері уроку. Ефект зворотного зв'язку досягається у результаті їх з'єднання та й забезпечує інформованість вчителя о ступені результативності його педагогічного впливу на учнів. Вірне розуміння одержаної інформації дозволяє вчителю коректувати за собою педагогічного впливу. Одним з шляхів рішення цієї задачі є цілеспрямоване спостереження. Воно проводиться на I-II курсах і дає можливість фіксації студентами засобів педагогічних дій, які використовує вчитель, виявлення реакції школярів, корекції педагогом своїх дій.

Однак слід урахувати, що різні цикли шкільних дисциплін висувають на перший план у якості специфічних певні особливості. Вони виявляються у виразності мови вчителів, вмінні володіти голосом, жестом, мімікою, складаючи педагогічну техніку. При цьому слід згадати на те, що специфіка уроку мистецтва полягає у образному викладанні матеріалу, створенні емоційної атмосфери. Тому вміння педагога мовно інтерпретувати музику, створення атмосфери співчуття складає одну з істотних специфічних особливостей діяльності вчителя-музиканта. Таким чином, складаючи педагогічної техніки також сприяють удосконаленню педагогіки співробітництва.

Проведення нами спостереження за студентами IV-V курсів музично-педагогічного факультету ПДУ на практиці у загальноосвітніх школах показало відсутність достатнього рівня володіння педагогічною технікою. Для рішення цього питання необхідне ретельне вивчення студентів у безперервну педагогічну практику. Доцільно утягувати студентів у педагогічну діяльність, використовуючи такі форми: 2 семестр- робота з "малою" групою /учні групи продовженого дня/; 3-4 сем.- керівництво заняттями музичного гуртка; 5-6 сем.- проведення музичного лекторія у групі продовженого дня. У результаті такої роботи, як свідчать методисти, студенти упевнено відчували себе на уроках, між практикантами і учителями з'являється взаємна зацікавленість та й взаєморозуміння, без яких педагогіка співробітництва не здійснима.

Раннє втягнення студентів у педагогічну практику / з акцентуванням уваги на видозгаданих аспектах / дозволяє майбутнім учителям музики вже до початку активної практики на IV курсі оплодотворити навичками взаємодії студентами, що забезпечує удосконалення у шкільну практику педагогіки співробітництва.

Хореографія - частина мирного
співіснування та взаєморозуміння
між народами.

Годовський В.М./РДК/
Лницька О.В./РДЦІ/

Дух народу, його душа - суть любого танцю, особливо, якщо цей танець створений великим майстром. У бувшому Радянському Союзі було багато всесвітньо-відомих майстрів хореографії. Серед них І.Мойсєєв, П.Вірський, Т.Устїнова, Н.Надеждїна та інші. Наш народ завжди прагнув до миру, співдружності; його мистецтво служило і служить ідеям гуманності, справедливості, людського щастя, і жанр, про який іде мова а також талановиті балетмейстери, що працювали і працюють, сприяють зближенню народів.

Цей жанр / а мова йде про ансамбль народного танцю / - наймолодший у мистецтві. Вперше у 1937 році таким ансамблем став колектив під керуванням Ігоря Мойсєєва. У програмі колективу були і з танці України, Белорусії, Молдови, Грузії, Вірменії, та інших бувших республік СРСР і через ці хореографічні номери під час багаточисельних гастрольних поїздок глядачі у різних країнах знайомилися з культурою, побутом, музикою бувших республік. І разом з тим у програму ансамблю І.Мойсєєва включались хореографічні номери тих країн, де побували артисти і ми могли ознайомитись через танець з культурою народів Монголії, Угорщини, Румунії, Аргентини, Іспанії, Болгарії, Мексики, Італії та інших, і це, безумовно, зближало народи. Але не тільки у Москві були добре відомі хореографічні ансамблі. У кожній республіці були / і є / такі колективи. Наприклад, у Молдові: - "Жок", в Узбекистані - "Бахор", у нас в Україні - ансамбль під керуванням Павла Вірського / тепер цей колектив носить його ім'я /. Здавна народ навчився свої мрії і прагнення, любов і протест висловлювати через пісню і танець. Павло Вірський та інші балетмейстери України на основі фольклорних барв створювали і створюють нові форми танцю, близькі народові і духові часу, та пропадають їх у різних країнах світу.

Одна з причин надзвичайної популярності танцювального мистецтва - відсутність мовних бар'єрів. Українське чудово зрозуміло узбецькі мелодії, а японське - українську широту, техніку танцю та думку і мистецтво інших хореографічних композицій. Крім того, танцювальне мистецтво

дуже видовищне та "гнучке". Для нього не потрібне складне обладнання сценічної площадки або спеціальні пристрої. Воно однаково затішно на сцені столичних концертних залів і на сценах маленьких клубів. Ансамбль танцю України ім. П.Вірьського виступав і на маленьких сценах сільських клубів і на величезних площадках столичних залів у різних куточках планети.

Це В'єтнам, Англія, Австрія, США, Франція, Мексика, Аргентина, Куба, Канада, Іспанія, та інші країни світу в яких з великим успіхом наші артисти через танець розкривали душу українського народу, чарівність рухів, ніжність дівчат і мужність хлопців.

А основу репертуару славнозвісного колективу у всі часи політичних нахилів складав український титок: "Ді з України", "Запорозці", "Червона калина", "Козаки", "Про що верба плаче", "Хміль", "Подільночка", "Ой під вишнею", "Шлескач", "Повзунець", "Чумаки", "Шевчики" та багато інших.

Французька преса писала що "Павло Вірьський я визначним балетмейстером світу, а ансамбль сприяв зближенню народів більше ніж деякі дипломати". Американська преса називала танцюристів "еталоном грації та краси", бразильська - "асами танцю", австрійська - "чудо!". В'єтнамська газета "Вісті Хайфена" 19.11.1956 року писала: "У всіх номерах програми ясно відчувалмо життя народу України. У цих барвистих, простих, ясних хореографічних образах ми побачили глибину душі українського народу. Ми відчули, що кожний номер програми - це душа українського народу".

Продовжуючи тему слід сказати, що поряд з такими провідними столичними ансамблями, про які була мова вище, з менші колективи, які також пропагують мистецтво танцю, мистецтво українського народу. Можна назвати такі колективи як "Львів", "Наддубруччя", "Полісся" та інші. Особливого піднесення набувають хореографічні колективи зараз, коли Україна стала незалежною і хореографічне мистецтво сприяє самостверженню нації; зближенню незалежних народів, взаєморозумінню та поваги між народами та державами усього світу.

Г.Р.Маланюк

ПІДГОТОВКА НОВИХ КАДРІВ ПЕДАГОГІВ-МУЗИКАНТІВ – ВАЖЛИВЕ ЗАВДАННЯ СЬОГОДЕННЯ

В умовах становлення національної системи освіти України вирішення стратегічних завдань виховання молоді вимагає пошуку та якісного оновлення.

Рівень музично-естетичного виховання школярів постійно знаходиться у прямій залежності від якості підготовки майбутніх учителів музики, тому зусилля педагогів вузу повинні бути спрямовані на формування вчителя як суб'єкта високої музично-естетичної культури. Викладачі Інституту покликані не тільки передати свої знання, вміння та навика студентам, але й формувати світогляд своїх вихованців, їх смаки та переконання.

Спостереження за працюючими вчителями музики в школі дають право говорити про те, що підготовка вчительських кадрів у педагогічних вузах не завжди відповідає сучасним вимогам. Учитель музики може одержати певний запас знань, вмінь і навиків, але при цьому не бути готовим до виконання своїх професійних обов'язків. Відомий педагог О.Андрасіна зазначила, що складність цієї професії визначається необхідністю тісного взаємозв'язку елементів, які входять в поняття "учитель" і в поняття "музикант". Кожне з цих понять дуже складне і багатогранне. Педагог-музикант повинен добре знати свій предмет, бути справжньою особистістю, щоб формувати погляди, переконання, ідеали дітей.

На жаль, в підготовці вчителя музики не завжди повністю здійснюється системний підхід, і це відбивається на цілісності і послідовності його знань і вмінь, необхідних для практичної діяльності. Формування високого рівня музичної культури студентів музично-педагогічних факультетів потребує творчого підходу до організації навчально-виховного процесу, який значною мірою залежить від якості профорієнтаційної роботи, високої професійної майстерності викладачів, здійснення глибоко продуманих міжпредметних зв'язків і, звичайно, ставлення самих студентів до обраної професії.

Успіх роботи педагога-музиканта і оволодіння ним професійними знаннями, вміннями, навиками великою мірою визначається професійно-педагогічною спрямованістю особистості. Структура педагогічної спрямованості вчителя музики складається з двох основних моментів – любові до дітей та інтересу до музичного мистецтва (О.Н.Дем'яничук).

Сьогодні ще не всі абітурієнти, які поступають в педагогічний вуз, мають педагогічну спрямованість чи професійну орієнтацію. У більшості з них вона з'являється лише в процесі навчання і, особливо, після педагогічної практики в школі.

Робота по професійній орієнтації молоді, спрямованості її на музично-педагогічну діяльність - важлива ланка в структурі підготовки майбутніх вчителів музики.

Успішна реалізація сучасних завдань загальноосвітніх шкіл можлива лише тоді, коли зміст навчально-виховного процесу на музично-педагогічних факультетах буде враховувати перш за все специфіку діяльності вчителя музики в школі. Ця діяльність пов'язана переважно з колективними формами навчання при неоднаковому рівні музичного розвитку дітей і неоднаковому їх ставленні до музичних занять. В цих умовах необхідно зміти пробуджувати і розвивати ледве помітні здібності учнів, до чого студенти готуються слабо. Вони не володіють глибокими знаннями педагогіки і психології навчання та виховання. По суті всі дисципліни спеціального циклу недостатньо педагогізовані. Тому випускники часто відчувають себе слабо компетентними в питаннях навчання музики учнів загальноосвітніх шкіл.

Необхідно аналізувати особливості педагогічних нахилів юнаків та дівчат, вивчати індивідуальні особливості їх пізнавальних інтересів, а при необхідності, причини відсутності цих інтересів. Також необхідно глибоко вивчати процес розвитку моральних і інтелектуальних якостей в їх динаміці, систему навчання та виховання, формування об'єктивних професійних якостей кожного майбутнього педагога-музиканта.

Ніяка, навіть найдовша практика в школі, не зможе пробудити глибоко пізнавального інтересу, якщо перед цим на лекціях і семінарах студент не відчує радості відкриття, потреби в серйозному самостійному вивченні педагогічної науки, не навчиться осмислювати педагогічні факти і явища, аналізувати їх.

Чомалковою є думка тих викладачів спеціальних музичних дисциплін, які вважають, що не варто тратити строго обмеженого часу теоретичних курсів і практичних занять на педагогічні роздуми.

Спогади учнів Лисенка, Нейгауза переконують в тому, що уроки цих великих музикантів-педагогів були уроками-лекціями, на яких передавалася дуже цінна педагогічна інформація.

Виховувати в дітей почуття прекрасного, нерозривно пов'язаного з їх духовним розвитком, може тільки вчитель, який володіє достатньо високим рівнем сформованості педагогічної культури.

ДО ПИТАННЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ХОРМЕЙСТЕРСЬКОЇ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

У зв'язку з тим, що з кожним днем ми все гостріше відчуваємо наслідки глобальної кризи гуманізму у нашій державі, тяжке становище культури, освіти, морального життя, як ніколи велика потреба у відродженні духовної культури суспільства, зокрема, музичної.

Всі зусилля педагогів сьогодні необхідно спрямувати на те, щоб допомогти підростаючому поколінню подолати кризу ціннісного відношення до світу, позбавитися духовної збідності. Це ставить особливі завдання перед педагогікою, насамперед, перед учителем музики, і, відповідно, висуває нові вимоги до його підготовки у педагогічному вузі.

Всім відома значність хорового співу в житті дитини. Він не тільки розвиває музичний слух, образне мислення, увагу, пам'ять, але й благодієно впливає на пробудження музичних уявлень, становлення емоційного та духовного світу дітей, формування їх моральних якостей. Не дивлячись на цінність накопиченого музично-педагогічного досвіду, становище музично-естетичного виховання у школі не може не викликати занепокоєння. Шкода, що в останній час до хорового співу в школі звертається недостатньо уваги, робота у цьому напрямку здійснюється не систематично і далеко не завжди на належному професійному рівні. Однією з головних причин цього є недостатня підготовка студентів музично-педагогічного факультету педвузу до хормейстерської роботи з учнями.

Основу професійної майстерності майбутнього вчителя-хормейстера складає сформованість головних компонентів учбово-пізнавальної діяльності: мотиваційного, теоретичного та операційного. Це виражається в зацікавленості хормейстерською діяльністю, прагненні привнести учням інтерес та любов до хорового співу, вільному оперуванню організаційними, комунікативними, конструктивними, аналітичними та дослідницькими вміннями, здатності підібрати художньо-цінні та цікавий для дітей репертуар, використанні традиційних та новаторських методів і прийомів розвитку музичного слуху та співацького голосу дітей. Підготовка до нього потребує удосконалення та спеціальної організації учбового процесу на музично-педагогічному факультеті педвузу.

Складність та особливість диригентсько-хорової підготовки вчителів музики полягає у тому, що забезпечується вона сукупністю предметів /хорознавство, диригування, хоровий клас, практикум роботи з хором та ін./, вивчення яких орієнтує на роботу з дорослими, і не відтворює специфіки роботи з дітьми. В існуючих учбових планах відсутній предмет, який би цілеспрямовано та послідовно розкривав методику роботи з дитячими хорами, не створені умови, які забезпечували б вихід студентів на хормейстерську практику в школу, де могли б формуватися професійні якості студентів.

З метою забезпечення студентів основами хормейстерської підготовки нами був запроваджений курс "Методика і практикум роботи з дитячим хором". Вивчення його було спрямоване на оволодіння ними знаннями та вміннями вокально-хорової роботи з школярами. На лекційних і семінарсько-практичних заняттях студенти набували знань у процесі вирішення пізнавальних завдань проблемного характеру. Їх спостереження та діяльність диригента і співаків при відвідуванні репетицій дитячих хорів здійснювалися планово та цілеспрямовано за запропонованою нами програмою. Студенти з'ясовували особливості методики вокально-хорової роботи у колективах різного віку та рівня, визначали показники професійної майстерності керівників дитячих хорів.

Здобуті знання реалізувалися у самостійній роботі на хоровій педагогічній практиці. Студенти закріплювалися за класами. Їхня діяльність полягала у створенні класного хорового колективу, плануванні роботи з ним, виявленні доцільних методів навчання учнів, всебічному аналізі їхньої та своєї роботи, досягненні якісного, художньо-виразного співу. Неабияку роль відігравала поміч методиста: його поради, особистий приклад, аналіз недоліків та успіхів у роботі студента і учнів. Важливим мотиваційним фактором для зацікавленої роботи і тих і других були впроваджені нами "Свята пісні", де виступали дитячі хори та ансамблі.

Як свідчить досвід, створення дитячого хорового колективу та самостійна робота з ним, усвідомлення та подолання виникаючих труднощів, досягнення позитивних результатів у співаському вихованні учнів викликає у студентів почуття задоволеності, надає емоційну забарвленість їхньому навчанню, збуджує інтерес до професії. Все це сприяє вихованню захоплених фахівців, ентузіастів хорової справи. І чим більше їх буде, тим упевненішими ми будемо у своєму сподіванні на відродження і подальший розвиток хорової культури у нашій державі.

**МУЗИКА В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ ЯК ЗАСІБ
ГУМАНІСТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З
НЕДОЛІКАМИ МОВЛЕННЯ.**

Деякі діти, як дошкільного віку так і школярі, страждають різноманітними за своїм характером недоліками мовлення. Найбільше поширення з яких получили косноязычність та заїкання.

Не секрет, що діти, які мають мовні недоліки, часто стаються об'єктом глузування своїх однолітків. Внаслідок подібного відношення вони обмежують спілкування, замикаються і тим самим ще збільшують свій стан.

Тому, гуманність у вихованні таких дітей перш за все полягає у скорішій подоланні недоліків мовлення, щоб не допустити розвитку у них комплексу неповноцінності. Роботи по виправленню недоліків мовлення, яка звично використовується, явно недостатньо. Виявлялося, що у комплексній терапії порушення мови, ефективний лікувально-виховний вплив досягається за допомогою музичного мистецтва, багатого за своїми видами та жанрами.

В цей час в логопедичній роботі найбільше розповсюдження знайшли музична ритміка та логоритміка. Але вживання музики в логопедичній роботі може бути значно поширене.

Для підготовки майбутніх логопедів в ХДУ ім.Г.С.Скорохода розроблен спеціальний курс "Музично-ритмічне виховання в логопедичній роботі", який базується на таких положеннях:

1. Тісний зв'язок музики та мови.
2. Порушення музичних факторів мови /ритму, мелодики, динаміки/.
3. Специфічні порушення ритму при заїканні.
4. Коригуючий, релаксаційний та адаптаційний вплив ритму музики на біологічні регуляційні механізми центральної нервової системи в цілому та на механізми, які керують мовою, особливо її моторними компонентами.
5. Позитивний вплив музики на емоційну сферу дітей з недоліками мовлення та можливості у зв'язку з цим психотерапевтичного використання музики.

Ці положення обумовлюють вибір музичного матеріалу, зміст та види діяльності дітей на логопедичних заняттях: рухливе розслаблення та злиття з ритмом музики; музичну релаксацію; спів; гру в музичних інструментах та ритмічну декламацію; рецензивне спри-

яття музики ; музичне малювання ; пантоміму ; рухливу драматизацію ; музичне оповідання ; гру в ляльок ; дихальні вирази під музичний супровод.

Як форма специфічного, невербального, емоційного, етичного та естетичного впливу, музика активізує процес лікування та виховання дітей з порушенням мовлення.

Кожний з елементів музично-ритмічного виховання, яку б форму вираження - вокальну, інструментальну, мовну, рухливу чи образотворчу - він не має, вступаючи в специфічний зв'язок з дитиною, яка страждає порушенням мовної функції, допомагає йому максимально наблизитися за психічними та фізичними зусиллями до здорових дітей.

До останнього часу можливості музично-ритмічного виховання в області спеціальної та лікувальної педагогіки недооцінювалися та не використовувалися у повній мірі, так як музику прийнято було вважати допоміжним засобом психотерапії.

Методи музично-ритмічного виховання виявляють резерви творчих сил за допомогою діяльності, близької до можливостей, інтересів та темпераменту дитини, незалежно від того, наскільки вона розвинута у музичному відношенні, цінні перш за все своїм гуманізмом, та повністю відповідають принципам спеціальної та лікувальної педагогіки. Різноманітність діяльності, методичних принципів та засобів їх здійснення, поступове ускладнення ігрових завдань дозволяють в рівній мірі як здоровій, так і дитині з порушеннями мови успішно приймати участь у тій діяльності, яка найбільш приваблює її.

Сволодіння студентами методикою музично-ритмічного виховання та використання її у своїй майбутній практиці буде сприяти розвитку у дітей почуттів колективізму, високих моральних та волевих якостей, психічній зрівноваженості, що допоможе їм стати повноцінними членами суспільства .

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ І ІНСТРУМЕНТА

ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ У КЛАСІ МУЗИЧНОГО ІНСТРУМЕНТА

Шляхистість учителя музики, будучи за своєю специфікою складною і поліфункціональною, вимагає для її здійснення різноманітного комплексу проєкційно-значущих якостей. У психолого-педагогічній літературі зазначається, що якість навчальної діяльності і успішність оволодіння проєкційно-педагогічними багатоманітними вимогами від навчальності професійно-педагогічної спрямованості.

Поводячись з формуванням загальнопедагогічних знань і вмінь необхідні спеціальні зв'язки із спеціальною діяльністю /в даному випадку - учителя музики/, яка носить художньо-творчий характер.

На думку вчених, які займаються дослідженнями структури діяльності з позиції системного підходу, художня діяльність є цілісним утворенням, що містить у собі "пізнавальні, ціннісно-орієнтаційні, перетворювальні і комунікативні елементи" /М.С. Коган/. У діяльності вчителя музики творчість виявляється передусім у самостійності художньо-образного мислення і подумках оптимальних методів музично-естетичного виконання інструментів. Тому одним із головних завдань навчально-виховного процесу на педагогічному і дослідницькому рівнях з музиком є формування у студентів готовності на професійному рівні здійснювати роботу з музично-естетичного виконання інструментів і інструментів.

Важливі можливості для реалізації цього завдання є в курсі музичного інструменту.

Головною, на думку багатьох дослідників проєкційно-педагогічної спрямованості процесу навчання і підвищення ефективності оволодіння педагогічною майстерністю вчителя музики є розвиток навичок і вмінь педагогічної імпровізації.

Педагогічна імпровізація вживається з структурою музично-педагогічної діяльності вчителя музики як її важливої складової частини. Необхідність її функціонування в педагогічній діяльності визначається своєю природою творчої праці вчителя.

Можна припустити, що здібність студента до педагогічної імпровізації може формуватися на матеріалі різних навчальних дисциплін: педагогіки, методики музичного виконання, педагогічної практики тощо. Однак вважаємо, що в класі музичного інструмента навички і вміння педагогічної імпровізації можуть розвиватися найбільш ефективно.

Виходячи з вищесказаного, ми можемо сформулювати таку основну гіпотезу дослідно-експериментального дослідження: якщо в процесі навчання в класі музичного інструмента на дослідницькому і педагогічному активах з музиком у студентів цілеспрямовано і систематично формувати навички і вміння педагогічної імпровізації, то їх готовність до здійснення музично-педагогічної діяльності в дитячому садку, в школі значно підвищується, оскільки внаслідок навички і вмінь виконання в цілісній структурі педагогічної діяльності вчителя музики.

До однієї з умов, які найбільш сприятливо формують педагогічної майстерності /на окремі педагогічної імпровізації як її важливу складову частину/, на наш погляд, належить педагогічне моделювання /педагогічні ігри/. Воно є різновидом методу ділових ігор, який полягає активно застосовуватися у процесі проєкційно-педагогічної діяльності. Головною його рисою є особливості організації навчальних завдань у вигляді ділових ігор саме та, що

учасники їх під керівництвом викладача повинні діяти /грати/ за правилами, складеними таким чином, щоб якомога краще відобразити "реально існуючі зв'язки і залежності" /М.Востров/.

Модельвання педагогічних ситуацій вимагає від студентів актуалізації психолого-педагогічних і музикознавчих знань, застосування різноманітних виконавських і лекторських навичок і вмінь. Крім того, в уявлених педагогічних ситуаціях можна навчитися переборювати страх перед "жильною" аудиторією, вільно й невимушено спілкуватися з класом.

Аналогічним чином можна проводити заліки й контрольні заняття з студентами, які добре проявили себе, можуть виступити в заключному Уроці-концерті, поцінуючи виконання з розповіддю про виконуваний твір.

Основні наслідки навчального експерименту для формування навичок і вмінь педагогічної імпровізації знаходять своє відбиття в роботі викладачів сектора естетичного виховання дошкільного закладу.

БУ-БА-БУ ЯК МИСТЕЦЬКЕ ЯВИЩЕ

1. Постмодернізм базується на таких теоретичних засадах: плюралізм позицій, методів і стилів; іронія, пародія та самопародіювання; міфологізм мислення; неможливість, непотрібність чітких дефініцій; карнавалізація, театралізація, видорощеність, принцип гри, гібридизація або контамінація жанрів.

Постмодернізм -- це розрив єдності, множинність як головна передумова існування, сумнів у наявності стосунків людини з світом, у системності як підвалині існування всесвіту.

Філософські витoki постмодернізму -- в ніцшеанській теорії вартості життя лише як естетичного явища, де власне "я" ставиться у центр світосприймання для того, щоб зберегти себе.

2. Постмодернізм як один з базисних елементів контркультури не міг не виникнути у постколоніальних літературах. Окремі прояви постмодерністської свідомості спостерігаються в українській літературі вже в творчості шестидесятників (ранні балади І. Драча), хоча як про напрям зі сформованою системою світоглядних принципів правомірно говорити лише з середини 80-х років.

3. Викликаний до життя переважно вичерпаністю індустріального суспільства на Заході, в літературах країн Центральної та Східної Європи постмодернізм виникає як одна з небагатьох можливостей для письменника зберегти власну мистецьку індивідуальність, людську позицію, відстояти в такий (іронічно-пародійний) спосіб власний погляд на світ в умовах потужного політичного пресингу.

4. БУ-БА-БУ виникло як форма протесту мистецького "я" проти суцільної zaangażованості, конформізму й надмірної соціологізації, раціоналізму традиційної літератури. Свідомий розрив (поверхне-

вий) з національною духовною традицією, що має на меті трансформацію суспільної свідомості за допомогою абсолютно нових засобів.

5. Насамперед це підвищена асоціативність, розхитування логічних причинно-наслідкових зв'язків, поетизація банальностей, спатак, негачія існуючої традиційної поезики, свідомо руйнація її стереотипів. Естрадність є невід'ємною, а подекуди й провідною, рисою їхньої поезії. Ще одна, і не найостанніша, особливість творчості БУ-БА-БУ -- цікавість до епохи бароко, до її літературного стилю (особливо Андрухович).

6. Вкращення всіляких непристойностей і лайок як один із засобів демонстрації карнавальних вільностей. Деструкція "моральності" традиційної словесності.

7. Орієнтація на усне мовлення. Наближення мови до словесного мистецтва до живого, реального мовлення. Розробка міських усних форм побутування мови.

8. Але поряд з тим поезії БУ-БА-БУ властива також і чудова стилістика, вправний філологізм, вишукана лексика, унікальна широта стильового діапазону.

9. БУ-БА-БУ потрібно розглядати не тільки як літературне, але і як загальномістечке явище. Про це правомірно говорити, беручи до уваги спочатку перехід від поезії до прози та драматургії, а потім і до музики та театру.

10. Результатом цього є виникнення терміну "бубабізм" не просто на означення літературної течії, а нового стилю мислення.

Е.М.Петрук
с.Мізоч

ВИХОВАННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ В
НАЦІОНАЛЬНОМУ ДИТЯЧОМУ САДКУ

Інтернаціональне виховання дітей старшого дошкільного віку в національному дитячому садку - це перш за все формування моральних почуттів, відносин та уявлень. Цей процес передбачає виховання дітей в душі миру, любові до України, дружальності між дітьми всього світу, борювання в них почуття гордині за український народ. Нове покоління борців за мир ми можемо готувати тоді, коли почнемо його виховувати в нашому душі з дитячого садка. Це значить, що ми повинні з дошкільних років виховати наших дітей в душі патріотизму, інтернаціоналізму, миру та миролюбної політики незалежної України. Зміст цієї дуже важливої роботи дуже багатогранний. Це перш за все виховання старших дошкільників любові до незалежної держави Україна, рідних місць, гордості за наш народ, за нашу українську сім'ю та її. Наша діяльність дуже багата подіями, які не можуть не викликати певного інтересу у дошкільників. Гитина разом з батьками їде на ту чи іншу акцію, яку проводить школа чи дитячий садок. Можливо вона не може дати правильну оцінку подіям, які відбуваються. Але у неї формується певні враження про боротьбу народів України за мир. Вона повинна проводитись у відповідності системі, на протязі всього періоду перебування в дитячому садку, з поступовим ускладненням виховних заходів.

Дуже важливо виховати дітей дошкільного віку на традиціях українського народу. Традиції народу є надійним засобом інтернаціонального виховання дітей старшого дошкільного віку в національному садку.

Одним з масових форм виховання старших дошкільників в душі миру є розповідь. Розповідь - це об'єктивне викладення фактів, подій, героїчних звершень із життя українського народу. Бохраві приклади із миролюбної політики України в доступній для дітей формі допоможуть дошкільникам глибоше полюбити свою країну, знати її. Значить педагоги дошкільних закладів мають великі можливості по інтернаціональному вихованню дітей. Вони при цьому зобов'язані враховувати специфічні умови роботи в цьому плані дитячого національного садка.

НЕПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ХАРАКТЕР ИГРЫ НА ЗАНЯТИЯХ ПО ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЕ

Одним из условий успешности воспитательного процесса, способствующего общечеловеческому развитию школьника, на наш взгляд, выступает ориентация педагогических технологий на общечеловеческие культурные ценности, которые в полной мере отражают характер эпохи и современные тенденции социальных явлений.

Детское сообщество как особый социокультурный феномен подвергается разного рода насилию, и школа сегодня призвана обезопасить подрастающее поколение от самоуничтожения, воспитать человека-гражданина, интегрированного в современное ему общество и нацеленного на его совершенствование. Учителя, работающие в начальном звене общеобразовательной школы, стремятся использовать все возможности для решения столь важных задач.

В качестве одного из эффективных средств общечеловеческого развития младших школьников все чаще выступает игра, включаемая в контекст урочных занятий по физической культуре и дополняющих их внеклассных мероприятий. В частности, по итогам авторского эксперимента по включению сюжетно-ролевых игр в программу физического воспитания детей шести-десяти лет, мы отметили качественное изменение поведенческой модели учащихся: агрессивно-силовая модель была вытеснена заинтересованно-сопередживательной. Снятие "культы силы" стало возможным благодаря созидательной направленности используемых игр, в которых сюжет и ролевая позиция позволяют ребенку адекватно реализовать свои потребности в двигательной активности, что уберегает участников воспитательного процесса от конфликтных нововведений типа угон-боевик, урок-триллер.

Среди наиболее результативных способов методической инструментовки сюжетно-ролевой игры нами выделено восемь приемов.

1. Формирование у учащихся социально ценной, позитивной мотивации включения в игровую деятельность.
2. Включение в игры поведенческого материала /понятия "круг", "окружность", "полукруг", "квадрат", "прямая", "ломаная", "параллельность", "топографическая карта", "функциональное состояние организма" и т.п./.
3. Стимулирование коллективных обсуждений важнейших событий мероприятий школы, города, Отечества, событий мирового масштаба, патристических вопросов проявления лучших человеческих качеств в ситуациях различной степени сложности.

4. Вовлечение воспитуемых в аналитико-синтетическую деятельность по самооценке уровня сформированности актуальных личностных качеств.

5. Чередование уроков физической культуры с применением сюжетно-ролевых игр и занятий с традиционной формой организации, позволяющее переносить навыки высококонтрастного поведения и творческой активности в тривиальные условия.

6. Теоретически обоснованное создание ситуаций нравственного выбора по ходу игр на занятиях.

7. Поощрение и педагогически организованное оптимизирующее внушение как факторы воодушевления детей и стимуляторы их активной творческой деятельности в ходе учебных игр.

8. Составление и реализация программы домашних заданий игрового характера, предполагающих выполнение их совместно с членами семьи.

Теоретическое осмысление и психолого-педагогический анализ приемов, а также последствий их применения позволят учителям, воспитателям убедиться в том, что практический выход от разрывания педагогического потенциала летской игры на уроках и внеклассных занятиях тем выше, чем глубже воспитатель проникает в сущность феномена летской игры, чем более он сумеет опосредовать игру не только как общение и игру как некую деятельность, воздействуя должным образом на процесс игриания через применение представленного комплекса рациональных методических приемов, но также прочувствует игру как состояние, как особый "дух" игровой деятельности, созданию которому в активной форме, он рождает поставленные задачи вполне эффективно.

Апробация авторской программы по физическому воспитанию младших школьников с использованием сюжетно-ролевых игр подтвердила реальную возможность безконфликтного, бесстрессового взаимоотношения учителя и ученика, ученика и общества в ходе сложнейшего качественного преобразования самоутверждающейся личности. Несильственный характер игры стал возможен также благодаря коммуникативно-терапевтической функции игровой деятельности в учебно-воспитательном процессе. Походное, позитивное решение игровой задачи способно упредить целый ряд противоречивых моментов как индивидуального свойства, так и группового, межличностного характера.

ДУК * ЯНЧУК Р.Ф.
СТРОМІДОВО В.
РЕГІ

СИСТЕМА НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

В Україні, як і в інших країнах світу, історично склалася своя система виховання. Українська національна школа веде свій родовід не з княжих часів Київської Русі, а її педагогічні постулати - з "Повчання" Володимира Мономаха. Братські школи, козацькі школи в Запорізькій Січі, медіані і дяківські початкові школи були прообразом загальноосвітньої школи, а українські гімназії та колеґіуми розширювали і поглиблювали систему національної школи. Першоосновою вищої освіти на Україні були Києво-Могилянська і Острівська академії. Ця система максимально враховувала національні риси і самобутність українського народу. Проте тривалий час вона нехтувалась завойовниками України. Колоніальною політикою Росії було запроваджене примітивне шкільництво великодержавного характеру.

Нині, спираючись на глибокі національно-виховні традиції свого народу, національна система виховання поступово відроджується. Вона враховує особливості змін суспільних відносин, національне відродження усіх сфер життя українського суспільства і пропонує розбудови самостійної, незалежної держави.

Державна національна програма "Освіта" визначила стратегію розвитку освіти в Україні на найближчі роки та перспективу ХХІ ст.: "Створення життєздатної системи безперервного навчання і виховання для досягнення високих освітніх рівнів, забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації".

Якщо порівняємо недавно минулий і нинішній перебудовний етап розвитку освіти, то найперше бачимо, що в минулому - це одноструктурна школа з єдиними навчальними планами і програмами, яка не брала до уваги регіональних економічних умов, культурно-етнічних середовищ, загальнолюдських національних ідей різних народів, у тому числі українського. У теперішній час система освіти характеризується багатоструктурністю. Як приклад, візьмімо початкову школу, яка є основою всієї освіти: трирічна з семи років, чотирирічна - з шести, дворічна - для учнів особливо обдарованих, п'ятирічна - для педагогічно запущених дітей. Більше десяти різних навчальних планів, право вносити корективи в програми окремих

предметів, на Україні створено близько десяти альтернативних букварів і кілька варіантів читанок для початкових класів. Усе це - результат демократизації школи, яка в свою чергу створює умови для творчості кожного вчителя.

Завдання на наступні найближчі роки - привести у відповідність українську національну школу з педагогічною наукою. Основа - складність цього напрямку - у заміні старих методологічних основ навчання і виховання принципово новими. Синтезуючи передовий педагогічний досвід світу, українська школа повинна ввібрати в себе свою власну педагогічну науку.

Ця наука має акумулювати і розвинути національні педагогічні думки Т.Шевченка, М.Грушевського, І.Франка, Л.Українки, Б.Грінченка, П.Куліша, М.Драгоманова і десятків інших прогресивних вітчизняних просвітителів від Г.Сковороди до наших днів. Підсумком мусить стати етнопедагогіка, яка століттями сприяла вихованню високої моралі українців.

У кожній країні світу немає виховання "взагалі". Воно завжди має конкретно-історичну національно-державну форму вираження і спрямоване на формування громадянина конкретної держави, яка не може бути безнаціональною.

Таким чином, національне виховання - це створена упродовж віків народом система поглядів, переконань, ідей, ідеалів, традицій, що мають формувати світоглядну свідомість та ціннісні орієнтації молоді, передавати їй надбання соціального досвіду попередніх поколінь. Науково обгрунтоване, правильно організоване національне виховання відображає історичний поступ народу, накреслює перспективи його розвитку.

Національне виховання ґрунтується на фундаментальних принципах, має свій зміст, форми і засоби виховання як цілісна система.

Завдання вихователя - пізнати індивідуальні здібності учня, створити оптимальні умови для їх реалізації.

Проте система національного виховання може успішно здійснюватися за умови вирішення широкого спектру проблем, які стоять перед освітянами. Це наявність відповідної матеріальної бази /інфраструктури/, зокрема, забезпечення приміщеннями, науковий підхід до розв'язання проблем регіональної освіти, комплексне використання технологій, відповідна підготовка педкадрів тощо.

Т. І. Лявріна

ЗНАЧЕННЯ І ФУНКЦІЇ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ У МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ

нині українське суспільство переосмислює систему цінностей, на якій базувалась зитодієвність українців останніх десятиліть.

Визначальною суспільною якістю, як відомо, є людська мудрість, тобто синтез глибокої моральної свідомості, суспільно значущих почуттів і життєвого досвіду поведінки в спілкуванні особистості.

Виховним завданням виховання є формування особистості як творця і носія національної культури і науки, усвідомленою ідеєю людини, котра мусить нести людству не ненависть, а любов, не війну, а мир, не безкалісність, а милосердя.

Специфіка виховного проєкту полягає в тому, щоб своїм діяльністю педагоги, батьки й діти організовували на ґрунті національної культури і традицій, які забезпечують умови для максимально повного врахування індивідуальної особливості кожної дитини, розвитку її здібностей.

Саме виховні традиції століттями об'єднували покоління, виступали надійним інститутом передачі етнокультурної спадщини, приручення дітей та молоді до народних національних багатств, забезпечували послідовність, систематичність виховання.

Від традицій морального виховання, духовних цінностей, відображених у народній педагогіці, значно залежить, на яку стезю стануть і підуть нові підростаючі покоління.

Здійснення поставлених завдань у багатьох випадках визначається раціональним застосуванням у моральному вихованні кращих надбань народної педагогіки. Їхній скарбниці народної мудрості чимало повчального заходять і вчителі-педагоги, і шкільні наставники, і батьки, котрі займаються проблемами морального виховання.

Серцевиною морального виховання в народній педагогіці є сімейне виховання як одна з форм соціалізації підростаючих поколінь у суспільстві, повсякчасні й неспрямовані педагогічні дії батьків з об'єктивним впливом сімейного побуту.

Традиції морального виховання в українській народній педагогіці відіграють особливу роль. Актуальність їх визначається головним чином тим виключно важливим значенням, яке вони відіграють в людському житті. Адже вони є невід'ємним компонентом в структурі загальношкільського виховання.

ЗАГАРТУВАННЯ ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ

Важливим ланкою у системі фізичного виховання дітей та підлітків є загартування. Воно забезпечує тренування захисних сил організму, підвищує його стійкість до впливу постійно змінюваних умов зовнішнього середовища. Загартування буде ефективним коли воно здійснюється на протязі всього життя людини.

Так склалося, що увагу педагогів і лікарів більше привертала діти дошкільного віку. Для дошкільнят створені різноманітні системи загартування, що виконуються у дитячих садках та яслах. Але не слід забувати і про батьків. Саме вони повинні стати на шлях загартування, оздоровлення і виховувати це в своїх дітях. Коли у матері не буде страху перед холодною водою, вона спокійно, без страху буде обливати себе та дитину. Дитина відчуває всі думки та стан матері. І якщо мати не боїться, вона знаходиться під її захистом. Справа батьків - виховувати більше міцне і здорове покоління, сприяти викоріненню слабосилля, малокрів'я та нервовості, які скорочують наше життя.

Потрібно слідкувати, щоб повітря, харчування та одяг були нормальні і здорові. Чим чистіше повітря в кімнаті дитини, тим краще стає кров. Щоб швидко привчити малю до перебування на свіжому повітрі, дуже корисно занурювати після щоденних теплих ванн того тіла у кімнатку воду на 2-3 секунди. Тепла вода сама по собі ослаблює та пестить тіло, а холодне вмивання, що буде опісля, зміцнює та захистає його від простуди, забезпечує здоровий розвиток. Можливо, перші рази дитина заплаче, але потім вона змолче.

На потрібно загартовувати дитину, особливо голову та шию. Робіть щоденно по 2-3 повітряні ванни, роздегачивши її в кімнаті на 1-2 хвилини, слідкуючи за тим, щоб шкіра дитини не стала холодною. Як тільки дитина почала ходити, давайте їй можливість ходити босоніж по кімнаті, а влітку по землі та траві. Діти іноді самі знімають взуття та бігають босоніж, діючи відповідно природному інстинктові, певному постовахові природи, який би виявлявся і у нас, дорослих, якби ми не відійшли від простоти природи.

Коли дитині виповниться рік, мийте їй на ніч ноги холодною водою, а вранці обливайте, ший і руки до плечей. З півтора років можна щоденно обливати все тіло по частинах, одночасно розтираючи його руками,

а з 2-3 років можна повністю переходити до повного обливання холодною водою.

Питання загартування дітей середнього і старшого шкільних віків зовсім не розроблені. З під уваги фахівців вислизули всі інші вікові верстви населення. Якщо у початкових класах школи ще нагадують про необхідність гартуючих процедур для дитини, то вже після цього періоду на загартування уваги майже не звертають. Примітивно і не обмірковано переносять систему загартування дошкільнят на школярів, забуваючи про вікові особливості дітей.

Загартування потрібно здійснювати на протязі усього року і незалежно від його пори. Якщо влітку усі діти і підлітки підпадають під вплив природних гартуючих факторів, то взимку цей вплив обмежується свідомо або умовами життя.

Загартування буде ефективнішим, якщо додержуватись наступних принципів:

1. Загартування найкраще починати навесні або влітку.
2. Перед обливанням холодною водою обов'язково потрібно розігрітись фізичними вправами чи роботою, коли немає такої можливості, то гарячим душем.
3. Обливання краще з відра: перше відро виливається на тіло, щоб облити всі його частини, друге відро виливається на голову. Під час обливання або після нього потрібно виїти босоніж на землю, на сніг і ротом вдихнути глибоко 3-5 разів. Якщо немає можливості обливатися на повітрі, обливайтесь у ванні, після чого виїдьте на балкон і також зробіть кілька глибоких вдихів. Можна обливатися і під душем, тільки пам'ятайте про короткочасність впливу води. Обливатися починайте одразу не з холодної води, якщо, звичайно ви здорові.
4. Після обливання, якщо стало холодно, можна одягнути сухий одяг (халат, спортивний костюм), але не витирайтесь і зробіть кілька фізичних вправ. Якщо ж холоду не відчуваєте, то заличайтесь роздягненими, доки не висохнете, а якщо є можливість, то ще 10-15 хв. Якраз в цей час відбувається інтенсивне дихання тіла і шкіри.
5. Будь-яке перебування в гарячій воді (купання у ванні, душ, баня) завжди закінчується обливанням холодною водою.
6. Після хороших успіхів у загартуванні можна приймати холодні ванни 1-2 рази на тиждень від 0,5 до 3 хвилин або ж купатися.
7. При будь-якій можливості ходіть босоніж по кімнаті, по землі, по траві, по воді, по снігу.
8. Щоденно приймайте повітряні ванни від 2 до 10 хв.

П.А.Яковичин
С.О.Сіренко

ГУМАНІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ РОЗВИТКУ ТЕХНІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Сучасний рівень життя суспільства вимагає від кожної особистості рішення великої кількості нестандартних проблем, успішний результат яких залежить не тільки від знань, але й гнучкого мислення, вміння використовувати набуті знання у нестандартних ситуаціях.

Методи проб і помилок, мозкового штурму, морфологічного аналізу, селектики, локальних об'єктів і інших методів активізації перебору варіантів в тій чи іншій мірі дискретні, не відображають повної об'єктивності розвитку технічних систем. З інтенсивним розвитком техніки висереджуваними темпами збагачується технологія / перехід від машин до систем діяльності/.

Загальне розуміння технології зводиться до сукупності /системи/ уяв і дій, які направлені на оптимальну реалізацію суспільної практики / до будь-якого виробництва, наукового дослідження, навчання і ін./ . Оператор, цього поняття технології, активно діє за принципами розвитку технологічної творчості учня, студента і особистості взагалі. Створення ефективних технологій базується на запровадженні і реалізації принципів основних моментів формування самого основного.

Принцип - це основні початкові положення, які неухильно і послідовно реалізуються при досконалості діючих технологій і розробці нових. Це не догма, принципи змінюються як в ході розвитку науки, виробництва та інших сторін людської діяльності, так і по мірі розуміння виникаючих творчих проблем.

Відомо, що всі принципи як технічних так і соціальних систем вистроюються в ієрархічну структуру і підрозділяються на глобальні /методологічні/, загальні, галузеві і часткові. Кожен із принципів може бути використаний на різних стадіях розробки технології розв'язку задач для отримання того чи іншого ідеально-кінцевого результату. В багатьох випадках принципи, які використовуються в технології розвитку технічної творчості, являються похідними від фундаментальних законів природничих наук.

Слід відмітити, що глобальних і загальних принципів накопичено /сформульовано/ це недостатньо, хоча дослідження в цьому напрямку ведуться інтенсивно. Інша справа з принципами більш низьких рівнів, вони носять галузевий характер або орієнтовані на одну із частин

розвитку технічних або соціальних систем.

Розглянемо педагогічні аспекти гуманізації розвитку технічної творчості і технології розв'язування винахідницьких задач /ТРИЗ/. Відомо, що умови реальних технічних ситуацій /задач/ неконкретні і відносяться до погано формалізуючих. В таких ситуаціях винахідницька задача точно не розв'язується, а рішення приймається. На основі наукової /педагогічної, проєктної, виробничої/ інтуїції, але й до широти його погляду з властивими йому гуманітарністю, гуманістичністю, зокрема - до морального, можливо зв'язку з екологічними, економічними і енергетичними аспектами. Ці якості повинні бути протепоставлені технократичним спрямуванням.

В ході розвитку технології технічної творчості поряд з законами, які використовуються із фундаментальних наук, поступово формуються і евристичні правила. Вони надто часто суперечні, що обумовлено не тільки об'єктивною складністю розвитку технічної творчості але і визначеною вузкістю особистості, яка нерідко незадовільно орієнтується в інших областях знань.

В успішному розвитку технічної творчості особистості наймовірніше важливим аспектом являється гуманітарний образ виховання моральності і пріоритет загальнолюдських цінностей в повсякденній творчій діяльності.

Началь, мало уваги дослідники приділяють /недооцінюють/ психолого-фізіологічній стороні гуманізації. Справ в тім, що людський мозок володіє асиметрією, ліва півкуля відповідає головним чином за логічне і абстрактне мислення. Тут в основному формується природничонаукові і технічні знання. В правому - образне /воно в більшій мірі властиво гуманітарним: знанням і пізнанням/. Тому в формуванні технології розвитку технічної творчості особистості /винахідника/ необхідно на рівні природничих і технічних знань, розвивати сильну гуманістичну основу. Тільки комплексний підхід розвитку свідомості, як сучасної творчості, суттєво збагатить образне мислення.

Гайдоняк В.Д.
м. Рівне

ГУМАНІЗМ - КОНЦЕПТУАЛЬНА ОСНОВА УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Продовження розкриття системно нерозривного послідовного миротворчості української педагогіки як народної, так і наукової неминуче веде до висновку: вся система української освіти базується оповідує на життєствердних ідеях гуманізму. Тож продовжимо започатковану нами на двох попередніх міжнародних конференціях наших вузів тему, присвячену проблематиці єдиного мирного світу, коротким повідомленням про сучасні концепції української освіти. Зокрема, в аспекті: подальшої гуманізації сучасної історичної освіти в Україні, як пріоритетної світоглядної науки в кожній державі.

Продовжуючи і розвиваючи історичні традиції гуманності української народної і наукової педагогіки, зароджені ще в княжу добу у школах Володимира І Великого, Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха, у братських школах XVI-XVII століть, в Острозькій слов'янсько-греко-латинській і Києво-Могилянській академіях, національна освіта незалежної України вже здійснила значні кроки в напрямку державної перебудови справи навчання і виховання в єдине русло найвищих гуманістичних ідей і цінностей.

Переконливим доказом цього твердження слугує значне реформування історичної освіти, зокрема вивчення історії України, яка вперше посіла належне їй місце навчальної дисципліни в українській школі всіх ступенів. Ще у 1992 р. // Освіта № 8/ Міністерство освіти опублікувало і забезпечило всебічне обговорення найширшою громадськістю України "Матеріали концепції історичної освіти в Україні". Стержневим принципово визначальною позицією нової концепції, схваленої освітньою громадськістю, була вимога назавжди відмовитись від закостенілих лужькохлєбових, монопартійних і моноідеологічних підходів до оцінок суспільних явищ, від антигуманних штамів і утвердження гуманістичних світоглядних позицій. Важливим позитивним практичним наслідком цієї концепції, поширеної в педагогічній практиці всіх наших вузів і шкіл Рівнощини є утвердження на зміну формалістичного девізаторсько-культурологічного методу.

7 квітня 1995 року МО опублікувало для широкого обговорення, розроблений великою групою провідних вчених-істориків і педагогів

України проект "Концепції безперервної історичної освіти в Україні" /Інформаційний збірник Міністерства освіти України, 1995, № 0, квітень/. "Взаємно необхідним будувати шкільну історичну освіту. - пропонують українські вчені, - на таких принципах:

- гуманізації /стоїть у першому ряду - Г.В./, що передбачає розгляд суцільства як системи, в центрі якої стоїть людина з її господарством, політикою, релігією, мораллю, мовою, мистецтвом, психологією, побутом, традиціями;

- відродження української ментальності, що зумовлює необхідність пріоритетного вивчення вітчизняної історії, як комплексу навчальних дисциплін, органічне поєднання історії України з Всесвітньою...;

- інтелектуальний і духовний розвиток учнів на історичному матеріалі через сприйняття, усвідомлення і осмислення загальнолюдських цінностей, формування мотивації та творчої діяльності і самореалізації особистості".

Особливо яскравим, переконливим доказом гуманістичного спрямування історичної освіти у українській національній школі є, наприклад, запровадження в школах з контингентом учнів з числа національних меншин, що живуть в Україні, історії цих народів. Для російських дітей - вивчення історії Росії. Для польських - історії Польщі тощо.

Як і у попередніх концептуальних засадах червоною ниткою проходить ідея української миролюбності, несприйняття явищ ксенофобії, міжконфесійних протистоянь, суспільної злагоди, загальногромадянської консолідації української нації, всього українського народу.

Такі далеко не повністю названі концептуальні положення гуманізації на державному рівні сучасної української історичної освіти вже сьогодні утверджуються історичними і педагогічними кадрами Рівненського державного педагогічного інституту. Поперед найбільш сумлінних і творчо-мислячих речників цих прогресивних ідей багаторічний декан педагогічного факультету, шановний ввіллар, академік МАНСН Степан Якимович ГЕМ'ЯНИЧУК.

З М І С Т

Е.Колупасв. Від учителя - до академіка	2-3
М.Ярмаченко. Творча спадщина А.О.Макаренка і В.О.Сухомлинського як складова частина педагогічних пошуків ХХ століття	4-6
С.Дем"яничук, А.Дем"яничук. Педагогіка миру: до історії питання	7-8
Г.Міттеров. Укорінити ідею миру у свідомості людей	9-11
В.Дарфоровський. Народная память - эффективный источник воспитания гражданственности у подрастающего поколения	12-13
Н.Луан. Виховання старших дошкільників на ідею миру	14-15
А.Беремчук, М.С.Грушевський про миротворчу політику школи	16-17
В.Верьовкін. Документи і матеріали ЦДІАУ у Львові як історичне джерело з історії боротьби за мир на Західній Україні /20-30-і роки ХХ ст./	18-19
А.Петрук, О.Петрук. Задання та зміст виховання дітей на ідеях миру в сучасних умовах	20-21
Т.Бігачук. Співробітництво вихователів дитячих садків з батьками по вихованню дошкільників - дусі миру	22-23
В.Верьовкін. Боротьба за мир на Західній Україні в 1929-1939 ррр	24-25
І.Теренко. Кто принёс мир в Чехословакию?	26-27
Л.Кравець. Ідеї миру у творах усної народної творчості	28
Т.Ласолько. Усвідомлення виконання моральних норм дітьми дошкільного віку як основа виховання школярів на ідеях педагогіки миру	29
Т.Колупасва. Виховання учнівської молоді в дусі миру	30 - 31
О.Коржова. Виховання учнівської молоді на ідеях миру в умовах становлення незалежної Української держави	32-33
Л.Галуза. Виховання студентів педагогічного інституту на ідеях миролюбної політики України в процесі вивчення іноземної мови	34-35
М.Білеєв, Е.Кузь, В.Фарфоровський. Учителі служать Отчезеству	36-38
Б.Гричок. Гуманізм українського народу	39-40
Т.Забута. Основні елементи педагогічної системи Януша Корчака	41-42
М.Бітух, К.Тоталенко. Гуманістична спрямованість педагогіки В.О.Сухомлинського: вчора, сьогодні, завтра	43-44
Л.Литвиненко. Гуманістичні засади педагогічної теорії	45-46
Л.Л.Корольова. Навічна основа розвитку дитинства	

Г.Артемчук. Гуманізм – важливий принцип освіти в Україні	47-48
К.Крива. Гуманістичне виховання школярів у педагогічній системі В.О.Сухомлинського	49-50 ✓
Л.Петрук. Гуманістичний характер педагогічної концепції В.О.Сухомлинського	51-52
О.Петренко. Ризик гуманізму дитини	53-54
Л.Воробйова. Гуманістичні принципи моральної освіти у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського	55-56
І.Козубовська, О.Смук, Г.Товкаєць. Ідеї гуманізму в історії розвитку педагогічної думки України	57-58
І.Малатійка, К.Калужний. Гуманізація розумової діяльності школярів	59-60
О.Штурмак. Шляхи гуманізації виховання майбутніх учителів	61-62
В.Шада, В.Темченко. Гуманізм як криза настанови формування духовності майбутніх вчителів	63-64
С.Литвиненко. Народні традиції як засіб виховання гуманних взаємин молодших школярів	65-66 ✓
О.Матвієнко. Історичні факти, що свідчать про гуманізм українських педагогів	67-68
С.Карпенчук. Виховання дітки в педагогічній спадщині К.Д.Ушинського та В.О.Сухомлинського як втілення ідей гуманізму	69-70
С.Лісова, Л.Срчук, Т.Лісоцька. Гуманізація вищої педагогічної освіти	71-72
О.Масний. Виховання студентської молоді в дусі миру на героїчній Великій Вітчизняній війні /1941-1945 рр./	73-74
І.Карпаченко. Неофіційна теорія культури В.І.Вернадського як основа педагогіки миру	75-76
Н.Ерусіловська, Т.Лоріна, Л.Степаненко. До питання морального виховання дітей	77-78
О.Семенов, І.Лоріна, Т.Лоріна. Родинні традиції як засіб формування патріотів миролюбців	79-80 ✓
М.Антонель. Гуманізація оцінювання результатів шкільного навчання в поглядах В.О.Сухомлинського	81-82
Т.Роняк, І.Огієнко про виховну функцію батьків	83-85
Б.Омельянюк. Фізичне виховання учнів	85-86
Г.Пелех, Л.Пелех. Підготовка вчителів до проведення з учнями бесід про мир	86-87
Т.Роняк. Миротворча спадщина І.Огієнка	88-89
А.Нісімчук, К.Нісімчук, І.Смолька. Основні питання історії педагогічної технології	89-92

Л. Завацька, В. Завацька. Формування творчої особистості майбутнього вчителя	92-95
М. Крет. Виховання школярів засобами народної музики	96-97
П. Конанихін, Ю. Конанихі. Воспитание учащейся молодежи в духе общечеловеческих ценностей	97-98
Г. Пелех. Виховне значення народної пісні	98-99
В. Липська, М. Дермановська. Ніхто не забутий, ніщо не забуто	100
Р. Лук'янчук. Таїнство слова	101-102
О. Білецька, І. Карпенко. Катарсисне виховання улітпської молоді, як складова частина міжнародної миротвірчої педагогіки	103-104
О. Матвієнко, О. Богучарова, О. Біленька. До питання демократизації управління освітою	105-107
О. Стромілов, В. Міщук. Людське, дуже людське	108-109
Д. Михайлов, А. Михайлова. Виховання патріотизму та гуманізму у студентів-класиків і студентів в процесі вивчення історії України	110-111
Н. Кошленко. Поширення ідей взаєморозуміння, взаємоповаги та культурного взаємозбагачення між народами українськими освітніми діячами початку ХХ ст.	112-113
Л. Ферезтєвська. Форми позашкільної роботи з дітьми в діяльності Київських просвітницьких організацій	114-115
К. Кіндрат, В. Кіндрат. До питання патріотичного виховання в сім'ї	116-117
В. Солов'юк, О. Данилюк. Нові моделі організації гуманних взаємовідносин представників різних психологічних типів	118-120
Ератислава Синевич. За високі ідеали добра, правди, справедливості, гуманізму	121-122
С. Резніченко. Виховання школярів в дусі миру в позашкільних закладах	123-124
О. Костянюк. Ідеї соціального миру на заняттях з історії України	125-126
Г. Лещенко. Ідеї гуманізму у курсі рідної /української/ мови	127-128
Т. Поліщук, Л. Азарова. Гуманістичне виховання на уроках літератури в загальноосвітній школі	129-130
В. Тихонович. Специфіка формування гуманних взаємовідносин школярів в їх навчально-пізнавальній діяльності	131-132
Л. Давидж. Загальнолюдські цінності як основа виховання та освіти підліткового покоління	133-134

З.Черуха, К.Джоджера. Формування гуманістичної дитячої програми як важливе виховне завдання вузу 134-135

Г.Дідух. Формування мовної культури студентів - одна із складових гуманістичного виховання у вищій школі 136-137

П.Ільчук. Гуманістичний підхід до проблем навчання інтелектуальної мови у старших класах, пов'язаний з астенічним станом учнів 138-139

В.Пабельська, Н.Дикаренко. Деякі особливості гуманізації навчально-виховного процесу в підготовці студентів-географів 140-141

Т.Козіна, Л.Смирнова, О.Чебикін, Т.Чебикіна. Навчання культури спілкування як необхідна психолого-педагогічна передумова виховання учнів в душі миру 142-143

Г.Лутяєва. Особливості організації та змісту гуманістичної освіти в гімназіях Харкова др.половини XIX ст. - поч. XX ст. 144-145

О.Белінська, І.Загруєна, Д.Дмирко. Гуманістичне виховання студентів-філологів на заняттях в "діагностичного аналізу художнього тексту" 146-147

О.Степанова. Гуманістичне виховання словом на уроках мови. 148-149

Л.Прокопчук. Народознавчий аспект вивчення практикуму з української мови на філологічному факультеті 150-151

О.Крашук, В.Семенюк. Про гуманістичне виховання в процесі вивчення математики у вищій школі 152-153

Л.Яциур. Роль народного мистецтва в морально-естетичному вихованні 154-155

Ф.Ващук, І.Козубовська, В.Сьгарда. Гуманізація педагогічного спілкування як важливий фактор підвищення ефективності виховного процесу. 156-157

А.Воробийов. Інверсія людської культури у духовний центр особистості 158-160

Л.Терешко. Проблема емпатії в сфері моральних почуттів 161-162

Л.Терешко. Розвиток емпатії в дітей 163-164

Г.Троцько, І.Трубаїна. Резерви навчально-виховного процесу для підготовки вчителя-гуманіста 165-166

І.Вополова. Розвиток творчих здібностей учнів засобами слова /за педагогічних спадщиню Сухомлинського/ . 167-168

В.Белідна. Стратегічні лінії виховної роботи 169 ✓

І.Калачновська, Л.Лисенко. Гуманізація в процесі професійної підготовки майбутнього учителя в студентській

групі	170-171
В.Іжадо. Гуманізм і мовна освіта майбутнього лікаря	172-173
С.Гришук. Елементи полікультурного виховання в позакласній роботі	174-175
Б.Ступарик. Ідея національної школи і проблеми міжнаціональних відносин в українській думці поч.ХХ ст.	175-177
В.Зомбор, В.Сагарда, В.Фернега. Соціалізація учнівської молоді в системі позашкільної освіти і виховання	178-179
К.Кіндрат. Проблема демократизації освіти в посткомуністичних країнах Європи	180-181
В.Міронов, Л.Смирнова. Елементи вальдорфської педагогіки у роботі кафедр іноземних мов музичних вузів Одеси	182
Н.Матвійчук. Дослід виховної роботи з учнівською молоддю Галичини в 30-х роках.	183-184
І.Прищепя. "Волинь" Уласа Самчука як роман виховання.	185-186
В.Мічук. Бадике "Я" шаленої людини /гуманістичні тенденції новогрецької прози ХХ століття/	187-188
Є.Петчерська. Прилучення школярів до загальнолюдських моральних цінностей у процесі музично-естетичного виховання	189-200
Л.Грильова, С.Бояр. Формування особистості на уроках музики	201-202
М.Матвійчук. Тема дитинства в творах А.Платонова.	203-204
О.Гон. Концепція вивчення зарубіжної літератури в школі	205-206
М.Гон. Принципи вивчення літератури на сучасному етапі.	207-208
Є.Палихата. Формування усного мовленевого спілкування на факультативних заняттях з української мови	209-210
А.Япелак. До питання фонетико-фонологічного вивчення західно-поліських говірок української мови	211-212
Н.Маліновська, С.Русова про рідну мову	213-214
Г.Сокіл. Дитяча література як складові правдивого виховання книг	215
Н.Гардучик. Питання розвитку функцій слова в усній народній творчості	216-217
О.Маркова, Л.Смирнова, С.Рацішина, Т.Озаринська. Дидактичний аспект проблеми взаємодії української, російської і польської музичних культур на підвіті України	218-219
Л.Рибалко. Організація самоконтролю школярів як умова реалізації їх інтелектуальних можливостей	220-221
Є.Насочук, Н.Ясцько. Розвиток моральних якостей учнів на уроках математики	222-223

Л.Сатановська. Системний підхід до формування в учнів національних цінностей засобами географії	224-225
Н.Лисенко. Інтеграція досвіду підготовки фахівців до- шкільного виховання - од"сктивна умова співробітництва освітніх систем європейських країн	226-227
М.Семаньк, Д.Стасюк. Підготовка студентів до наукової роботи у вузі	228-229
В.Тедорович, І.Мусія. Формування навичок виділяти головне на початковому етапі засвоєння нових знань. . .	230-231
М.В.Кукалець, М.М.Кукалець. Підготовка учнів до активного сприймання нового матеріалу	232-233
Н.Буркалець. Антивоєнні мініатюри Богдана Легкого . .	234-235
М.Гон. Європейські візії у курсі шкільної історії . . .	236-237
О.Собчук. Економічна освіта підлітків у світлі вимог сучасних ринкових відносин,	238-239
В.Коваль, М.Романюк. Екологізація шкільного курсу математики як один із засобів гуманізації змісту освіти	240-241
О.Гармата. Формування екологічної культури у студентів хіміків при викладанні спецкурсу "Хімія та оточуюче середовище"	242-243
М.Остапчук. Складання запитання учнями як метод активізації мислення при диференційованому навчанні. . . .	244-245
Р.Бандура, В.Корчага. Вплив успішності студентів на їх міжособистісні взаємини.	246-247
Г.Літков, Н.Крісалова. Підвищення ефективності навчального процесу в недержавних закладах на засадах його демократизації.	248-249
Т.Осадча, І.Синьова. Деякі аспекти підготовки студентів музикантів до урешадження педагогіки співробітництва.	250-251
В.Годовський, О.Яницька. Хореографія - частина мирного співіснування та взаєморозуміння між народами . . .	252-253
Г.Жаданюк. Підготовка нових кадрів педагогів-музикантів - важливе завдання сьогодення	254-255
С.Сидоренко. До питання підвищення ефективності хореографічної підготовки майбутніх вчителів музики . . .	256-257
Э.Нестерова. Музика в логопедичній роботі як засіб гуманістичного виховання дітей з недоліками мовлення . .	258-259
І.Вохм"яніна. Педагогічна імпровізація як методи її формування у студентів у класі музичного інструмента.	260-261

В.Панасюк. Бу – бе – бу як мистецьке явище.	262-263
Є.Петрук. Виховання старших дошкільників в національному дитячому садку	264-264
Н.Гринь, Т.Омельянюк. Ненасильственный характер игры на занятиях по физической культуре.	265-266
Р.Дук"яничук, О.Стромцлов. Система національного виховання	267-268
Т.Лоріна. Значення і функції народних традицій у моральному вихованні особистості.	269
В. Ковальський, І.Трошкін. Загартування дітей та підлітків.	270-271
П.Яковшина, С.Тиряко. Гуманізація принципів розвитку технічної творчості особистості:	272-273
В.Гайбаник. Гуманізм – концептуальна основа сучасної української освіти : історичний аспект	274-275

Л.Сатановська. Системний підхід до формування в учнів національних цінностей засобами географії	224-225
Н.Лисанко. Інтеграція досвіду підготовки фахівців до шкільного виховання - об'єктивна умова співробітництва освітніх систем європейських країн	226-227
М.Семанск, Л.Стаськ. Підготовка студентів до наукової роботи у вузі	228-229
В.Тедорович, І.Мусій. Формування навичок виділяти головне на початковому етапі засвоєння нових знань. . .	230-231
М.В.Кукалець, М.М.Кукалець. Підготовка учнів до активного сприймання нового матеріалу	232-233
Н.Буркалець. Антивоєнні мініатюри Богдана Легкого . .	234-235
М.Гон. Європейські візії у курсі шкільної історії . . .	236-237
О.Собчук. Економічна освіта підлітків у світлі вимог сучасних ринкових відносин,	238-239
В.Коваль, М.Романюк. Екологізація шкільного курсу математики як один із засобів гуманізації змісту освіти	240-241
О.Гармата. Формування екологічної культури у студентів хіміків при викладанні спецкурсу "Хімія та оточуюче середовище"	242-243
М.Остапчук. Складання запитання учнями як метод активізації мислення при диференційованому навчанні. . .	244-245
Р.Бандура, В.Корчага. Вплив успішності студентів на їх міжособистісні взаємини.	246-247
Г.Лімов, Н.Крісалова. Підвищення ефективності навчального процесу в недержавних закладах на засадах його демократизації.	248-249
Т.Осадча, І.Синьова. Деякі аспекти підготовки студентів музикантів до управління педагогіки співробітництва.	250-251
В.Годовська, О.Яницька. Хореографія - частина мирного співіснування та взаєморозуміння між народами . .	252-253
Г.Маданьк. Підготовка нових кадрів педагогів-музикантів - важлива завдання сьогодення	254-255
Є.Тиморенко. До питання підвищення ефективності хореографічної підготовки майбутніх вчителів музики . . .	256-257
О.Несторова. Музика в логопедичній роботі як засіб гуманістичного виховання дітей з недоліками мовлення . .	258-259
І.Вохна"янина. Педагогічна імпровізація як методи її формування у студентів у класі музичного інструмента.	260-261

В.Панасюк. Бу – бе – бу як мистецьке явище.	262-263
Є.Петрук. Виховання старших дошкільників в національному дитячому садку	264-264
Н.Гринь, Є.Омельянюк. Ненасильствений характер гри на заняттях по фізической культурі.	265-266
Р.Лук'янчук, О.Стромідло. Система національного виховання	267-268
Т.Львіна. Значення і функції народних традицій у моральному вихованні особистості.	269 ✓
В.Ковальський, І.Тройніч. Загартування дітей та підлітків.	270-271
П.Жовитий, С.Зірецько. Гуманізація принципів розвитку технічної творчості особистості:	272-273
В.Гадібенюк. Гуманізм – концептуальна основа сучасної української освіти : історичний аспект	274-275